bpt
fondată în 1895
serie nouă

henryk sienkiewicz

familia potaniecki

★★★

Ilustrația copertei : *Francisc Kalab*

henryk sienkiewicz

familia potaniecki

★★★

ROMAN

TRADUCERE ŞI NOTE DE STAN VELEA

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI • 1987

EDITURA MINERVA • BUCUREŞTI

PARTEA A TREIA

(Continuare)

V

Świrski veni într-adevăr din Italia cu osemintele lui Bukacki şi, numaidecît, a doua zi de la sosire, se duse la familia Połaniecki. O găsi acasă numai pe Marynia, deoarece soţul ei plecase afară din oraş să vadă un conac de vînzare. Pe Marynia o află atît de schimbată, încît o recunoscu destul de greu, dar pentru că la Roma o îndrăgise foarte mult, se înduioşă cu atît mai mult la vederea ei; de altfel, după un răstimp, i se păru atît de tulburătoare şi, în felul ei, atît de frumoasă, aureolată de viitoarea maternitate, iar, pe de altă parte, îi sugera atîtea comparaţii cu *primitivii* diferitelor şcoli italiene, încît începu să-şi exprime încîntarea cu voce tare, cum îi era obiceiul. Ea rîdea de originalitatea lui, deşi, în starea ei, atitudinea lui era întrucîtva reconfortantă şi se bucura de sosirea lui, mai întîi deoarece nutrea o simpatie sinceră pentru această natură puternică şi sănătoasă, iar în al doilea rînd, fiindcă era sigură că o va admira şi faţă de „Stach", ridicînd-o astfel în ochii lui.

De aceea, îl reţinu destul de mult, aşteptînd întoarcerea lui Połaniecki; acesta reveni, însă, abia seara tîrziu. Între timp, sosi Zaiłowski care, avînd nevoie acum să-şi reverse preaplinul fericirii, o vizita adesea pe doamna Połaniecka. O vreme, amîndoi se măsurară din priviri cu anume prudenţă, cum se întîmplă de obicei cu oamenii

deosebiți care se tem reciproc de pretențiile exagerate, apropiindu-se în schimb cu atît mai ușor atunci cînd își dau seama că și unul și altul sînt cît se poate de simpli. Așa se petrecuseră lucrurile și de astă dată. La ruperea gheții contribui, firește, și Marynia, prezentîndu-l pe Zawilowski drept logodnicul domnișoarei Castelli, pe care Świrski o cunoștea.

— Cum așa ! exclamă Świrski, o cunosc foarte bine... A fost eleva mea !

Și începu să-i strîngă mîinile lui Zawiłowski, după care adăugă :

— Logodnica dumitale are părul ca madonele lui Tizian [1]... E puțin prea înaltă, dar și dumneata ești înalt. O astfel de poziție a capului, să cauți cu lumînarea și nu mai găsești. Cred că ai observat și dumneata că în mișcările ei are ceva de lebădă. Eu chiar îi ziceam Lebăda.

— *La Perla*, nu-i așa, domnule ?

Świrski îl privi cu oarecare mirare :

— Asta e un tablou de Rafael [2] la Madrid, răspunse, în Museo del Prado. Cum de ți-a venit în minte *La Perla ?*

— Am impresia că am auzit ceva de acest tablou de la doamna Bronicz, spuse Zawiłowski descumpănit.

— Da, se poate, fiindcă eu am în atelierul meu de pe via Margutta o copie făcută de mine.

Zawiłowski își făgădui în gînd să fie mai prudent cînd repetă vorbele doamnei Bronicz, și, după un timp, începu să-și ia rămas bun, fiindcă seara trebuia să se ducă la logodnică. Świrski îl urmă în curînd, lăsîndu-i Maryniei adresa atelierului său de la Varșovia și rugînd-o să-l anunțe pe Połaniecki să se vadă cît mai repede cu el pentru a discuta despre înmormîntare.

---

[1] *Tiziano Vecellio* (1490—1576), unul dintre marii pictori ai Renașterii italiene.

[2] *Rafael Sanzio* (1483—1520), mare pictor italian din vremea Renașterii ; renumit îndeosebi pentru madonele sale.

Połaniecki se duse la el a doua zi de dimineață. Atelierul lui Świrski era un fel de hală de sticlă, lipită ca un cuib de rîndunică de acoperișul uneia dintre casele cu cîteva etaje, și ca să ajungi la ea, trebuia să urci niște scări cotite ca într-un turn. Artistul avea aici libertate deplină și se vede că nu închidea ușa, deoarece Połaniecki auzi, în timp ce urca, zornăitul surd al fierului și o voce de bas care cînta :

„Primăvara-n lume pică,
Înflor mărăcini, rîjnică,
Iar eu cînt, nu hohotesc,
Fiindcă nu te mai iubesc !
Hei-la, la !“

„Foarte bine, se întrebă Połaniecki oprindu-se să-și mai tragă sufletul, are o voce de bas, nici vorbă ! Dar cu ce dracu zornăie așa ?“

După ce păși însă peste ultimele trepte și străbătu coridorașul îngust, înțelese pricina, văzîndu-l prin ușa întredeschisă pe Świrski îmbrăcat de la brîu în sus numai într-un maiou perforat, sub care se zărea torsu-i herculean, și cu halterele în mîini.

— A, ce mai faci ? exclamă Świrski, lăsînd halterele la vederea oaspetelui. Iartă-mă că nu sînt îmbrăcat, dar nu face nimic ; m-am antrenat puțin. Ieri am trecut pe la dumneata, dar am găsit-o numai pe doamna. Ce să fac, domnule, l-am adus și pe bietul nostru Bukacjusz ! I-ai pregătit adăpostul ?

Połaniecki răspunse în timp ce-i strîngea mîna pictorului :

— Mormîntul e gata de acum două săptămîni, am pus și crucea. Bine-ai venit la Varșovia ! Mi-a spus soția că osemintele sînt la cimitirul Powązki.

— Deocamdată le-am lăsat în cripta bisericii. Le vom înmormînta mîine.

— Bine. Chiar astăzi am să vorbesc cu preoții și am să anunț cunoscuții. Ce mai face profesorul Waskowski ?

— Trebuia să vă scrie. Căldura l-a gonit de la Roma, și știi unde a plecat ? La cei mai tineri arieni. Mi-a spus că drumul avea să dureze vreo două luni. Vrea să se convingă cît sînt de pregătiți pentru misiunea lor istorică. S-a dus la Ancona și Fiume, iar de acolo mai departe...

— Bietul profesor ! Cred că-l așteaptă noi dezamăgiri.

— Se prea poate. Rîde lumea de el. Eu nu știu dacă cei mai tineri arieni vor fi capabili să-i realizeze ideea lui, care și așa este, pe legea mea, atît de neobișnuită și de creștină, de adevărată, încît trebuie să fii unul ca Waskowski, ca să-ți vină în minte. Îmi dai voie să mă îmbrac, nu ? Aici, la voi, e aproape tot atît de cald, ca și în Italia, și fac gimnastică mai ușor numai în maieu.

— Cel mai bine e să nu faci gimnastică deloc pe zăpușeala asta.

Polaniecki privi la brațele lui Świrski și spuse :

— Bine, dar dumneata ai putea să-ți expui mușchii și să faci paralel bune.

— Nu-i așa ? se bucură Świrski, bicepșii nu arată prea rău. Ia uite ce deltoid ! Asta-i slăbiciunea mea. Bukacjusz îmi repeta întruna că oricine poate să-mi spună că pictez ca un idiot : dar nimeni n-are voie să afirme că nu ridic o sută de kilograme într-o mînă sau că nu nimeresc de zece ori în mijloc din zece împușcături.

— Și cînd te gîndești că un astfel de om nu-și lasă bicepșii și deltoizii urmașilor !

— De, ce să fac !... Mă tem, domnule, să nu dau peste o inimă nerecunoscătoare, pe Dumnezeul meu, mi-e frică ! Găsește-mi dumneata o femeie ca doamna Polaniecka și n-am să stau în cumpănă nici măcar o zi. Aha !... Ce vrei să-ți urez, un băiat sau o fată ?

— O fată, o fată !... Pe urmă, pot să fie și băieți, dar la început să fie o fată.

— Cînd aștepți evenimentul ?

— Prin decembrie.

— Să fie într-un ceas bun ! Altminteri, doamna e o femeie sănătoasă, așa că n-ai de ce să-ți fie teamă.

— S-a schimbat foarte mult, nu-i așa ?

— Nu e cea care a fost, dar deie Domnul ca și cele mai frumoase să arate așa. Ce expresie ! Curat Botticelli, pe cuvîntul meu ! Mai ții minte tabloul lui din vila Borghese ? *Madonna col Bambino e angeli.* E acolo un cap de înger, înconjurat de crini, leit doamna, are o expresie identică ! Ieri am avut această impresie de cum am văzut-o și am fost tulburat.

Spunînd acestea, se duse după paravan să-și îmbrace cămașa, și își continuă vorba :

— Dumneata mă întrebi de ce nu mă căsătoresc ! Ei bine, știi de ce ? Pentru că îmi aduc aminte adesea că Bukacjusz îmi spunea că am limba ascuțită, bicepșii tari și inima moale, atît de moale, că, dacă aș avea o soție ca a dumitale și s-ar afla într-o stare blagoslovită, pe viul Dumnezeu, nu știu ce-aș face. Aș merge în genunchi în fața ei, i-aș bătea temenele sau aș așeza-o într-un colț pe masă și aș adora-o cu brațele ridicate ! ? Da, da, nu mai știu nici eu ce-aș face !

Polaniecki începu să rîdă.

— Ei, așa e înainte de cununie... se îndoi, dar după aceea, obișnuința temperează prisosul de duioșie.

— Nu știu ! Poate că eu sînt un prost.

— Știi ce ? Cînd Marynia mea se va elibera, trebuie să-ți găsească și dumitale o soție, care să-i semene.

— De acord ! ! răcni Świrski de după paravan. *Verbum !* Mă voi da pe mîna doamnei, și cînd îmi va spune : „Căsătorește-te !" mă voi căsători cu ochii închiși.

Și arătîndu-se tot fără surtuc, începu să repete :

— De acord ! de acord !... Fără glumă ! Numai doamna să vrea.

— Femeile se dau în vînt totdeauna după așa ceva ! îl liniști Polaniecki. Dac-ai ști cît s-a zbătut Osnowska

să-l căsătorească pe Zawiłowski al nostru cu domnișoara Castelli ! A pus umărul și Marynia, atîta cît am lăsat-o eu. Că și ea își ciulea urechiușele. Asta-i plăcerea lor !

— Pe Zawiłowski l-am cunoscut ieri la dumneata. E un băiat grozav de drăguț. Și are un cap pur și simplu extraordinar. Ajunge să te uiți la el. Ce profil, cu fruntea aceea feminină și cu bărbia îndrăzneață ! Are tibiile prea lungi, și probabil că ligamentele de la genunchi ies în relief, dar capul e fantastic !

— E răsfățatul nostru la birou și ținem într-adevăr foarte mult la el, fiindcă e și foarte cinstit.

— Aha ! El lucrează la dumneata ? Eu credeam că e din familia aceea avută, tot Zawiłowski, fiindcă în străinătate am întîlnit destul de des un bătrîn cam ciudat, dar foarte bogat.

— Se înrudește cu el, îi explică Połaniecki, dar al nostru n-are o para chioară.

Świrski izbucni în rîs :

— Păi cum ! Bătrînul Zawiłowski cu fiica lui milionară, e o figură ! La Florența și la Roma îi dădeau tîrcoale fetei vreo jumătate de duzină de prințișori italieni sărăciți, iar bătrînul o ținea morțiș că nu-și dă fiica unui străin, „pentru că ăștia, dom'le, sînt de rasă inferioară". Imaginează-ți că el ne consideră pe noi, polonezii, cea mai bună rasă din lume, iar dintre noi, firește, pe cei din neamul Zawiłowski. Cîndva își susținea astfel afirmația : „N-au decît să vorbească ce vor, zicea. Eu am umblat destul prin lume, și cîți nemți, italieni și francezi nu mi-au lustruit pantofii, iar eu nu i-am lustruit nimănui și nici n-o să-i lustruiesc !"

— E grozav ! răspunse Połaniecki rizînd, socotește lustruitul pantofilor drept o problemă care ține de naționalitate, nu de poziția în lume.

— Da, și se pare că Dumnezeu a creat celelalte „națiii" numai pentru a avea cine să-i curețe încălțările șleahticului de lîngă Kutno, atunci cînd poftește să se plimbe

prin străinătate. Dar cum de nu strîmbă din nas cînd aude de căsătoria tinărului, pentru că știu că îi socotea pe cei din neamul Bronicz niște tîrîie-brîu.

— Poate că strîmbă, dar pe Zawiłowski al nostru l-a cunoscut de curînd, mai înainte nu se vedeau, pentru că tînărul are un suflet mîndru, și n-a vrut să-l caute el întîi pe bătrîn.

— Așa-mi place. Numai să nimerască bine, fiindcă...

— Ce vrei să spui, domnule ? O cunoști pe domnișoara Castelli, ce fel de fată e ?

— Da, o cunosc, dar, vezi dumneata, eu nu prea mă pricep la femei. Dacă mă pricepeam, nu mai așteptam să ajung un holtei de patruzeci de ani... Toate par bune și toate îmi plac ; numai că pe unele dintre cele care mi-au plăcut, le-am văzut după aceea căsătorite, așa că acum nu mai cred în nici una. Și mă apucă nebunia, întrucît dacă n-aș vrea să mă căsătoresc, mi-aș spune : ce-mi pasă ! dar eu vreau ! Ce poate să știe unul ca mine ? Știu că toate au corset, dar ce fel de inimă se află în astfel de corset, numai dracul poate ști ! Pe domnișoara Castelli am iubit-o, de altfel le-am iubit pe toate pe care le-am întîlnit. Pe ea poate chiar mai mult decît pe celelalte.

— Ei, și cum de nu ți-a trecut prin minte să te căsătorești cu ea ?

— Cum dracu' să nu-mi fi trecut ! Numai că pe atunci nu aveam banii pe care-i am astăzi și nici faima de acum ; atunci eram pus pe căpătuială și, crede-mă, nimeni nu se teme atît de mult de asemenea oameni, ca cei îmbogățiți. Mi-a fost frică, recunosc, că domnul sau doamna Bronicz vor face nazuri, și pentru că nu eram sigur nici de fată, am lăsat-o baltă.

— Bine, dar nici Zawiłowski n-are avere.

— Da, dar toată lumea vorbește despre el și, în plus, îl mai are și pe bătrînul Zawiłowski, o rudă cu care nu-i de glumit. Cine n-a auzit de el aici ? În definitiv,

În ceea ce mă privește, ca să fiu sincer, nu mi-au plăcut deloc soții Bronicz, așa că m-am lăsat păgubaș.

— Dumneata l-ai cunoscut și pe răposatul Bronicz? Nu te mira că te pisez cu întrebările, dar pe mine mă interesează Zawilek al nostru.

— Dar pe cine n-am cunoscut, dragă domnule? Am cunoscut-o și pe sora doamnei Bronicz, pe doamna Castelli. Doar stau în Italia de douăzeci și patru de ani; spun că am patruzeci de ani numai așa, ca să fie cifra rotundă. În realitate, împlinesc patruzeci și cinci. L-am cunoscut și pe domnul Castelli care, de altfel, era un om bun; i-am cunoscut pe toți. Ce să-ți spun? Doamna Castelli era o femeie exaltată și se distingea prin aceea că purta părul scurt, era totdeauna nespălată și avea nevralgii faciale. Cît despre doamna Bronicz, o cunoști și dumneata.

— Dar domnul Bronicz cine a fost?

— „Teodor"? Domnul Bronicz a fost un prost de două ori, o dată pentru că era prost, iar în al doilea rînd, pentru că pretindea că nu este. Dar să nu mai vorbesc, întrucît *de mortuis, nisi bene* [1]. Pe cît era ea de slabă, pe atît era el de gras; cîntărea cel puțin o sută cincizeci de kilograme și avea ochii bulbucați. Mai toți erau niște oameni de nimic. Ce mai tura-vura! Cînd cineva trăiește mult, vede mulți oameni și vorbește cu ei, cum vorbesc eu în timp ce pictez, se convinge că există cu adevărat o lume mare, care se reazemă pe tradiții, dar afară de ea există canaliile care, avînd ceva bani, fac pe aristocrații. Ei bine, am avut întotdeauna impresia că răposatul Bronicz și actuala lui văduvă fac parte din această categorie, de aceea am preferat să mă țin departe de ei. Ehei, dacă trăia Bukacki, ce și-ar mai fi dat drumul la limbă pe socoteala lor. El știa că eu o iubeam pe Lineta Castelli, și ce-a mai rîs de mine, Dumnezeu să-l ierte;

[1] Despre morți, numai de bine (lat.).

nici măcar nu știu dacă avea dreptate, fiindcă domnișoara Lineta abia urmează să arate cine este.

— Eu voiam, răspunse Polaniecki, să aflu cîte ceva despre ea în primul rînd.

— Toate sînt bune, toate sînt grozave, numai că eu mă tem de ele și de bunătatea lor. Afară de cazul cînd soția dumitale mi-ar garanta pentru vreuna.

Cu acestea, discuția își schimbă cursul și începură să vorbească despre Bukacki, mai degrabă despre înmormîntarea de mîine, pentru care Polaniecki făcuse toate pregătirile necesare. După ce plecă de la Świrski, vorbi cu preoții și comunică tuturor cunoscuților ora la care va avea loc înmormîntarea.

Slujba de înmormîntare se făcuse încă de la Roma, astfel că Polaniecki chemă numai cîțiva preoți, ca un om credincios ce se afla, ca să-și împreune rugăciunile cu ale celor de față. Proceda în acest chip și din prietenie și recunoștință pentru Bukacki care-i lăsase o parte însemnată din averea lui.

Afară de familia Polaniecki, luară parte soții Maszko, Osnowski și Bigiel, apoi Świrski, domnul Pławicki și doamna Emilia, care voia să treacă și pe la mormîntul Litkăi. Era o adevărată zi de vară, însorită și toridă. Cimitirul arăta cu totul altfel decît îl văzuse Polaniecki înainte. Coroanele bogate ale copacilor alcătuiau parcă din frunzișul de un verde amestecat un înveliș compact care își trimitea umbra peste crucile albe și cenușii. Pe alocuri, cimitirul semăna cu o pădure deasă și plină de răcoare. Pe unele cavouri tremura o rețea luminoasă, țesută din razele soarelui, care se cernea printre frunzele de salcîm, de plopi și de carpeni, de liliac și de tei ; celelalte cruci, tupilate prin desișurile răcoroase, păreau ațipite deasupra mormintelor. Printre crengi și printre frunze se zburătăcea păsăretul care își trimitea în toate părțile ciripitu-i blînd și molcomit parcă înadins, pentru a nu-i trezi pe cei adormiți întru Domnul.

Swirski, Maszko, Polaniecki și Osnowski luară pe umeri coșciugul îngust cu rămășițele pămîntești ale lui Bukacki și porniră spre mormîntul pregătit. Preoții în cămăși albe, care făceau ape-ape în lumina soarelui, mergeau înaintea coșciugului, în urma căruia pășeau femeile îmbrăcate în negru; cortegiul înainta încet pe aleile umbroase, în liniște, fără hohote de plîns și lacrimile ce însoțesc de obicei înmormîntările, doar cu gravitatea și tristețea ce li se așternuse pe chipuri, ca umbra copacilor pe cavouri. În toate acestea era parcă o poezie plină de melancolie, și sufletul sensibil al lui Bukacki ar fi resimțit farmecul acestei imagini îndoliate.

Ajunseră astfel la cavoul care avea forma unui sarcofag înălțat peste nivelul pămîntului, deoarece Bukacki îi spusese încă din timpul vieții lui Swirski că nu vrea să fie depus într-o gropniță. Coșciugul fu introdus ușor înăuntru prin ușa de fier, după care ochii femeilor se ridicară spre cer, buzele începură să șoptească rugăciuni și, după o clipă, îl lăsară pe Bukacki în singurătatea cimitirului, foșnetul copacilor și ciripitul păsărilor, milei lui Dumnezeu.

Doamna Emilia și soții Polaniecki se duseră după aceea la Litka; ceilalți îi așteptară în trăsuri înaintea bisericii, deoarece așa dorise doamna Osnowska.

La mormîntul Litkăi, Polaniecki avu prilejul să se convingă cît de mult această copilă, atît de iubită cîndva, i se estompase în suflet, destrămîndu-se asemenea unei umbre. Odinioară, ori de cîte ori venea la mormîntul ei, se revolta împotriva morții și o condamna cu intensitatea durerii proaspete. Astăzi, însă, i se părea un lucru aproape natural ca ea să zacă aici în umbra acestor copaci, în acest cimitir; avea impresia că așa trebuia să se sîrșească; încetase să mai fie pentru el o ființă reală, devenind doar o dulce amintire, suspin și lumină, o amintire asemenea celor lăsate de muzică.

Poate că s-ar fi răzvrătit împotriva lui însuși, dacă n-ar fi observat că doamna Emilia se ridicase, după ce rostise rugăciunea, cu fața înseninată, cu o expresie de mare duioșie în ochi, dar fără lacrimi. Văzu totuși că arată ca un om bolnav ; se ridicase cu greutate din genunchi și, în timp ce mergea, se sprijinea într-un baston. Începuse să sufere într-adevăr de o boală de șale, foarte gravă, care avea s-o țintuiască la pat pentru cîțiva ani, conducînd-o spre mormînt.

Afară, la intrarea în cimitir, îi așteptau soții Osnowski ; doamna îi invită pentru a doua zi seara la logodna lui Zawiłowski, iar după aceea, pe „cine vrea", și la Przytułów.

Świrski urcă împreună cu doamna Emilia în trăsura lui Polaniecki și o vreme își puse în ordine impresiile în tăcere, apoi spuse :

— Ce ciudat ! Astăzi am fost la înmormîntare, iar mîine ne ducem la logodnă ; ce coseşte moartea, seamănă iubirea, asta-i viața !

VI

Zawiłowski ținea morțiș ca logodna propriu-zisă să nu aibă loc seara, față de toată lumea, ci mai înainte, și i se făcu pe plac, mai ales că și domnișoara Castelli, care dorea ca ceilalți s-o vadă logodită deja, îi susținu părerea, convingînd-o astfel pe mătușa Bronicz. Așa se simțeau mai în largul lor, și cînd invitații începură să sosească, îi întîmpinară ca o tînără pereche. Domnișoara Lineta iradia strălucirea fericirii. Rolul de logodnică i se părea fermecător, sporindu-i și mai mult frumusețea. Silueta-i zveltă avea ceva înaripat, pleoapele nu-i mai cădeau somnoroase peste ochi ; pupilele erau luminoase, gura zîmbitoare, fața împurpurată. Era atît de frumoasă, încît

Świrski, cînd o văzu, nu se putut stăpîni să nu ofteze pe furiș de cîteva ori după raiul pierdut, recăpătîndu-și seninătatea gîndurilor abia cînd își aduse aminte cîntecul preferat :

„Iar eu cînt, nu hohotesc,
Fiindcă nu te mai iubesc !
Hei-la, la !“

De altfel, erau cu toții impresionați de frumusețea ei. Bătrînul domn Zawiłowski, care poruncise să fie adus în salon în fotoliul lui, îi reținu mîinile și un răstimp privi la ea, după care, uitîndu-se după fiica lui, comentă :

— Hm ! E clar că „drăcoaica venețiană“ poate să sucească mintea cuiva, mai ales unui poet, deoarece se vorbește că acest soi de oameni au capul plin de gărgăuni.

Apoi se adresă tînărului logodnic și-l întrebă :

— Ei, nu-mi mai răsucești grumazul că i-am zis „drăcoaica venețiană“ ?

Zawiłowski izbucni în rîs și, înclinîndu-și capul, îl sărută pe umăr :

— Nu, astăzi n-aș putea să răsucesc grumazul nimănui.

— Atunci, spuse bătrînul, bucuros pesemne de această dovadă de respect, să vă binecuvînteze Dumnezeu și Maica Precista. Și Maica Precista, zic, fiindcă grija ei e de căpetenie !...

Apoi începu să caute ceva la spate, în fotoliu, și scoțînd o cutie mare cu bijuterii, îi spuse Linetei :

— Asta-i din partea familiei Zawiłowski, să dea Dumnezeu s-o porți cît mai multă vreme.

Castelka luă cutia și își înclină silueta fermecătoare, vrînd să-l sărute și ea pe mînă, dar bătrînul o luă de gît și-l chemă pe tînărul logodnic :

— Vino și tu !

Și-i sărută pe amîndoi pe frunte, mai tulburat decît voia să arate, spunînd :

— Iubiți-vă și respectați-vă ca niște oameni de treabă.

Domnișoara Lineta deschise apoi cutia în care, pe căptușeala de catifea albastră, străluci un minunat colier împodobit cu diamante. Bătrînul repetă încă o dată apăsat, „Din partea familiei Zawiłowski", vrînd probabil să arate că o fată care se căsătorește cu un Zawiłowski, chiar dacă acesta nu are avere, tot nu face o afacere proastă. Dar nu-l mai ascultă nimeni, deoarece capetele femeilor : al domnișoarei Lineta și al doamnei Osnowska, al doamnei Maszko, al doamnei Bigiel și pînă și al Maryniei, se aplecară asemenea unei cununi deasupra pietrelor care făceau ape-ape, și o vreme toate își ținură răsuflarea, înainte ca un murmur de admirație și de laudă să întrerupă tăcerea.

— Nu e vorba de briliante ! exclamă doamna Bronicz, aruncindu-se aproape în îmbrățișarea bătrînului domn Zawiłowski, însă cum e darul, așa e și inima !

Dar bătrînelul se apără, repetînd :

— Lasă-mă, doamnă, dă-mi pace !...

După care, cei de față se împărțiră în grupuri mai mici sau perechi. Logodnicii erau atît de preocupați de ei înșiși, încît nu mai vedeau pe nimeni ; Osnowski și Świrski se apropiară de Marynia și de doamna Bigiel ; Kopowski începu s-o distreze pe amfitrioană, iar Połaniecki pe doamna Maszko. Cît despre Maszko, se vede că voia să-l cunoască mai bine pe bătrînul Cresus, fiindcă îl blocase cu scaunul în așa fel, încît să nu se mai poată apropia nimeni, și adusese vorba despre vremurile de altădată și cele de acum, care constituiau tema preferată a bătrînului...

Era însă prea abil, ca să fie în toate de partea lui. De altminteri, domnul Zawiłowski nu se arăta cu totul împotriva prezentului ; din contră, pe de o parte, îl admira, pe de alta, recunoștea că merge spre bine din multe puncte de vedere, cu toate că nu-l putea înțelege prea bine. Maszko, însă, încerca să-i explice că totul

trebuie să se schimbe pe lume, așadar și șleahta [1], odată cu celelalte straturi.

— Eu, stimate domnule, îi spuse, mă țin de pămînt în virtutea unui instinct ereditar, acel ceva care-l trage înapoi pe omul care a plecat de la țară, dar, administrîndu-mi moșia, sînt în același timp și avocat, pînă la un punct din principiu, pentru că trebuie să ne avem reprezentanții noștri și în această ramură. Altminteri, am rămîne la bunul plac al unor oameni proveniți din altă sferă, care adesea nu ne vor binele. Prin urmare, sînt nevoit să le dau dreptate acelor proprietari funciari de la noi care înțeleg foarte bine cum stau lucrurile și preferă să-mi încredințeze mie interesele lor. Unii dintre ei socotesc aceasta drept o datorie.

— Dragă domnule, prin barouri au fost întotdeauna oameni de-ai noștri, răspunse domnul Zawiłowski, dar în alte meserii, pe Dumnezeul meu, nu știu dacă un șleahtic poate să facă față. Aud mereu că trebuie să ne apucăm de toate, numai că lumea uită că a te apuca și a izbuti sînt două lucruri deosebite. Arată-mi și mie unul care s-ar descurca.

— Sigur, stimate domnule, iată și un exemplu : Polaniecki care, ca asociat al Casei de comerț și consignație, a agonisit o avere apreciabilă, și încă bani lichizi, pe care la o adică poate să-i pună pe masă numaidecît. Nici el nu poate tăgădui că sfaturile mele i-au fost adesea de folos, dar tot ce a făcut, a făcut cu ajutorul comerțului, îndeosebi cu cel de cereale.

— Ia te uită ! exclamă domnul Zawiłowski, uitîndu-se la Polaniecki și holbîndu-și ochii de mirare, a făcut avere într-adevăr ? Mă rog... Dacă-i din adevărații Polaniecki, e o familie bună.

[1] În Polonia medievală și mai apoi, *șleahta* denumea boierimea mică și mijlocie care, împreună cu aristocrația, alcătuiau nobilimea ; cele trei stări se deosebeau numai prin situația materială și politică, juridic avînd aceleași drepturi.

— Iar celălalt, solid și brunet, e pictorul Swirski.

— Îl cunosc, l-am întîlnit adesea în străinătate. Ei, dragă domnule, nici el nu se trage din fite-cine... Dar cred că el și-a pictat banii, că de cîștigat nu prea avea cum ! ?

— Da' de unde ! îi spuse Maszko pe un ton confidențial. Multe proprietăți din Polonia nu aduc atîta venit, cît are el de pe urma acuarelelor.

— Ce mai e și asta ?

— Tablouri, pe care le pictează cu apă colorată...

— Poftim ! nici măcar în ulei !... Și a făcut avere ?.. Dacă-i așa, poate că și ruda mea se va pricopsi cu versurile... Da, n-are decît să scrie ! Eu, unul, n-am să i-o iau în nume de rău... Domnul Zygmunt [1] era șleahtic, scria, și nu ca să se afle în treabă. Domnul Adam [2], la fel, și-l cunoaște toată lumea. Mai mult decît pe... mda... care se juca de-a democrația [3]. Cum îl cheamă ? Mă rog, n-are importanță ! Dumneata spui că timpurile se schimbă ? Hm, fie !... N-au decît să se schimbe, dar cu ajutorul lui Dumnezeu, în bine.

— Lucrul de căpetenie, opină Maszko, e să nu blocăm capacitățile de acțiune și capitalurile ; cine procedează astfel, păcătuiește împotriva colectivității.

— A, mă rog de iertare ! Dumneata susții că eu n-am voie să țin sub cheie ce-i al meu, că trebuie să las sertarul deschis pentru hoți ?

Maszko zîmbi cu o umbră de superioritate și, punîndu-și mîna pe spătarul fotoliului, răspunse :

— Nu-i vorba de asta, stimate domn !

Și începu să-i prezinte domnului Zawiłowski principiile economiei politice, pe care bătrînul le ascultă clăti-

---

[1] *Zygmunt Krasiński* (1812—1859), cunoscut romantic polonez.

[2] *Adam Mickiewicz* (1798—1855), cel mai mare poet romantic polonez.

[3] Este vorba de Julius Słowacki (1809—1849), alt mare poet romantic polonez.

nind din cap şi repetind la răstimpuri : „Poftim ! asta-i ceva nou ! dar eu m-am descurcat şi fără ele !“

Doamna Bronicz urmărea cu priviri înduioşate tînăra pereche, povestindu-i în acelaşi timp domnului Pławicki — care o urmărea, la rîndu-i, cu ochi nu mai puţin înduioşaţi pe doamna Osnowska — despre anii tinereţii, convieţuirea cu Teodor şi nenorocirea care i-a lovit din cauza venirii pe lume înainte de vreme a urmaşului lor. Domnul Pławicki o asculta distrat, dar partenera neobosită, mişcată de propria povestire, spuse, în cele din urmă, cu glasul tremurător :

— Aşa că toată dragostea mea, speranţa şi credinţa sînt în Lineta ! Dumneata mă înţelegi, fiindcă şi dumneata ai o fiică ! Cît despre Lolo, gîndeşte-te ce binecuvîntare ar fi fost pentru noi dacă trăia, de vreme ce şi aşa, după ce s-a stins din viaţă, ne-a făcut atîta bine.

— Teribil de emoţionant ! o întrerupse domnul Pławicki.

— O, da ! continuă doamna Bronicz. De cîte ori, pe vremea seceratului, nu alerga soţul meu la mine, strigînd : „*Lolo monte !* [1]“ şi trimitea toate forţele de muncă pe cîmp. La alţii, grîul încolţea prin clăi, la noi niciodată. Da, da ! Pierderea a fost cu atît mai mare, cu cît era ultima noastră speranţă ! Soţul meu era un om în vîrstă, şi pot să spun că a fost pentru mine cel mai bun ocrotitor, dar, după această nenorocire, numai ocrotitor.

— Aici nu-l mai înţeleg ! se miră domnul Pławicki. Hm, hm, nu-l înţeleg deloc !...

Şi deschizînd gura, se uită strengăreşte la doamna Bronicz, care-l lovi uşor cu evantaiul şi-l dojeni :

— Nesuferiţi mai sînt bărbaţii ăştia ! Pentru ei nu mai există nimic sfînt !

În acest timp, Świrski o întrebă pe Marynia :

— Cine-i acel autentic Perugino, persoana aceea palidă cu care vorbeşte soţul dumitale ?

[1] Lolo creşte, se ridică (fr.).

— O cunoștință de-a noastră, doamna Maszko. Nu i-ai fost prezentat ?

— Ba da. Am cunoscut-o ieri, la înmormîntare, dar i-am uitat numele. Știu doar că este soția domnului care discută cu bătrînul domn Zawiłowski. Un Vannuchi adevărat !... Același calm și aceeași paloare... Are linii foarte frumoase.

Continuînd s-o examineze, adăugă :

— Fața stinsă, dar liniile feței în ansamblu sînt neobișnuite. Pare slabă, dar observă și dumneata cum se desenează umerii și spatele...

Marynia însă nu se mai uită la desenul oferit de umerii și spatele doamnei Maszko, ci la soțul ei, și pe față se răsfrînse deodată teama. Połaniecki tocmai se aplecase spre doamna Maszko și-i spunea ceva ce Marynia nu putea să audă, deoarece ședeau prea departe, dar avu impresia că el privește la chipul acela stins și în ochii aceia șterși, așa cum se uita cîteodată la ea în timpul călătoriei de nuntă. Ah ! cît de bine cunoștea această privire ! Inima începu să-i bată, ca și cînd ar fi presimțit o mare nenorocire. Își spuse totuși îndată : „Nu se poate, Stach nu s-ar înjosi astfel !“ Cu toate acestea, nu se putea stăpîni să nu se uite la ei. Połaniecki spunea ceva cu mare însuflețire, iar doamna Maszko asculta cu indiferența-i de totdeauna. Marynia se gîndi iarăși : „Ce mi s-a mai năzărit ! Vorbește vioi, ca de obicei, nimic mai mult !“ Celelalte îndoieli i le împrăștie Świrski care, fie că îi observase neliniștea și privirea cercetătoare, fie că nu-și dădea seama de expresia de pe fața lui Połaniecki, rosti :

— Cu toate acestea, ea nu spune nimic. Soțul dumitale se vede nevoit să întrețină conversația și arată plictisit și furios totodată.

Fața Maryniei se lumină într-o clipă :

— O, ai dreptate ! Cu siguranță că Stach se cam plictisește, iar cînd se plictisește, se înfurie numaidecît.

Şi îşi recăpătă brusc buna dispoziţie. Acum ar fi dat colierul de diamante pe care bătrînul domn Zawiłowski îl dăruise Castelkăi, ca Stach să se apropie de ea, să poată să-i spună şi apoi să audă de la el un cuvînt de mîngîiere. Într-adevăr, cîteva minute mai tîrziu i se împlini dorinţa, întrucît domnul Osnowski se apropie de doamna Maszko. Polaniecki, în schimb, se ridică, pe drum îi spuse cîteva cuvinte doamnei Osnowska, în timp ce aceasta vorbea cu Kopowski, apoi se aşeză lîngă soţia lui.

— Vrei să-mi spui ceva ? o întrebă.

— Stach, ce ciudat ! se miră Marynia, pentru că tocmai te chemam în gînd, iar tu ai simţit şi ai venit.

— Vezi ce fel de soţ sînt eu ! îi răspunse zîmbind. În realitate, motivul este foarte simplu : am văzut că te uiţi la mine, mi-a fost teamă că ţi s-a întîmplat ceva, şi am venit.

— Mă uitam, fiindcă îmi era dor de tine.

— Iar eu am venit pentru că îmi era dor de tine. Cum te simţi ? Spune sincer, poate că vrei să mergem acasă ?

— Nu, Stach, mă simt foarte bine, pe dragostea mea ! Vorbeam cu domnul Świrski despre doamna Maszko şi mă distram de minune.

— Cred că aţi bîrfit-o. Acest artist recunoaşte că are limba ascuţită.

— Dimpotrivă, răspunse Świrski. De astă dată m-am mulţumit să-i admir figura. Mai tîrziu va veni şi rîndul limbii ascuţite.

— Chiar aşa, acceptă Polaniecki, doamna Osnowska zice că nu are o faţă frumoasă, ceea ce înseamnă că lucrurile stau tocmai invers. Aha, Marychna, hai să-ţi spun ceva despre doamna Osnowska.

Aplecîndu-se spre soţie, îi spuse în şoaptă :

— Ştii ce l-am auzit spunînd pe Kopowski în timp ce mă apropiam de tine ?

— Ei, era ceva amuzant ?

— Depinde, l-am auzit cînd îi spunea Anetkăi „tu".

— Stach !

— Pe dragostea mea ! I-a spus : „Așa ești tu întotdeauna !"

— Poate că a repetat cuvintele cuiva.

— N-am idee ! Poate că da, poate că nu. Cu ani în urmă, se pare că se iubeau.

— Aș, să-ți fie rușine !

— Asta să le-o spui lor, mai ales doamnei Aneta.

Marynia, care știa prea bine că destrăbălarea există cu adevărat, dar socotind-o mai degrabă o teorie franțuzească de prin cărți și neașteptîndu-se s-o întîlnească la tot pasul și în practica vieții, începu să se uite la doamna Aneta cu mirare, cu acea curiozitate uriașă cu care femeile cinstite se uită la cele ce au curajul să se abată de la drumul larg pe cărări lăturalnice. Avea totuși o fire prea dreaptă, ca să creadă dintr-o dată în rău, și nu-și putea închipui că între cei doi poate exista ceva într-adevăr, fie și pentru că avea în vedere prostia faimoasă a lui Kopowski. Oricum, observă că vorbeau cu foarte multă însuflețire.

Așezați mai la o parte, între o mare vază de porțelan și pian, doamna Aneta și Koposio nu numai că discutau cu vioiciune, dar se certau de-a binelea de vreun sfert de oră.

După trecerea lui Połaniecki, doamna Osnowska îi spuse întrucîtva neliniștită :

— Mă tem că a auzit ceva. Tu n-ai grijă niciodată.

— Sigur, totdeauna e numai vina mea ! Dar cine-ți repetă întruna : fii prudentă !

Într-adevăr, din acest punct de vedere, unul era vrednic de celălalt ; el, pentru că nu era în stare să prevadă nimic din cauza prostiei, iar ea, fiindcă împingea imprudența pînă la sfidare. Două persoane le cunoșteau taina de pe acum, iar altele puteau s-o ghicească, și

era nevoie de orbirea totală a lui Osnowski, ca să nu se bănuiască nimic. Dar ea tocmai pe asta conta.

În acest timp, Kopowski se uită la Polaniecki şi spuse :

— N-a auzit nimic.

După care reveni la discuţia dinainte, de astă dată, însă, începu să vorbească mai încet şi în limba franceză:

— Dacă m-ai iubi, te-ai purta altfel cu mine, dar pentru că nu mă iubeşti, nu înţeleg de ce ţi-e frică.

Spunînd acestea, îşi întoarse spre ea ochii-i minunaţi, inexpresivi, iar ea îi răspunse iritată :

— Te iubesc sau nu, dar cu Castelka niciodată ! pricepi ? niciodată ! Aş prefera mai degrabă cu oricare alta ! deşi, dacă m-ai iubi cu adevărat, nu te-ai mai gîndi la căsătorie.

— Nu m-aş gîndi dacă te-ai purta altfel.

— *Patientez !* [1]

— Da ! pînă la moarte ? Dacă mă însuram cu Castelka, am fi fost aproape unul de celălalt.

— Îţi repet, niciodată !

— Bine, dar de ce ?

— Tu nu poţi înţelege. În definitiv, Castelka e logodită, aşa că n-are rost să mai discutăm.

— Tu însăţi m-ai îndemnat să mă prefac că-i fac curte, iar acum îmi faci reproşuri. La început, nu mă gîndeam la nimic, dar mai tîrziu mi-a plăcut, recunosc. Ea le place tuturor şi, afară de asta, este şi o partidă bună.

Doamna Osnowska începu să-şi frămînte batista între degete.

— Îndrăzneşti să-mi spui în faţă că ţi-a plăcut ? Atunci alege : eu sau ea ?

— Tu, se înţelege, dar cu tine nu mă pot căsători, iar cu ea puteam, deoarece am văzut foarte bine că şi eu îi plăceam ei.

— Dacă ai înţelege mai bine femeile, te-ai bucura că nu ţi-am îngăduit să te căsătoreşti cu ea. Tu n-o

[1] Ai răbdare ! (Fr.)

cunoşti. E rece ca ghcaţa şi are o fire rea. Nu pricepi oare că ţi-am spus să-i faci curte numai de ochii lumii şi ai lui Józio ? Altminteri, cum ai fi putut să vii în fiecare zi la noi ?

— Aş înţelege eu, dacă te-ai purta altfel.

— Nu-mi mai încurca planurile. Vezi doar că am aranjat lucrurile în aşa fel, încît portretul tău să rămînă neterminat şi să poţi să vii la Przytułow. Mai tîrziu, o să vină acolo şi Stefcia Ratkowska, o rudă îndepărtată a lui Józio. Înţelegi ? Poţi să te prefaci că-ţi place, iar eu am să-i bag în cap lui Józio tot ce am să vreau. Astfel, vei putea să rămîi la Przytułów. I-am şi scris domnişoarei Ratkowska. Nu e prea frumoasă, dar e drăguţă.

— Să mă prefac mereu şi să nu capăt nimic.

— Acum aş vrea să-ţi spun să nu mai vii.

— Anetka !

— Atunci, ai răbdare ! Nu pot să fiu supărată pe tine multă vreme. Acum însă, du-te. Du-te şi ţine-i companie doamnei Maszko.

Doamna Osnowska rămase singură. Un timp, îl urmări din ochi pe Kopowski, simţind că supărarea i se topeşte treptat într-o mare duioşie. Cu cravata-i albă şi tenul închis, era atît de ucigător de frumos, încît nu se mai sătura privindu-l. Lineta era logodită cu altul, dar gîndul că această rivală a ei de fiecare zi l-ar fi putut avea nu numai ca soţ, ci şi ca amant, i se părea şi acum de-a dreptul insuportabil. Cînd îi spusese lui Kopowski că ar prefera să se apropie de oricare alta, dar nu de Castelka, doamna Aneta mărturisise adevărul. Situaţia avea pentru ea o importanţă dublă ; pe de o parte, nutrea o slăbiciune uriaşă pentru acest Endymion [1] slab de

[1] Personaj din mitologia greacă, iubit de Selena ; aceasta obţine de la Zeus ca iubitul ei să-şi păstreze totdeauna frumuseţea într-un somn veşnic.

minte, iar pe de alta, era în joc amorul propriu. Firea ei nu putea îngădui așa ceva. Unele înclinații estetice, pe care ea le considera superioare și în consonanță cu natura greacă, care însă în fond erau pur și simplu mărunte, îi țineau loc de morală și conștiință. Din cauza acestor înclinații rămăsese vrăjită de farmecul irezistibil al lui Kopowski, avînd însă numai o imaginație fulminantă, contracarată de un temperament cu totul rece, prefera, cum ghicise intuitiv Zawiłowski, să se joace cu răul, decît să se înfrupte din el. De altfel, conducîndu-se după principiul „Eu sau nimeni altcineva !" era gata să meargă pînă la ultimele consecințe pentru a împiedica unirea lui Kopowski cu Lineta ; mai ales că observase că Lineta, cu toate „opiniile" ei despre Kopowski, cu toată ironia cu care vorbea despre el, și glumele pe care le făcea pe seama lui, era fascinată și ea de frumusețea lui excepțională, glumele ei nefiind decît o hîrjoană care exprima o atracție reală, întrucît preferințele ei erau identice. Nu realizase, însă, că din această pricină, îi stăruia în adîncul sufletului un fel de dispreț pentru Lineta.

Înainte de toate, voia s-o învingă, și, cu ajutorul lui Zawiłowski, izbutise de minune. Știa că fata n-avea să se împotrivească îndemnurilor ei și omagiilor unui om acoperit de faimă. În acest fel, îl păstra pe Kopowski pentru ea, organizîndu-și în plus unul din acele spectacole de toată frumusețea, după care sînt ahtiate toate femeile dornice mai mult de impresii decît de sentimente. Iar dacă vreodată faimosul Zawiłowski se va plictisi cu vremea de soția lui și va dori să-și caute o Beatrice, poate că va găsi-o pe ea... Oamenilor care au puterea să transmită memoriei semenilor și admirației secolelor un nume iubit, nu li se refuză aproape nimic. Doamna Aneta nu-și limpezise pînă acum aceste intenții de viitor, avea totuși sentimentul cețos că atunci triumful ei ar fi deplin.

Triumfa, firește, și acum, deoarece totul se întîmplase după voia ei. Doar Kopowski o supăra. Fusese convinsă

că el este aproape un obiect al ei, iar acum observa că, în măsura în care el era în stare să înțeleagă ceva, ajunsese la concluzia că sporul în dragoste nu dă nici o bătaie de cap, și Aneta ar face mai bine să nu-i tot pună bețe în roate Linetei. Era atît de iritată, încît în unele momente se gîndea cum să-l pedepsească ; deocamdată era bucuroasă că Lineta părea într-adevăr îndrăgostită cu totul de Zawiłowski al ei, ceea ce pentru Kopowski era pe cît de neînțeles, pe atît de neplăcut.

Asemenea gînduri i se perindau acum prin minte cu iuțeala fulgerului, în această etapă de singurătate. Șiragul lor fu întrerupt, în sfîrșit, de servirea cinei. Osnowski, care voia ca toți ceilalți s-o divinizeze pe soția lui, așa cum o diviniza el, și căruia i se părea foarte nimerit ce-i spusese lui Zawiłowski despre viața într-o căsnicie, avu nefericita idee să se repete la primul toast, urîndu-le lui Zawiłowski și Linetei să fie tot atît de fericiți cum erau el și Aneta. Privirile lui Zawiłowski și ale lui Polaniecki se îndreptară fără voie spre frumoasa doamnă care se uită cercetător la Polaniecki și îndoielile amîndurora se spulberară în aceeași clipă, adică ea căpătă certitudinea că Polaniecki îi auzise, iar el că frumosul Kopowski nu citase vorbele cuiva, ci-i spusese ei „tu". Doamna Aneta își dădu seama că Polaniecki discutase despre aceasta cu Marynia, deoarece văzuse că, după trecerea lui, o priviseră un răstimp cu mare curiozitate. Acest gînd o umplu de furie și de dorința de a se răzbuna, distrăgîndu-i atenția, astfel că ascultă absentă celelalte toasturi pe care le închinară soțul ei, bătrînul domn Zawiłowski, domnul Plawicki și, la sfîrșit, Bigiel.

După cină, i se năzări deodată să organizeze un *dancing-party*, și „Józio", ascultător ca totdeauna la fiecare semn al ei și stimulat întrucîtva după cină, îi sprijini propunerea cu însuflețire. Marynia nu putea să danseze, dar afară de ea mai erau cinci femei tinere : domnișoara Lineta, doamna Osnowska, doamna Bigiel, doamna

Maszko și domnișoara Zawiłowska. Cea din urmă declară într-adevăr că nici ea nu dansează, dar pentru că și așa se spunea despre ea că nu dansează, nu vorbește, nu mănîncă și nu bea, refuzul ei nu le strică pofta celorlalți. Osnowski, care se afla într-o dispoziție excelentă, opină că „dansul era necesar pentru ca Ignaś s-o poată îmbrățișa pe Linetka, deoarece pînă acum mai mult ca sigur că nu cutezase".

Se arătă totuși că Zawiłowski nu putea să profite de bunele intenții ale domnului Osnowski, fiindcă nu dansase niciodată în viață și nu era în stare să-și miște picioarele, lucru care le uimi și le jigni întrucîtva pe doamna Bronicz și pe domnișoara Linetka. Kopowski, în schimb, poseda această artă cum nu se poate mai bine, așa că el începu dansul cu domnșioara Lineta, în calitatea ei de eroină a serii. Alcătuiau o pereche splendidă, și ochii tuturor se îndreptară fără voie spre ei. Zawiłowski fu nevoit să privească astfel cum căpșorul ei bălai se înclină pe umărul lui Kopowski, cum piepturile lor se apropie și cum amîndoi, învîrtindu-se în tactul valsului cîntat de Bigiel, se unesc în armonia mișcărilor, contopindu-se parcă pînă la un punct într-un întreg. În timp ce se uita la ei, se înfurie, fiindcă înțelese că există ceva ce el nu știe, ceva care o lega pe Lineta de ceilalți, despărțind-o de el. Colac peste pupăză, îi auzi pe cei din jur vorbind despre frumusețea perechii care dansa; Świrski, care ședea lîngă el, spuse :

— Ce exemplar frumos ! Dac-ar exista și hurii-bărbați ar putea fi o hurie în raiul feminin al lui Mahomed.

Valsară îndelung ; în tonurile dansului și în mișcările lor era parcă o moleșeală adormitoare care-l stîrnea și mai mult pe Zawiłowski, amintindu-i versul lui Byron despre vals, pe cît de cinic, pe atît de adevărat. În cele din urmă, pierzîndu-și răbdarea, începu să se întrebe : „Cînd o să-i dea drumul măgarul ăsta ?" Se temea ca Lineta să nu se obosească prea mult.

În sfîrșit, „măgarul" o lăsă în celălalt capăt al salonului și o luă îndată la dans pe doamna Osnowska. Lineta alergă la logodnicul ei și, așezîndu-se alături, comentă :

— Dansează bine, într-adevăr, dar prea ține să iasă în evidență ; de altfel, cu altceva nici n-ar avea cu ce. A dansat prea mult cu mine. Am obosit puțin și-mi bate inima... Aș vrea să pui și dumneata mîna, să vezi cît de tare bate... Dar nu se cuvine ! Ce ciudat, că doar acum e proprietatea dumitale...

— A mea !... confirmă Zawiłowski, întinzînd mîna spre ea. Linetka, nu-mi mai spune „dumneata".

— Proprietatea ta, repetă în șoaptă.

Și nu-și mai retrase mîna, o lăsă, însă puțin în jos, de-a lungul rochiei, ca să nu-i vadă lumea.

— Am fost gelos pe el, rosti Zawiłowski, strîngîndu-i degetele cu patimă.

— Vrei să nu mai dansez deloc astă seară ? Mie îmi place, dar prefer să stau lîngă tine...

— Adorata mea !

— Nu sînt decît o fată proastă din lumea-bună, dar vreau să fiu vrednică de tine. Muzica îmi place foarte mult... chiar și valsurile... și polcile. Mă impresionează atît de mult... Ce frumos cîntă domnul Bigiel !... Știu și eu, firește, că există alte lucruri superioare valsului. Ține-mi batista și lasă-mi mîna o clipă. E mîna ta, dar trebuie să-mi aranjez puțin părul. Dacă mai dansez și eu din cînd în cînd, nu e rău, nu-i așa ? Dar dacă ție nu-ți place, n-o să mai dansez, fiindcă eu sînt o făptură ascultătoare. Am să învăț să citesc în ochii tăi și, după aceea, am să fiu ca apa care răsfrînge și cerul înnourat și vremea senină. Mă simt atît de bine lîngă tine !... Uite ce frumos dansează ceilalți.

Lui Zawiłowski nu-i mai ajungeau cuvintele ; numai într-un singur fel putea să-i arate ce simte pentru ea — să-i cadă la picioare. Ea, însă, i-l arătă pe Polaniecki care tocmai dansa cu doamna Maszko și începu să-i admire :

— Fără îndoială, el dansează mai bine decît domnul Kopowski, spuse cu ochi strălucitori. Iar ea pare atît de ușoară ! O, aș vrea măcar o dată să dansez cu el... dacă tu îmi dai voie...

Zawiłowski, care nu era deloc gelos pe Połaniecki, răspunse :

— Ori de cîte ori vrei tu, comoara mea. Ți-l trimit numaidecît !

— Ah, ce frumos dansează, ce frumos ! Iar valsul ăsta seamănă cu un fior plăcut. Plutesc, nu dansează.

De aceeași părere era și Marynia care, urmărind cu privirea perechea care dansa, încerca un sentiment și mai penibil decît Zawiłowski mai înainte, fiindcă i se păru de cîteva ori că Połaniecki se uită la doamna Maszko la fel cum se uitase și atunci cînd Świrski remarcase că se plictisește sau e furios. Acum, însă, asemenea presupunere era imposibilă. Cîteodată, cei doi dansatori treceau pe lîngă Marynia și atunci vedea foarte bine cum brațul lui strînge cu putere mijlocul doamnei Maszko, iar răsuflarea lui îi învăluie gîtul, cum îi freamătă nările și privirile îi alunecă peste bustul dezgolit. Toate acestea puteau fi lucruri fără însemnătate pentru ceilalți, dar nu și pentru Marynia care știa să-i citească pe față ca într-o carte. Lumina lămpilor începu să se întunece brusc în ochii ei. Înțelese că a nu fi fericită este cu totul altceva decît a fi nefericită. Această stare dură puțin, cît o măsură de vals ori un minut în care inima se strînge și încetează să bată, dar fu deajuns pentru presentimentul că viața lor ar putea să se poticnească în viitor, transformînd dragostea de acum într-o părere de rău amară și disprețuitoare. Această presimțire o umplu de spaimă. O evită o clipă, ascunzîndu-se parcă în spatele unei perdele, dincolo de care se iviră pe neașteptate mizeria și meschinăria firii omenești, viața în toată goliciunea ei. Nu se întîmplase încă nimic, absolut nimic, dar doamna

Polaniecka întrezări că poate să vină o vreme în care încrederea în soțul ei să se destrame ca fumul.

Încerca să se apere de îndoielile care o năpădeau. Voia să se convingă că el se află sub impresia dansului, nu a dansatoarei. Prefera să nu-și creadă ochilor. O cuprindea rușinea pentru acel „Stach", de care fusese atît de mîndră pînă acum, și lupta din răsputeri cu acest simțămînt, înțelegînd că sînt în joc lucruri foarte importante și din acest mărunțiș, din această vină a lui, pînă acum inexistentă, pot să decurgă urmări care să se răsfrîngă asupra viitorului căsniciei.

Lîngă ea răsună deodată glăsciorul batjocoritor al doamnei Osnowska :

— Ah, Marynia, pe soțul tău și pe doamna Maszko parcă natura i-a creat înadins ca să valseze împreună. Ce mai pereche !

— Chiar așa ! răspunse cu efort vizibil doamna Polaniecka.

Iar doamna Aneta ciripi mai departe :

— Se potrivesc de minune. Eu, în locul tău, aș fi puțin geloasă... Tu nu ? Nu ești geloasă ? Eu sînt sinceră și recunosc că aș fi. Cel puțin așa eram cîndva. O, știu doar că Józio mă iubește, dar bărbații își au micile lor fantezii chiar atunci cînd iubesc. Ei nu suferă deloc și nu văd sau nu vor să vadă că pe noi ne doare inima. Chiar cei mai buni dintre ei se poartă așa. Józio ? Așa-i, e un soț model, crezi că eu nu-l cunosc ? Acum m-am obișnuit și deseori mă apucă rîsul, pentru că sînt atît de neîndemînatici !... Eu știu imediat cînd Józio începe să-și facă de cap, și știi după ce ?

Marynia se uita mereu la soțul ei, care între timp își schimbase partenera, luînd-o la dans pe domnișoara Lineta. Încercă deodată o ușurare nespusă, deoarece i se părea că Stach dansează și cu domnișoara Lineta cu aceeași expresie întipărită pe față. Bănuielile ei începură să pălească, se gîndi, în schimb, că dacă se îndoise de el

pe nedrept, ea era cea josnică. Nu-l mai văzuse niciodată dansînd și-i trecu prin minte că dansează întotdeauna la fel.

În acest timp, doamna Osnowska își repetă întrebarea:

— Știi cum îmi dau seama cînd Józio începe să-și facă de cap ?

— Cum ? se interesă Marynia mai relaxată.

— Hai să te învăț și pe tine. Cînd se simte cu conștiința încărcată, începe să-i bănuiască îndată pe ceilalți și-mi împărtășește observațiile lui, ca să-mi abată atenția în altă parte. Bietul Józisko ! Asta-i metoda lor. Cum mai mint cu toții, chiar și cei mai buni dintre ei !

Spunînd acestea, se depărtă cu convingerea că făcuse o mutare foarte abilă pe tabla de șah a relațiilor mondene. Pînă la un punct, era într-adevăr o mutare abilă. Gîndurile Marynici se învălmășiră. Nu știa ce să mai creadă despre toate acestea. O cuprinse o mare oboseală fizică. „Sînt bolnavă, își spuse, surescitată, și Dumnezeu știe ce mi se mai năzare". Senzația de sfîrșeală se accentua tot mai mult. Revedea acum în minte cu febrilitate întîmplările serii. Soțul ei îi vorbise despre doamna Aneta ca despre o femeie necredincioasă, iar aceasta îi vorbise la fel despre toți bărbații ; el o privise cu ochi vinovați pe doamna Maszko, iar doamna Osnowka îi spusese „tu" lui Kopowski. La acestea se adăugau perechile dansatorilor, ritmul uniform al valsului, capetele îndrăgostiților, în sfîrșit, furtuna care se dezlănțuise afară. Ce impresii haotice, ce fantasmagorii. „Sînt bolnavă !" repetă Marynia în gînd, simțind totodată că liniștea o părăsește și că această seară este una dintre serile proaste din viața ei. Voia foarte mult să se ducă acasă, dar, parcă spre necazul ei, afară ploua torențial. „Acasă, acasă !" Dacă măcar Stach i-ar spune o vorbă bună, din inimă ! Numai să nu-i mai vorbească despre doamna Osnowska sau despre doamna Maszko, ci despre ceva care-i privește doar pe ei doi, la care țin amîndoi foarte mult.

„Ah, cît sînt de obosită !"

Polaniecki se apropie şi, la vederea chipului ei palid, simţi o compasiune adîncă pentru ea ; inima lui bună nu putea rămîne indiferentă la cele ce se petreceau cu ea.

— Săraca de tine, îi spuse, e timpul să te culci ; numai să mai stea ploaia. Nu ţi-e frică de tunete, nu-i aşa ?

— Nu, aşează-te lîngă mine.

— E o furtună de vară, o să treacă numaidecît. Ce somnoroasă eşti !

— Poate că nu trebuia să vin. Stach, eu am foarte mare nevoie de linişte.

Polaniecki nu prea avea conştiinţa curată şi era furios pe sine însuşi. Nu-i trecu prin minte că ceea ce-i spune ea despre linişte se putea referi şi la el, la tentaţia şi purtarea lui faţă de doamna Maszko, dar intui deodată că dacă ea ar ghici ceva, liniştea ei ar fi distrusă odată pentru totdeauna din vina lui, şi pentru că nu era un om înrăit, îl cuprinse teama şi căinţa.

— Ducă-se dracului toate dansurile ! spuse. O să stau acasă, să-mi păzesc ce-i al meu.

Era atît de sincer, încît ea, care-l cunoştea atît de bine, nu se mai îndoi nici o clipă. De aceea, simţi o mare uşurare.

— Cînd stai lîngă mine, îi spuse, parcă nu mai sînt chiar atît de obosită. Mai înainte îmi era rău. Aneta şedea alături de mine, dar ce-i pasă ei de mine ! Omul bolnav are nevoie să simtă lîngă el pe cineva drag şi de nădejde. Poate că ai să mă cerţi pentru ceea ce am să-ţi mărturisesc, fiindcă e ciudat să spui asemenea lucruri în casa unor oameni străini, la o petrecere, şi la atîta vreme după cununie, aşa că înţeleg şi eu că nu prea mă port cum trebuie, dar am într-adevăr nevoie de tine, pentru că te iubesc foarte mult.

— Şi eu te iubesc, făptură scumpă, o linişti Polaniecki care în clipa aceea avea impresia că numai dragostea pentru ea poate fi cinstită şi sigură.

Intre timp, ploaia se mai domolise, doar fulgerele continuau să brăzdeze întunericul, albind la intervale scurte ferestrele vilei. Bigiel, care cîntase la sfîrșit un preludiu de Chopin, vorbea acum cu domnișoara Lineta și cu Zawiłowski despre muzică și, gîndindu-se temeinic la ideea lui, rosti :

— Bukacki născocea tot felul de categorii și tipuri de femei, eu însă mă țin de criteriul meu muzical. Există femei care iubesc muzica numai cu sufletul lor, dar sînt și dintre cele care o iubesc doar de formă, și de acestea mi-e frică.

Un sfert de oră mai tîrziu, furtuna de vară încetă și cerul se înseninâ ; musafirii familiei Osnowski începură să plece acasă. Numai Zawiłowski rămase mai mult decît ceilalți, ca să-i poată spune „Noapte bună !" domnișoarei Lineta între patru ochi.

Temîndu-se pentru Marynia, Połaniecki îi porunci vizitiului să meargă la pas. În mintea ei obosită, stăruia imaginea soțului dansînd cu doamna Maszko, iar în urechi îi răsunau cuvintele doamnei Osnowska : „Ah, cum mai mint cu toții, pînă și cei mai buni dintre ei !" Połaniecki îi înconjurase umerii cu brațul și o ținu tot drumul rezemată de el, așa că neliniștea ei începu să se topească treptat. Voia din tot sufletul să-i pună o întrebare cu ajutorul căreia să-i poată ghici zbuciumul și s-o liniștească. După o clipă, însă, se gîndi : „Dacă nu m-ar iubi, nu s-ar arăta atît de grijuliu. Mai degrabă ar putea fi crud, decît să se prefacă. Azi nu-l mai întreb nimic".

Iar Połaniecki, înrîurit se vede de gîndurile care i se perindau prin minte și de convingerea că numai ea poate constitui pentru el iubirea legiuită și adevărata fericire, se aplecă și o sărută ușor pe obraz.

„N-o să-l mai întreb nici mîine", își spuse Marynia, sprijinindu-și capul de umărul lui.

Pentru ca după o clipă să se hotărască :

„N-o să-l mai întreb niciodată !".

Şi oboseala fizică şi sufletească începu s-o toropească, astfel că, înainte de a ajunge acasă, ochii i se închiseră şi adormi pe umărul lui Połaniecki.

În acest timp, doamna Bronicz se afla în salon privind spre uşa de sticlă a balconului, în care logodnicii ieşiseră pentru o clipă, ca să respire aerul împrospătat de ploaie şi să-şi spună „Noapte-bună !“ fără martori. După furtună, noaptea se luminase, împrăştiind arome de frunze ude, şi spuzindu-se de stele scăldate parcă în picăturile de ploaie şi zîmbitoare printre lacrimi. Un răstimp, rămaseră tăcuţi, apoi începură să-şi spună că se iubesc din toată inima, şi Zawiłowski îşi ridică mîna pe care strălucea verigheta şi spuse :

— Iubita mea scumpă ! Mă uit la acest inel şi nu mă mai satur privindu-l. Pînă acum aveam impresia că totul nu-i decît un vis şi abia acum îndrăznesc să mă gîndesc că tu vei fi cu adevărat a mea.

Lineta îşi alătură mîna de a lui, în aşa fel ca verighetele să fie una lîngă alta, şi răspunse visătoare :

— Aşa-i ! Acum nu mai există Lineta de altădată, ci doar logodnica ta ; ne aparţinem unul altuia pentru toată viaţa şi mi se pare de-a dreptul ciudat că aceste două verighete au atîta putere, de parcă ar avea ceva în ele.

Inima lui Zawiłowski se umplu de o dulceaţă tihnită, de fericire.

— Într-adevăr, aşa este — o asigură — deoarece în fiecare verighetă există un suflet care se oferă în schimbul altuia... Pe această făgăduială de aur se clădeşte tot ce înseamnă în om : vreau, iubesc şi promit !...

Domnişoara Lineta repetă asemenea unui ecou abia auzit :

— Vreau, iubesc şi promit...

Atunci el o îmbrăţişă şi o strînse îndelung la piept, apoi începu să-şi ia rămas bun. Răpit însă de dragoste şi de zborul inimii, făcu din această despărţire un adevărat ritual de cinstire şi adoraţie.

Spuse deci „noapte bună“ mîinilor acestora binecuvîntate, care-i dăruiseră atîta fericire, inimii care-l îndrăgise, gurii care-i împărtășise iubirea, ochilor preacurați care-i răsfrînseseră sentimentele... pînă cînd sufletul întreg i se schimbă parcă într-o aură luminoasă în jurul făpturii mai scumpe decît orice pe lume, a capului divinizat...

— Noapte bună !...

În curînd, doamna Bronicz și domnișoara Castelli rămaseră singure în salon.

— Ai obosit, copila mea ? întrebă doamna Bronicz privind la fața trezită parcă din somn a Linetei.

Iar domnișoara Castelli răspunse :

— Ah, mătușică, mă întorc într-adevăr din stele, dar drumul pînă acolo este atît de lung !...

VII

Zawiłowski putea să-și spună că și poeții au cîteodată o stea norocoasă. Ce-i drept, de cînd se logodise cu domnișoara Castelli îi trecuse adesea prin minte că acum va trebui să se gîndească la mijloacele bănești cu care să-și aranjeze o locuință și să facă față cheltuielilor cununiei și ale nunții, dar fiind în primul rînd îndrăgostit și neavînd nici cea mai mică idee despre asemenea lucruri, își închipuise totul doar ca pe o nouă dificultate de viață, pe care trebuie s-o rezolve ; trecuse peste atîtea în viață, încît, încrezîndu-se în forțele lui, credea că se va descurca și de astă dată, dar în ce fel anume, nu se întrebase.

Se gîndeau însă alții în locul lui. Bătrînul domn Zawiłowski, căruia, cu tot respectul pentru genii, nimic nu-i zdruncinase convingerea că fiecare poet trebuie să fie cam împrăștiat, îl chemă pe Połaniecki să se sfătuiască împreună și-i declară :

— Îți spun deschis că băiatul ăsta îmi place, pentru că tatăl lui a fost, să-mi fie iertat, o mare haimana ; nu

mai știa, domnule, de nimic, numai cărțile de joc, femeile și caii !... Și-a primit însă răsplata. Dar tînărul n-a semănat cu el și nu numai că nu și-a terfelit numele, dar l-a și acoperit de faimă. Eh, ceilalți nu prea m-au obișnuit cu astfel de situații, așa că, să mă țină Dumnezeu, n-am să-l uit, dar aș vrea să fac ceva pentru el acum ; deși îmi este rudă de departe, tot rudă se cheamă și poartă același nume, iar asta-i temelia !

Polaniecki îi răspunse :

— Noi ne-am gîndit, numai că e destul de dificil. Cînd i se amintește de ajutor, i se urcă ambiția la cap, încît pînă și cel mai îngăduitor dintre oameni își pierde răbdarea.

— Poftim... Uite ce mîndru e ! îl întrerupse domnul Zawiłowski cu o plăcere vizibilă.

— Întocmai. În întreprinderea noastră el are în grijă registrele și corespondența nu prea de multă vreme, dar l-am îndrăgit din toată inima, așa că și eu, și asociatul meu i-am oferit credit ; i-am spus : „Ia cîteva mii de ruble pentru cheltuieli și aranjarea locuinței, și timp de trei ani o să ne dai banii pe care-i vei obține din vînzarea cărții". N-a vrut. Ne-a spus că are încredere în logodnica lui, care se va plia fără îndoială pe posibilitățile existente, și n-a primit nimic. Osnowski a vrut și el să-l ajute, dar l-am făcut să renunțe, știind că nu va izbuti nimic... Va fi deci o treabă dificilă.

— Poate că are și el ceva ?

— Are și nu are. Abia acum am aflat că i-au rămas de la mama lui peste zece mii de ruble, dar cu dobînda își întreține tatăl la casa de nebuni, iar de capital nu se atinge. Că nu cheltuiește nimic din acești bani, e sigur, fiindcă înainte de a începe să lucreze la noi, a îndurat asemenea mizerie, încît aproape că murea de foame, dar n-a luat o para din capital. Atît e de hotărît. Așa că înțelegi și dumneata, stimate domn, de ce îl prețuim atîta. Se pare că acum scrie ceva și socotește că astfel va face

față cheltuielilor. Se prea poate. Numele lui înseamn mult acum.

— Eh, asta-i vrabia de pe gard ! spuse domnul Zawi lowski. Și zici că numele lui înseamnă mult ?... Mă rog, d vorbești de pielea ursului din pădure !

— Nu întru totul, numai că nu va face rost de ban prea repede.

— Ei, a făcut nazuri cu voi, pentru că îi sînteți niș străini, dar eu sînt rudă cu el.

Polaniecki clătină din cap :

— Sîntem niște străini, într-adevăr, dar îl cunoaște mai de mult decît dumneata, așa că-l cunoaștem mai bine

Domnul Zawilowski, neobișnuit să i se împotrivească cineva, începu să-și miște mustățile albe și să gîfîie ne mulțumit. Era pentru prima dată în viață cînd își bătea capul ca un ins căruia voia să-i dea bani, să binevoiască să-i primească. Asta îl uimea, îi făcea plăcere și-l înfuria totodată. Acum își aducea aminte, deși nu-i mai spuse lui Polaniecki, de cîte ori plătise polițele semnate de tatăl tînărului, și ce polițe ! Iată însă că așchia sărise atît de departe de copac, încît acum se ivise alt necaz, cu totul neașteptat.

— Ei, spuse după o clipă, poate că Dumnezeu, milostivul, face ca generațiile mai tinere să se schimbe atît de mult, că pas să te mai apropii de ele !...

Fața i se lumină deodată de o bucurie nespus de cumsecade. Optimismul sănătos, care-i stăruia în adîncul sufletului, aflînd argumente reale, pentru propria îndreptățire, îi umplu inima cu imagini vesele.

— Poftim, diavole, și vino-i de hac, rosti, că parcă-s de piatră ! ...Sînt capabile, haimanalele ! îndîrjite în muncă ! și de caracter, da, asta-i, de caracter !

Aici își holbă ochii și, clătinînd din cap, își țuguie buzele ca pentru a fluiera în semn de admirație, apoi adăugă :

— Poftim ! și asta în rîndurile șleahtei ! Pe legea mea, la una ca asta nu mă așteptam.

— De aceea, se resemnă Polaniecki, cred că singura soluție este ca domnișoara Castelli să se plieze pe posibilitățile lui materiale.

Dar bătrînul șleahtic se strîmbă deodată :

— Așa s-ar zice ! Se pliază sau nu se pliază ? dracu' s-o știe. E tînără și crudă, poate că e gata de orice, de bună seamă, dar cine poate garanta pentru cît timp ? Pe urmă, acolo mai există mătușa și răposatul acela ascultător, care cînd începe, domnule, să răcnească de sub pămînt, pas de te mai înțelege cu el !... Pe viul Dumnezeu, eu îi prețuiesc pe cei care au făcut avere, dar cînd cineva a pornit de la un conac prăpădit, nu de la o mare moșie, și pretinde că a trăit totdeauna în palate, înseamnă că vrea palate. Așa a fost și cu bătrînul Bronicz. Au făcut destule nerozii amîndoi, și în această școală a crescut și fata. Nimic, domnule, numai distracții și risipă. Ignacy nu-i cunoaște sub acest aspect, și nici dumneata nu-i cunoști. Una ca ea, aici arătă cu capul spre fiica lui, ar sta și într-o mansardă, dacă ar apuca să-și dea cuvîntul, dar acolo s-ar putea ca lucrurile să nu meargă atît de ușor.

— Eu nu-i cunosc, încuviință Polaniecki, și am auzit vorbindu-se multe despre ei, vrute și nevrute, de aceea, fiindcă-i vreau binele lui Ignaś, aș vrea să știu, în sfîrșit, ce să cred despre ele.

— Ce să crezi despre ele ? Eu le cunosc mai demult, dar nici eu nu știu prea multe. Mă rog, judecînd după ce trăncănește doamna Bronicz, sînt, domnule, niște femei sfinte, cum nu se poate mai cumsecade !... Și atît de cucernice, oho, încît merită să le canonizezi din timpul vieții !... Dar lucrurile, dragă domnule, stau cam așa : la noi există femei care-l poartă în suflet pe Dumnezeu și poruncile credinței, dar sînt și dintre cele care își fac un fel de sport din religia noastră catolică ; astea vorbesc cel mai tare și cresc unde nici cu gîndul nu gîndești. Asta-i !

— Nici nu știi cîtă dreptate ai ! exclamă Połaniecki rîzînd.

— Nu-i așa ? se bucură domnul Zawiłowski. Eu am văzut multe în viața mea. Dar să ne întoarcem la ale noastre. Ai vreun mijloc ca să-l facem pe rîsul ăsta să primească ajutorul nostru, sau n-ai ?

— Va trebui să născocim ceva, dar în clipa asta n-am nici o idee.

Deodată, domnișoara Helena care, ocupată cu lucrul la gherghef, tăcuse tot timpul pînă atunci, de parcă nu auzea ce discutau, își înălță brusc ochii reci și spuse :

— Există un mijloc foarte simplu.

— Uite că l-a și găsit ! Care-i mijlocul acela atît de simplu ?

— Dumneata, papá, trebuie să depui o sumă de bani care să ajungă pentru întreținerea tatălui domnului Ignacy.

— Ei, mai bine nu-te întrebam. Am făcut destule în viața mea pentru tatăl domnului Ignacy, cu toate că nici n-am vrut să-l văd în ochi, acum însă aș vrea să fac ceva anume pentru domnul Ignacy.

— Da, dar dacă tatăl lui va avea asigurat un procent oarecare pînă la moarte, el va putea să se folosească de banii lăsați de mama lui.

— A, pe legea mea, e adevărat ! rosti uimit domnul Zawiłowski. Ia te uită, dom'le ! Noi ne băteam capul zadarnic să găsim ceva, și ea a izbutit ! E adevărat, pe legea mea !

— Domnișoara are întru totul dreptate ! spuse Połaniecki.

Și o privi curios, dar ea își aplecase fața-i indiferentă, ofilită parcă înainte de vreme, asupra lucrului.

Vestea rezolvării problemei în acest fel îi bucură mult pe doamna Połaniecka și pe soții Bigiel, oferindu-le prilejul de a discuta despre domnișoara Helena Zawiłowska. Cîndva era socotită un suflet rece, care aprecia în primul rînd formele ; se povestea, însă, că mai tîrziu, prin această

răceală răzbătuse spre inima ei o mare iubire care, evoluînd într-o tragedie, transformase această ființă a apatrenţelor, odinioară, într-o femeie ciudată, ruptă de lume, închisă în sine și geloasă pe propria durere. Unii îi ridicau în slăvi bunătatea, dar dacă făptuia într-adevăr binele, o făcea cu atîta discreție, încît nimeni nu știa prea bine. Era greu să se apropie cineva de ea, fiindcă indiferența ei semăna prea mult cu mîndria. Bărbații susțineau că în purtarea ei este ceva de-a dreptul disprețuitor, de parcă nu putea să-i ierte că trăiesc.

Zawilowski se duse la Przytułów și se întoarse abia la o săptămînă după discuția bătrînului cu Polaniecki, adică atunci cînd șleahticul depusese deja pe numele tatălui un capital de două ori mai mare decît cel care slujise pînă atunci la plata instituției de sănătate. Aflînd despre aceasta, alergă să-i mulțumească și să refuze, dar bătrînul, simțindu-se stăpîn pe situație, îl repezi de cum deschise gura.

— Ce te privește pe tine, îl luă la rost, de vreme ce eu n-am făcut nimic pentru tine ?... Ție nu ți-am dat nimic, așa că n-ai dreptul să primești sau să nu primești. Ce-ți pasă ție că mie mi-a plăcut să vin în ajutorul unei rude bolnave, oricine e liber s-o facă.

Pe drept cuvînt, orice răspuns ar fi fost de prisos, așa că totul se sfîrși cu îmbrățișări și emoții care-i făcură pe acești doi oameni, nu prea demult străini unul altuia, să se simtă cu adevărat rude.

Pînă și domnișoara Helena se arăta binevoitoare față de „domnul Ignaś", cît despre bătrînul domn Zawiłowski, acesta, suferind pe ascuns că nu are un fiu, îl îndrăgise pe tînăr din toată inima. Așa că, după vreo săptămînă, cînd doamna Bronicz, adusă la Varșovia de cine știe ce treburi, vru să afle ce se mai aude cu podagra și, vorbind despre tînăra pereche, repetă de cîteva ori spre lauda „Niteczkăi", că aceasta se căsătorește cu un om fără avere, bătrînelul își pierdu răbdarea și exclamă :

— Ce tot spui, doamnă ? Numai unul Dumnezeu poate să știe cine face o partidă mai bună, chiar dacă e vorba de avere, ca să nu mai vorbim de altele.

Iar doamna Bronicz, care suporta totul din partea bătrînului, suportă fără murmur și aluzia la „alte lucruri". În schimb, o jumătate de oră mai tirziu, își desfăcu în voie aripile imaginației. Vizitîndu-i, în drum, pe soții Polaniecki, le povesti că domnul Zawiłowski îi făgăduise în chip formal că va alcătui o dotă din moșiile sale prusiene pentru „scumpul Ignaś". Ea însăși mărturisi, de asemenea, că o lega de „scumpul Ignaś" un sentiment matern atît de puternic, încît erau momente cînd în inima ei îl înlocuia pe Lolo. La sfîrșit, își exprimă certitudinea de nezdruncinat că și Teodor ținea la el la fel ca ea, amintirea lui Lolo devenind astfel pentru amîndoi mai puțin dureroasă.

Zawiłowski habar nu avea că ocupase locul lui Lolo în inima doamnei Bronicz, așa cum nu știa nici de dota inventată de ea. Observă totuși că relațiile lui cu lumea încep să se schimbe. Vestea acestei dote se răspîndise probabil cu iuțeala fulgerului în oraș, deoarece cunoscuții îl salutau parcă altfel, și pînă și colegii de la birou, oameni cumsecade, începură să se poarte mai puțin familiar cu el. După întoarcerea de la Przytułów, fu nevoit să se ducă în vizită la toți cei care participaseră la seara de logodnă de la familia Osnowski, iar graba cu care îi întoarse vizita unul ca Maszko, spre exemplu, îi confirmă o dată mai mult această schimbare a relațiilor. La început, după ce se cunoscuseră, Maszko îl trata cam de sus. E drept, nici acum nu încetase să se arate protecțional, dar cîtă familiaritate, binevoitoare și prietenoasă, era în purtarea lui, cîtă înțelegere chiar pentru poezie ! A, nu ! Maszko n-avea nimic împotriva poeziei ; ar fi preferat ca versurile lui Zawiłowski să fie concepute într-un spirit mai apropiat taberei celor care gîndeau cu adevărat bine, dar admitea în general existența poeziei, lăudînd-o chiar. Ati-

ludinea lui binevoitoare față de poezie și de poet răzbătea în privirea și în zîmbetul lui, în desele repetiții de felul : „Bine, dar firește, firește, da, foarte mult !“ Zawiłowski care era un naiv din multe puncte de vedere, fiind și extrem de inteligent, înțelese totuși că e ceva fals în toate acestea și se gîndi :

„De ce s-o fi prefăcînd atîta acest om, chipurile înțelept, încît să se vadă ?“

Și în aceeași zi, formulă această întrebare în discuția pe care o avu cu soții Połaniecki, în casa cărora îl cunoscuse pe Maszko.

— Eu, dacă aș poza, declară, m-aș strădui s-o fac în așa fel, încît să nu bage de seamă nimeni.

— Oamenii care pozează, răspunse Połaniecki, consideră că cei care observă prefăcătoria, de lene sau pentru că le lipsește curajul civic, vor fi de acord în cele din urmă cu ceea ce exprimă poza. E un lucru dificil, de altminteri. Ai observat că femeile care se rujează își pierd treptat simțul măsurii și încep să exagereze ? Așa se întîmplă și cu pozeorii. Pînă și cei mai inteligenți își pierd măsura.

— Adevărat, încuviință Zawiłowski, așa cum este adevărat și că oamenii îngăduie să li se spună orice.

— În cel privește pe Maszko, continuă Połaniecki, el știe că te vei căsători cu o domnișoară care trece drept bogată ; știe că te-ai împrietenit cu bătrînul domn Zawiłowski și probabil că vrea ca dumneata să-l ajuți să se apropie de el. Maszko trebuie să se gîndească la viitor, fiindcă mi s-a spus că procesul pentru doborîrea testamentului, de care depinde soarta lui, nu se arată prea favorabil.

Așa și era. Tînărul avocat, care apăra testamentul, se vădea a fi foarte abil, energic și perseverent.

Cu acestea, însă, discuția despre Maszko luă sfîrșit, deoarece doamna Marynia începu să-l întrebe despre Przytułów și despre cei ce locuiau acolo, iar pentru Zawiłowski acesta era un subiect inepuizabil. În relatarea-i

sugestivă, se perindară conacul de la Przytułów cu teii care străjuiau aleile, apoi grădina umbroasă, bălțile, stufărișul, desișul de arini și hăt ! în zare, liziera pădurii de pin. Proprietatea de la Krzemień, care pălise în memoria Maryniei, îi apăru înaintea ochilor fremătînd de viață și, în această nostalgie de o clipă, se gîndi că odată și odată îl va ruga pe Stach s-o ducă măcar pînă la Wątory, la bisericuța în care fusese botezată ea și în care era înmormîntată mama ei. Probabil că Połaniecki își aduse și el aminte de Krzemień, fiindcă dădu din mînă și spuse :

— La țară, pretutindeni este la fel. Bukacki, țin minte, susținea adesea că ar fi fost încîntat să trăiască în ambianța rurală cu condiția ca acasă să aibă un bucătar excelent, o mare bibliotecă, femei frumoase și inteligente și să nu fie silit să stea acolo mai mult de două zile pe an. Și eu îl înțeleg.

— Atunci, îl întrebă Marynia, de ce ții morțiș să ai o bucată de pămînt în afara orașului ?

— Pentru că vreau ca vara să stăm în casa noastră, nu la Bigiel, cum va trebui să facem anul acesta.

— În schimb, în mine, interveni Zawiłowski, ori de cîte ori mă aflu la țară, înfloresc instinctele cîmpenești. În definitiv, logodnicei mele nu-i place la oraș, și asta-i de ajuns pentru mine.

— Adevărat, Linetei nu-i place la oraș ? se interesă Marynia.

— Fiindcă este o artistă înnăscută. Și eu mă uit la natură și o simt, însă ea îmi arată asemenea lucruri pe care n-aș fi în stare să le observ singur. Cu cîteva zile în urmă, ne-am dus cu toții în pădure, unde mi-a arătat, de pildă, o ferigă în soare. Era atît de frumoasă ! M-a mai învățat că trunchiurile pinilor au, mai ales în lumina amurgului, tonuri violete. Ea îmi atrage atenția asupra unor culori pe care mai înainte nu le vedeam, și asemenea unei vrăjitori, mergînd prin pădure, îmi arată universuri noi.

Połaniecki se gîndi că toate acestea pot fi desigur dovezi ale unor înclinații artistice, dar pot să fie și niște manifestări ale modei, ale dragostei de pictură, după care se dă în vînt toată lumea, de colorit, cu care jonglează astăzi orice domnișoară, nu din iubirea pentru artă, ci pentru a ieși în evidență. El nu se ocupa de pictură, dar observase că pentru gîsculițele din lumea-bună mînuirea pensulei devenise în ultima vreme o marfă expusă cu plăcere pe taraba vanităților sau, altfel spus, o frază goală care trebuia să demonstreze cultura artistică, sensibilitatea artistică.

Își păstră, însă, aceste reflecții pentru sine. Zawiłowski urmă :

— În plus, ei îi plac foarte mult copiii de la țară. Este de părere că sînt niște modele perfecte și mai puțin comune decît cei din Italia. Dacă e vremea frumoasă, stăm toată ziua la aer și ne-am bronzat amîndoi. De asemenea, învăț să joc tenis și fac progrese vizibile. Pare un joc ușor, dar la început merge foarte greu. Domnul Osnowski joacă mereu, ca să nu se îngrașe. Este un om foarte bun și delicat.

Połaniecki, care, în timpul ședерii sale în Belgia, practicase tenisul nu mai puțin entuziast decît domnul Osnowski, începu să se laude cu experiența lui.

— Dac-aș fi acolo, v-aș arăta eu cum se joasă tenis.

— Mie da ! răspunse Zawiłowski, dar ceilalți joacă foarte bine, îndeosebi Kopowski.

— A, domnul Kopowski se află și el la Przytułów ? întrebă Połaniecki.

— Natural ! răspunse Zawiłowski.

Și privindu-se în ochi, amîndoi ghiciră în același timp că știu ceva, și tăcură. Se așternu o liniște întrucîtva penibilă, deoarece doamna Marynia roși brusc și, cum nu știa să-și ascundă încurcătura, se îmbujora din ce în ce mai mult.

Zawiłowski, care crezuse pînă atunci că este singurul posesor al tainei, îi observă cu mirare îmbujorarea și se fîstîci și el, apoi vrînd să scape din impas, începu să spună cu însuflețire :

— Da, Kopowski este la Przytułow. Domnul Osnowski l-a invitat și pe el, fiindcă domnișoara Lineta nu i-a sfîrșit încă portretul, iar mai tîrziu nu va mai avea timp. În afară de el, se mai află acolo și o rudă a domnului Osnowski, domnișoara Ratkowska, pe care cred că o curtează Kopowski. E o fată foarte drăguță și liniștită. În august, plecăm cu toții la Scheveningen, pentru că doamnelor nu le place Ostende... Dacă domnul Zawiłowski nu i-ar fi venit în ajutor tatălui meu, eu n-aș fi putut să mă duc, dar acum am mîinile dezlegate...

Spunînd acestea, începu să-i vorbească lui Polaniecki despre postul lui de la birou, la care nu voia să renunțe. Îl rugă, în schimb, ca avînd în vedere împrejurările neobișnuite, să-i acorde un concediu de cîteva luni. După care își luă rămas bun și plecă, deoarece se grăbea să-i scrie o scrisoare logodnicei. Peste cîteva zile avea să se ducă din nou la Przytułów, pînă atunci, însă, îi scria cîteodată și de cîte două ori pe zi.

Pe drum, pînă ajunse acasă, își potrivi cuvintele scrisorii în gînd, deoarece știa că domnișoara Lineta o va citi împreună cu doamna Bronicz și amîndouă vor căuta în ea nu numai sufletul, ci și aripile lui, iar cele mai frumoase fragmente vor fi citite în mare taină doamnei Aneta, domnului Osnowski și chiar domnișoarei Ratkowska. N-o condamna însă pe draga lui „Niteczka" pentru atîta lucru, dimpotrivă, îi era recunoscător că se laudă cu el și se străduia din răsputeri să corespundă așteptărilor. Nu se supăra nici la gîndul că lumea va afla cum o iubește. „N-au decît să afle că este iubită mai mult decît oricine pe lume !"

Pe de altă parte, se gîndi puțin și la Marynia. Îmbujorarea ei îl impresionase, văzînd în ea dovada firii ei prea-

curate, care nu numai că era incapabilă să făptuiască răul, dar care se ruşina, îi repugna şi o înspăimînta pînă şi răul făcut de altcineva. Comparînd-o cu Osnowska, înţelese ce prăpastie poate să despartă totuşi nişte femei aparent apropiate prin situaţia în societate şi nivelul intelectual.

După plecarea lui Zawiłowski, Połaniecki spuse :

— Ai văzut că pînă şi domnul Ignacy trebuie să fi văzut ceva ? Acum nu mai am nici o îndoială. Orb mai e şi Osnowski ăsta, orb de-a binelea !

Iar doamna Marynia îi răspunse :

— Tocmai orbirea lui ar trebui s-o cîştige şi s-o facă să renunţe. Ar fi groaznic !

— Nu „ar fi", este ! Acum vezi şi tu că sufletele nobile răsplătesc încrederea cu recunoştinţă, iar cele josnice, cu dispreţ.

VIII

Pentru doamna Marynia, aceste cuvinte constituiau o mare încurajare, întrucît, gîndindu-se la neliniştea ei dinainte, socotea totodată că Połaniecki n-ar spune nimic asemănător, dacă ar fi capabil să-i înşele încrederea. Nu presupunea că un om poate să aibă o măsură pentru alţii şi alta pentru sine şi că în viaţă aceste două măsuri deosebite se întîlnesc la fiecare pas. Îşi spunea, prin urmare, că ajunge să-i arate soţului o încredere fără margini, ca acesta să se abţină de la orice abatere, şi se gîndea acum cu mai puţină teamă la imediata vecinătate a locuinţei de vară a doamnei Krasławska cu vila familiei Bigiel, în care ea şi soţul ei aveau să-şi petreacă vara. Fiindcă nu era prea greu de ghicit că doamna Maszko, care se şi mutase în casa mamei sale, fie şi numai din plictiseală, avea să fie un oaspete frecvent al soţilor Bigiel. Maszko n-o trimitea la Krzemień, pentru că nu voia să se despartă de ea în lu-

nile de vară. De la Varşovia, unde îl reţineau interesele, îi era mai uşor să vină la soţia lui, care locuia la o oră de drum de la barieră, pe cînd îndepărtatul Krzemień excludea posibilitatea escapadelor de acest fel. Pentru Maszko, îndrăgostit cum era de soţia lui, prezenţa acesteia însemna o îmbărbătare, deoarece asupra lui se abătuseră iarăşi vremuri grele. Procesul pentru doborîrea testamentului nu era încă pierdut, dar din cauza supleţei apărării, desfăşurarea lui întîrzia să intre pe un făgaş favorabil ; lucrurile se tărăgănau, aşa că lumea începu să se îndoiască, ceea ce pentru Maszko însemna aproape o înfrîngere. Creditul lui, care odată cu deschiderea procesului renăscuse şi înflorise ca un măr primăvara, începu iarăşi să se clatine. Śledź, care era duşmanul personal al lui Maszko şi un om dîrz în genere, nu numai că nu pregeta să răspîndească veşti despre situaţia proastă a adversarului său, dar se străduia ca îndoielile privind sfîrşitul favorabil al procesului să răzbată şi în presă. Începu, aşadar, o luptă nemiloasă, juridică şi personală. Întrucît Maszko se străduia, la rîndul lui, din toate puterile să-i facă rău adversarului, iar cînd se întîlnea cu el, se purta de-a dreptul sfidător. Aceasta însă nu-i aducea nici un folos. Creditul îi scădea din ce în ce mai mult, iar creditorii, deşi plătiţi regulat pînă acum, nu mai aveau încredere în el. Începu deci să caute iarăşi bani cu înfrigurare ; contracta datorii noi, ca să le acopere pe cele vechi şi să-şi menţină astfel o solvabilitate de moment. Maszko cheltuia în acest scop atîta inteligenţă şi energie, încît, dacă relaţiile lui de viaţă nu s-ar fi întemeiat pe minciună, cu asemenea calităţi şi-ar fi cîştigat o mare faimă şi o avere apreciabilă. Doborîrea testamentului ar fi putut să salveze totul, dar pentru aceasta trebuia să aştepte, iar deocamdată să lege firele care se rupeau ici şi colo, ceea ce era pe cît de greu, pe atît de umilitor. Lucrurile ajunseseră pînă acolo, încît la două săptămîni după mutarea familiei Połaniecki în vila lui Bigiel, cînd soţii Maszko veniră la ei în vizită, Maszko

se văzu nevoit să solicite de la Połaniecki un „serviciu prietenesc", adică să-i semneze o poliță pentru cîteva mii de ruble.

Połaniecki era un om îndatoritor și mai degrabă generos, dar își avea teoria lui, care-i dicta să se arate dificil în problemele bănești, drept care refuză să semneze, oferindu-i, în schimb, lui Maszko, punctul lui de vedere în legătură cu tranzacțiile financiare între prieteni.

— Atunci cînd nu este vorba de o afacere reciproc avantajoasă, îi spuse, ci despre un serviciu particular, refuz să semnez polițe din principiu ; dacă însă un cunoscut sau un prieten, aflat într-o împrejurare trudnică, nu într-o situație disperată, are nevoie de o sumă de bani, îi stau la dispoziție cu plăcere. Dar de astă dată, prefer să-mi păstrez complezența pentru mai tîrziu.

— Asta înseamnă, răspunse Maszko uscat, că îmi lași speranța unui ajutor în cazul că aș da faliment.

— Nu. Asta înseamnă că dacă te vei afla la anaghie, împrumutînd atunci o sumă de bani, vei putea s-o păstrezi pentru tine sau să începi ceva nou. Acum e ca și cum ai arunca banii într-o prăpastie fără fund, păgubindu-mă pe mine și fără nici un folos pentru tine.

Maszko se simți jignit.

— Dragul meu, se împotrivi, apreciezi situația mea într-o lumină mai proastă decît o văd eu însumi și decît este în realitate. Nu este, însă, decît un moment dificil, nu prea important. Am toată prețuirea pentru bunele tale intenții, dar află că nici azi poate că n-aș da perspectivele mele pe toată averea ta lichidă. Acum, însă, te rog prietenește să nu mai vorbim despre asta.

Reveniră amîndoi alături de doamna Maszko, unul supărat întrucîtva că fusese nevoit să ceară, iar celălalt pentru că refuzase. Teoria lui, cum că trebuie să se arate dificil în materie de afaceri, îl pusese nu o dată în situații penibile, ca să nu mai vorbim de pierderile pe care i le pricinuise în viață.

În compania femeilor, proasta lui dispoziție spori și mai mult din cauza comparației pe care o făcu între doamna Maszko și Marynia. Spre marea îngrijorare a lui Maszko, pînă acum nu se vedea nici un semn că doamna Maszko avea să devină mamă, mai mult chiar, un medic de încredere, care o cunoștea din copilărie, începea să aibă îndoială că lucrul avea să fie cu putință vreodată. De aceea, își păstra nealterată linia zveltă a formelor feciorelnice și mai ales acum, în rochia subțire de percal, arăta nu numai ca o domnișoară, ci chiar ca o persoană cu cîțiva ani mai tînără decît Marynia care se schimbase și se îngreuiase foarte mult. Połaniecki, care avea impresia că învinsese atracția neînțeleasă pe care o exercita asupra lui, simți deodată că se înșela ; avînd în vedere imediata vecinătate, văzînd-o adesea, avea să cedeze tot mai mult farmecului ei.

Din seara în care se logodise Zawiłowski, purtarea față de soția lui devenise mai caldă, și Marynia era mai îndrăzneață decît înainte, așa că acum, după plecarea familiei Maszko, observînd că Połaniecki se despărțise de avocat mai rece decît de obicei și era supărat, îl întrebă dacă nu cumva se certaseră.

Połaniecki nu avea obiceiul să discute cu ea despre afaceri, dar în această clipă era nemulțumit de sine și simțea nevoia să-și lepede povara care-i apăsa sufletul ; ca orice om puțin egoist care are certitudinea că va fi compătimit de o inimă iubitoare, așa că mărturisi :

— I-am refuzat un împrumut lui Maszko și-ți spun sincer că acum îmi pare rău. El tot mai speră că se va salva, dar situația lui este de asemenea natură, încît cel mai mic obstacol poate să-l doboare înainte de a-și atinge scopul. În definitiv, n-am fost prieteni niciodată și aproape nu-l pot suferi ; îmi displace, mă înfurie, e adevărat, dar viața ne-a apropiat mereu, și, în afară de asta, el ne-a făcut odată un mare serviciu. Ce-i drept, i-am făcut și eu lui, dar acum i-a ajuns iarăși cuțitul la os.

Marynia asculta cu plăcere aceste cuvinte, deoarece se gîndea că dacă lui Stach i-ar fi plăcut doamna Maszko, nu l-ar fi refuzat pe soțul ei, iar pe de altă parte, regretul îi dovedea că are o inimă bună. Îi părea rău de soții Maszko, dar pentru că nu-i adusese soțului aproape nici o zestre, nu cuteza pur și simplu să-l roage să le vină în ajutor, așa că îl întrebă numai :

— Ești sigur că ar fi fost niște bani pierduți ?

— Poate că da, poate că nu, răspunse Połaniecki.

După care adăugă cu anume infatuare :

— Eu mă pricep să refuz. Bigiel are o inimă mai moale.

— Nu vorbi așa ! Tu ești atît de cumsecade. Cea mai bună dovadă este că acum regreți.

— Sigur că nu e prea plăcut să te gîndești că un om, fie el și străin, se zvîrcolește ca un șarpe din cauza cîtorva mii de ruble. Eu știu despre ce este vorba. Maszko a fixat mîine ultimul termen, mai înainte a căutat bani pretutindeni, dar cu multă prudență, nevrînd să afle creditorii și să se sperie, în ultimă instanță contînd pe mine. Mîine, însă, nu va putea să plătească. Presupun că peste cîteva zile va găsi banii de care are nevoie, dar pînă atunci opinia despre solvabilitatea lui se va clătina, iar în situația în care se găsește, asta poate însemna pierzania lui.

Doamna Marynia începu să se uite la soțul ei, apoi spuse cu anume sfială :

— Și ți-ar fi într-adevăr foarte greu ?

— Dacă vrei adevărul, nu mi-ar fi greu deloc. Am carnetul de cecuri la mine, l-am luat în caz că găsesc vreo proprietate care-mi convine, s-o acontez imediat. După aceea începu să rîdă.

— Aha ! exclamă. Îți protejezi și-ți compătimești vechiul adorator ! Asta începe să-mi dea de gîndit.

Doamna Marynia începu și ea să rîdă, bucuroasă că-și înveselise soțul, dar, clătinînd din căpșorul ei fermecător în semn că nu este de acord, rosti :

— O, nu ! Nici vorbă de compătimire pentru vreun adorator ! E doar un egoism respingător, fiindcă mă gîndesc că cele cîteva mii de ruble nu merită supărarea lui Stach al meu.

Polaniecki începu să-i mîngîie părul cu mîna.

— Totuşi, aprecie, tu eşti o femeie tare bună.

Apoi întrebă :

— Aşadar, hotărăşte odată : unu, doi, trei ! Să-i dau ?

Ea nu răspunse nimic, mulţumindu-se să clipească din ochi în semn că da. Se simţiră amîndoi parcă mai veseli, cu toate că Polaniecki începu să mormăie, prefăcîndu-se contrariat.

— Uite ce înseamnă să te afli sub papuc. Aşa că porneşte-o, omule, la drum pe întuneric şi roagă-l pe domnul Maszko să-ţi primească banii tăi, pentru că aşa-i place acestei fiinţe răsfăţate !

Inima Maryniei se umplu de bucurie că el o numise „fiinţă răsfăţată". Vechile mîhniri, orice umbră de nelinişte pieriră deodată, izgonite parcă de aceste cuvinte. Îşi privea soţul cu ochi străluminaţi de o iubire nemărginită.

După o clipă, îl întrebă :

— Crezi că trebuie să te duci neapărat acum ?

— Fără îndoială. Mîine la opt, Maszko pleacă la Varşovia şi va umbla toată ziua prin oraş.

— Atunci spune să pună calul la şareta lui Bigiel.

— A, nu, mă duc pe jos. A răsărit luna şi nici nu e prea departe.

Spunînd acestea, se despărţi de soţie şi, luînd carnetul de cecuri, plecă. Pe drum, se gîndi :

„Totuşi, Marynia e bună de pus pe rană. E o făptură atît de generoasă, încît, chiar dacă ai vrea să faci vreo josnicie, nu-ţi dă inima ghes. Dumnezeu mi-a dat o soţie cum puţine se află pe lume !"

Şi simţi că în clipa aceea o iubea cu adevărat. Intui, de asemenea, că dragostea în sine, ca atracţie reciprocă a

două ființe de sex opus, nu înseamnă încă fericirea, iar dacă este prost dirijată, poate deveni chiar o adevărată nenorocire ; în schimb, nici măcar închipuirea omenească nu este în stare să viziteze o fericire mai mare decît iubirea uriașă și dreaptă a căsniciei. „Nu există nimic mai important, își spuse Polaniecki, și cînd te gîndești că ea se află la îndemîna oricui, că depinde numai de bunăvoință și onestitate, iar oamenii calcă în picioare această comoară neprețuită, preferînd zbuciumul și înjosirea în locul liniștii și al virtuții !"

Tot reflectînd astfel, ajunse la vila soților Maszko, ale cărei ferestre străluceau ca niște felinare uriașe pe fondul întunecat al pădurii. După ce intră pe portiță în curtea luminată de lună și se apropie de verandă, zări prin geamurile încăperii de lîngă tindă pe soții Maszko stînd pe o canapea scundă, cu spătarul imitînd cifra opt, alături de care se afla o măsuță cu lampa. Maszko înconjurase mijlocul soției cu un braț, iar cu celălalt îi ținea mîna, aci ridicîndu-o la buze, aci coborînd-o, de parcă îi mulțumea pentru ceva. Deodată o luă în brațe pe tînăra femeie, o trase spre el și, aplecîndu-se, începu să-i sărute gura cu înfocare, în vreme ce ea, slobozindu-și mîinile fără vlagă pe genunchi, neîntorcîndu-i mîngîierile și neapărîndu-se, se lăsa în seama lui atît de pasivă, de parcă era o ființă fără sînge și voință. Un răstimp, Polaniecki văzu numai creștetul capului lui Maszko, favoriții lungi care se mișcau cînd își săruta soția, și, la această priveliște, sîngele i se urcă la cap. Îl năpădi o dorință atît de aprigă, ca și atunci cînd căutase panglici pentru doamna Osnowska, și cu atît mai arzătoare, cu cît fusese stîrnită treptat de tentațiile anterioare. Această atracție ciudată pentru Polaniecki însuși, pur fizică, cu care lupta de mult, renăștea acum cu o forță nestăvilită. Într-o clipită, se treziră în el instinctele omului primitiv care, la vederea femeii rîvnite în brațele altuia, cuprins de turbare, este gata să se măsoare pe viață și pe moarte pentru ea cu rivalul fericit. Pe lîngă dorință,

îl mai chinuia și gelozia, nedreaptă și mărunță, o gel
cum nu se poate mai josnică, numai fizică, dar atît
nestăpînită, încît el, care abia ajunsese la concluzia că
dragostea pentru soție poate oferi adevărata fericire, ac
ar fi călcat în picioare această fericire și această drago
numai să-l poată zdrobi pe Maszko și să înșface în br
acest corp zvelt de femeie, să acopere cu sărutări acea
față de păpușă, inexpresivă și mai puțin frumoasă de
fața soției lui.

În acest timp, privelișteа pe care o vedea prin geam
toate că îl stîrnea, îi deveni în curînd insuportabilă, așa
se repezi la ușă și trase nervos de clopoțel ; gîndul că z
motul care răsună deodată în mijlocul tăcerii trebuia
întrerupă mîngîierile matrimoniale, îi produse o bucu
răutăcioasă, aproape sălbatică. Cînd slujitorul deschise u
îi spuse să-l anunțe, apoi se străduі să se liniștească și
pună în ordine ceea ce avea să-i comunice lui Maszko.

În curînd, Maszko îi ieși în întîmpinare cu uimirea
tipărită pe față.

— Iartă-mă că vin atît de tîrziu, se scuză Polaniec
dar m-a boscorodit soția că te-am refuzat și, pentru
știam că pleci mîine dimineață, m-am gîndit să rezolv
acum problema.

Pe chipul lui Maszko se răsfrînse o bucurie tainică.
țelesese dintr-o dată că vizita lui Polaniecki, atît de tîrz
trebuia să aibă vreo legătură cu discuția lor dinainte,
se aștepta totuși ca lucrurile să meargă atît de ușor.

— Intră, te rog, îl pofti. Soția mea nu s-a culcat în

Și-l conduse în aceeași cameră înăuntrul căreia Po
niecki privise prin geam cu o clipă înainte. Stînd
aceeași canapea, doamna Maszko ținea în mîini un co
papier și o carte pe care se vede că o luase chiar atu
de pe măsuță. Fața ei stinsă părea liniștită, dar pe obr
se vedeau urmele sărutărilor proaspete, iar buzele îi er
umede și ochii încețoșați. Polaniecki începu iarăși să se
fierbinte și, cu toată străduința de a se purta indiferent,

strînse atît de tare mîna pe care i-o întinse, încît doamna Maszko își subție buzele într-un rictus de durere.

Cînd îi atinse degele, Polaniecki se înfioră din creștet pînă în tălpi. Chiar în felul în care îi dăduse mîna era ceva atît de pasiv, încît se gîndi fără să vrea că această femeie nu este capabilă să se împotrivească nici unui bărbat care ar avea cutezanța să atenteze la pudoarea ei.

În acest timp, Maszko începu să vorbească :

— Imaginează-ți că amîndoi am avut parte de ceartă, tu pentru că ai refuzat să-mi faci un serviciu, iar eu pentru că ți l-am cerut. Soția ta mi-a luat apărarea mie, iar a mea ție. I-am mărturisit deschis situația dificilă, în care mă aflu momentan, și mi-a reproșat că nu i-am spus de la început. Nu încape îndoială, nu mi-a vorbit ca un jurist, fiindcă n-are nici cea mai vagă idee de așa ceva, dar, una peste alta, mi-a spus că domnul Polaniecki a făcut bine că m-a refuzat, întrucît creditorul are și el nevoie de o garanție oarecare, pe care ea este gata să mi-o asigure prin renta ei și, în genere, prin tot ce are... În clipa cînd ai sunat, tocmai îi mulțumeam pentru bunătatea ei.

Maszko își puse o mînă pe umărul lui Polaniecki.

— Dragul meu, spuse, sînt de acord cu tine că soția ta este cea mai bună ființă de pe lume, cu atît mai mult cu cît am și această nouă dovadă, cu condiția totuși ca și tu să recunoști că doamna mea nu este nici ea mai prejos. Nu trebuie să te mire că nu-i împărtășesc necazurile mele, fiindcă, pe legea mea, sînt gata să împart oricînd binele cu o făptură atît de iubită, iar răul, îndeosebi dacă-i trecător, îl păstrez numai pentru mine ; dacă ai cunoaște-o tot atît de bine ca și mine, nu te-ai mai mira.

Cu toate că doamna Maszko îl atrăgea, Polaniecki n-avea deloc o impresie prea bună despre ea, prin urmare, considerînd că nu era în stare de asemenea sacrificii, reflectă :

„Sau este o femeie bună într-adevăr, și greșesc eu, sau Maszko a înflorit lucrurile atît de mult, încît crede că situația lui este strălucită, iar necazul cu adevărat temporar".

Și-i spuse :

— În afaceri sînt, ce-i drept, un om exigent, dar drept cine mă iei, doamnă, cînd presupui că aș pretinde să-mi garantezi cu averea dumitale ? Am refuzat numai de lene, și acum mi-e tare rușine ; am refuzat ca la nevoie să nu fiu silit să mă duc la Varșovia după rezerve noi. Vara, omul devine mai leneș și mai egoist. În genere, însă, e vorba de un lucru mărunt, și oamenilor care se ocupă de afaceri, ca soțul dumitale, li se întîmplă zilnic asemenea dificultăți. Deseori trebuie să recurgi la împrumut tocmai fiindcă momentan nu poți să dispui de banii tăi.

— Chiar așa s-a întîmplat, aprobă Maszko, mulțumit se vede că Polaniecki îi înfățișa astfel situația soției lui.

— De interesele noastre s-a ocupat întotdeauna mama, așa că eu nu mă prea pricep, interveni doamna Maszko, dar îți mulțumesc, domnule.

Polaniecki începu să rîdă :

— În definitiv, ce să fac cu garanția dumitale ? Să presupunem pentru o clipă că veți da faliment, am spus asta tocmai pentru că știu că nu vă amenință asemenea primejdie ; dumneata mă vezi, în acest caz, *pe mine,* judecîndu-mă cu dumneata și luîndu-ți veniturile ?

— Nu ! răspunse doamna Maszko.

Polaniecki îi duse mîna la buze și, păstrînd toate aparențele bunelor maniere, i-o sărută apăsat ; în privirea lui era totuși atîta patimă, încît nici o declarație n-ar fi izbutit să-i spună mai mult prin cuvinte.

Ea, însă, nu voia să arate că înțelege ceva, deși înțelegea foarte bine că acea politețe aparentă fusese pentru soțul ei, iar apăsarea sărutului, pentru ea, cum înțelegea, de asemenea, că Polaniecki o place, că frumusețea ei îl atrage; cel mai bine, însă, înțelegea că acum se ridică deasupra

Maryniei, pe care o invidiase pentru farmecul ei încă de pe vremea cînd era domnișoară, așa că, înainte de toate, încerca o mulțumire deplină a amorului propriu.

De altfel, observase mai demult că Połaniecki se aprinde în apropierea ei, nu era însă o fire nici atît de virtuoasă și nici atît de delicată încît această descoperire s-o poată șoca sau îndurerа. Dimpotrivă, îi stîrnise curiozitatea, interesul și vanitatea. Adevărat, instinctul o prevenea că are de-a face cu un om îndrăzneț, care, la o adică, poate să meargă prea departe, și la acest gînd, se înfiora uneori de teamă : dar pentru că nu i se mai întîmplase niciodată ceva asemănător, pînă și teama era întrucîtva tentantă.

În acest timp, însă, îi spuse lui Połaniecki :

— Mama vorbea întotdeauna despre dumneata ca despre un om în care poți avea încredere oricînd.

Spuse acestea cu glăscioru-i obișnuit, strecurat prin gura abia întredeschisă, lucru pentru care Połaniecki o lua deseori în rîs mai înainte, acum însă totul îi sporea și mai mult atracția, așa că, uitîndu-se mereu în ochii ei, o rugă :

— La fel să gîndești și dumneata despre mine.

— Aveți încredere unul în celălalt, glumi Maszko, eu mă duc să pregătesc cele necesare și rezolvăm problema cît ai bate din palme.

Połaniecki și doamna Maszko rămaseră singuri. Pe chipul ei se răsfrînse o oarecare stinghereală și, ca să și-o ascundă, începu să potrivească abajurul lămpii, în vreme ce el se apropie repede de ea și-i spuse :

— Voi fi fericit dacă și dumneata vei gîndi tot așa despre mine. Sînt foarte legat de dumneata !... Aș vrea să am măcar prietenia dumitale... Pot oare conta pe ea ?

— Da.

— Mulțumesc.

Rosti bucuros și întinse mîna spre ea. Tot ce-i spusese pînă atunci, n-avusese decît rostul de a-i lua mîna.

Doamna Maszko nu îndrăzni să se împotrivească, iar el, înhățîndu-i-o, o duse pentru a doua oară la buze, însă de astă dată nu se mai mulțumi cu o sărutare și începu aproape s-o devoreze. I se întunecă înaintea ochilor. Încă o clipă și, dus de înflăcărare, ar fi luat în brațe și ar fi strîns la piept această ființă mult dorită, dar în încăperea alăturată răsună scîrțîitul ghetrelor lui Maszko, și doamna Maszko, care auzi cea dintîi, spuse în grabă :

— Se întoarce soțul meu.

Într-adevăr, Maszko deschise ușa și-l chemă :

— Poftim !

După care, adresîndu-se soției, adăugă :

— Între timp, spune să se aducă ceaiul, venim și noi îndată.

Problema în sine nu le luă prea multă vreme. Polaniecki completă cecul și cu asta totul se sfîrși. Maszko însă îi oferi un trabuc și-l pofti să ia loc, fiindcă avea chef să mai stea la taifas.

— Iar mă copleșesc necazurile, mărturisi. Dar nu mă dau bătut. Am avut eu de-a face și cu altele mai grele. E vorba doar ca soarele să răsară înainte de a cădea roua, să-mi creez adică alte posibilități de credit sau o nouă sursă de venit înainte de sfîrșitul procesului și pentru sprijinirea lui.

Răvășit încă, Polaniecki asculta aceste destăinuiri destul de neatent și rodea nervos capătul trabucului. Deodată, îi trecu prin minte gîndul josnic că dacă Maszko s-ar prăbuși cu totul, soția lui ar deveni pentru el o pradă și mai ușoară.

Așa că îl întrebă fără menajamente :

— Te-ai gîndit oare ce-ai să faci dacă pierzi procesul ?

— N-am să-l pierd, se împotrivi Maszko.

— Orice se poate întîmpla, tu știi cel mai bine.

— Nu vreau să mă gîndesc la asta.

— Totuși trebuie, spuse Polaniecki cu un accent de bucurie, pe care Maszko nu-l observă. Ce vei face în acest caz ?

Maszko își sprijini palmele pe genunchi și, privind mohorît în jos, răspunse :

— În acest caz, voi fi silit să părăsesc Varșovia.

Urmă o clipă de tăcere. Chipul tînărului avocat se posomorî tot mai mult ; căzu pe gînduri, apoi începu să vorbească :

— Odinioară, în vremurile mele cele mai bune, l-am cunoscut la Paris pe baronul Hirsch. Ne-am întîlnit de cîteva ori și o dată am luat parte amîndoi la rezolvarea unei chestiuni de onoare. Acum, cîteodată, cînd mă năpădesc îndoielile, mi-l aduc aminte, fiindcă aparent el s-a retras din afaceri, în realitate, însă, se ocupă de o mulțime de lucruri, mai ales în Orient. Cunosc oameni care au făcut avere lucrînd cu el, pentru că acolo există oricînd posibilități multiple.

— Așadar, te gîndești că te-ai putea duce la el ?

— Da, dar afară de asta, aș mai putea să-mi trag și un glonte în cap...

Polaniecki nu-i luă în serios amenințarea. Această discuție sumară îl convinse de două lucruri : întîi, că Maszko, cu toată siguranța-i aparentă, se gîndește adesea la ruină, iar în al doilea rînd, că într-o împrejurare de acest fel, are un plan, poate cam fantezist, dar oricum gata pregătit.

Maszko, însă, se scutură deodată de gîndurile posomorîte și spuse :

— Puterea mea a constat întotdeauna în aceea că nu m-am gîndit niciodată la două lucruri în același timp. Iată de ce acum am în minte numai procesul. Știu că nemernicul acela va face tot ce-i stă în putință ca să mă compromită, dar eu îmi bat joc de opinia publică, mă interesează numai părerea magistraților. Dacă m-aș prăbuși prea devreme, asta ar putea să-i influențeze în

rău. Înțelegi ? Atunci întregul proces ar fi considerat ca efortul disperat al unui naufragiat care se agață de orice. Iar asta n-o vreau. De aceea, trebuie să trec drept un om bine înfipt pe picioarele lui. Este o tristă sinceritate, dar acum nu-mi mai este îngăduit nici măcar economii să fac, nu pot să-mi scad nivelul de viață. Așa cum mă vezi, am necazuri cu duiumul, de altfel, cine știe asta mai bine decît tine care-mi dai bani cu împrumut ? Și totuși, nu mai departe decît ieri, am cumpărat Wybórz, o moșie destul de mare în ținutul Rawei, numai ca să arunc praf în ochi creditorilor și adversarilor mei. Spune-mi, tu-l cunoști bine pe bătrînul Zawiłowski ?

— Nu prea de multă vreme. L-am cunoscut prin tînărul poet Zawiłowski.

— I-ai plăcut grozav, pentru că el îi admiră teribil pe cei cu nume aristocratice, care fac avere. Știu că el își este propriul împuternicit, dar a început să îmbătrînească și-l chinuește podagra. I-am sugerat și eu cîteva idei, așa că, dacă te întreabă ceva, recomandă-mă pe mine. Înțelegi, cred, că nu vreau să ajung la banii lui, deși, ca împuternicit, aș avea oarecare venit, în primul rînd, mă interesează să se răspîndească vestea că am devenit împuternicitul unui astfel de milionar. E adevărat că vrea să-l înzestreze pe tînăr cu moșiile din ținutul Poznań ?

— Așa pretinde doamna Bronicz.

— Asta ar fi o dovadă că nu-i adevărat, dar totul e posibil pe lumea asta. Oricum, și tînărul Zawiłowski va primi o dotă cînd se va căsători, iar ca poet, sigur că n-are nici cea mai mică idee cum să procedeze în asemenea situații. Aș putea să-i dau și lui unele sfaturi.

— În numele lui, mă văd nevoit să te refuz, deoarece noi, adică eu și Bigiel, i-am promis că ne vom ocupa în viitor de interesele lui.

Maszkó se încruntă și răspunse :

— Puțin îmi pasă mie de interesele lui, eu nu vreau decît ca lumea să afle că sînt împuternicitul lui Zawilowski. fiindcă înțelegi și tu că pînă să se afle care Zawilowski, creditul meu poate crește simțitor.

— Tu știi că eu nu mă amestec niciodată în treburile altuia, dar îți spun sincer că pentru mine ar fi îngrozitor să exist numai prin credit.

— Întreabă-i pe cei mai mari milionari din lume dacă nu și-au agonisit averea tocmai în acest fel.

— Iar tu întreabă-i pe toți cei care au dat faliment dacă nu s-au prăbușit din aceeași pricină.

— În ceea ce mă privește, viitorul o va arăta.

— Întocmai, conchise Polaniecki, ridicîndu-se.

Maszko îi mulțumi încă o dată pentru împrumut și amîndoi se duseră să ia ceaiul împreună cu doamna, care întrebă :

— Ei, ați rezolvat problema ?

Polaniecki, care se înfioră din nou la vederea ei, și care își aminti deodată că puțin mai înainte ea îi spusese : „Soțul meu se întoarce !" împărtășindu-i astfel vinovăția, răspunse fără să mai țină seama de Maszko :

— Eu și soțul dumitale am rezolvat-o pe-a noastră, a mai rămas cea dintre mine și dumneata.

Oricît sînge rece avea, doamna Maszko rămase totuși descumpănită, înspăimîntată parcă de cutezanța lui, iar Maszko întrebă :

— Cum adică ?

— Uite-așa, îl lămuri Polaniecki. Doamna m-a crezut în stare să-i cer să garanteze polița cu averea dînsei, și asta nu i-o pot ierta.

Doamna Maszko se uită la el cu ochii ei cenușii, inexpresivi, cu o anume admirație parcă. Îi impunea prin îndrăzneala și luciditatea cu care știa să dea vorbelor sale o aparență cuviincioasă. Pe de altă parte, acum i se părea un bărbat fermecător, incomparabil mai agreabil decît soțul ei.

— Te rog să mă ierți, se scuză.

— A, nu vei scăpa chiar atît de lesne, doamnă. Nici nu-ți închipui ce îndîrjit sînt.

Atunci ea îi răspunse cu cochetărie, ca o persoană conștientă de farmecul și puterea ei :

— Nu cred.

Iar el se așeză lîngă ea și, luînd cana cu o mînă cam nesigură, începu să mestece ceaiul cu linguriță. O neliniște din ce în ce mai mare punea stăpînire pe el. Pe vremea cînd era încă domnișoară, o numise o dată pește, iar acum simțea căldura care iradia prin îmbrăcămintea ușoară și încerca asemenea impresii, de parcă cineva îl acoperea cu gheață. Își aduse iarăși aminte de cuvintele ei „Soțul meu se întoarce !" și valuri de sînge îi inundară inima, întrucît i se părea că numai o femeie în stare de orice poate vorbi astfel. În suflet, auzea un glas spunîndu-i : „Nu mai e decît problema unui moment potrivit !" și, la acest gînd, dorința neînfrînată i se transformă într-o bucurie fără margini. Își pierdu cu totul stăpînirea de sine. Un răstimp, căută să-i atingă piciorul sub măsuță, dar brusc i se păru un procedeu prea simplu și grosolan. În cele din urmă, își spuse că de vreme ce nu mai este vorba decît de timp și de ocazie, trebuie să știe să aștepte. Prevedea că timpul va veni, clipa potrivită se va găsi și, cutremurat de fiori, încerca preludiul viitoarelor plăceri învîlvorate.

Deocamdată, însă, îi era greu, deoarece trebuia să întrețină o conversație cu totul în dezacord cu starea în care se afla și să-i răspundă lui Maszko care-l asalta cu întrebări despre viitoarele intenții de viață ale lui Zawiłowski și despre alte lucruri de acest fel. În sfîrșit, începu să-și ia rămas bun, dar înainte de a pleca, întorcîndu-se spre Maszko, îi spuse :

— Pe drum, s-au repezit niște cîini la mine, și mi-am uitat bastonul acasă ; împrumută-mi-l pe al tău.

Nu-l atacase nici un cîine, dar voia să rămînă măcar un minut singur cu doamna Maszko, de aceea, după ce ieși

Maszko, se apropie repede de ea și-i spuse cu glasul înăbușit, străin parcă :

— Doamnă, vezi ce se întîmplă cu mine ?

Ea îi vedea într-adevăr înfierbîntarea, ochii strălucitori de dorință și nările fremătînde, și fu cuprinsă de teamă, dar el își amintea doar cuvintele ei : „Soțul meu se întoarce !“ și se lăsa tîrît de patimă ; întîmple-se ce s-o întîmpla ! Același om care cu o clipă înainte își spunea că trebuie să știe să aștepte, acum jucînd totul pe o carte, îi șopti :

— Te iubesc, doamnă !

Stătea în fața lui cu ochii plecați, asurzită și împietrită de aceste cuvinte, care însemnau începutul trădării, așadar, o nouă epocă în viața ei. Își întoarse capul, vrînd parcă să-i evite privirea. Se așternu tăcerea ; se auzea doar respirația puțin gîfîită a lui Polaniecki. În camera învecinată răsună iarăși scîrțîitul ghetrelor lui Maszko.

— Pe mîine ! șopti Polaniecki.

În această șoaptă, era ceva aproape poruncitor. Doamna Maszko stătea mereu nemișcată, cu pleoapele lăsate, încremenită.

— Uite bastonul, spuse Maszko. Eu plec la Varșovia mîine dimineață și mă întorc abia seara. Dacă va fi vreme frumoasă, poate-i faceți o vizită pustnicei mele.

— Noapte bună ! rosti Polaniecki.

În curînd se găsea pe drumul pustiu, luminat de lună. Avea impresia că ieșise dintr-un cuptor. Liniștea nopții și a pădurii se potrivea atît de puțin cu vîlvătaia dinlăuntrul lui, încît o realiză ca pe ceva neobișnuit. Prima impresie pe care izbuti să și-o definească în gînd era aceea că zbuciumul lui lăuntric luase sfîrșit, îndoielile pieriseră, toate punțile fuseseră distruse și ce trebuia să se întîmple, se întîmplase. Un glas începu să-i strige în suflet că era în primul rînd un nemernic, dar tocmai gîndul acesta conținea o ușurare disperată, deoarece își spuse că, de vreme ce lucrurile stau așa, trebuie să se împace cu ideea că este un

nemernic, iar în acest caz „ducă-se dracului totul !" Un nemernic n-are cel puţin nevoie să mai lupte cu el însuşi şi poate să-şi lase frîu liber simţurilor. E adevărat, s-a întîmplat, şi punţile sînt distruse ! Înşelînd-o pe Marynia, îi va călca în picioare inima, cinstea şi principiile pe care îşi întemeiase viaţa, dobîndind-o, în schimb, pe doamna Maszko ! Acum, una din două : sau ea se va plînge soţului ei, şi mîine va urma duelul, care dacă va avea loc, fie ce-o fi ! — sau va tăcea şi, în acest caz, va deveni complicea lui. Mîine Maszko va pleca, iar el va poseda tot ce-şi doreşte, după aceea poate să se prăbuşească toată lumea. Cît despre ea, dacă nu se va plînge de el, mai bine să nu-i pună răbdarea la încercare. Era convins că nu va proceda astfel sau o va face doar pentru a salva aparenţele. Şi începu să se înfierbînte din nou. Inerţia ei, care-i stîrnea cîndva atîta dispreţ, devenise acum o ispită în plus. Îşi imagina ziua de mîine şi pasivitatea acestei femei. Cu toată învălmăşeala gîndurilor, înţelegea foarte bine că ea va căuta să se dezvinovăţească mai tîrziu tocmai cu ajutorul acestei pasivităţi, spunîndu-şi că n-are nici o vină, că a fost silită, şi minţindu-şi astfel propria conştiinţă, pe Dumnezeu şi la nevoie soţul. Gîndind astfel o dispreţuia tot atît cît o dorea, intuind în acelaşi timp că nici el nu valorează mai mult, şi în virtutea unei selecţii nu numai naturale, ci şi morale, ar trebui să-şi aparţină unul altuia.

Înţelegea, de asemenea, că pentru el este prea tîrziu să mai dea înapoi şi că odată cu aceleaşi buze care-i juraseră dragoste şi credinţă Maryniei, îi spuseseră altei femei : „te iubesc", răul cel mai mare fusese făptuit. Restul nu mai era decît o consecinţă firească, la care nu trebuia să renunţe fie şi numai pentru că era în acelaşi timp şi plăcere. Îşi închipuia că aşa trebuia să raţioneze toţi cei care, aruncînd virtutea pe fereastră, preferă josnicia, dar raţionamentul în sine i se părea pe cît de îndreptăţit, pe atît de imoral. Şi pe măsură ce începea să gîndească mai lucid, era uluit de propria stricăciune. Văzuse mult

rău și murdărie ascunse sub aparențele luciului și ale cuviinței, știa că stricăciunea își dobîndea întrucîtva dreptul la cetățenie cu ajutorul cărților proaste, dar își aducea aminte că fusese revoltat din această cauză și militase pentru simplitate și obiceiuri austere în societate, convins fiind că numai pe aceste fundamente se pot dezvolta forța și rezistența socială. Nimic nu-i trezea atîta teamă pentru viitor ca răul acesta distins al Occidentului, semănat pe sălbatica glie slavă, care făcea să crească bolnăvicios pe întinderile ei diletantismul, destrăbălarea, istovirea și sperjurul. Își aminti că acuzase nu o dată pentru această semănătură înaltele sfere financiare și neamurile aristocratice, învinuindu-le fără milă. Abia acum își dădea seama că cine trăiește în aerul suprasaturat de bioxid de carbon, trebuie să se asfixieze. Cu ce era el mai bun decît ceilalți ? Mai degrabă, cu cît era mai rău decît aceia care, bălăcindu-se în destrăbălare, nu făceau cel puțin pe ipocriții, nu se înșelau pe ei înșiși, nu prescriau legi pentru alții și nu preconizau idealul omului sănătos sufletește, al soțului virtuos și al tatălui cinstit drept model obligator ? Aproape că nu-i venea să creadă că era același om care odinioară putuse nutri o prietenie ideală pentru doamna Emilia, care-i făgăduise cu toată sinceritatea Maryniei fidelitatea matrimonială și care, în fine, socotea că avea o minte limpede și un caracter mai drept și mai puternic decît ceilalți.

Mai puternic, el ? Forța lui nu era decît o iluzie născută din absența tentației. O iubise cu o dragoste frățească pe doamna Emilia și rezistase cochetăriei doamnei Osnowska numai pentru că nu stîrniseră în el patima animalică trezită de această păpușă cu ochii roșii, pe care sufletul lui o respingea, dar spre care îl împingeau atît de mult simțurile. Își mai spuse, acum, că dragostea lui pentru Marynia nu fusese niciodată cinstită, fiindcă în fond nu fusese altceva decît numai o atracție animalică. Obișnuința o aplatizase, așa că, ținută în frîu și de starea Maryniei, se

îndrepta acum încotro vedea cu ochii ; fără nici un scrupul și la numai o jumătate de an după cununie.

Și Polaniecki care, plecînd de la familia Maszko, avea impresia că este un nemernic, se convinse dintr-o dată că este un nemernic mai mare decît crezuse la început, fiindcă își aduse aminte că în curînd avea să fie și tată.

Acasă, fereastra de la camera Maryniei era încă luminată. Polaniecki ar fi dat mult s-o găsească adormită. Îi trecu prin minte să meargă mai departe și să nu se întoarcă pînă cînd nu va vedea lumina stinsă la fereastră. Dar îi văzu deodată silueta la geam. Se uita probabil după el și, cum în fața casei era lumină, îl zărise. Prin urmare, intră înăuntru.

Îl primi într-un capot alb, de noapte, și cu părul desfăcut. Cocheta puțin, se vede, fiindcă știa că are păr frumos, și lui îi plăcea să se joace cu el.

— De ce nu te-ai culcat ? o întrebă, intrînd.

Iar ea se apropie de el somnoroasă, dar zîmbitoare și spuse :

— Te-am așteptat cu rugăciunea.

De pe timpul cînd fuseseră la Roma, rosteau rugăciunea împreună. Lui Polaniecki, însă, pînă și gîndul la rugăciune i se părea insuportabil.

În acest timp, Marynia începu să-l întrebe :

— Ei, Stach, ești mulțumit că l-ai salvat ? Nu-i așa că ești mulțumit ?

— Da ! răspunse Polaniecki.

— Ea știe care-i situația lui ?

— Știe și nu știe. E tîrziu, însă, hai să ne culcăm.

— Noapte bună ! Știi la ce m-am gîndit după ce m-ai lăsat singură ? Că ești atît de bun și de cumsecade !

Și apropiindu-se de el, îi încolăci gîtul cu brațele, iar el o sărută, simțind în același timp și îndreptățirea curată a acestui sărut și nemernicia lui. Și întreg cortegiul de josnicii pe care urma să le înfăptuiască.

Una o săvîrşi de îndată, îngenunchind pentru rugăciunea pe care Marynia începu s-o spună cu voce tare. N-avea cum s-o evite, dar săvîrşind-o, juca o comedie searbădă, deoarece nu putea să se roage.

După ce sfîrşiră rugăciunea şi Marynia îi ură încă o dată „noapte bună", Połaniecki se culcă, dar nu putu să adoarmă. Ducîndu-se la Maszko, avea impresia că se gîndise la toate, inclusiv la urmările morale ale faptei sale. Dar se arătă că nu era aşa. Acum îşi spuse că poţi să nu crezi în Dumnezeu, dar nu-ţi este îngăduit să-ţi baţi joc de el. Ar fi fost prea de tot, spre exemplu, să-şi calce jurămîntul matrimonial, să se întoarcă mîine sau poimîine acasă după făptuirea trădării şi să îngenuncheze pentru rugăciune. Trebuia să aleagă. Sau simţămîntul religios şi credinţa neprefăcută, sau doamna Maszko, deoarece una o excludea pe cealaltă. Observă deodată că trebuie să renunţe la tot ce elaborase în ani întregi de meditaţii, liniştea aceea nehotărîtă ce decurgea din rezolvarea celei mai importante probleme de viaţă, într-un cuvînt, la ceea ce constituia esenţa existenţei sufleteşti. Pe de altă parte, înţelegea, de asemenea, că de mîine va trebui să înceapă să-şi contrazică propriile principii sociale, recunoaşterea familiei ca fundament al existenţei sociale. Nu este permis să formulezi asemenea principii, iar în viaţa particulară să seduci soţiile altora. Şi de astă dată va trebui să aleagă. Cît despre Marynia, minciuna în legătură cu ea fusese săvîrşită deja. Aşadar, dintr-o singură lovitură, rupsese firele care-l legau de Dumnezeu, de societate şi de femeie, într-un cuvînt, tavanul acelui edificiu sufletesc, înălţat cu trudă, în care locuise pînă acum se prăbuşea peste el. Acest angrenaj al răului îl umplu de uimire. Nu se aştepta ca, după tăierea unui firicel, întreaga cusătură să se desfacă deodată şi, mirat întrucîtva, începu să se întrebe cum poate exista în lume un astfel de oportunism care împacă în viaţă călcarea jurămîntului cu cinstea şi onoarea ? Pentru că totuşi aşa era. Cunoştea destui oameni căsătoriţi,

așa-zişi cumsecade, care îşi iubeau soţiile şi se prefăceau cucernici, dar, în acelaşi timp, se dădeau în vînt după fiecare femeie care le ieşea în cale. Aceiaşi oameni, care considerau drept o crimă orice abatere de la drumul datoriei, îşi permiteau să încalce jurămîntul cununiei fără nici un scrupul. Îşi aduse aminte că unul dintre cunoscuţii lui, strîns cu uşa din această cauză, ieşise din încurcătură cu ajutorul unei glume de proastă calitate, spunînd că el nu este un băţ de chibrit suedez. În cele din urmă, infidelitatea nu mai şoca pe nimeni, iar printre bărbaţi trecea drept ceva îngăduit, devenise aproape un obicei. Polaniecki se simţi uşurat, întrucîtva, dar pentru scurtă vreme, fiindcă era un om logic, dacă nu în fapte, cel puţin în raţionament. Da ! Lumea nu se compune numai din netrebnici şi ipocriţi, ci într-o măsură considerabilă se alcătuieşte din oameni superficiali şi inconştienţi, iar oportunismul care împacă adulterul cu noţiunea de onoare şi cinste nu este nimic altceva decît inconştienţă. Pentru că obiceiul în sine nu poate dezvinovăţi un om care-i recunoaşte imoralitatea şi prostia. „Pentru un nătăfleţ, se gîndi Polaniecki, adulterul poate constitui un motiv de bucurie, dar pentru un om care ştie să raţioneze temeinic, este o josnicie tot atît de contrară eticii ca şi hoţia, falsul în acte publice, călcarea jurămîntului, a cuvîntului dat sau ca înşelăciunea în comerţ ori trişatul la cărţi. Religia poate ierta păcatul adulterului, ca pe o cădere de moment, dar adulterul care se iartă singur dinainte exclude religia, exclude atitudinea civică, cinstea şi onoarea". Polaniecki, care, în colocviile cu sine însuşi, era întotdeauna sincer şi în genere intolerant, nu dădu înapoi nici dinaintea acestei ultime concluzii.

Îl cuprinse teama, în schimb, de parcă văzuse o prăpastie. Dacă nu se va retrage, îşi va rupe gîtul. În acelaşi timp, însă, începu să lupte cu propria slăbiciune. Se cunoştea îndeajuns şi cu părere de rău, totodată cu dispreţ pentru această slăbiciune, era convins dinainte că, atunci

cînd o va vedea pe doamna Maszko, animalul din el va învinge scrupulul rațional. Să dea înapoi ? Își repetase de atîtea ori cu hotărîre acest lucru, iar după aceea, de fiecare dată, patima îi dirijase voința spre pierzanie, așa cum calul sălbatic își duce călărețul aiurea. Îi venea să se blesteme singur cînd se gîndea la abaterile de acest fel. Dacă măcar ar fi fost nefericit în căsnicie, dacă patima lui ar fi crescut dintr-o mare iubire, ar fi putut să și-o motiveze cumva, dar el n-o iubea pe doamna Maszko, o dorea numai. Nu fusese în stare niciodată să înțeleagă această dedublare a naturii omenești ; știa doar că o dorea și că o va dori de fiecare dată cînd o va vedea sau cînd se va gîndi la ea.

Așadar, nu-i mai rămînea decît o singură cale : să n-o mai vadă, și aceasta era imposibil, nu numai din cauza relațiilor sociale de tot felul, ci fie și doar pentru că, în acest caz, Marynia ar începe să bănuiască ceva. Polaniecki nu presupunea că aceasta se și întîmplase, și că soția lui își ascunde suferința în fața lui ; înțelegea totuși că dacă trădarea lui ar ieși la iveală în vreun fel, ar constitui o lovitură care ar depăși puterile acestei făpturi blînde și credincioase. Și remușcările crescură și mai mult. Îl năpădi o jale adîncă ; îi era milă de ea și se disprețuia îndoit. Cu tot întunericul, sîngele i se urcă în obraji cînd își aminti că-i spusese doamnei Maszko „te iubesc", că mărturisirea fatală fusese rostită, că înșelase și trădase această făptură dreaptă și cinstită, fiind în stare să-și bată joc de încrederea ei și să-i zdrobească inima.

O clipă i se păru totul cu neputință, dar conștiința îi răspunse : „Ești în stare !" Cu toate acestea, în părerea de rău și în mila lui, află și oarecare mîngîiere, deoarece își dădu seama că dragostea lui pentru ea înseamnă ceva mai mult decît o atracție fizică, în ea existînd legături ce decurg din convietuirea lor, din apartenența reciprocă, din ritualul cununiei, din unirea la bine și la rău, din respectul profund și afecțiunea care aveau să fie consolidate în viitor de venirea pe lume a copilului. N-o iubise niciodată mai

mult decît în această clipă de zbucium lăuntric, niciodată nu-i trezise atîta duioşie. Începea să se lumineze de ziuă. Prin crăpăturile obloanelor de la ferestre pătrundeau zorii şi umpleau încăperea cu o lumină palidă, în care se zărea neclar capul ei întunecat, adîncit în pernă ; lui Polaniecki i se umplu inima de bucurie la gîndul că acesta este bunul lui cel mai de preţ, că acolo doarme feţişoara ei dragă, prietena cea mai bună, soţia şi viitoarea mamă a copilului său. Şi nici un argument, nici un raţionament asupra josniciei religioase şi sociale a adulterului nu-i stîrniră mai multă scîrbă ca vederea acestui chip dulce, adormit. Lumina pătrundea tot mai mult prin crăpături, şi capul ei se desluşea din ce în ce mai clar din umbră. I se vedeau deja arcurile genelor negre pe obraji, şi Polaniecki, pironindu-şi ochii asupra ei, începu să-şi spună : „Cinstea ta mă va ajuta !“ Brusc, sentimentele înălţătoare învinseră, animalul cedă sufletului, şi îşi recăpătă curajul, deoarece se gîndi că, dacă ar fi un astfel de nemernic, cum îşi închipuia, ar fi ascultat mai uşor glasul patimii şi nu s-ar mai fi chinuit atîta.

A doua zi, se trezi tîrziu, obosit şi cam bolnav. Se simţea abătut şi epuizat, cum nu mai fusese niciodată. La lumina zilei, şi încă a unei zile ploioase şi mohorîte, problema i se înfăţişa altfel, mai lucid, mai banal, şi viitorul nu-i mai apărea atît de ameninţător, nici vina atît de mare. Vedea totul în proporţii scăzute. Se întrebă deci în primul rînd dacă doamna Maszko îi mărturisise totul soţului ei sau nu. Erau momente cînd credea că da, şi la acest gînd încerca senzaţia pe care o avea un om care intrase inutil într-o dandana foarte neplăcută. Cu încetul, acest sentiment se transformă într-o neliniştе tot mai mare şi mai acută. „Situaţia e stupidă, îşi spuse. Lui Maszko i se poate reproşa orice, dar nu este un nătîng şi nici un las, aşa că nu va trece cu vederea asemenea insultă. Aşadar, discuţii, scandal, poate duelul ? Lua-le-ar dracu pe toate ! Ce întîmplare fatală, dacă va ajunge la urechile Mary-

niei !“ Şi începu să se înfurie asupra lumii întregi. Pînă acum fusese pe deplin liniştit, nu se temea de nimeni, nu ţinea cont de nimeni, iar azi întorcea pe toate părţile întrebarea : „I-a spus ? nu i-a spus ?“ şi de dimineaţă nu mai era în stare să se gîndească la altceva. Ajunse pînă acolo încît, într-un tîrziu, îşi spuse : „Ce dracu, mă tem de Maszko ? Eu ?“ Dar nu de Maszko se temea, ci de Marynia, ceea ce pentru el era pe cît de nou, pe atît de uluitor, deoarece numai cu cîteva zile înainte ar fi presupus orice, nu însă că-i va fi frică de ea. Şi pe măsură ce se apropia amiaza, problema care de dimineaţă îi apăruse la dimensiuni micşorate, începu iarăşi să ia proporţii în mintea lui. Uneori, îşi făcea curaj, nutrind speranţa că doamna Maszko va tăcea, alteori nu mai nădăjduia nimic, şi atunci simţea că nu va mai putea privi în ochi nu numai pe Marynia, ci pe nimeni altcineva ; se temea, de asemenea, de Bigiel şi de doamna Bigiel, se temea de doamna Emilia şi de Zawiłowski, într-un cuvînt, de toţi cunoscuţii. „Uite ce înseamnă să te abaţi de la drumul drept ! îşi spuse. Cît poate să coste o prostie !“ Neliniştea îi creşcu într-atît, încît, în cele din urmă, sub pretext că-i înapoiază bastonul, trimise un slujitor la doamna Maszko s-o salute şi s-o întrebe de sănătate.

Slujitorul se întoarse peste o jumătate de oră. Polaniecki îl văzu pe fereastră şi, coborînd în grabă în întîmpinarea lui, află că aducea o scrisoare pentru Marynia de la doamna Maszko. Luînd scrisoarea, i-o duse Marynei şi inima începu să-i bată cu putere, urmărind-o în timp ce o citea.

Marynia, însă, după ce sfîrşi lectura, îşi înălţă la el ochii liniştiţi şi spuse :

— Doamna Maszko ne invită astăzi la gustarea de după-amiază... pe soţii Bigiel, de asemenea.

— Aha ! răspunse Polaniecki, răsuflînd adînc.

Iar în gînd adăugă :

„Nu i-a spus !"

— Mergem, nu-i așa ? întrebă Marynia.

— Cum vrei... Adică, du-te tu... cu soții Bigiel. După-masă, eu trebuie să plec la Varșovia. Trebuie să mă întîlnesc cu Świrski. Poate că am să-l aduc aici.

— Atunci e mai bine să ne scuzăm cumva ?

— Nu, nu ! du-te cu soții Bigiel. Poate că în drum am să trec pe la ea să-i explic. Ba nu, ai să-i explici tu.

Și ieși, deoarece simțea nevoia să rămînă singur cu gîndurile lui.

„Nu i-a spus !"

Polaniecki fu cuprins de un sentiment de ușurare și bucurie. Nu i-a spus soțului, nu s-a simțit jignită, i-a invitat la ea, asta înseamnă că acceptă totul, fiind gata să meargă mai departe, pînă acolo unde va voi el s-o conducă. În definitiv, ce înseamnă această invitație, dacă nu dorința de a-l liniști... dacă nu un răspuns la vorbele lui de bun rămas : „Pe mîine !" Așadar, acum totul depinde numai de el. Se înfioră iarăși din creștet pînă în tălpi. Nu mai există nici o piedică, afară de cele din el însuși. Peștele a înhățat momeala. Tentațiile puseră din nou stăpînire pe el cu puteri sporite, fiindcă acum nu mai erau timorate de nesiguranță. Da, peștele înghițise momeala. Ea nu se împotrivea. Se lăsa în seama unui sentiment de triumf și de mulțumire a amorului propriu ; gîndindu-se în același timp la doamna Maszko, începu aproape să-i ceară iertare pentru că se putuse îndoi uneori de ea și o socotise fie și măcar timp de cinci minute o femeie cumsecade... Acum cel puțin știa ce să creadă despre ea și îi era recunoscător pentru acest serviciu. Apoi începu să rîdă de temerile dinainte. În acest fel, îi punea la picioare pentru prima dată cum i se cuvenea disprețul său. Încetase să mai fie pentru el ceva inaccesibil, ceva pentru care să lupte teama și speranța. Fără să vrea, și-o închipuia acum ca pe ceva al lui, ca pe un lucru ce-i aparținea, încă atrăgător, dar cu atît

mai puțin prețios prin aceasta. De asemenea, îi făcea plăcere cînd se gîndea că dacă se va împotrivi ispitei, va fi numai meritul lui. Acum, cînd ușile erau deschise la perete, observă cu uimire cum crește în el dorința de împotrivire. Îi mai trecu încă o dată prin minte tot ce-și spusese despre adulter în timpul nopții nedormite, încă o dată inima îi aduse aminte de Marynia, de puritatea și cinstea ei, de maternitatea apropiată și de liniștea aceea fără margini, singura fericire adevărată pe care o putuse afla numai alături de ea, și, după toate aceste meditații, se hotărî să plece la Varșovia și să nu se mai ducă la doamna Maszko.

După-masă, porunci să se înhame calul. Urcîndu-se în brișca lui Bigiel, se aplecă și o îmbrățișă pe Marynia și, urîndu-i la despărțire: „Distracție plăcută!" plecă. Sfioșenia de dimineață îi trecuse. Își recăpătase buna dispoziție, deoarece se simțea foarte mulțumit de sine. Acum avea iarăși încredere în forțele proprii și în caracterul lui. Pe de altă parte, gîndul că doamna Maszko va fi uimită cînd va afla că a plecat și nu intenționează să vină la ea îi producea o plăcere aținătoare. Simțea parcă nevoia să se răzbune pe ea pentru atracția fizică pe care o exercita asupra lui. De cînd cu scrisoarea pe care i-o trimisese Maryniei, disprețul lui pentru ea crescuse atît de mult, încît la un moment dat începu să presupună că ar fi în stare să iasă victorios chiar dacă s-ar duce azi în vizită cu Marynia.

„Dar dacă m-aș duce într-adevăr și aș da alt înțeles vorbelor de ieri?" se întrebă.

Dar se dojeni numaidecît.

„Măcar față de tine însuși nu trebuie să fii excroc!"

Cu toate acestea, era sigur că ea nu s-ar mira de venirea lui. După cele ce-i spusese ieri, putea să presupună că va găsi el un pretext să treacă pe la ea înainte de sosirea Maryniei și a soților Bigiel sau să mai rămînă după plecarea lor.

În schimb, dacă-l va vedea trecînd spre oraș, va crede că se teme de ea, sau îl va socoti un caraghios și un necioplit.

„Nu încape îndoială, monologă mai departe, că un om care nu se consideră un măscărici ori un nătîng incapabil să se împotrivească unei păpuși s-ar duce și s-ar strădui să repare în vreun fel prostia de ieri".

În același timp, însă, îi era frică.

Același glas care-i striga aseară în suflet că este un nemernic începu să repete injuria cu energie îndoită.

„N-o să mă duc, se gîndi Polaniecki. A înțelege și a ști să te înfrînezi sînt două lucruri deosebite".

În depărtare se zărea vila doamnei Kraslawska.

Deodată, îi trecu prin minte că doamna Maszko, stîrnită, umilită și cu amorul propriu rănit, din simplă răzbunare poate să-i spună Maryniei ceva care să-i deschidă ochii. Ar putea s-o facă, firește, cu un singur cuvînt, cu un singur zîmbet, lăsînd-o să înțeleagă oricît de pe departe că speranțele lui îndrăznețe s-au spulberat, izbindu-se de cinstea unei femei, și explicîndu-i astfel absența. Arareori femeile își refuză asemenea răzbunări mărunte și de foarte puține ori se arată milostive una față de alta.

„Dac-aș avea curajul să mă duc..."

În acel moment, brișca tocmai trecea prin fața vilei.

— Oprește, îi porunci Polaniecki flăcăului care ținea hățurile.

La intrare, o văzu pe doamna Maszko, care se retrase îndată în tindă.

Polaniecki străbătu curtea; la ușă îl întîmpină un slujitor.

— Doamna e sus, îi spuse.

Polaniecki simți că-i tremură picioarele cînd urcă la etaj; prin minte i se învălătuceau tot felul de gînduri:

„Cine socotește viața ușoară acela poate să-și îngăduie orice, dar eu n-o socotesc ușoară. Dacă după tot

ce-am gîndit și ce mi-am spus, n-aș fi în stare să mă stăpînesc, aș fi cel din urmă dintre oameni".

Ajungînd la ușa încăperii pe care i-o arătase slujitorul, întrebă :

— Se poate ?

— Poftim, se auzi glăsciorul strecurat prin ușa întredeschisă.

Și după o clipă, se afla în budoarul doamnei Maszko.

— Am trecut pe aici, spuse întinzîndu-i mîna, ca să mă scuz că nu voi putea veni la gustarea de după-amiază. Trebuie să plec la Varșovia.

Doamna Maszko sta înaintea lui cu capul puțin aplecat și pleoapele coborîte, tulburată, plină de o teamă vizibilă, avînd în atitudinea și în expresia feței ceva din resemnarea victimei care vede că a sosit clipa hotărîtoare și nenorocirea trebuie să se întîmple.

Starea ei de spirit i se transmise și lui Połaniecki într-o clipită, astfel că se apropie îndată de ea și începu s-o întrebe cu glas înăbușit :

— Te temi... De ce te temi, doamnă ?

IX

A doua zi, doamna Połaniecki primi o scrisoare de la soțul ei cum că în ziua aceea nu se mai întoarce, întrucît se duce să vadă o casă în cealaltă parte a orașului. Veni în ziua următoare și-l aduse și pe Świrski, care le promisese de mult lui Bigiel și lui Połaniecki că le va face o vizită la locuința de vară.

— Imaginează-ți, îi spuse Połaniecki soției după ce-i dădu binețe, că ferma Buczynek, pe care am văzut-o, se învecinează cu moșia Jaśmień a bătrînului Zawiłowski ; cînd am aflat, i-am făcut o vizită bătrînelului, care nu se simte prea bine, și, spre surpriza mea, l-am găsit acolo pe domnul Świrski. Mi-a ajutat să văd ferma, casa

i-a plăcut grozav. Are și o grădină foarte frumoasă, un eleșteau mare și puțină pădure. Odinioară a fost o mare proprietate, dar pămîntul a fost vîndut, așa că acum a mai rămas foarte puțin pe lîngă conac.

— Este o reședință frumoasă, foarte frumoasă, completă Świrski. Multă umbră, mult aer și multă liniște.

— O cumperi ? întrebă Marynia.

— E foarte posibil. La început, aș vrea s-o închiriez. Am sta acolo tot restul verii și ne-am convinge dacă ne simțim bine. Proprietarul este atît de sigur că ne va plăcea, încît este de acord să ne-o închirieze. I-aș fi dat numaidecît un acont, dar am vrut să știu ce gîndești și tu.

Marynia regreta puțin compania familiei Bigiel, dar, observînd că soțul o privește atent în ochi și preferă să stea la el acasă, declară că acceptă cu plăcere.

Soții Bigiel începură să protesteze, respingînd categoric această posibilitate, dar după ce Połaniecki le argumentă că este vorba de un fel de probă a casei în care s-ar putea ca el și Marynia să locuiască în fiecare vară pînă la sfîrșitul vieții, fură nevoiți să recunoască și ei că motivul era întemeiat.

Așa că Połaniecki urmă :

— Atunci, mîine am s-o închiriez, și mobila care mai trebuie, am s-o aduc de la Varșovia, astfel că poimîine am putea să ne mutăm.

— Asta e ca și cum dumneata ai vrea să fugi cît mai repede de aici, răspunse doamna Bigiel, de ce atîta grabă ?

În cele din urmă, rămase hotărît ca familia Połaniecki să se mute la Buczynek peste patru zile. În acest timp, se servi masa de prînz, în timpul căreia Świrski începu să le explice cum îl găsise Połaniecki la Jaśmień, moșia familiei Zawiłowski.

— Domnișoara Helena a vrut, spuse, să-i pictez portretul tatălui ei și a dorit ca pentru aceasta să vin eu la Jaśmień. M-am dus, fiindcă îmi era dor de lucru, iar pe de altă parte, bătrînul are un cap interesant. Dar n-a

ieșit nimic din toate astea. Conacul are ziduri groase de doi coți, și din această cauză lumina cade prost în încăperi. N-am vrut să pictez în asemenea condiții, iar pe urmă s-a mai adăugat încă o piedică, fiindcă modelul a avut o criză de podagră. Medicul pe care l-au luat cu ei la țară, mi-a spus că starea bătrînului nu este prea bună și s-ar putea să sfîrșească prost.

— Îmi pare rău de domnul Zawiłowski, spuse Marynia, deoarece se vede că e un om cumsecade. Biata domnișoară Helena ! În caz că bătrînul va muri, va rămîne cu totul singură. El își dă seama de situația lui ?

— Își dă și nu-și dă, cum e el, totdeauna original. Întreabă-l și pe soțul dumitale cum l-a primit.

Polaniecki zîmbi și zise :

— În timp ce vizitam proprietatea de la Buczynek, am aflat că Jaśmień e dincolo de mejdină și m-am decis să mă duc acolo. Domnișoara Helena m-a condus la tatăl ei, care tocmai își termina rugăciunile, și nu mi-a răspuns la salut pînă cînd n-a rostit și ultimul Tatăl nostru. După aceea, a început să-și ceară iertare și-mi zice : „Mă rog, acolo există matadorii cerului, dar cu Ea omul e mai îndrăzneț și-i vorbește ca pe vremuri ; dacă Ea se milostivește, e foarte bine, fiindcă Ei nu i se refuză nimic".

— Ce tip interesant ! exclamă Świrski.

Soții Bigiel începură să rîdă, dar doamna Maszko fu totuși de părere că în încrederea lui este ceva impresionant, lucru cu care Świrski fu de acord, iar Polaniecki continuă :

— După aceea, mi-a amintit că a venit vremea să se gîndească la testament, iar eu nu l-am contrazis, cum se face de obicei, fiindcă mă interesa Zawilek al nostru. I-am spus, în schimb, că aceasta este o problemă pur juridică, pentru care niciodată nu e prea tîrziu, și pînă și cei foarte tineri trebuie să se gîndească la ea.

— Asta-i și părerea mea, interveni Bigiel.

— Am vorbit, de asemenea, și despre tînărul Zawilowski, urmă Połaniecki, bătrînul l-a îndrăgit din toată inima.

— Păi cum ! se repezi Świrski. Cînd a aflat că am fost la Przytułów, a început numaidecît să se intereseze de el.

— Dumneata ai fost la Przytułów ? întrebă doamna Połaniecka.

— Da, doamnă, patru zile, răspunse pictorul. Îmi place grozav Osnowski.

— Dar doamna Osnowska ?

— Mi-am spus părerea despre ea încă de la Roma și, după cîte îmi amintesc, mi-am cam dat drumul la gură.

— N-am uitat nici eu. Ai fost foarte nedrept. Ce face tînăra pereche ?

— Nimic. E fericită. Dar se află acolo și domnișoara Ratkowska, o fată foarte drăguță. Puțin a lipsit, să nu mă îndrăgostesc de ea.

— Ei, poftim ! Mi-a spus mie Staś că dumneata te îndrăgostești de toate femeile.

— Întotdeauna, doamnă. Adică de toate în același timp, așadar întotdeauna.

Auzind acestea, Bigiel se gîndi bine și spuse :

— Iată un mod de a nu te căsători niciodată.

— Din nenorocire, dragă domnule ! acceptă Świrski. Așa și este.

După care se adresă Maryniei :

— Poate că domnul Stanisław ți-a spus și de înțelegerea noastră. Cînd ai să-mi spui dumneata : „Căsătorește-te !" mă voi căsători. Așa m-am înțeles cu soțul dumitale și de aceea aș vrea s-o vezi și dumneata pe domnișoara Ratkowska. O cheamă Stefania, pe numele mic, iar asta înseamnă : Încununata. Frumos nume, nu-i așa ? E o făptură tăcută, timidă, care se teme de doamna Aneta și de domnișoara Castelli, dar se vede că are o inimă bună. Am și avut dovada în acest sens. Cînd e

vorba de vreo domnișoară, observ totul și-mi întipăresc în memorie. La Przytułów a venit odată la mine un cerșetor cu chipul unui pustnic din Tebaida. Doamna Osnowska și domnișoara Castelli s-au repezit cu aparatele de fotografiat la el și l-au tot fotografiat din profil, din față, pînă n-au mai putut, în vreme ce bătrînul poate că voia să mănînce. Se lăsa în seama lor în speranța că va căpăta ceva de pomană, dar era vădit stînjenit. Oamenii simpli au astfel de noțiuni. Oricum, nici una dintre aceste doamne nu i-au observat stinghereala, cel puțin nu i-au luat-o în seamă. S-au purtat cu el, cum te porți cu un lucru oarecare și abia domnișoara Ratkowska le-a atras atenția că-l umilesc pe bătrîn și-l chinuiesc. E un lucru mărunt, dar dovedește că are suflet bun și simțăminte delicate. Se cam învîrte în jurul ei frumosul acela de Kopowski, dar ea nu este prea încîntată de el, cum sînt cele două doamne care se distrează cu el, îl pictează, inventează tot felul de costume pentru el și aproape că-l poartă pe brațe, ca pe o păpușă. Nu, chiar ea mi-a spus că fercheșul Kopowski o plictisește, iar asta îmi place, de asemenea, deoarece el are tot atîta minte cît măciulia bastonului.

— După cîte am auzit, se amestecă Bigiel, domnul Kopowski are nevoie de bani, iar domnișoara Ratkowska nu e prea bogată. Știu că tatăl ei, cînd a murit, a rămas dator la bancă o sumă care, cu procente cu tot, se ridicase în ultima zi a lunii trecute...

— Ce ne interesează pe noi ? îl întrerupse doamna Bigiel.

— La drept vorbind, ai dreptate ; nu e treaba noastră.

— Și cum arată domnișoara Ratkowska ? întrebă Marynia.

— Domnișoara Ratkowska ? Nu e prea frumoasă, dar are o față dulce, tenul palid și ochii negri. Ai s-o vezi și dumneata, doamnă, pentru că mi-au spus că vor să se

repeadă pînă aici într-una din zile. Le-am îndemnat și eu, fiindcă voiam s-o vezi și dumneata.

— Bine, răspunse Marynia rîzînd. Am s-o văd și am să pronunț sentința. Dar dacă va fi favorabilă ?

— O cer în căsătorie, pe cuvîntul meu ! În cel mai rău caz, voi fi respins. Iar dacă-mi vei spune : „Nu", mă duc să vînez rațe. La sfîrșitul lui iulie, se deschide sezonul...

— Oho, intenții serioase ! exclamă doamna Bigiel, soția sau rațele ! Așa s-ar exprima domnul Zawiłowski.

— Ce rost are atîta vorbă, de vreme ce iubește ? rosti Marynia.

— Ai dreptate, doamnă, de aceea eu îl invidiez pe el, nu pe domnișoara Castelli, cu toate că eu am fost îndrăgostit de ea, și am trecut prin această stare despre care nu trebuie să se vorbească prea mult.

— Și dumneata ce ai împotriva domnișoarei Castelli ?

— Nimic, doamnă. Îi datorez recunoștință, fiindcă, mulțumită ei, am avut și eu perioada mea de iluzii. De aceea, nu o voi vorbi niciodată de rău, decît dacă cineva mă va trage prea mult de limbă, așa că, doamnelor, nu insistați !

— Din contră ! spuse doamna Bigiel. Dumneata trebuie să ne povestești despre amîndoi. Să mergem, însă, pe verandă, am spus să ne aducă acolo cafeaua.

După o clipă, se aflau cu toții pe verandă. Copiii se împrăștiară asemenea unui stol multicolor printre copaci, învîrtindu-se ca niște fluturi luminoși. Bigiel îi oferi lui Świrski un trabuc, iar Marynia, folosindu-se de prilej, se apropie de soțul ei, care stătea mai la o parte, și ridicîndu-și ochii ei blînzi spre el, îl întrebă :

— Stach, de ce ești atît de tăcut ?

— Sînt obosit, răspunse. În oraș e foarte cald, iar în casa noastră poți să te înăbuși. N-am putut să dorm, pentru că m-am gîndit mult și la Buczynek.

— Sînt și eu curioasă să văd cum arată, cu adevărat curioasă. Bine-ai făcut că te-ai dus să-l vezi și l-ai închiriat, foarte bine.

Și-l privi înduioșată, dar văzînd că, într-adevăr, nu prea era în apele lui, rosti :

— Poate că ar fi bine să te duci să te odihnești puțin, îi ținem noi companie domnului Świrski.

— Nu... tot n-aș putea să dorm, răspunse Połaniecki.

În acest timp, Świrski spunea :

— Nu bate vîntul deloc. Nu se mișcă nici o frunză. O adevărată zi de vară ! Ați băgat de seamă că, în timpul canicului și în asemenea clipe de liniște, lumea întreagă pare îngîndurată ? Bukacki, mi-aduc aminte, zicea întotdeauna că în această încremenire este ceva mistic și că ar vrea să moară într-o zi cu soare... așa, să se așeze în fotoliu, apoi să adoarmă și să se pulverizeze în lumină.

— N-a murit totuși vara, observă Bigiel.

— Era, însă, primăvară... și vreme frumoasă. Cel mai important lucru e că nu s-a chinuit prea mult.

Tăcu un răstimp, după care adăugă :

— Deoarece cu ideea morții se poate și trebuie să te împaci, eu nu m-am revoltat niciodată ; dar de ce mai există suferință, pe legea mea, mintea omenească nu poate înțelege.

Cum nimeni nu spunea nimic, Świrski își scutură cenușa trabucului și urmă :

— Dar să lăsăm asta. După masă și la o cafea neagră, am putea găsi un subiect mai vesel.

— Să vorbim despre Zawiłek, hai, domnule, povestește-ne despre Zawiłek ! se bucură doamna Bigiel.

— Zawiłek îmi place. În tot ce face și ce spune, se vede forța leului, e o structură ieșită din comun... foarte complexă. În cele cîteva zile, cît am stat la Przytułów, ne-am cunoscut mai de aproape și ne-am împrietenit. I-am spus și lui, lui Osnowski, că mă tem că unul ca Zawiłek nu va putea fi fericit cu doamnele acelea.

— De ce, domnule Świrski ?

— Nu e prea ușor de spus cînd n-ai nici un fapt concret. Dar asta se simte. De ce ?... Pentru că natura lor este total diferită de a lui. Vezi dumneata, toate aceste aspirații superioare, care pentru Zawiłowski reprezintă esența vieții, pentru ele nu sînt decît niște garnituri, un fel de dantelă la rochie. Și-o pun cînd primesc musafiri, dar în zilele celelalte umblă în capot ; e o mare deosebire. Mă tem că ele, în loc să-l însoțească în zborul lui, vor vrea să-i potrivească pasul cu mersul lor lipa-lipa ; mă tem să nu schimbe tot ce are în monedă măruntă, ca să-și acopere cheltuielile lor zilnice de societate. Fiindcă el are ceva superior ! Nu cred că va avea loc cine știe ce catastrofă, întrucît nu am dreptul să le refuz măcar cinstea obișnuită, oricît de îndoielnică, dar s-ar putea să nu fie fericit. Nu vă spun decît atît : îl cunoașteți cu toții pe Zawiłek și știți că nu e deloc complicat, dar, după părerea mea, dragostea lui este prea dificilă pentru Castelka și prea exclusivistă. El își investește tot sufletul, iar ea... e gata să-i cedeze doar o părticică, restul preferînd să-l păstreze pentru relațiile de societate, toalete și distracții, pentru vizite, lux și *five o'clock*, pentru *lawn-tennis*[1] cu domnul Kopowski, într-un cuvînt, pentru moara care transformă viața în tărîțe...

— Poate că asta nu i se potrivește domnișoarei Castelli, iar dacă nu i se potrivește, cu atît mai bine pentru Zawiłowski, interveni Bigiel, în genere, însă, e foarte bine spus.

— Da' de unde, se împotrivi doamna Bigiel, înainte de toate, e o nedreptate. Domnule, dumneata urăști într-adevăr femeile.

— Eu urăsc femeile ! exclamă Świrski, înălțîndu-și amîndouă brațele.

— Da ! Probabil că nu-ți dai seama că vorbești despre domnișoara Castelli ca despre o gîsculiță obișnuită.

---

[1] Tenis pe iarbă (specific englezilor).

— Doamnă, eu i-am dat numai lecții de pictură, de educația ei nu m-am ocupat niciodată.

Doamna Marynia, ascultînd toate acestea, spuse amenințîndu-l pe Świrski :

— E pur și simplu ciudat că un om atît de bun are o limbă atît de ascuțită.

— Într-adevăr, doamnă, puțină dreptate ai, acceptă Świrski, eu însumi m-am întrebat adesea dacă sînt un om cu adevărat bun ? Cred însă că sînt. Fiindcă există oameni care își vorbesc de rău semenii numai din plăcerea de a se bălăci în noroi, iar asta-i josnicie ; alții, însă, o face din invidie, și asta-i la fel de josnic. Totuși, unul ca Bukacjus bîrfea pentru o idee, iar eu... eu sînt în primul rînd un vorbăreț, în al doilea, un om, și îndeosebi femeia mă preocupă mai mult decît orice altceva ; în sfîrșit, deșertăciunea, platitudinea și micile defecte ale firii omenești mă supără din cale afară. Pe viul Dumnezeu, cred că de aceea vorbesc așa. Eu aș vrea ca toate femeile să aibă aripi, iar cînd văd că unele au numai coadă, uimirea mă face să țip ca un nebun.

— Bine, dar de ce nu țipi tot atît de tare și pe seama bărbaților ? îl întrebă doamna Bigiel.

— Ducă-se pe pustii ! Ce-mi pasă mie de ei ! Deși, la drept vorbind, poate că noi o meritățm mai mult decît femeile.

Doamna Bigiel și Marynia se repeziră la nefericitul pictor, care începu să se supere și continuă :

— Doamnele mele, să-i luăm, spre exemplu, pe Zawiłowski și pe domnișoara Castelli. El a trudit din copilărie, s-a luptat cu greutățile, a reflectat, a dat ceva lumii, pe cînd ea ? E un biet canar într-o colivie !... I se dă apă, zahăr, steliță și semințe, iar el nu trebuie decît să-și curețe penele galbene cu ciocul și să risipească. Nu-i așa ? Noi muncim din greu, doamnă ! Civilizația, știința, arta, pîinea și toate cele pe care se întemeiază lumea, în ultimă instanță sînt opera noastră. Iar asta

înseamnă trudă grozavă ! Se vorbește cu ușurință, dar se urnește greu. Nu știu dacă-i bine ori firesc că femeile sînt ținute departe de acest efort, nu asta mă interesează acum, dar, vorbind în general, v-a mai rămas o singură secțiune : iubirea, așa că străduiți-vă cel puțin să iubiți.

Pe fața-i oacheșă se așternu o expresie de mare blîndețe, totodată de melancolie.

— Eu, de pildă, muncesc chipurile pentru artă. De douăzeci și cinci de ani tot mîzgălesc hîrtia sau pînza cu această pensulă și numai unul Dumnezeu știe cît m-am cizelat, ca să scot ceva din mine ; mă simt însă singur pe lume, ca un cuc. Ce mi-aș dori ? Mi-aș dori ca bunul Dumnezeu să mă răsplătească pentru toată truda mea dîndu-mi o femeie cumsecade, care să țină puțin la mine și să-mi fie recunoscătoare pentru dragostea mea !

— Atunci de ce nu te căsătorești, domnule ?

— De ce ? răspunse cu năduf Świrski, pentru că mi-e frică, pentru că dintre voi numai una din zece știe să iubească, deși nu mai faceți nimic altceva.

Discuția fu întreruptă de venirea domnului Pławicki și a doamnei Maszko, care arăta de departe ca un fluture în rochia-i de fular, albastru-închis, cu picățele albe. Domnul Pławicki arăta și el tot ca un fluture care, apropiindu-se de intrare, începu să strige :

— Am răpit-o, am răpit-o pe doamna Maszko și v-o aduc. Bună seara, tuturor, bună seara, Marynia ! Tocmai veneam încoace cu o bîrjă, și cînd mă uit, o văd pe doamna în fața vilei, așa că am răpit-o și am venit pe jos. Am dat drumul la birjă, gîndind că mă veți trimite voi înapoi cumva.

Cei de față începură să se salute cu doamna Maszko, în timp ce ea, îmbujorată de plimbare, le explica veselă, scoțîndu-și pălărioara de pe părul cenușiu, că domnul Pławicki a luat-o într-adevăr cu forța, deoarece, așteptînd întoarcerea soțului, nu mai voia să plece de acasă. Domnul Pławicki o liniștea spunîndu-i că soțul ei, cînd

va vedea că nu-i acasă, își va închipui unde este și nu se va supăra că i-o răpise și se plimbase numai cu ea, pentru că aici nu e ca la oraș, unde lumea bîrfește din orice — își trase în jos colțurile jiletcii cu mina unui om care nu s-ar mira deloc să se bîrfească pe socoteala lui — aici e ca la țară, sînt alte obiceiuri și este îngăduit să nu prea ții seama de etichetă.

Spunînd acestea, privi strengărește la doamna Maszko, își frecă mîinile și adăugă :

— Păi cum ! soțul își are drepturile lui... am zis bine, își are drepturile lui, da, da ! De aceea îmi place mie la țară mai mult decît oriunde.

Doamna Maszko ridea, știind că-i stătea bine și putea s-o admire cineva. Dar Bigiel care, fiind foarte exact în raționamente, pretindea tuturor să fie logici, se adresă domnului Pławicki :

— Dacă dumitale îți place la țară mai mult decît oriunde, de ce nu vrei să pleci de la oraș în timpul verii ?

— Ce zici, domnule ? se miră domnul Pławicki. De ce nu vreau să plec nicăieri ? Am vrut să mă duc la Karlsbad, dar...

Tăcu o vreme și, uitînd că mai înainte lăsase să se înțeleagă că și acum ar putea împinge o femeie în gura lumii, se uită cu o resemnare mohorîtă și adăugă :

— Merită oare să mă mai gîndesc la cei cîțiva ani de viață, de care nu-i mai pasă nimănui ?

— Ei, poftim ! exclamă veselă Marynia. Dacă n-o să te duci la Karlsbad, o să bei Millbrun la noi la Buczynek.

— Care Buczynek ? întrebă Pławicki.

— Adevărat, trebuie să-ți spunem *la grande nouvelle !*

Și începu să povestească pe îndelete cum găsiseră și închiriaseră proprietatea Buczynek, pe care o vor cumpăra probabil, și că peste patru zile, ea și soțul ei aveau să se mute acolo pentru tot restul verii.

Doamna Maszko, ascultînd relatarea Maryniei, își ridică uimită ochii la Polaniecki și privindu-l, întrebă :

— Așadar, ne părăsiți cu adevărat ?
— Da ! răspunse cu anume asprime.
— Aa !

Și o clipă se uită la el cu privirea cuiva care nu mai înțelege nimic și care întreabă ce înseamnă toate acestea ; neprimind însă nici un răspuns, se întoarse spre Marynia și începu o discuție indiferentă.

Era atît de deprinsă cu manierele de lumea-bună, încît numai Połaniecki putea să-și dea seama că vestea despre Buczynek răzbătuse prin aceste straturi care, alcătuind parcă un fel de husă pe creierul ei, îi amortizau sensibilitatea. Ghici totuși că persoana ei putea să aibă vreun rol și că mutarea aceasta precipitată poate să fie și în legătură cu ea. Cu fiecare minut, acest adevăr devenea tot mai limpede, așa că fața ei căpătă o expresie și mai rece. Treptat, o cuprinse un sentiment de umilință. I se părea că Połaniecki făcuse ceva de-a dreptul contrar așteptărilor ei îndreptățite, că păcătuise profund nu numai față de ea, ci față de întreaga considerație pe care un om din înalta societate i-o datorează unei femei. Această impresie o îndurera pînă în adîncul sufletului, mai mult chiar decît plecarea lui. Uneori, femeile pretind cu atît mai mult respect, cu cît li se cuvine mai puțin, cu atît mai multă considerație, cu cît o merită mai puțin, fiindcă au nevoie de această compensație, ca să se înșele singure ; și tot atît de des orbirea, delicatețea sau fariseismul bărbaților le oferă tot ce-și doresc, cel puțin o vreme. Cu toate acestea, în intenția de a se muta peste cîteva zile în partea opusă a orașului, era un fel de declarație, vrednică de un necioplit, că vor întrerupe relațiile. Adulterul își are prefigurările lui *a posteriori*, și le are întotdeauna, deoarece nu există nici un caz în care o legătură întemeiată pe adulter să fi durat. Dar de astă dată, grosolănia întrecea orice măsură, și semănătura dăduse prea devreme roadele cuvenite. Nu prea ascuțită, mintea doamnei Maszko n-avea nevoie de sforțări prea mari ca să

ajungă la concluzia că ceea ce i se acorda, se chema pur și simplu dispreț.

În același timp, Połaniecki se gîndea și el :

„Cît de mult trebuie să mă dispreţuiască !"

Nici unul dintre ei nu-și dădea seama că, în cel mai bun caz, totul nu era decît o problemă de timp.

Doamna Maszko mai spera că poate fi vorba de vreo neînțelegere, de o supărare de moment sau de susceptibilitatea unui închipuit, de vreo jignire pe care nu și-o putea explica, într-un cuvînt, ceva care poate fi mai puțin hotărîtor decît pare. O discuție, un cuvînt aruncat la momentul potrivit, putea să lămurească totul. Socotind că și Połaniecki resimte nevoia unei explicații de acest fel, hotărî să-i vie în întîmpinare.

Prin urmare, după ce luară ceaiul de după-amiază, începu să se pregătească de plecare și, uitîndu-se la Połaniecki, spuse :

— Acum trebuie să-l rog pe unul dintre domni să mă conducă acasă.

Połaniecki se ridică. Fața lui obosită și furioasă în același timp părea să-i spună doamnei Maszko : „Dacă vrei adevărul curat, îl vei avea", dar cînd se așteptau mai puțin, Bigiel le încurcă socotelile, propunînd :

— Doamnă, seara e atît de frumoasă, încît putem să te conducem cu toții.

Și așa se și întîmplă. Domnul Plawicki, considerîndu-se astăzi cavalerul doamnei Maszko, îi oferi brațul cu mare galanterie și vorbi tot drumul cu ea, astfel că aceasta nu mai avu prilejul să-i adreseze nici un cuvînt lui Połaniecki, care o conducea pe doamna Bigiel, afară de „noapte bună", la poarta vilei.

Urarea fu însoțită de o strîngere de mînă, care era o nouă întrebare, dar care rămase și ea fără răspuns. De altfel, Połaniecki era bucuros că nu mai trebuie să dea nici o explicație. Nu-i putea spune decît lucruri haotice, penibile în primul rînd. Doamna Maszko îi stîrnea acum

atîta repulsie sufletească, pe cît era de mare atracția fizică, și din aceste două motive socotea că, rămînînd în casa lui Bigiel, ar fi fost prea aproape de ea. De altminteri, găsise și închiriase conacul de la Buczynek, mai ales pentru că naturile energice, atunci cînd se simt prea închingate, trebuie să întreprindă ceva și să acționeze, chiar dacă acțiunea nu se află în legătură directă cu ceea ce le frămîntă. N-avea totuși deloc impresia că fuga de primejdie ar echivala cu o întoarcere pe drumul cel bun sau că ar conduce spre el ; acum i se părea că e prea tîrziu și nu mai poate îndrepta nimic. „Cîndva, își spuse, puteam să fug. Acum, însă, n-a mai rămas decît egoismul animalului care, deranjat într-un culcuș, își caută altul". Trădînd-o mai înainte pe Marynia, o trădează acum pe doamna Maszko, de teamă ca legătura cu ea să nu devină prea obositoare ; o trădează într-un mod pe cît de nimicnic, pe atît de grosolan, călcînd-o în picioare. Nu-i decît o nouă josnicie, pe care o făptuiește ca un disperat, convins că, oricît se va împotrivi, va continua să se rostogolească în prăpastie.

Asemenea gînduri ascundeau totuși o uimire fără margini. Dacă toate astea i s-ar fi întîmplat altuia, care lua viața prea ușor, un astfel de om ar fi putut să dea din mînă cu nepăsare, crezînd că a avut parte de o bucurie în plus. Polaniecki înțelegea că mulți ar fi privit lucrurile tocmai în acest fel. El însă își formase niște principii, le avea și se prăbușise de la înălțimea lor, decăderea lui era deci cu atîta mai mare. „Așadar, gîndi, tot ce-am dobîndit, la ce-am ajuns, nu mă poate apăra cu nimic. Și așa, îmi frîng grumazul, ca și cînd n-aș avea nici un sprijin". Situația i se părea de-a dreptul de neînțeles. De ce, din ce pricină ? Nu știa să-și răspundă la această întrebare și, pierzîndu-și mai înainte încrederea în cinstea și onoarea lui, începea să se îndoiască acum și de mintea lui, fiindcă simțea că nu este capabil să lege rosturile, să înțeleagă starea în care se afla.

Se simțea aidoma unui om prăvălit într-o prăpastie sufletească, în care nu poate regăsi nimic, nici măcar dragostea pentru propria soție. Trăia senzația că, pierzînd înăuntrul lui toate însușirile omenești, pierdea totodată capacitatea și dreptul de a o iubi. Cu o uimire tot atît de mare, observă că în adîncul inimii îi era parcă ciudă pe ea pentru decăderea lui. Pînă acum nu nedreptățise pe nimeni în viață, așadar n-avea de unde să știe că de obicei tot cel năpăstuit are parte de ranchiună, de ură chiar, din partea celui vinovat.

Între timp, ceilalți, după ce-și luaseră rămas bun de la doamna Maszko, porniseră înapoi spre casă. Marynia mergea acum alături de soțul ei, dar presupunînd că este ocupat cu socoteli privind cumpărarea fermei și aducîndu-și aminte că în asemenea împrejurări nu-i plăcea să fie deranjat, nu mai spuse nimic. Seara era atît de caldă, încît, după ce ajunseră, mai rămaseră un timp pe verandă. Bigiel încercă să-l rețină pe Świrski să petreacă noaptea la el, glumind cu acest prilej că un asemenea Hercule nu va încăpea în brișca lui lîngă domnul Pławicki. Połaniecki, căruia îi convenea prezența unui străin în casă, sprijini insistențele lui Bigiel.

— Rămîi, domnule, îi spuse, mîine dimineață, plec și eu la Varșovia, așa că o să mergem împreună.

— Numai pictura mă face să mă grăbesc, răspunse Świrski. Mîine voiam să mă apuc de lucru dis-de-dimineață, așa că în acest fel aș pierde timpul.

— Trebuie să sfîrșești vreo lucrare ? îl întrebă Marynia.

— Nu, doamnă, dar îmi ies din mînă. Meseria mea este dintre acelea în care niciodată n-ai voie să te odihnești ; am pierdut deja o groază de vreme cu călătoriile, ba la Przytułów, ba aici, iar în acest timp, culorile se usucă.

Cele două doamne începură să rîdă, auzind asemenea vorbe de la un pictor faimos, care nu trebuie să se mai teamă că va uita să picteze. Dar Świrski răspunse :

— E numai o impresie că, odată ajuns la o oarecare îndemînare, o și posezi. Se întîmplă un lucru ciudat cu acest organism omenesc care n-are de ales decît între a merge înainte și a da înapoi. Nu știu dacă tot așa este și în celelalte domenii, dar în artă n-ai voie să spui : „Acum este bine !“ n-ai voie să te oprești niciodată. Dacă nu pictez timp de o săptămînă, nu numai că-mi pierd suplețea mîinii, dar parcă mă pierd cu totul. Că mîna devine mai greoaie, înțeleg, dar în același timp slăbește și simțul artistic, talentul. Am crezut că numai în profesia mea este așa, în care tehnica înseamnă foarte mult ; dar vă rog să mă credeți că și Śniatyński, acela care scrie numai pentru teatru, mi-a spus la fel. Mă rog, în ce constă tehnica în acest gen de literatură ? Probabil că în măiestria de a nu o avea, de a nu se vedea. Totuși mi-a spus și el că nu se poate opri, că dă înapoi sau progresează în funcție de efort. În slujba artei ! ce frumos sună. Dar ce slujbă ciinească, în care nu ai niciodată odihnă și liniște ! Nimic, afară de trudă și spaimă ! Să fie oare vorba de o predestinare a întregului neam omenesc, sau numai noi sîntem atît de chinuiți...

În realitate, Świrski nu arăta deloc ca un om chinuit și nici nu se plîngea în tonuri patetice de meseria lui ; dar în vorbele-i răbufnite răzbătea pînă la un punct o sinceritate care le făcea impresionante. La un moment dat, ridică pumnul și, amenințînd luna care apăruse deasupra pădurii, exclamă pe jumătate vesel, pe jumătate furios :

— Ia uitați-vă la bucălata asta ! O singură dată s-a învîrtit în jurul pămîntului și nu mai are nimic de învățat. Măcar o clipă într-o viață de om să am și eu asemenea certitudine !

Doamna Marynia izbucni în rîs și, înălțîndu-și ochii fără să vrea în direcția în care arăta brațul lui Świrski, îl dojeni :

— Nu te mai văita, domnule. Nu numai artiștilor nu le este îngăduit să se oprească. Indiferent că lucrezi la un

tablou sau la modelarea propriei persoane, totuna e, trebuie să trudești mereu, fiindcă altfel ar fi rău.

— Grozav trebuie să mai trudești ! o întrerupse domnul Pławicki oftînd.

Dar ea își urmă vorba, străduindu-se să găsească în același timp o comparație sugestivă și, ridicîndu-și sprîncenele :

— Vezi dumneata, dacă cineva și-ar spune fie și pentru o clipă : „Sînt suficient de înțelept și de bun", pînă și această afirmație n-ar fi nici înțeleaptă și nici bună. Mie mi se pare că noi înotăm cu toții printr-o apă adîncă spre un țărm mai bun, iar dacă vreunul vrea să se odihnească și nu-și mai mișcă mîinile, e tras la fund de propria greutate.

— Vorbe goale ! rosti Połaniecki pe neașteptate.

Ea, însă, bucuroasă de expresivitatea comparației, se împotrivi :

— Nu, Stach ! pe dragostea mea, astea nu sînt doar vorbe goale !

— Unde nu dă Dumnezeu să auzim întotdeauna asemenea cuvinte ! interveni Świrski cu însuflețire. Doamnă, ai toată dreptatea.

În fond, și Połaniecki era tot atît de convins că ea are dreptate, ba, mai mult, în beznele care-l înconjurau, începu să clipească ceva, ca un fel de luminiță. El își spusese într-adevăr : „Sînt suficient de înțelept, suficient de bun, pot să mă odihnesc", și, uitînd de necesitatea efortului neîntrerupt, el încetase să mai dea din mîini în timp ce înota, și greutatea trupului îl trăsese la fund. Așa se întîmplase ! Toate aceste principii superioare, religioase și morale, la care ajunsese, le închisese în sufletul lui, cum închizi banii într-o casă de bani, prefăcîndu-le într-un capital mort. Le avea, dar parcă erau depuse la păstrare într-o magazie. Căzuse și el în orbirea zgîrcitului care se bucură de aurul agonisit, trăind ca vai de el. Le avea, dar nu le aplica, și încrezîndu-se în bogăția lui, își în-

chipuia că și-a încheiat socotelile cu viața și se poate odihni. Acum, însă, parcă se ivise o jarişte de lumină în întunericul care-i învăluia gîndurile, iar din penumbră începea să se apropie de el, ceţos încă şi nu prea limpede, adevărul că asemenea socoteli nu se încheie niciodată şi că munca de zi cu zi este necurmată, sfîrşindu-se, cum spune Marynia, abia pe malul celălalt, un mal mai bun.

X

— Dragă domnule, de ce nu te îmbraci şi dumneata ca domnul Kopowski ? îl întrebă doamna Bronicz pe Zawiłowski. Se înţelege că Niteczka preţuieşte poeziile dumitale mai mult decît orice îmbrăcăminte, dar n-ai să mă crezi cînd am să-ţi spun că are un simţ estetic foarte dezvoltat şi se pricepe de minune la astfel de lucruri. Săraca de ea, nu mai departe decît ieri mă pomenesc că vine la mine şi mă întreabă cu o mină atît de drăgălaşă, încît, dacă o vedeai, te topeai de dragoste : „Mătuşică, de ce domnul Ignaś nu poartă dimineaţa un costum alb de flanelă ? Toţi bărbaţii au, şi le stă atît de bine !“ Comandă-ţi şi dumneata ceva asemănător, ca să-i faci o bucurie. Vezi că şi Józio Osnowski are un costum de flanelă ; şi-a cumpărat chiar mai multe, din cochetărie faţă de Anetka. Ştiu că sînt lucruri mărunte, dar femeile se lasă lesne impresionate, cînd se ţine seama de gusturile lor. N-ai idee cît de bine ştie ea să vadă orice amănunt. La Scheveningen, toţi bărbaţii poartă la amiază astfel de costume, şi nu i-ar face plăcere dacă cineva ar crede că dumneata nu faci parte dintre oamenii din lumea-bună, care ştiu să se îmbrace. Dumneata, care eşti atît de bun, ai să-ţi cumperi un costum de flanelă, nu-i aşa ? Ai s-o faci pentru ea şi n-ai să mi-o iei în nume de rău dacă-ţi spun ce-i place Niteczkăi, nu ?

— Cum se poate, doamnă, o liniști Zawiłowski, cu cea mai mare plăcere !

— Cît ești de bun ! Dar ce mai voiam să-ți spun ?... Aha ! să-ți iei și un neseser frumos de călătorie din piele galbenă, bine ? Dragă domnule, Niteczkăi îi plac la nebunie sacii de voiaj pentru bărbați, că, în străinătate, cum te văd, așa te descriu... Ieri, dar să rămînă între noi, ne-am uitat amănunțit la neseserul domnului Kopowski. E foarte frumos și de bun-gust... l-a cumpărat de la Dresda. Niteczkăi i-a plăcut grozav. Să-l vezi și dumneata și să-ți iei unul la fel. Iartă-mă că mă amestec, dar astea-s fleacuri. Vezi dumneata, eu cunosc femeile și o cunosc și pe Niteczka. Ca s-o cîștigi, cea mai bună metodă e să-i cedezi în lucrurile lipsite de importanță. Cînd e vorba de lucruri mai mari, e în stare să renunțe la orice. Ai auzit doar ce partide i s-au oferit, iar ea te-a ales pe dumneata. De aceea, arată-ți recunoștința măcar în lucrurile mărunte. Dumneata, ca psiholog, n-ai observat că naturile capabile de mari sacrificii se păstrează tocmai pentru ocaziile extraordinare, în vreme ce în viața de fiecare zi le place să li se cedeze ?

— Se prea poate, doamnă, pînă acum nu m-am gîndit la asta.

— A, nu mai încape nici o îndoială, și o astfel de natură este și Niteczka. Dumneata nu ești în stare să apreciezi ce înseamnă asemenea natură, deși s-ar cuveni s-o prețuiești fie și numai pentru că te-a ales pe dumneata. Voi, bărbații, însă, nu puteți distinge atîtea nuanțe. Abia la o adică ai vedea cît de puțin egoistă este. Dumnezeu s-o ferească de orice încercări, dar, la o adică, ai vedea și dumneata.

— Doamnă, răspunse Zawiłowski cu oarecare însuflețire, știu că o apreciezi pe domnișoara Niteczka, dar nici măcar dumneata n-o prețuiești ca mine.

— Ah, de-ai ști cît țin la dumneata cînd îmi spui asemenea lucruri ! se înflăcără doamna Bronicz. Dragă dom-

nule, dacă-i așa, mama îți mai spune ceva la ureche : îi place la nebunie ca bărbații să poarte ciorapi negri de mătase, numai de mătase ! Să nu uiți ! Îi ajunge o privire, ca să deosebească mătasea de *fil d'Ecosse* ! Doamne, să nu crezi că vreau să mă amestec în toate. Nimeni nu se pricepe mai bine ca mine să stea în umbră, dar nu vreau ca Niteczka să creadă că există vreun domeniu în care dumneata să te lași întrecut de ceilalți. Ce vrei, domnule ! Te căsătorești cu o artistă adevărată, căreia îi place ca tot ce o înconjoară să fie frumos. Și pe bună dreptate, pentru că nu va fi atît de săracă, încît să nu aibă dreptul la așa ceva. Ei, ce zici ?

Zawiłowski își scoase carnețelul de note și răspunse :

— Am să-mi notez toate recomandările dumitale, ca să nu uit nimic.

În cuvintele lui răzbătea o umbră de ironie. Doamna Bronicz îl supăra adesea cu felul ei de a vorbi despre o sumedenie de lucruri, dar mai ales cu înclinația ei vizibilă spre fleacurile unui lux de suprafață. Zawiłowski era șocat de unele manifestări ale ei, care semănau cu un soi de parvenitism natural. Și pentru că nu aflase încă ce castele își înălțase ea din averea bătrînului domn Zawiłowski, nu putea pur și simplu să înțeleagă de ce o femeie delicată arăta atîta lipsă de jenă în discuțiile pe care le avea cu el în legătură cu pretențiile Niteczkăi, referitoare la nivelul vieții lor în viitor. Mai înainte, crezuse că toate vor fi altfel, că aceste doamne vor avea prea multe scrupule și delicatețe, și asta fusese prima lui dezamăgire. Pe de altă parte, îl durea perseverența de prost-gust cu care doamna Bronicz îi amintea aproape zilnic despre partidele importante pe care Niteczka putea să le facă și despre renunțările pe care le acceptase pentru el. Aceste renunțări nu avuseseră loc. Zawiłowski nu era un infatuat, dar nici nu-și punea cenușă în cap mai mult decît trebuia, iar prin ceea ce reprezenta, nu se socotea mai prejos, ci, dimpotrivă, era o partidă mai bună decît cei de felul lui Kopowski,

Colimaçao, Kanafaropulos și alte asemenea figuri compromise, de operetă. Era indignat numai la gîndul că îndrăzneau să-l compare în defavoarea lui cu astfel de inși. Avînd un suflet copleșit de dragoste și poezie, credea că nici principii acestei lumi nu dispun de ceea ce dispune el. Cum avea să arate viața lui cu Niteczka, nu se gîndise prea mult pînă atunci, sau se gîndise numai așa, în general; simțindu-se însă puternic și gata să înfrunte orice greutăți, era încredințat că avea să fie bogată. N-avea intenția să se tîrguiască pentru această bogăție, iar cînd doamna Bronicz manifesta asemenea înclinații, se silea să se stăpînească, să nu-i spună că toate acestea i se par lipsite de interes.

Pe cînd se afla la Przytułów, Świrski formulase odată o frază cam ciudată, cum că dragostea nu este cu totul oarbă, dar suferă de daltonism. Zawiłowski crezuse că pictorul se referea la Osnowski, fără să bănuiască măcar că el însuși era un exemplu perfect de om stăpînit de această boală. Orbise totuși numai în legătură cu domnișoara Lineta, în afara ei vedea și observa totul cu o agerime și mai mare decît de obicei, iar unele observații îl umpluseră de uimire. Fără să mai punem la socoteală descoperirile legate de doamna Anetka, de Józio al ei și de Kopowski, băgase de seamă, de pildă, că relațiile lui față de doamna Bronicz încep să se schimbe, deoarece, de cînd se apropiase mai mult de ea și, ca viitor soț al Niteczkăi, se purta mai puțin oficial, mătușica începuse să-i prețuiască mai puțin persoana, opera și talentul. Probabil că un ochi obișnuit n-ar fi observat nimic, dar pentru Zawiłowski era limpede, cu toate că nu înțelegea motivele acestei transformări. Abia viitorul avea să-l învețe că firile comune, în contact cu oameni superiori, prin însuși faptul că le devin familiari, își pierd respectul pentru ei, demonstrînd parcă fără să vrea că tot ce se apropie de ele trebuie să se contamineze de platitudine și nimicnicie, încetînd cu totul să mai fie prestigios. Doamna Bronicz îl

dezamăgea din ce în ce mai mult. Ajunsese să-l enerveze acel Teodor „comod", care la nevoie putea să acopere orice faptă cu gravitatea lui de dincolo de mormînt. Era uluit de mobilitatea de fluture a acestui spirit care, prinzînd din zbor tot ce ţinea de domeniul binelui şi al frumosului, transforma în acelaşi timp totul în vorbe şi forme goale.

Era nespus de uimit, în sfîrşit, de ostilitatea ei faţă de de oameni. Doamna Bronicz, aproape umilă în faţa bătrînului Zawiłowski, se arăta destul de răuvoitoare în absenţa lui ; domnişoara Helena pur şi simplu nu-i plăcea ; despre doamna Krasławska şi doamna Maszko vorbea mereu cu ranchiună, despre soţii Bigiel cu dispreţ, iar pe doamna Połaniecka, mai ales, nu putea s-o sufere. Asculta atît de contrariată laudele exprimate la adresa Marynici de Świrski, Zawiłowski şi de Ośnowski, de parcă ar fi însemnat o adevărată jignire pentru domnişoara Castelli. Zawiłowski se convinsese că doamna Bronicz nu iubea într-adevăr pe nimeni pe lume, afară de „Niteczka".

În ochii lui, însă, aceasta îi compensa toate defectele. Încă nu înţelesese că asemenea simţăminte zavistnice şi exclusiviste care, în loc să deschidă inima spre oameni, o închircesc şi o usucă, nu sînt decît un egoism cu două feţe, ce poate fi la fel de grosolan şi de îndărătnic, ca şi cel cu una singură. El însuşi, iubind-o cu tot sufletul pe Lineta şi simţîndu-se mai bun şi mai îngăduitor de cînd o îndrăgise, credea că o fiinţă care iubeşte cu adevărat nu poate să aibă un fond rău, şi în numele iubirii lor comune pentru domnişoara Castelli, îi ierta doamnei Bronicz toate lipsurile.

În schimb, în ceea ce o privea pe domnişoara Lineta, acest observator perspicace nu sesizase încă nimic. Bărbaţii mai puternici sufleteşte fac atîtea greşeli iremediabile în dragoste tocmai pentru că înfrumuseţează femeile iubite cu toate razele lor, nedîndu-şi seama că această aureolă strălucitoare care-i orbeşte le aparţine. Domnişoara Lineta se obişnuia cu fiecare zi tot mai mult cu el şi cu rolul ei de

logodnică. Gîndul că un om ca el o observase, înălțînd-o deasupra altora, că o preferase și o îndrăgise — cîndva o nesecată sursă de mulțumire a amorului propriu și de mîndrie — începuse să-și piardă din farmecul noutății și să se banalizeze. Tot ce se putea scoate din el spre propria laudă, scosese cu ajutorul doamnei Bronicz. Admirația omenească fusese de asemenea „escamotată", cum se exprimase Świrski, iar statuia se afla acum atît de aproape de ochii ei, încît, în loc s-o cuprindă în întregime, începea să descopere defectele marmurei. Cîteodată, influențată de părerea sau de admirația altora, își readucea aminte de adevărata lui măsură, dar atunci o cuprindea mirarea că omul acesta simplu, îndrăgostit, care se uita în ochii ei gata să-i îndeplinească orice dorință, este același Zawiłowski despre care pînă și Świrski se exprima cu respect, iar Osnowski îl considera drept un prețios lucru al tuturora. Ea putea să-l trimită în orice clipă să-i aducă lucrul sau căpșune proaspete ! Această certitudine îi făcea plăcere, demonstrîndu-i cu atît mai mult nevoia de el. Își admira în el propria putere, și uneori îi mărturisea cu sinceritate impresiile de acest fel.

Odată, cînd se plimbau prin lunca jilavă, Zawiłowski se duse și-i aduse galoșii. Apoi, îngenunchind lîngă un crin, o încălță, sărutîndu-i picioarele. Atunci ea, privind la capul plecat la picioarele ei, spuse :

— Domnule, lumea te socotește un om mare, iar dumneata mă încalți în galoși !

Zawiłowski își ridică ochii spre ea și, amuzat de comparație, răspunse vesel, continuînd să stea în genunchi :

— Pentru că te iubesc nespus de mult !

— Foarte bine, dar sînt curioasă ce-ar zice lumea ?

Această ultimă întrebare părea s-o preocupe cel mai mult. Totuși Zawiłowski începu îndată s-o certe că i se adresase cu „domnule" și nu sesiză că în acest „Foarte bine !" era parcă o anume nepăsare care se arată de obicei față de lucruri prea cunoscute sau mai puțin importante.

Tot atît de puțin atentă, ascultă și cele ce-i spuse după aceea, cum că, nefiind un infatuat, se socotește un om obișnuit care-și respectă profesiunea și consideră drept cea mai mare fericire tocmai o asemenea viață, în care se poate sluji cu credință și iubi cu simplitate. Înrîurit de această fericire, îi înconjura mijlocul cu brațul, în așa fel încît ceea ce iubea să fie cît mai aproape de pieptul lui. Dar cînd bărbia-i voluntară se sumeți și mai mult înainte, lucru care se întîmpla întotdeauna cînd vorbea cu înflăcărare, Castelka îl rugă să renunțe la acest obicei, întrucît fața îi împrumută o expresie aspră, iar ei îi place să aibă chipuri vesele în jurul ei. Cu același prilej, îi mai aminti că ieri, cînd o plimbase cu barca pe eleșteu, după ce obosise vîslind, respirase prea zgomotos în prezența ei. Nu mai voia să-i spună și cît o „enerva" acest lucru. Ea se „enervează" din orice, dar nimic n-o contrariază mai mult ca atunci cînd cineva obosește și respiră cu zgomot.

Spunînd acestea, își scoase pălăriuța și începu să-și facă vînt cu ea. Unda de aer îi zburlea părul luminos, și în umbra verzuie a arinilor, zdrențuită ici și colo de soarele care răzbătea printre frunze, semăna cu o vedenie. Zawilowski o privea cu încîntare, cucerit în primul rînd de farmecul copilului răsfățat care iradia din vorbele ei. În realitate, era poate ceva mai mult în ele, dar el nu căuta și nici nu găsi altceva, tocmai pentru că dragostea lui, cu toată intensitatea ei, era simplă.

Totuși, simplitatea nu exclude zborul. Domnișoara Niteczka se agățase într-adevăr ca o pînză de păianjen de aripile unei păsări care o înălța fără voia ei în tăriile albastre, acolo unde se resimte fiecare bătaie a inimii, unde totul se ghicește și se înțelege, unde pînă și gîndul trebuie să se forțeze să dea expresie simțămintelor. Iar domnișoara Niteczka era atît de „leneșă" ! I-o spusese ea însăși Zmeului, care nu bănuia că acele tării albastre nu-i produceau Linetei decît amețeli și oboseală.

Acum i se întîmpla din ce în ce mai des să se trezească dimineața și, gîndindu-se că va trebui să se întîlnească iarăși cu logodnicul și să se plieze pe zborul lui înalt, să încerce sentimentele unui școlar pe care-l așteaptă o lecție grea. Ea sfîrșise această lecție ; spusese mai mult sau mai puțin tot ce fusese învățată, și credea că ar fi timpul ca logodna să-i acorde o vacanță. În sfîrșit, era sătulă de toate aceste extravaganțe, ale ei și ale altora, de aceste definiții originale, de aceste răspunsuri inteligente pe care le semănase pînă acum în dreapta și în stînga. De altfel, intuia că rezervele secaseră și se vedea fundul fîntînii. Nu-i mai rămăseseră decît niscaiva impresii artistice, și nesuferitul ăsta de „domn Ignás" putea să se mulțumească doar din cînd în cînd să-i arate ba o luncă întinsă, ba o bucată de pădure, ba o tarla cu grîu galben, crescînd parcă în lumină, și să-i spună : „Ce frumos !" Asta era mai ușor ! De bună seamă, el nu era în stare să găsească destule cuvinte și admirație, să descopere cît suflet artistic se ascunde în această constatare simplă : „Ce frumos !", dar dacă lucrurile stăteau așa, ce voia mai mult și de ce o silea, în discuțiile cu ea, în dragoste și în felul în care o iubea, să facă atîtea eforturi inutile ? Iar dacă n-o silea, dacă o făcea fără să știe, era cu atît mai rău pentru el că avea o natură atît de abruptă și nici măcar nu-și dădea seama. În acest caz, n-are decît să stea de vorbă cu Stefcia Ratkowska !

În schimb, cu Koposio nu trebuia să facă nici un efort, de aceea compania lui era o adevărată odihnă pentru domnișoara Castelli. Vederea lui era de ajuns ca s-o înveselească, să-i aducă zîmbetul pe buze și s-o predispună la glume. Unul ca Polaniecki fusese, e drept, o singură dată în viață, gelos pe Kopowski, dar lui Zawiłowski, un om care trăia aproape exclusiv în sferele intelectului și aprecia totul cu măsura pur intelectuală, nici prin gînd nu-i trecea că o fată atît de „spiritualizată" și atît de „deșteaptă", ca Niteczka, putea să se uite fie și pentru o clipă la Kopowski

altfel decît la un subiect vrednic doar de glumele pe care şi le îngăduia mereu. Nu se revoltase oare pînă şi doamna Bronicz, cu toată superficialitatea ei, numai la presupunerea că ar putea s-o dea pe Niteczka lui Kopowski ? Scena dintre acesta şi doamna Aneta, pe care tînărul o văzuse, nu-i fusese de nici o învăţătură, deoarece pe Niteczka lui o socotea la polul opus al Anetei. Doar Niteczka optase pentru el, iar el era antiteza lui Kopowski. Acest fapt îi îndepărta orice bănuială. Niteczka se amuza cu Koposio, îl picta, discuta cu el atît de mult, încît Zawiłowski era foarte mirat că ea putea să nu adoarmă în acest timp, glumea pe socoteala lui, îl urmărea cu privirea înveselită, dar asta se întîmpla numai pentru că era încă o copilă care avea nevoie de clipele ei de distracţie şi de strengării. Nimeni nu-i vedea mai bine ca ea prostia nemărginită, şi nimeni nu mai vorbea atît de des despre ea. De cîte ori nu-şi bătuse joc de el de faţă cu Zawiłowski !...

Totuşi, nu toată lumea privea la acest amuzament la fel. Printre cei care considerau că nu e vorba numai despre o joacă nevinovată, era în primul rînd doamna Aneta, care la răstimpuri îi spunea fără ocol soţului ei că Lineta cochetează cu Kopowski. „Józio“ avea şi el uneori această impresie şi voia să-l expedieze în chip politicos pe Kopowski de la Przytułów, dar doamna Aneta nu era de acord. „De vreme ce-i face curte Stefciei, n-avem dreptul să-i stricăm viitorul unei fete atît de sărmane“. Lui Osnowski îi părea rău s-o dea pe Stefcia lui Kopowski, dar pentru că într-adevăr nu avea nici o avere şi pentru că Anetka îşi dorea această căsătorie, nu cuteza să se împotrivească.

Nu-şi revenea, însă, din uimire şi nu-şi putea domoli revolta împotriva Castelkăi : „Ca să cocheteze cu un asemenea prostănac, cînd are un om ca Ignás, trebuie să fie o păpuşă lipsită cu totul de suflet“. La început, nu-i venea să creadă. Presupunînd totuşi că Anetka putea să greşească, începu s-o urmărească mai atent pe tînăra logodnică şi, fiindcă afară de atitudinea faţă de soţia lui, nu era un om

prost, observă o mulțime de lucruri care-l umplură de temeri, avînd în vedere prietenia pe care o nutrea pentru Zawiłowski. Firește, nu credea că poate să se întîmple ceva care să-i schimbe situația, dar își punea întrebarea : ce viitor îl aștepta pe Ignaś cu o femeie care nu știa să-l prețuiască și era atît de redusă încît nu numai că-i făcea plăcere compania unui fercheș fără cap, dar își mai îngăduia și să-l atragă și să-i sucească mințile ? „Anetka îi judecă pe toți după ea, se gîndi Osnowski, și greșește, nejndoielnic, atribuindu-i Linetei sentimente mai profunde ; nu-i decît o marionetă care, dacă n-a putut fi influențată încă de suflete ca al Anetei și al lui Ignaś, apoi nimic n-o mai trezește". Iată cum acest om nefericit, bolnav de daltonism din dragoste, pe de o parte, descoperea adevărul, iar pe de alta, cădea într-o greșeală și mai mare. Pe „Castelka", însă, o aprecia cu tot mai multă luciditate și nu mai avea nevoie de eforturi inutile ca să ajungă la certitudinea că în atitudinea acestei domnișoare „ideale" față de Kopowski există într-adevăr glume, cochetărie aițătoare și chiar bătaie de jos, dar exista și o slăbăciune nestăpînită, o atracție pe care femeile cu suflet de modiste o simt pentru niște flăcăi frumoși și bine îmbrăcați. Prostia fenomenală a lui Kopowski părea să se adîncească și mai mult în aerul curat de la țară, în schimb, soarele îi bronza tenul delicat, sporindu-i expresivitatea ochilor și albeața dinților, culoarea bărbii i se îmblînzea și strălucea ca mătasea. Nu-i mai puțin adevărat că farmecul lui se datora nu numai tinereții și frumuseții, fiind completat de cămășile, cravatele și costumele lui rafinate și simple în același timp. Dimineața, îmbrăcat pe *lawn-tennis* în flanelă englezească, avea ceva din prospețimea dimineții și moleșeala somnului. Formele lui zvelte și cizelate se desenau parcă mîngîietor prin țesătura moale ; cum putea ososul Zawiłowski, cu maxilarul lui voluntar *à la* Wagner și picioarele prea lungi, să se compare în ochii doamnelor cu acest *mignon* ce amintea totodată zeii Heladei și jurnalele

de modă, gliptotecile italiene și colecțiile de la Biaritz sau Ostende! Trebuia să fii o ciudățenie ca această apă liniștită, Stefcia Ratkowska, ca să susții, probabil numai de ciudă, că asemenea exemplar nu este decît o păpușă insuportabilă. Ce-i drept, Castelka rîsese cînd Świrski spusese odată că frumosul Kopowski, interpelat pe neașteptate, are niște priviri în care se văd cele șaisprezece *quartierrs* [1] de prostie moștenite de la amîndoi părinții. Fără îndoială, avea privirea cam împrăștiată și de obicei nu înțelegea dintr-o dată ce i se spunea. În schimb, era atît de vesel și, cu toate că nu era prea deștept, părea atît de blajin și de binecrescut, în fine, atît de frumos și de proaspăt, încît i se putea trece cu vederea orice.

Zawiłowski greșea, crezînd că numai doamna Bronicz este ahtiată după lucruri de lux vestimentar și că logodnica lui nu are habar de aceste pretenții pe care i le transimtea mătușa ei. Castelka era la curent cu toate. Pierzînd nădejdea că „domnul Ignaś" va putea să-l egaleze vreodată pe Kopowski, voia cel puțin să se apropie de el. Avea o înclinație înnăscută pentru luxul exterior, și „mătușica", rugîndu-l pe Zawiłoswki să-și cumpere una sau alta, nu făcea decît să-i satisfacă pretențiile. Într-adevăr, îi ajungea să se uite o dată, ca să deosebească mătasea de *fil d'Ecosse,* și tot sufletul ei era aproape instinctiv fascinat de mătase. Iar pentru ea, Kopowski era printre oameni ceea ce era mătasea față de celelalte țesături. Dacă n-ar fi fost doamna Aneta, care-l strunea pe tînăr, și simțămintele superioare pe care i le inculcase Castelkăi, aceasta n-ar fi ezitat să-i acorde mîna. Departe de toate acestea, Osnowski era profund mirat că nu se întîmplase așa, deoarece în urma observațiilor sale ajunse la concluzia că o asemenea soluție ar fi fost poate mai bună și pentru Lineta și pentru Zawiłowski.

---

[1] Trepte de descendență, generații (fr.).

Astfel că într-o bună zi, îi împărtăşi soţiei sale gîndurile care-l frămîntau, dar aceasta se înfurie şi-i răspunse cu mare însufleţire :

— Nu s-a întîmplat, fiindcă nu putea să se întîmple ! Nimeni nu este obligat să se potrivească nălucirilor tale. Eu am fost cea dintîi care am observat că Lineta cochetează cu Kopowski. Cine putea şti că are asemenea fire ? Să fii logodită şi să cochetezi cu alţii, de ! asta întrece orice închipuire. Cred, însă, că ea o face numai din vanitate, în ciuda Stefciei Ratkowska, sau poate ca să-i stîrnească gelozia lui Zawiłowski. Dumnezeu ştie ! Acum ţie îţi vine uşor să dai toată vina pe mine şi să spui că eu am aranjat această căsătorie ; adu-ţi aminte, însă, de cîte ori te-ai arătat încîntat de Castelka, de cîte ori ai zis că e o natură ieşită din comun, care l-ar face fericit pe domnul Ignaś ! Ieşită din comun, n-am ce zice ! Acum cochetează cu Kopowski, iar dacă ar fi logodită cu el, ar cocheta cu Zawiłowski. Uşurătatea n-are leac. Tu zici că ar fi mai potrivită pentru Kopowski. Trebuia să te gîndeşti mai demult la asta, nu abia acum, cînd este logodită cu Zawiłowski. Dar tu, Józio, vorbeşti înadins aşa, ca să-mi dovedeşti ce mare prostie am făcut, ajutîndu-l pe domnul Ignaś.

Şi lucrurile fură răstălmăcite în aşa fel, încît Zawiłowski şi Castelka coborîră pe al doilea plan, cel dintîi evidenţiind cruzimea şi răutatea lui Józio. Prin urmare, Osnowski începu să se dezvinovăţească şi, desfăcîndu-şi braţele, spuse :

— Anetka ! Cum poţi măcar să presupui că am vrut să te supăr ? Ştiu doar ce intenţii bune ai avut ; numai că, vezi tu, mă îngrozeşte viitorul lui Ignaś, fiindcă ţin la el. Aş vrea din toată inima ca Dumnezeu să-i dea o fiinţă ca tine. Comoara mea scumpă, tu ştii că aş prefera să mi se usuce limba, decît să-ţi spun ceva care să te supere. Am venit la tine numai ca să discutăm şi să ne sfătuim amîn-

doi, fiindcă știu că în căpșorul ăsta iubit se găsesc întotdeauna soluții pentru a ieși din orice situație.

Începu să-i sărute mîinile, apoi brațele și fața cu o iubire nețărmurită și o înflăcărare din ce în ce mai mare, în timp ce ea întorcea capul, ferindu-se de sărutări și certîndu-l :

— Ah, Józio, ce transpirat ești !

Într-adevăr, Osnowski era aproape întotdeauna transpirat, pentru că toată ziua nu făcea altceva decît să joace tenis, să călărească, să tragă la vîsle și să hoinărească pe cîmpuri și prin pădure, ca să slăbească atît cît îi cerea ea.

— Spune-mi doar că nu mai ești supărată ! o rugă, lăsîndu-i mîna și privind-o cu duioșie în ochi.

— Nu mai sînt !... Dar ce sfat pot să-ți dau eu ! Cei doi logodnici n-au decît să plece cît mai repede la Scheveningen, iar Kopowski să rămînă aici cu Stefcia.

— Vezi că ai găsit rezolvarea. Să plece pe la începutul lui august. Dar tu ai băgat de seamă că Stefcia nu-l prea... că fercheșul Koposio nu i-a căzut cu tronc pînă acum ?

— Stefcia are o fire foarte închisă. Tu nu cunoști femeile, Józio !

— Sigur, ai dreptate și de astă dată. Văd că nici ei nu-i place Castelka. Poate că în sinea ei este supărată și pe Kopowski.

— Cum adică ? întrebă repede doamna Aneta. Nu cumva ai observat ceva în purtarea lui față de Castelka ?

— Ei, Koposio nu se dezminte. Rîde la ea, fiindcă are dinți frumoși, dar dacă aș fi observat ceva, acum nu s-ar mai afla la Przytulów. Poate că și Lineta cochetează cu el numai pentru că așa e firea ei... *sans le savoir* [1]... Și asta e destul de rău, dar nu cred că ar putea fi altceva de văzut între ei.

— Trebuie totuși să-l cercetez pe Kopowski în legătură cu Stefcia. Știi ce, dragă Józio ? Astăzi o să mergem cu

[1] Fără să-și dea seama, fără intenție (fr.).

toţii călare spre Leśniczówka, o să caut să vorbesc mai serios cu el... Voi s-o luaţi în altă parte.

— Bine, copila mea. Căpşorul tău începe să dea sfaturi bune ! spuse şi se pregăti să plece, dar se opri în prag, se gîndi o clipă şi adăugă :

— E totuşi ceva ciudat şi de neînţeles ; Ignaś pare că prinde totul din zbor, dar, cu toate acestea, o adoră pe Lineta ca pe nu ştiu ce zeiţă şi nu-şi dă seama de nimic.

Iar după-amiază, cînd Kopowski şi doamna Aneta se îndreptară spre coliba pădurarului pe drumul umbros, Zawiłowski, conducîndu-i din ochi şi privind la silueta ei care se mlădia pe cal într-o tunică de călărie strînsă pe corpu-i ca amfora, se gîndi :

„Totuşi, cît e de zveltă şi de atrăgătoare ! Ce ironie a sorţii că acest Osnowski, atît de cumsecade şi de binevoitor, nu bănuieşte nimic !"

Era într-adevăr o ironie a destinului, dar nu numai în cazul lor.

XI

După plimbarea în doi a doamnei Aneta şi a lui Kopowski pe drumul dinspre Leśniczówka, ceva se schimbă în atmosfera de la Przytułów. E adevărat că Zawiłowski privea ca şi mai înainte în ochii logodnicei şi o admira fără măsură, dar în purtarea ei faţă de el şi de ceilalţi răzbătea o uşoară indispoziţie. Kopowski se simţea parcă stingherit ; se uita la Castelka numai pe furiş şi se apropia grăbit doar în absenţa doamnei Aneta, cel mai adesea aşezîndu-se alături de domnişoara Ratkowska, cu care vorbea cam distrat. Doamna Aneta era şi mai hotărîtă ca de obicei şi, spre marea mulţumire a lui „Józio", acorda acum o atenţie atît de mare tuturor treburilor de la Przytułów, încît îl chemă încă de două ori pe Kopowski să stea de vorbă între patru ochi. Privirea Castelkăi nu-l

mai însoţea pretutindeni pe Kopowki cu lejeritatea pe jumătate amuzată, pe jumătate ironică de altădată, în schimb, ochii întunecaţi ai domnişoarei Ratkowska se întorceau spre Zawiłowski cu anume compasiune, într-un cuvînt, se schimbase ceva în privirile şi în relaţiile celor care locuiau la Przytułów.

Erau totuşi schimbări sesizabile numai pentru un ochi foarte ager şi deprins să distingă tentele acestei vieţi în care, în lipsa unor ţeluri mai importante şi a muncii de zi cu zi, cele mai neînsemnate nuanţe ale sentimentelor, cea mai subtilă vălurire a gîndurilor şi chiar a umorilor, nu numai că împrumută aparenţa unor evenimente capitale, dar ascund adesea în ele germenii lor reali. În exterior, viaţa rămăsese ca şi mai înainte, o sărbătoare continuă, un picnic, o vacanţă la ţară, alcătuită din dragoste, impresii estetice, conversaţii mai mult sau mai puţin subtile, în sfîrşit, distracţii. Organizarea acestor amuzamente în serie, în aşa fel încît să umple toată ziua, era singura preocupare care apăsa spiritele, deşi cea mai mare parte îi revenea amfitrionului, domnul Osnowski.

Într-o dimineaţă, acalmia acestei vieţi fu întreruptă de un trăznet care căzu ca din senin sub forma a două scrisori cu chenar negru pe adresa lui Osnowski şi a lui Zawiłowski. În clipa în care fură aduse, toată lumea se afla la cafeaua de după-amiază, şi ochii doamnelor se îndreptară curioşi spre destinatarii care, scoţînd hîrtiile din plicurile deschise, exclamară aproape în acelaşi timp :

— Domnul Zawiłowski a murit !

Vestea făcu o impresie puternică. Doamna Bronicz, ca o persoană de modă veche, care ţinea minte vremurile cînd venirea unei ştafete la ţară obliga femeile mai simţitoare să leşine, înainte chiar de aflarea veştilor, căzu într-un fel de amorţeală dublată de pierderea vorbirii ; domnişoara Ratkowska, care petrecuse un timp în casa familiei Zawiłowski şi nutrea o mare afecţiune pentru bătrîn, păli cu adevărat ; domnişoara Castelli, apucînd-o

de mînă pe doamna Bronicz, se străduia s-o readucă în simțiri, șoptindu-i cu jumătate de glas : *Voyons, chèrie, tu n'es pas raisonnable !* [1] Iar doamna Aneta, vrînd parcă să verifice tristul anunț cu proprii ei ochi, luă hîrtia din mîna soțului și începu să citească :

„Răposatul Eustachy Zawiłowski a părăsit această lume în ziua de 25 iunie etc. Copleșită de durere, fiica lui invită rudele și prietenii la înmormîntarea care va avea loc în biserica parohială de la Jaśmień în ziua de 28 a lunii curente etc".

După care urmă o tăcere pe care Zawiłowski o întrerupse cel dintîi :

— L-am cunoscut de puțină vreme și odinioară eram pornit împotriva lui, dar acum îmi pare sincer rău de el, fiindcă m-am convins că era un om cu totul cumsecade.

— Și el ținea mult la tine, îi spuse Osnowski. Mi-a dovedit-o nu o dată.

Doamna Bronicz, care între timp își revenise, declară că dovezile puteau să se arate cu adevărat abia de acum încolo, demonstrînd că domnul Eustachy avusese o inimă mai bună decît se presupunea. „Domnul Eustachy a ținut întotdeauna foarte mult la Niteczka, iar un astfel de om nu putea să fie rău". Ei, adică doamnei Bronicz, îi amintea uneori de Teodor, de aceea se legase atît de mult de el. Citeodată fusese într-adevăr cam aspru, pe cît de blajin fusese Teodor întotdeauna, dar amîndoi fuseseră la fel de drepți și numai Dumnezeu putea să-i judece.

Apoi se adresă Niteczkăi, aducîndu-i aminte că cea mai mică tulburare îi provoacă dureri de stomac și rugînd-o să-și stăpînească duioșia înnăscută. La rîndul lui, Zawiłowski, socotind că era pentru prima dată cînd aceeași durere îi lovea pe amîndoi, pe el și pe Niteczka, începu să-i sărute mîinile. Această stare de spirit fu întreruptă de Kopowski, care rosti, parcă gîndindu-se la efemeritatea vieții omului :

[1] Ei, scumpa mea, fii rezonabilă ! (Fr.).

— Sînt tare curios ce va face domnişoara Helena cu pipele rămase de la domnul Zawiłowski ?

De bună seamă, fiindcă bătrînul şleahtic avusese o colecţie de pipe faimoase în tot oraşul, şi la vremea lui, întrucît nu putea suferi ţigările şi trabucele, organizase adevărate reuniuni la el acasă cu cei care preferau pipa. Interesul lui Kopowski pentru pipele răposatului nu-şi află totuşi răspunsul aşteptat, mai întîi fiindcă lui Zawiłowski i se aduse chiar atunci o scrisoare de la Połaniecki care-i anunţa şi el moartea bătrînului şi-l chema la înmormîntare, iar în al doilea rînd, din cauză că Osnowski îi ceru sfatul soţiei în legătură cu plecarea la Jaśmień.

Rămase hotărît ca toţi să plece îndată la Varşovia, unde doamnele aveau să-şi cumpere tot felul de mărunţişuri pentru toaletele de doliu, iar a doua zi, în ziua înmormîntării, să se întîlnească la Jaśmień. Aşa se şi întîmplă. Zawiłowski, odată ajuns în oraş, se repezi pînă acasă să-şi ducă lucrurile şi să-şi pregătească un costum negru pentru a doua zi, apoi se grăbi să ajungă la soţii Połaniecki, presupunînd că ei se întorseseră de la vila lui Bigiel. Slujitorul îi spuse că domnul venise ieri, dar plecase numaidecît la Jaśmień, lîngă care stăpînii închiriaseră de vreo două săptămîni sau chiar cumpăraseră o mică proprietate.

Aflînd acestea, se întoarse la vila familiei Osnowski, să-şi petreacă seara cu logodnica. În anticameră, fu mirat de sunetele unui vals de Straus, care se auzea dinăuntrul casei, aşa că întîlnind-o în salonaş pe domnişoara Ratkowska, o întrebă cine cîntă.

— Niteczka şi domnul Kopowski, îi răspunse domnişoara Ratkowska.

— Domnul Kopowski este aici ?

— A venit acum un sfert de oră.

— Iar domnul şi doamna Osnowski ?

— Nu s-au întors din oraş. Anetka face cumpărături.

Se întîmpla pentru prima dată ca Zawiłowski să nu fie mulţumit de Niteczka. Înţelegea că bătrînul şleahtic ră-

posat nu însemna nimic pentru ea, cu toate acestea, momentul nu i se părea deloc potrivit pentru a cînta valsuri la patru mîini cu Kopowski. Avea senzația că este o dovadă de prost-gust. Doamna Bronicz, căreia nu-i lipsea intuiția cînd era vorba de bunele maniere, citi pesemne această impresie pe fața lui.

— Niteczka era groaznic de tulburată și de obosită, îi spuse de cum intră, și nimic n-o liniștește ca muzica. Eram și eu foarte îngrijorată, fiindcă începuse s-o doară stomacul, așa că atunci cînd a venit domnul Kopowski, le-am propus să cînte ceva.

Valsul fu totuși întrerupt și impresia neplăcută a lui Zawilowski începu să se spulbere treptat. În această vilă, erau o mulțime de amintiri proaspete, scumpe inimii lui.

Cînd se lăsă amurgul, începu să se plimbe prin încăperi la braț cu Niteczka și oprindu-se în diferite locuri, își amintea mereu cîte ceva.

— Mai ții minte ? o întrebă în atelier, aici, cînd mă pictai, mi-ai pus mîinile pe tîmple, ca să-mi întorci capul, și atunci ți-am sărutat mîna pentru prima oară. Cînd mi-ai spus : „Vorbește, domnule, cu mătușa", mi-am pierdut nu numai mințile, ci și răsuflarea... Aleasa inimii mele, scumpa mea...

— Ce palid erai atunci !

— Cum să nu fiu palid, cînd inima-mi sta gata să se spargă de emoție. De pe atunci te iubeam ca un nebun.

Domnișoara Castelli își înălță privirile, și după o vreme răspunse :

— Ce ciudate sînt toate !

— Ce-i ciudat, Niteczka ?

— E ciudat că totul începe într-un fel, ca o încercare, ca un joc... apoi te implici tot mai mult și, deodată, te trezești prinsă în laț.

Zawiłowski îi strînse brațul la piept și încuviință :

— Chiar așa ! Am prins în laț o fată bălaie și n-am să-i mai dau drumul.

Apoi, pășind mereu la braț, intrară în salonul cel mare. Zawiłowski îi arătă ușile cu geamuri și-i spuse :

— Uite balconul nostru și salonul nostru.

Se întuneca din ce în ce mai mult. Mobila se cufunda în umbră ; unde și unde, doar pe ramele aurite ale tablourilor, luceau luminițe palide, asemenea unor ochi care priveau la tînăra pereche.

— Tu mă iubești ? o întrebă Zawiłowski deodată.

— O știi prea bine.

— Spune da !

— Da !

Atunci îi strînse și mai tare brațul și începu să-i spună cu glasul întretăiat de emoție :

— Pur și simplu, tu n-ai idee cîtă fericire găsesc eu în tine ! Pentru că nici nu știi cît te iubesc. Aș fi în stare să-mi dau viața pentru tine. Aș sacrifica toată lumea pentru un firicel din părul tău ! Tu ești lumea mea, viața mea ! Acum nu mai pot trăi fără tine.

— Hai să ne așezăm, șopti domnișoara Castelli. Sînt atît de obosită !

Și se așezară, umăr lîngă umăr, ascunși în întuneric. Se așternu o clipă de tăcere.

— Ce ai ? Tremuri tot ? îl întrebă abia auzit domnișoara Lineta.

Ea însăși, legănată de amintiri sau tulburată de dragostea ori de apropierea lui, începu să respire mai repede și, închizînd ochii, îi oferi cea dintîi buzele.

În acest timp, Kopowski se plictisea pesemne în încăperea vecină cu domnișoara Ratkowska și doamna Bronicz, deoarece chiar atunci răsunară tonurile valsului pe care-l cîntase mai înainte cu Lineta.

Cînd se întoarse acasă, Zawiłowski încercă impresia că locuința lui de cavaler întruchipează imaginea pustiei și a tristeții, o vatră de nomazi fără nici un scop, de pe urma căreia nu rămîne nici măcar amintirea, și se gîndi că

Niteczka cea bălaie îi stăpînea atît de mult inima, încît nu mai voia şi nu mai putea trăi fără ea.

Înmormîntarea domnului Zawiłowski avu loc a doua zi cu nu prea multă pompă. Moşiile învecinate, care se aflau mai aproape de Varşovia, aparţineau în cea mai mare parte unor oameni avuţi care îşi petreceau vara în străinătate. Din acelaşi motiv, nici în oraş nu mai rămăseseră prea mulţi dintre cunoscuţii domnului Zawiłowski. Sosiră, în schimb, o sumedenie de săteni care, îmbulzindu-se în biserică, se uitau la coşciug parcă miraţi că un boier atît de mare, cu pămînt, bani şi avere din belşug, se întoarce în pămînt ca un ţăran oarecare, aciuat pe cine ştie unde. Alţii priveau cu invidie la domnişoara care avea să moştenească atîta avere. Căci aşa-i firea omului ; nu numai ţăranii, dar şi cei din lumea-bună, care-l cunoşteau pe domnul Zawiłowski mai de aproape sau mai de departe, nu se puteau stăpîni nici măcar în timpul ceremoniei de înmormîntare să nu se întrebe ce va face domnişoara Helena cu milioanele care-i rămîneau drept mîngîiere. Erau şi dintre aceia care, văzînd în tînărul Zawiłowski, ca ultimă rudă cu acelaşi nume, pe moştenitorul unei părţi considerabile din avere, îşi puneau întrebarea dacă nu cumva fericitul poet, mîine poate un milionar, va înceta să mai scrie versuri. Şi, firește, credeau, cu o satisfacţie de neînţeles, că probabil nu va mai scrie.

Totuşi, atenţia tuturor se îndrepta spre domnişoara Helena. Admirau cu toţii resemnarea cu care suporta această pierdere, cu atît mai dureroasă cu cît, după moartea părintelui, rămînea singură pe lume, fără alte rude mai apropiate decît tînărul poet, şi chiar fără prieteni, pe care încetase de mult să-i mai cultive. Păşise în urma coşciugului cu faţa şiroind de lacrimi, dar liniştită, cu liniştea ei de totdeauna, inexpresivă şi împietrită parcă, iar după ce se întorsese acasă, vorbea despre moartea tatălui ca despre ceva ce se întîmplase cu cel puţin cîteva luni în urmă. Doamnele de la Przytułów nu puteau înţelege că

prin gura ei vorbește credința nezdruncinată, în virtutea căreia această moarte, în comparație cu alta pe care o trăise și care-i sfîșiase sufletul, i se părea tristă, dar în același timp binecuvîntată, storcîndu-i lacrimi de jale, nu și de disperare însă. Într-un fel, bătrînul domn Zawiłowski murise ca un om cucernic, deși se stinsese pe neașteptate. De cînd venise la Jaśmień, își luase obiceiul să se spovedească de două ori pe săptămînă, așa că mîngîierea religiei nu-i lipsise. Murise cu mătăniile în mînă, în fotoliul lui, cufundîndu-se mai întîi într-un somn ușor, fără suferințe, deoarece durerile zilnice îl lăsaseră cu cîteva zile mai înainte, făcîndu-l să spere că se va însănătoși definitiv. Relatînd despre toate acestea cu glasu-i coborît și monoton, domnișoara Helena se întoarse în cele din urmă spre Zawiłowski și-i spuse :

— Și pe dumneata te-a pomenit foarte des. Cu vreo oră înainte de a muri, m-a rugat să te chem numaidecît, dacă ai să vii la Buczynek la soții Połaniecki, pentru că vrea neapărat să stea de vorbă cu dumneata. Tata ținea foarte mult la dumneata și te prețuia.

— Dragă domnișoară, îi răspunse Zawiłowski, sărutîndu-i mîna, îmi pare sincer rău de el și sînt alături de dumneata.

În tonul și cuvintele lui se simțea ceva nobil și sincer totodată, așa că ochii domnișoarei Helena se umplură de lacrimi, iar hohotul de plîns al doamnei Bronicz răsună atît de tare încît, dacă nu era flaconașul cu săruri oferit de domnișoara Castelli, s-ar fi transformat într-o criză de nervi.

Dar domnișoara Zawiłowska, prefăcîndu-se că nu aude aceste suspine, începu să-i mulțumească lui Połaniecki pentru ajutorul dat, fiindcă el se ocupase de înmormîntare și de toate grijile supărătoare pe care moartea cuiva le adaugă la suferința celor ce-și pierd aproapele. El luase totul asupra lui, pentru că era săritor din fire, dar și fiindcă acum se agăța de fiecare prilej, ca să aibă ceva de făcut,

să-şi înăbuşe zbuciumul şi să scape de cercul chinuitor al gîndurilor.

Marynia nu fusese la înmormîntare, deoarece soţul nu voise ca ea să se înghesuie şi să se obosească, dar acasă îi ţinea companie domnişoarei Zawiłowska, mîngîind-o cît putea de pierderea suferită. Acum voia s-o ia la Buczynek, împreună cu doamnele de la Przytułów, şi s-o reţină acolo cîteva zile. Polaniecki îi sprijini rugămintea, dar domnişoara Helena, avînd-o alături pe bătrîna ei învăţătoare, refuză, asigurînd-o pe Marynia că se va simţi bine la Jaśmień, de unde nu voia să plece, mai ales în primele zile.

În schimb, doamnele de la Przytułów, care şi aşa, îndemnate de Świrski, aveau de gînd să-i viziteze pe soţii Polaniecki, se duseră cu plăcere, însoţite de domnii care le urmau ; cu atît mai mult, cu cît doamna Bronicz voia să afle de la Polaniecki mai multe amănunte despre ultimele clipe ale defunctului. Doamna Marynia, care o cerceta cu luare-aminte pe domnişoara Ratkowska, o luă în trăsura ei şi se întîmplă ce se întîmplă de atîtea ori pe lume ; cele două femei se simţiră de la început atrase una spre cealaltă. În ochii trişti ai domnişoarei Ratkowska, în expresia feţei „stinse", cum se exprimase Świrski, era ceva care o făcu pe doamna Marynia să ghicească de la prima vedere o fire timidă, obişnuită să se închidă în sine, dar delicată şi plină de duioşie. Cît despre domnişoara Ratkowska, aceasta auzise atîtea despre Marynia de la Zawiłowski — pe care-l ascultase tocmai pentru că celelalte doamne de la Przytułów nu prea voiau să-şi plece urechea cînd era lăudată altă femeie — încît citind în ochii ei un interes şi o simpatie cu care în sărăcia şi în singurătatea ei nu era deprinsă, se apropie de ea cu tot sufletul. Astfel ajunseră la Buczynek ca două prietene bune, şi Świrski, care sosi în urma lor împreună cu Polaniecki, Osnowski şi Kopowski, n-avu nevoie de prea multă perspicacitate ca să înţeleagă că părerea Maryniei despre domnişoara

Stefcia avea să fie favorabilă. Voia totuşi s-o audă. Marynia începu să le arate musafirilor noua locuinţă care avea să devină proprietatea ei. Deoarece Połaniecki se hotărîse s-o cumpere. Se plimbară mai ales prin grădină, unde creşteau nişte plopi albi neobişnuit de bătrîni. Folosind acest prilej, Świrski îi oferi braţul Maryniei şi, în timp ce se întorceau spre casă, iar ceilalţi se depărtaseră puţin pe celelalte alei, întrebă cu înflăcărare :

— Ei, ce zici doamnă ? Cum e prima impresie ?

— Cum nu se poate mai bună. Ah, ce copilă bună şi simţitoare trebuie să fie ! Străduieşte-te şi dumneata s-o cunoşti mai bine.

— Eu ? Şi la ce bun, mă rog ? O cer în căsătorie chiar astăzi. Crezi că n-am s-o fac ? Ai cuvîntul meu că astăzi am să-i cer mîna, aici, la Buczynek. Eu nu mai am timp să cercetez şi să tai firul în patru. În astfel de lucruri, trebuie să ai şi puţin noroc. Deci astăzi am s-o rog să fie soţia mea, cum mă vezi şi cum te văd.

Doamna Połaniecka izbucni în rîs, crezînd că glumeşte, iar el continuă :

— Uite că rîd şi eu, tocmai pentru că nu-i nici un motiv de întristare. Nu face nimic că am fost la înmormîntare, eu nu sînt superstiţios. Mai degrabă, dimpotrivă ! sînt şi cred că ce-i făcut de mîna dumitale, nu poate fi rău.

— Bine, dar eu n-am nici un amestec. Eu abia azi am cunoscut-o.

— Mi-e indiferent ! Toată viaţa mi-a fost frică de femei, dar de ea nu mă tem cîtuşi de puţin. Nu poate avea o inimă nerecunoscătoare.

— Aşa-i. Şi eu cred la fel.

— Păi vezi, doamnă. Acum ori niciodată. Dacă va accepta, uite, aici am s-o port toată viaţa — spunînd acestea, îşi duse mîna la inimă — iar dacă nu...

— Dacă nu ?

— Am să mă închid în casă şi am să pictez vreo săptămînă, de dimineaţă pînă seara. Ţi-am spus că o să mă

duc la vînătoare de rațe, dar nu ! Asta-i un lucru mai serios decît crezi dumneata. Socotesc totuși că s-ar cuveni să accepte. Știu că nu-l iubește pe Koposio, papiota aia femeiască ; e singură pe lume și orfană, iar cu mine va face o faptă bună, pentru care îi voi fi recunoscător toată viața, deoarece, în fond, eu sînt un om bun și mă tem să nu mă înăcresc.

Marynia abia acum își dădu seama că Świrski poate vorbi serios, și răspunse :

— Ești într-adevăr un om bun, de aceea nu te vei înăcri niciodată.

Pictorul se opuse cu însuflețire :

— Din contră, s-ar putea să ajung și aici. Cu dumneata voi fi sincer. Crezi oare că sînt atît de fericit pe cît par ? Pe viul Dumnezeu, nu ! Am agonisit ceva bani și faimă, e adevărat. Dar poate că nici unul dintre bărbați n-a mai întins brațele spre femeia ideală cu atîta sete ca mine. Ei și ? Te-am întîlnit pe dumneata, am întîlnit-o pe doamna Bigiel și poate încă vreo două-trei femei virtuoase, drepte, înțelepte, curate ca lacrima... Dă-mi voie, doamnă ! Nu vreau să-ți fac complimente, iar prin ceea ce voi spune, nu vreau să critic pe nimeni, îmi voi dezvălui doar propria durere ; printre femeile de la noi, am văzut atîta sclivisеală, atîtea firi superficiale și serbede, atîta egoism și nisipuri mișcătoare, atîtea suflete nerecunoscătoare și păpuși de carton, atîtea aspirații prefăcute, încît această priveliște ar fi putut înăcri și zece ca mine.

Iar după un răstimp, adăugă :

— Copila asta pare altfel : liniștită, dulce și foarte cumsecade. Deie Domnul să fie așa și să nu mă respingă.

În acest timp, doamna Bronicz, trăgîndu-l fără să se mai ferească pe Połaniecki mai la o parte, îi spunea cu ochii înălțați spre cer :

— O, da, el îmi aducea aminte de tinerețe și, după cum vezi, cu toate că relațiile dintre noi au fost între-

rupte multă vreme, eu i-am păstrat prietenie pînă cînd s-a stins din viață. Cred că ai auzit și dumneata... Ba nu ! n-aveai de la cine să auzi, fiindcă n-am scos o vorbă nimănui... și numai de mine a depins ca să devin mama Helenei. Acum nu mai trebuie să păstrez taina. Mi-a cerut mîna de două ori și tot de atîtea ori l-am refuzat. L-am respectat și am ținut la el întotdeauna, dar înțelegi și dumneata că, atunci cînd ești tînăr, cauți altceva, cauți ceea ce am găsit eu la Teodor al meu... Da, da ! O dată a fost la Ischia, iar a doua oară la Varșovia. A suferit foarte mult, dar ce puteam să-i fac ? Dumneata ai fi procedat altfel în situația mea ? Hai, spune sincer !

Neavînd nici cea mai mică intenție să spună nici sincer, nici nesincer cum ar fi procedat în situația doamnei Bronicz, Polaniecki evită să-i răspundă :

— Doamnă, voiai să mă întrebi ceva ?

— Da ! o, da ! Voiam să te întreb despre ultimele lui clipe. Helenka mi-a spus că a murit pe neașteptate, dar dumneata, locuind în apropiere, trebuie să-l fi vizitat, așa că poate îți aduci aminte ce-a spus, poate știi care i-au fost intențiile și gîndurile din urmă. În ce mă privește, n-am nici cel mai mic interes. O, Doamne ! ar fi și greu să fie cineva mai dezinteresat ca mine. Dumneata n-o cunoști pe Niteczka ! Dar domnul Zawiłowski mi-a dat cuvîntul că-i va lăsa domnului Ignaś moșiile din ținutul Poznań. Dacă nu s-a ținut de cuvînt sau n-a mai avut cînd să se țină, să-l ierte Dumnezeu, așa cum îl iert și eu. Averea, firește, nu contează ! Cine a dovedit mai bine ca Lineta că nu se uită după avere ? Dacă ar fi fost altfel, n-ar fi refuzat asemenea partide, ca marchizul Jao Calimaçao sau domnul Kanafaropulos. Cred că ai auzit și de domnul Ufiński ! Cel care și-a cumpărat un palat la Veneția cu banii de pe faimoasele lui siluete decupate. Ultima dată l-a decupat pe prințul de Wales. Chiar în acest an mi-a cerut mîna Niteczkăi. Ah, domnule dragă, noi n-am căutat avere, ca alții. N-aș vrea, însă, ca Niteczka să se gîndească

vreodată că a făcut un sacrificiu, fiindcă totuşi... între noi fie vorba, ea face un sacrificiu, dac-ar fi să ne luăm după lumea-bună, chiar un mare sacrificiu !

Polaniecki, care era un om impulsiv şi pe care ultimele cuvinte ale doamnei Bronicz îl supăraseră, răspunse :

— Nu l-am cunoscut nici pe marchizul Jao Calimaçao, nici pe domnul Kanafaropulos, dar aici, la noi, astfel de nume sînt puţin cam... bizare. Presupun, de asemenea, că domnişoara Castelli se căsătoreşte din dragoste cu Zawiłowski, iar în acest caz, orice sacrificiu este exclus. Eu, doamnă, sînt un om sincer şi spun ce gîndesc. Dacă Zawiłowski este un om practic, asta-i altceva, dar Zawiłowski nu ştie şi nici nu vrea să ştie ce-i aduce domnişoara Castelli ; dumneata, însă, ştii prea bine ce reprezintă el chiar pentru înalta societate.

— Ah, văd că dumneata n-ai auzit că neamul Castelli descinde din Marino Falieri...

— Tocmai, doamnă, că n-am auzit nici eu şi nici altcineva. Să presupunem că pentru mine şi pentru dumneata asemenea lucruri n-au nici o însemnătate, dar de vreme ce dumneata ai afirmat cea dintîi că, după opinia lumii bune, domnişoara Lineta face un mare sacrificiu, îndrăznesc să te contrazic şi să-ţi spun că, dacă avem în vedere talentul şi poziţia lui Zawiłowski, partidele sînt egale.

Din tonul şi de pe faţa lui se vedea că dacă doamnei Bronicz nu-i ajung toate cîte i le spusese, este gata să vorbească şi mai pe şleau ; dar doamna Bronicz, avînd se vede mai multe săgeţi în tolbă, îi apucă mîna lui Polaniecki şi exclimă, scuturînd-o cu putere :

— Ah, ce bun eşti ! De-ai şti cît ţin la dumneata, pentru că îi iei apărarea domnului Ignaś cu atîta înflăcărare ! Dar nu e nevoie să-l aperi, fiindcă şi eu l-am îndrăgit ca pe propriul fiu... pe cine mai am eu pe lume în afară de ei doi, iar dacă te întreb de ştii ceva despre vreo dispoziţie a domnului Zawiłowski, o fac numai din

dragoste pentru Ignaś. Știu că oamenii în vîrstă au obiceiul să tot amîne, de parcă și moartea s-ar putea amîna ! A, domnule, moartea nu se poate amîna !... nu ! nu ! Helenka n-are nici un folos de pe urma acestor milioane, pe cînd Ignaś... abia atunci și-ar putea desface aripile cu adevărat... Pe mine și pe Niteczka ne interesează în primul rînd talentul lui. Dar dacă vreodată, la o adică...

— Ce pot să-ți spun eu, doamnă ? răspunse Połaniecki. Pentru mine nu mai încape nici o îndoială că domnul Zawiłowski s-a gîndit la Ignaś, și iată de ce. Cu vreo zece zile înainte, a poruncit să i se aducă niște arme vechi, ca să mi le arate și mie, iar cu această ocazie s-a adresat fiicei sale, așa că l-am auzit spunîndu-i : „Astea nu merită să le mai trecem în testament, dar după moartea mea să i le dai lui Ignaś, fiindcă tu n-ai ce face cu ele". De aci trag concluzia că sau înscrisese ceva pe numele lui Ignaś, sau avea de gînd s-o facă. Mai mult nu știu, pentru că nu l-am întrebat nimic. Peste cîteva zile se va afla dacă există vreun testament nou, căci domnișoara Helena mai mult ca sigur că nu-l va ascunde...

— Dumneata o cunoști bine pe biata Helenka ? Firește, nu poți s-o cunoști ca mine, iar eu pot să garantez pentru ea. Te rog, domnule, să n-o bănuiești niciodată de față cu mine ! Helenka să ascundă testamentul ? Niciodată, dragă domnule !

— Stimată doamnă, fii bună și nu-mi pune în seamă gînduri pe care nu le-am avut și de care mă feresc. Un testament nu se poate ascunde în nici un caz, fiindcă se face cu martori.

— Păi vezi, domnule, nici măcar nu se poate ascunde, pentru că există martorii. Eram sigură că nu se poate ascunde. De altfel, domnul Zawiłowski ținea atît de mult la Niteczka, încît n-avea cum să uite de Ignaś. Era foarte atașat de ea, de cînd era atîtica...

Aici doamna Bronicz își ridică o mînă peste cealaltă, pentru ca Połaniecki să-și facă în acest fel o idee cît putea să fie de mică Niteczka pe atunci, apoi își urmă vorba :

— Sau poate nici măcar atîta !

După care se apropiară de ceilalți care, după ce văzuseră grădina, se pregăteau pentru micul dejun. Uitîndu-se la chipul fermecător al domnișoarei Castelli, Połaniecki își spuse că atunci cînd bătrînul domn Zawiłowski o ținuse în brațe, trebuie să fi fost o fetiță tare drăguță și frumoasă. Deodată își aduse aminte de Litka pe care o ținuse și el în brațe, și o întrebă :

— Deci dumneata îl cunoști pe răposatul de foarte multă vreme, nu-i așa ?

— O, da ! răspunse domnișoara Niteczka. Să tot fie vreo patru... ani... Mătușică, de cînd l-am cunoscut noi pe domnul Zawiłowski ?

— La ce se gîndește căpșorul meu iubit ! exclamă doamna Bronicz. Ah, dragă domnule, ce vremuri fericite, ce epocă !

În acest timp, Świrski, care ședea lîngă domnișoara Ratkowska, simțea că nu-i va fi chiar atît de ușor să se țină de promisiunea făcută Maryniei, cum i se păruse. E drept, îl încurcau și cei de față, dar mai mult decît orice îl reținea neliniștea care-i umplea inima, făcîndu-l să-și piardă siguranța cu care se purta de obicei. „Cred, își spunea, că sînt un laș, mai mare decît îmi închipuiam !" Nu prea se simțea în apele lui. Voia cel puțin să pregătească terenul, dar vorbea despre altceva decît își dorea cu adevărat. Acum observa că domnișoara Ratkowska are un gît frumos, cu tonuri viorii pe lîngă urechi, și glasul plăcut, remarcînd totodată cu uimire că aceste constatări îl emoționau și mai mult. După micul dejun, parcă în ciuda lui, rămaseră cu toții laolaltă. Doamnele erau puțin obosite de la înmormîntare, iar o oră mai tîrziu, cînd doamna Aneta declară că trebuie să se întoarcă la Przytułów, pictorul încercă o senzație de ușu-

rare și stînjeneală în același timp. „Nu-i vina mea, se gîndi, eu eram hotărît".

Dar cînd doamnele erau gata să urce în trăsură, sentimentul de ușurare se transformă într-o adîncă părere de rău ; îi era milă de el însuși. Se gîndi la singurătatea lui, la aceea că n-are cui să-și lase avutul și faima ; se gîndi la compasiunea lui pentru domnișoara Ratkowska, la încrederea pe care aceasta i-o trezise, la simpatia neprefăcută pe care i-o stîrnise la prima vedere, și, în ultima clipă, își luă inima în dinți.

Așadar, oferindu-i brațul, ca s-o conducă la trăsură, spuse :

— Domnul Józef m-a rugat să mai vin pe la Przytułów, și e foarte bine ! Voi veni, dar cu paleta și pensulele. Aș vrea atît de mult să am capul dumitale !... Și se poticni, căutînd o modalitate prin care să treacă de la ceea ce spunea, la ceea ce voia cu adevărat, intuind totodată că trebuie să se grăbească, întrucît nu mai avea timp. Dar domnișoara Ratkowska, neobișnuită, se vede, ca cineva să se ocupe de ea, întrebă cu o mirare sinceră :

— Al meu ?

Świrski răspunse îndată cu glasul coborît :

— Domnișoară, îngăduie-mi să fiu ecoul dumitale și să repet acest cuvînt.

Domnișoara Ratkowska îl privi, neînțelegînd parcă despre ce e vorba, dar tocmai atunci doamna Aneta o chemă în trăsură, așa că Świrski abia mai avu timp să-i strîngă mîna și să-i spună :

— La revedere.

Trăsura porni. Umbrelele desfăcute acoperiră numaidecît chipul domnișoarei Ratkowska ; pictorul urmări cu privirea pe cei ce se îndepărtau și, într-un tîrziu, își puse întrebarea :

„I-am cerut oare mîna, sau nu i-am cerut-o ?"

Era totuși sigur că domnișoara Ratkowska se va gîndi tot drumul la vorbele lui. Își mai spuse că se descurcase

bine, folosindu-se de întrebarea ei ; din acest punct de vedere, era mulțumit de el, în același timp, însă, se mira că nu-l încearcă nici o mare bucurie și nici neliniște ; avea doar impresia nelămurită că în toate acestea lipsea ceva.

I se părea că nu era destul de emoționat pentru un moment atît de important. De la poartă, porni îngîndurat spre casă. Doamna Polaniecka îl văzuse de departe luîndu-și rămas bun și ardea de curiozitate, cu toate acestea, deși soțul ei nu se afla în încăpere, nu cuteză să-l întrebe ea însăși, însă Świrski îi citi atît de clar în ochi întrebarea : „I-ai cerut mîna ?“ încît zîmbi și răspunse ca și cînd l-ar fi întrebat cu adevărat :

— Da, doamnă !... aproape. Nu întru totul... N-am avut prilejul să vorbim în liniște, așa că n-a putut să-mi dea un răspuns ; nu știu nici măcar dacă m-a înțeles...

Nevăzînd nimic din însuflețirea cu care-i vorbise mai înainte, și punînd absența ei pe seama neliniștii, Marynia vru să-i dea curaj, dar fu împiedicată de intrarea lui Polaniecki. Świrski începu și el să-și ia rămas bun imediat, dar, vrînd să-i satisfacă mai în amănunt curiozitatea înainte de a pleca, spuse fără să mai țină seama de prezența lui Polaniecki :

— În orice caz, mîine mă voi duce la Przytulów sau voi scrie o scrisoare ; nădăjduiesc că răspunsul va fi favorabil.

Apoi îi sărută mîinile cu mare prietenie și în curînd se afla în droșca lui, adîncindu-se în vălătucii de pulbere albă și în propriile gînduri.

Ca pictor, era atît de obișnuit să remarce amănuntele care i se perindau pe sub ochi, încît o făcea și acum, dar fără să vrea, aproape automat, impresiile rămînînd parcă la suprafața creerului. În adînc, reflecta la toate cîte se întîmplaseră.

„Ce dracu, Świrsio. Ce se petrece cu tine ? Nu ți-ai luat avînt timp de douăzeci de ani, ca să sari peste șanțul

ăsta ? Nu s-a întîmplat ce ziceai azi-dimineaţă ? Unde-ţi este înflăcărarea ? De ce nu te bucuri ? De ce nu strigi în sfîrşit ! Te însori, înţelegi, mistreţ bătrîn ? În sfîrşit în sfîrşit !"

Era, însă, o aţiţare superficială. Omul interior rămînea rece ; înţelegea că ceea ce i se întîmplase, se cuvenea să-l facă fericit, dar nu se simţea ca atare.

Creştea în el o mîhnire din ce în ce mai mare. Acţionase din proprie voinţă şi în deplină cunoştinţă de cauză. Nu mai era un copil prost sau isteric care nu ştie nici el ce vrea. Ajungînd odată la concluzia că aşa este bine, nu-şi mai schimbase părerea. Domnişoara Ratkowska fusese doar întotdeauna aceeaşi fiinţă dulce, „stinsă" şi de nădejde, aşadar, de ce gîndul că ea va deveni femeia lui, pe care o visa de atîta vreme, nu-l înflăcăra mai puternic ? De ce speranţa, transformată aproape în certitudine, nu se transforma totodată în bucurie, iar în fundul sufletului încerca senzaţia unei dezamăgiri ?

„Tot ce i-am spus, constată de unul singur, putea însemna inteligenţă, dar şi uscăciune. Să mă trăznească, dacă nu era şi incomplet. Pur şi simplu, n-am încă certitudinea lucrului împlinit, nu-l simt aşa !"

Impresiile vizuale îi întrerupseră firul gîndurilor. Oile împrăştiate pe lunca povîrnită, estompate de depărtare şi scăldate în soare, păreau nişte pete albe pe fondul verde, cu nuanţe intens albăstrii, chenăruite cu aur.

— Oile astea sînt albastre ; impresioniştii au puţină dreptate, mormăi Świrski, dar să le ia dracu ! Mă căsătoresc !

Şi se întoarse la gîndurile lui !... Rezultatul nu este pe măsura aşteptărilor. Există gînduri pe care mintea omenească nu vrea să le exprime, dar există şi impresii pe care nu vrea să le transforme în gînduri limpezi. Aşa era şi cu Świrski. N-o iubea pe domnişoara Ratkowska, şi acesta era răspunsul simplu, gata pregătit la toate întrebările pe care şi le punea. Dar el îl evita. Nu recunoştea în ruptul

capului că o ia de soție numai pentru că dorește foarte mult să se căsătorească. Voia să se convingă că n-are sentimentul lucrului împlinit, dar aceasta era numai o stratagemă. Nu iubea ! Ceilalți ajungeau la dragoste prin femeie, el însă proceda exact invers, potrivind femeia nevoii lui imperioase de a iubi. Ceilalți oameni construiau templul abia după ce aveau divintatea, el însă își introducea divinitatea în templul gata înălțat, nu pentru că o adora mai înainte cu toată puterea sufletului, ci fiindcă avea impresia că se potrivește cu arhitectura edificiului. Și înțelese dintr-o dată de ce de dimineață era atît de entuziasmat și de hotărît, iar acum rămînea atît de rece. Asta explica și înflăcărarea cu care trecuse la realizarea intențiilor matrimoniale, dar și absența mulțumirii sufletești după săvîrșirea încercării.

Uimirea lui Świrski începu să se transforme în mîhnire. Se gîndi că ar fi făcut mai bine dacă, în loc să se gîndească atît de mult la femeie, în loc să alcătuiască teorii despre cum trebuie să fie o femeie, s-ar fi căsătorit cu prima fată care i-a apărut în cale, stîrnindu-i inima și simțurile. Acum înțelese că iubești femeia pe care o iubești și nu-i pretinzi să corespundă unor noțiuni preconcepute despre dragoste, deoarece aceste noțiuni, ca și copiii, urmează să le modeleze abia femeia. Totul era cu atît mai dureros, cu cît simțea că ar fi fost în stare să iubească foarte intens, și își dădea seama tot mai limpede că nu iubește cum ar putea. Își aduse aminte ce-i povestise odată Połaniecki la Roma despre un tînăr medic care, respins de o păpușă fără suflet, spusese : „Eu o știu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea". Iată o iubire puternică precum moartea, acest om iubea cu adevărat !... Nu se știe de ce, îi veniră în minte domnișoara Castelli și Zawiłowski. Își aduse aminte de ochii lui ațintiți la ea, chipul strălucitor de o fericire fără seamăn, pe care îl văzuse la Przytułów.

Şi iarăşi se trezi în el artistul care, după ani lungi de obişnuinţă, îşi făcea simţită prezenţa chiar şi atunci cînd omul se gîndea la lucruri dintre cele mai personale. Un răstimp, uită de sine, de domnişoara Ratkowska, şi începu să mediteze la faţa lui Zawiłowski, la trăsăturile care-i alcătuiau expresia caracteristică. O exaltare concentrată ? Da, dar mai era şi altceva, ceva şi mai aproape de esenţial.

Şi tresări deodată.

„Ciudat lucru, se gîndi, are un cap tragic !"

XII

Cîteva zile mai tîrziu, Zawiłowski, chemat de Połaniecki, plecă la Varşovia. Tînărul nu prea voia să părăsească Przytułów, dar domnişoara Helena voia neapărat să fie şi el de faţă cînd se va deschide testamentul tatălui. Împreună cu Połaniecki şi cu juristul bătrînului domn Zawiłowski, avocatul Kononowicz, se duseră în acest scop la Jaśmień. În cele două zile care urmară, Zawiłowski, în scrisorile către „Niteczka" încredinţă hîrtiei numai simţămintele de dragoste, nefăcînd nici cea mai mică aluzie la testament. De aceea, doamna Bronicz, care mai înainte era cucerită de asemenea pasaje, îi spuse în secret doamnei Aneta că, în primul rînd, acesta este un mod cam prostesc de a-i scrie logodnicei, iar în al doilea rînd, în această tăcere parcă intenţionată, este *quelque chose de louche* [1]. Într-adevăr, prima scrisoare era expediată de la Varşovia, iar a doua imediat după sosirea la Jaśmień ; bătrîna doamnă susţinea totuşi că Zawiłowski trebuia în orice caz să amintească cel puţin de speranţele sale, deoarece, tăcînd, arăta că n-are încredere în „Niteczka" şi pur şi simplu o jignea.

[1] Ceva necurat (fr.).

Osnowski susținea, dimpotrivă, că Zawiłowski nu pomenea de speranțele lui din delicatețe față de domnișoara Lineta, și din această cauză se ajunse la o mică ceartă între el și doamna Bronicz, care exprimă cu această ocazie axioma psihologică potrivit căreia bărbații în general au o idee foarte precară despre două lucruri, despre logică și delicatețe. „O, da ! și despre logică ! poate că nu-i vina voastră că sînteți așa, dar toți sînteți așa, dragă Józio !" Pierzîndu-și răbdarea, peste două zile plecă la Varșovia, cu un pretext oarecare, să afle ceva despre testament.

Cînd se întoarse a doua zi, o aduse mai întîi pe doamna Maszko, cu care se întîlnise la halta Przytułów, și care voia să-i facă o vizită „dragei Anetka", iar în al doilea rînd, vestea că nu se găsise nici un alt testament mai nou, iar singura moștenitoare a uriașei averi era în exclusivitate domnișoara Helena Zawiłowska. Știrea era cunoscută la Przytułów din a treia scrisoare a domnului Ignaś, pe care o primise între timp domnișoara Lineta, cu toate acestea, confirmarea ei de către doamna Bronicz produse o impresie deosebită, așa că venirea doamnei Maszko trecu aproape neobservată. Ce ciudat părea totul. Aceste doamne îl cunoscuseră pe Zawiłowski ca pe un om fără avere. Domnișoara Lineta se logodise cu el atunci cînd nu exista perspectiva nici unui testament. Evenimentul avusese loc mai ales la îndemnurile doamnei Aneta, care „atîta aținase focul sub cazan, încît fuseseră nevoiți să se precipite cu toții" ; avusese loc datorită entuziasmului general stîrnit de poeziile lui Zawiłowski, faimei lui ; avusese loc datorită amorului propriu al domnișoarei Lineta și al doamnei Bronicz, care nu numai că erau mulțumite, dar se simțeau de-a dreptul măgulite că faimosul Zawiłowski, acela care atrăgea toate privirile asupra lui, îngenunchease numai la picioarele „Niteczkăi". În sfîrșit, datorită opiniei publice, care nu putuse decît să ridice în slăvi o fată neinteresată de avere, ci numai de darurile spirituale pe care le poseda Zawiłowski. E adevă-

rat că începînd în acest fel, totul se desfășurase mai departe și prin forța acelui elan natural care, înhățînd oamenii, îi poartă cum poartă valurile lucrurile pe care le întîlnesc în cale, fără voia lor. Oricum, domnișoara Castelli devenise logodnica unui om fără avere, și, dacă n-ar fi fost speranțele care apăruseră după aceea, nici ea însăși, nici doamna Bronicz și nici altcineva nu i-ar fi putut lua și nu i-ar fi luat în nume de rău lui Zawiłowski lipsa averii moștenite. Dar așa-i firea omenească ; tocmai pentru că apăruseră aceste speranțe care făcuseră din Zawiłowski o partidă strălucită, acum, cînd vîntul realității le spulbera, nimeni nu se putea opri să nu se simtă întrucîtva dezamăgit. Unii erau sincer îngrijorați, alții, ca arătosul Kopowski și doamna Maszko, care nici ea nu prea știa de ce, erau parcă mulțumiți de această întorsătură a lucrurilor, dar pînă și un prieten sincer al lui Zawiłowski, cum era Osnowski, se arăta înșelat în așteptările lui.

În ultima scrisoare către domnișoara Lineta, Zawiłowski scria printre altele : „Pentru tine, aș vrea să fiu cel mai bogat om din lume, dar ce înseamnă toate astea pe lîngă tine ! Îți spun fără înconjur că am încetat să mă gîndesc la asta și știu că tu, care nu umbli cu picioarele pe pămînt, ai putea fi îngrijorată numai în măsura în care sînt și eu. Mie însă nu-mi pasă, pe dragostea mea ! Acest jurămînt este sfînt pentru mine, așa că ar trebui să mă crezi. Cît trăiesc, oamenii sînt amenințați de tot felul de lipsuri și de neajunsuri, dar eu te asigur că n-am să te dau nimănui. Comoara mea, copila și stăpîna mea“ etc. Domnișoara „Niteczka“ le arătase această scrisoare doamnei Aneta, domnișoarei Ratkowska, iar după venirea mătușii, firește, și ei. Zawiłowski nu greșise în privința ei, cel puțin din acest punct de vedere ; atunci cînd în toată casa de la Przytułów nu se mai vorbea decît despre testamentul bătrînului domn Zawiłowski, în toiul acestor discuții și regrete, domnișoara Lineta tăcea. Poate doar ochii ei își recăpătaseră pînă la un punct ex-

presia de somnolență de odinioară, poate că în colțurile gurii, atunci cînd se vorbea despre Zawiłowski, se ivea parcă o umbră de dispreț, în sfîrșit, poate că discuta seara foarte amănunțit cu mătușa ei, cînd, după ce le urau tuturor „noapte bună", plecau în încăperile lor; niciodată, însă, ca o ființă care într-adevăr „nu umblă cu picioarele pe pămînt", nu-și exprimase părerea de față cu ceilalți.

Odată, cînd rămaseră o clipă singuri, Koposio încercă să aducă vorba despre asta, dar ea își puse un deget mai întîi pe buzele proprii, apoi îl îndreptă de departe spre ale lui, în semn că nu-i place această discuție. Mai mult, pînă și doamna Bronicz, cînd era ea de față, își arăta dezamăgirea cu mare grijă. În schimb, cînd Lineta nu era în încăpere, nu-și mai putea stăvili amărăciunea îngrămădită în inimă; de cîteva ori, nemulțumirea o duse atît de departe, încît mai că se certă de-a binelea cu Osnowski.

Întrucît Osnowski, reproșîndu-i în sinea lui acel sentiment de dezamăgire, de care nu se putea dezbăra, se străduia acum din toate puterile să micșoreze însemnătatea catastrofei și să demonstreze că Ignaś este în general o partidă de excepție pînă și sub aspectul financiar.

— Nu cred, afirmă, că ar fi încetat să scrie, devenind moștenitorul bătrînului domn Zawiłowski, dar fie și numai administrarea unei averi atît de mari i-ar fi luat atîta timp, încît talentul lui ar fi putut avea de suferit. Vezi dumneata, dragă mătușă, cînd mă gîndesc la Ignaś, îmi vine în minte ce-a spus Henric al VIII-lea [1], cînd unul dintre principi l-a amenințat pe Holbein [2]: „Dacă vreau, din zece țărani fac zece lorzi, dar din zece lorzi, nu pot să fac nici un Holbein". Ignaś este un om excep-

[1] *Henric al VIII-lea* (1491—1547), rege al Angliei din 1509; rupe cu papalitatea și devine șeful bisericii anglicane în 1535.

[2] *Hans Holbein* (1497—1593), pictor german la curtea lui Henric al VIII-lea; renumit prin portrete de un realism pregnant.

țional. Crede-mă, mătușă, eă am considerat-o totdeauna pe Niteczka un copil fermecător și bun, și totdeauna am ținut la ea, dar în ochii mei a crescut cu adevărat abia cînd s-a arătat în stare să-l aprecieze pe Ignaś... să însemne ceva în viața unui asemenea om este o menire pentru care orice femeie ar putea s-o invidieze. Nu-i așa, Aneta ?

— Natural, încuviință doamna Osnowska, că o femeie se simte mai bine cînd aparține unui om care înseamnă ceva.

Osnowski răspunse pe jumătate în glumă, pe jumătate serios :

— Crezi că eu nu sufăr cîteodată că o făptură ca tine aparține unui zero ca domnul Józef Osnowski ? Dar ce să fac ? Asta e ! Și pe deasupra, acest zero mai este și îndrăgostit...

După care se adresă doamnei Bronicz.

— Gîndește-te și dumneata, mătușă, că Ignaś are peste zece mii de ruble banii lui, iar după moartea tatălui, va moșteni și suma asigurată de bătrînul domn Zawiłowski. Sărac nu va fi, în nici un caz...

Doamna Bronicz clătină disprețuitor din cap.

— O, desigur, răspunse, Niteczka n-a vrut bani, cînd a acceptat să-l ia de soț pe domnul Zawiłowski, fiindcă dacă ar fi umblat după bani, era destul să-i facă un semn domnului Kanafaropulos...

— Fie-ți milă, mătușă ! exclamă doamna Aneta rîzînd.

— Atunci nu s-a întîmplat nimic ! se bucură Osnowski. Mai mult ca sigur că domnișoara Helena nu se va căsători, așa că odată și odată averea, dacă nu va fi a lui Ignaś, tot va fi a copiilor lui. Asta-i toată nenorocirea !

Văzînd, însă, că doamna Bronicz continua să rămînă posomorîtă, adăugă după o clipă :

— Hai, mătușă, fii mai binevoitoare, pentru numele lui Dumnezeu ! mai mult optimism ! Ignaś a rămas tot atît de mare !...

— O, firește, răspunse mătușa cu o umbră de indispoziție. Firește că asta nu schimbă nimic. În definitiv, Zawilowski are talent, dar cu toate acestea, oricine trebuie să recunoască deschis că face o partidă peste așteptările lui. Da, da ! nu poate fi altfel. Sigur că nu-mi pasă de această avere, mai ales că lumea vorbește în fel și chip despre mijloacele folosite de bătrînul domn Zawilowski pentru a o agonisi. Dumnezeu să fie îngăduitor cu el și să-l ierte că m-a dezamăgit, nu se știe de ce... Astăzi chiar, m-am rugat, împreună cu Niteczka, pentru sufletul lui... Ce să-i faci !... Fără îndoială că aș fi preferat să nu aibă această înclinație de a falsifica adevărul, fiindcă asta poate fi o tară de familie ; și eu, și Niteczka am fi preferat ca domnul Ignacy să nu se arate atît de sigur că va fi moștenitorul lui Zawilowski...

— Te rog să mă ierți, mătușă, o întrerupse Osnowski indignat, niciodată n-a lăsat să se înțeleagă așa ceva... Dă-mi voie, asta-i prea de tot ! El nici n-a vrut să se ducă pe acolo, dumneata l-ai trimis, de față cu mine.

Dar doamna Bronicz își luase avînt și nimic n-o mai putea opri, așa că răspunse cu o enervare crescîndă :

— Pe tine nu te-a lăsat să înțelegi, dar pe mine, da ! Niteczka poate să confirme. Ți-am spus de altfel că n-are importanță. Sigur că nu se va schimba nimic, iar dacă sînt puțin îngrijorată, apoi nu e deloc din pricina asta. Tu n-ai fost niciodată mamă, și, ca bărbat, nu poți înțelege cîte temeri ne încearcă pe noi, mamele, înainte de a ne încredința copiii în mîini străine. Abia acum am aflat că Zawilowski, cu toate însușirile lui, are un caracter violent. Și are ! Eu l-am suspectat întotdeauna de ceva asemănător... Iar dacă-i așa, asta ar însemna moartea pentru Niteczka... Nici măcar domnul Polaniecki n-a negat că este un temperament violent... Pînă și Polaniecki, chipurile prietenul lui, în măsura în care bărbații sînt capabili de prietenie, mi-a dat de înțeles că tatăl domnului Ignacy a avut și el o fire violentă și de aceea

şi-a pierdut mințile, iar asta poate fi o boală ereditară. Știu că o iubește pe Niteczka, atîta cît pot bărbații să iubească, dar cît timp o va iubi ? Nici tu nu negi că e puțin egoist, la urma urmelor, toți sînteți niște egoiști, așadar, nu te mira că mă cuprinde spaima, cînd mă gîndesc că fetița mea poate să ajungă pe mîna unui sadic nebun și egoist...

— Nu ! strigă Osnowski, întorcîndu-se spre soția lui. Pe dragostea mea, îmi vine să-mi astup urechile ! Simt că-mi pierd capul !

Dar doamna Aneta părea foarte amuzată de această discuție la care asista ca la teatru. Altercațiile dintre doamna Bronicz și soțul ei o distrau întotdeauna, acum însă schimbul de replici părea să fie mai dur decît de obicei, deoarece doamna Bronicz continuă să vorbească, uitîndu-se la Osnowski cu milă parcă :

— Și pe urmă, această lume !... Toți acești Świrski, Połaniecki, Bigiel ! Toți am fost și sîntem orbiți de Zawiłowski, dar, la drept vorbind, sînt ei oare lumea potrivită pentru Niteczka ?... N-ai ce face, însuși Dumnezeu a hotărît ca oamenii să fie deosebiți, iar de aici decurg și deosebirile de educație. Tu, Józio, poate că nu-ți dai prea bine seama, pentru că bărbații în general nu sesizează asemenea lucruri, dar eu îți spun că sînt nuanțe și nuanțe, care pot să atîrne foarte greu în balanța vieții. Se pare că ai uitat cine este Niteczka, iar una ca ea, dacă este șocată sau descurajată de ceva, poate plăti cu viața. Te rog să te gîndești cine sînt acești oameni, Połaniecki, Świrski și compania, cu care trăiește Zawiłowski și cu care poate că o va sili și pe Niteczka să trăiască !

— Aha, din această perspectivă judeci dumneata lucrurile ! o întrerupse Osnowski. Foarte bine ! Fie și așa ! Atunci, mătușă, înainte de toate, cine a fost bătrînul domn Zawiłowski, știi și dumneata destul de bine, atitudinea dumitale față de el este concludentă. Dacă te gîndești la lumea-bună, apoi am onoarea să-ți spun că noi

toți, față de unul ca Połaniecki, nu sîntem decît niște parveniți, și noi sîntem aceia care ne-am apropiat de ei. Eu nu vorbesc niciodată de genealogii, dar de vreme ce dumneata ai pomenit de ele, hai să ne referim și la ele. Despre neamul Świrski trebuie să fi auzit și dumneata că se trage din vechi cneji. Ramura care s-a strămutat în Wielkopolska a renunțat la titlu, dar și-a păstrat dreptul asupra lui. Iată cine sînt ei. Cît despre noi, bunicul meu a fost un fel de avocat în Ucraina și nici nu mă gîndesc să mă lepăd de el, iar din cine se trage Bronicz, știi și dumneata, mai bine decît mine. Nu eu am adus vorba despre aceste lucruri, dar pentru că sîntem între noi, putem să discutăm pe față. În ce-l privește pe Castelli, iarăși știi cine a fost...

— Neamul Castelli descinde din Marino Falieri !... exclamă doamna Bronicz cu înflăcărare.

— Dragă mătușă, îți reamintesc că sîntem singuri.

— Dacă Niteczka voia, putea să ajungă soția margrafului Calimaçao.

— *La vie parisienne* ![1] răspunse Osnowski. Ai văzut această operetă ? Mai e acolo și un amiral elvețian.

Doamna Aneta se distra de minune, dar Osnowski se simți dintr-o dată penibil că evoca lucruri neplăcute pentru doamna Bronicz, așa că adăugă :

— Dar la ce bun toate astea ? Dumneata, mătușă, știi că am ținut întotdeauna la Niteczka și am dorit din toată inima să se arate vrednică de Ignaś.

Nu izbuti, însă, decît să toarne gaz peste foc, deoarece doamna Bronicz, auzind această profanare, își pierdu cu totul sîngele rece și răbufni din nou :

— Niteczka ?... să se arate vrednică de Ignaś... de băsta...

---

[1] *Viața pariziană*, operetă în cinci acte de Jacques Offenbach (1819—1880), compozitor francez de origine germană, întemeietorul operetei clasice franceze.

Din fericire, intrarea doamnei Maszko puse capăt discuției. Mătușa Bronicz tăcu, înăbușită parcă de indignare, iar doamna Aneta începu s-o întrebe pe doamna Maszko ce se întîmplă cu ceilalți și unde i-a lăsat.

— Domnul Kopowski, Niteczka și Stefcia au rămas în oranjerie, răspunse doamna Maszko. Ele desenează orhidee, iar domnul Kopowski ne-a distrat...

— Cum ? se interesă Osnowski.

— Face conversație... și ne-am prăpădit de rîs. Ne-a povestit că un cunoscut de-al lui, domnul Wyź, probabil mare specialist în heraldică, l-a asigurat cu toată seriozitatea că în Polonia există o familie cu blazonul Picioare de masă.

— Una singură ?... mormăi vesel Osnowski. E chiar familia Kopowski !

— Stefcia a rămas și ea în oranjerie ? mai întrebă doamna Aneta.

— Da, desenează împreună.

— Vrei să te duci la ele ?

— Bine.

Tocmai atunci slujitorul aduse scrisorile pe care domnul Osnowski le luă, se uită la ele și începu să le împartă.

— Asta-i pentru Anetka ! spuse. Scriitoarea asta iubită întreține o corespondență uriașă... Asta-i a doamnei, adăugă întorcîndu-se spre doamna Maszko, asta-i pentru mătușa... iar asta pentru Stefcia... Scrisul îmi este cunoscut... chiar foarte cunoscut... Doamnelor, dați-mi voie să-i duc scrisoarea.

— Sigur, du-te acolo, îl îndemnă doamna Aneta cu vioiciune. Între timp, noi o să le citim pe ale noastre.

Osnowski luă scrisoarea și se îndreptă spre seră, cercetînd-o pe toate fețele și repetînd :

— Cunosc acest scris de unde... parcă... Sînt sigur că l-am mai văzut !

În oranjerie, îi găsi pe cei trei tineri așezați sub un arbust mare, la o măsuță galbenă de fier, pe care se

afla o orhidee. Amîndouă domnişoarele o desenau în albumul lor. La spatele lor, Kopowski, îmbrăcat într-un costum alb de flanelă şi ciorapi negri, privea peste umărul lor în albume, fumînd o ţigare subţire, pe care o scosese cu puţin mai înainte dintr-o tabacheră elegantă ce se afla lîngă glastră.

— Bună ziua ! îi salută Osnowki. Ce părere aveţi despre orhideele mele ? Sînt splendide, nu-i aşa ? Ce flori deosebite ! Stefcia, ai o scrisoare... Cere-ţi scuze şi citeşte-o, pentru că am impresia că scrisul îmi este cunoscut, dar nu pot să-mi amintesc deloc al cui poate să fie.

Domnişoara Ratkowska deschise scrisoarea şi începu să citească. După o clipă, se schimbă la faţă, fruntea i se împurpură, apoi păli şi iarăşi i se împurpură. Osnowski o urmărea cu priviri curioase. Cînd sfîrşi de citit, ea îi arătă semnătura şi spuse cu glasul tremurător.

— Uite de la cine-i scrisoarea...

— Aha !... se miră Osnowski care înţelese totul dintr-o dată.

— Pot să te rog să stăm puţin de vorbă ?

— Numaidecît, copila mea, răspunse Osnowski îndulcşat întrucîtva, îţi stau la dispoziţie. Şi ieşi din seră.

— În sfîrşit, ne-au lăsat şi pe noi măcar o dată singuri ! rosti Kopowski naiv.

Domnişoara Lineta nu răspunse nimic, dar, luînd de pe masă tabachera îmbrăcată în piele fină a lui Kopowski, începu să-şi mîngîie obrazul cu ea. El se uită la această faţă frumoasă cu ochii lui minunaţi, sub privirea cărora simţea pur şi simplu că se topeşte... Domnişoara Lineta ştia de mult ce trebuie să creadă despre el, prostia lui fără margini nu mai era un secret pentru ea, totuşi distincţia şi farmecul inegalabil al acestui prostănac îi accelera bătaia inimii ei de plebee. Fiecare firicel din barba lui avea pentru ea un farmec ciudat şi irezistibil.

— Ai băgat de seamă, domnișoară, că de la o vreme ne supraveghează cu toții ca pe nu știu cine ? continuă Kopowski.

Prefăcîndu-se că nu-l aude, ea își mîngîie mereu cu tabachera fața delicată și, apropiind-o din ce în ce mai mult de buze, se alintă :

— Ce plăcută e la atingere ! Încearcă și dumneata, să vezi cît e de plăcută...

Kopowski luă tabachera, dar o lipi de buze și începu să sărute ușor locul care fusese mîngîiat mai înainte de obrazul Linetei.

Un răstimp, între ei se așternu tăcerea.

— Trebuie să ieșim de aici, propuse domnișoara Castelli.

Și luînd glastra cu orhidee, încercă zadarnic s-o așeze pe o policioară puțin înclinată.

— Lasă-mă pe mine, interveni Kopowski.

— Nu, nu ! se împotrivi, poate să cadă și să se spargă. O pun în partea cealaltă.

Și spunînd acestea, ocoli policioara cu glastra în mînă și ajunse în cealaltă parte, unde între poliță și perete era un coridoraș îngust. Kopowski porni în urma ei.

Acolo, urcîndu-se pe o grămăjoară de cărămizi, puse glastra pe policioara cea mai de sus, dar în clipa cînd vru să coboare, cărămizile îi alunecară de sub tălpi și începu să se clatine. Kopowski, care se afla în spatele ei, o prinse de mijloc la momentul oportun. Și cîteva secunde rămaseră așa : ea rezemată cu spatele de pieptul lui, iar el, strîngînd-o în brațe. Dar domnișoara Castelli alunecă treptat, astfel că, în cele din urmă, capul ei ajunse pe umărul lui Kopowski.

— Ce faci, domnule... nu e bine ! murmură gîfîit, învăluindu-l în răsuflarea-i fierbinte.

În loc să-i răspundă, el își apăsă mustața pe buzele ei. Brațele ei goale îi încolăciră gîtul cu o mișcare pătimașă și începu să-i întoarcă sărutările în neștire.

Cu simțurile învîlvorate, nu mai observară că Osnowski revenise în oranjerie prin ușa deschisă, urcase pe treptele acoperite cu nisip moale și se uita la ei schimbat la față și palid ca ceara din cauza emoției.

XIII

În acest timp, Zawiłowski bătea drumul dintre Varșovia și Buczynek, parcurgîndu-l zilnic și stînd cîteva ore cînd ici, cînd dincolo, după cum îl purtau nevoia și treburile. Deoarece cununia avea să aibă loc în toamnă, imediat după întoarcerea de la Scheveningen, Połaniecki îi spusese că e timpul să-și găsească o locuință pe care s-o aranjeze cît de cît pînă atunci. Împreună cu Bigiel îi făgăduiseră tot ajutorul, iar doamna Bigiel avea să se ocupe de partea gospodărească. Prezența lui Zawiłowski la Buczynek era necesară și datorită relațiilor cu domnișoara Helena. Aceasta, deși testamentul datat cu un an în urmă o desemna drept singura moștenitoare a întregii averi, nu ascundea cîtuși de puțin că știe că tatăl ei nu mai făcuse alt testament doar pentru că nu prevăzuse că va muri atît de repede, sau pentru că, așa cum obișnuiesc bătrînii, amînase mereu de la o zi la alta. N-avea totuși nici cea mai mică îndoială că tatăl ei intenționa să-și ajute ruda care-i purta numele și spunea deschis că socotește de datoria ei să îndeplinească dorința părintelui răposat. E adevărat, nimeni nu putea să prevadă în ce măsură se va hotărî s-o facă și ea însăși ar fi răspuns cu greutate la această întrebare acum, înainte de inventarierea întregii averi mobile și imobile ; deocamdată, însă, începu să-i dăruiască lui Zawiłowski tot ce credea ea că s-ar cuveni să moștenească un bărbat. Așadar, îi dărui o parte din vesela defunctului, o remarcabilă panoplie de arme scumpe, la care bătrînul ținea foarte mult, caii de lux atît de îndrăgiți de răposat, pe care Połaniecki acceptă să-i vîndă,

în sfîrșit, colecția aceea de pipe, de soarta căreia se îngrijora cîndva Kopowski.

Rece și aparent indiferent cu toții, intimidînd pe cei din jur cu expresia aspră și concentrată a feței, ochii și glasul i se îmblînzeau matern numai cînd vorbea cu Zawiłowski, de parcă odată cu averea moștenise și slăbiciunea bătrînului pentru tînărul poet. Era într-adevăr singura ființă de pe lume apropiată prin legăturile de sînge sau cel puțin prin identitatea numelui. Aflînd de la Polaniecki de eforturile lui Zawiłowski în legătură cu aranjarea locuinței, îl rugă pe cel dintîi să depună la bancă din partea ei o sumă apreciabilă pe numele „domnului Ignaś", propunîndu-i totuși ca deocamdată lui să nu-i spună nimic.

Zawiłowski, care avea o inimă curată și recunoscătoare, se legase și el de ea, ca de o soră mai mare, iar domnișoara Helena îi simțea apropierea neprefăcută. Era simpatia reciprocă a două ființe care-și doresc numai binele și au încredere una în alta. Timpul transformă de obicei aceste simpatii inițiale în prietenii durabile care, în momentele dificile ale vieții, pot deveni suporturi tot atît de trainice. Acum, însă, Zawiłowski putea să-i consacre abia o părticică din sufletul lui, deoarece și sufletul, și inima, toată ființa lui le investise cu exclusivitatea unui fanatic în iubirea pentru „Niteczka", pe care o diviniza din ce în ce mai mult.

Deocamdată se agita de zor între Buczynek și Varșovia, făcînd chiar unele cunoștințe noi. Una dintre ele era profesorul Waskowski, care se întorsese din pelerinajul printre „cei mai tineri dintre arieni". Vizitase tot litoralul Mării Adriatice și întreaga Penisulă Balcanică, dar sănătatea i se înrăutățise atît de mult, încît soții Polaniecki îl luaseră să stea la Buczynek, ca să nu mai profite alții de pe urma lui și să-i acorde îngrijirea corespunzătoare, pe care, în singurătatea lui, n-ar fi putut-o afla nicăieri. Zawiłowski, el însuși o minte exaltată, gata să se înflăcăreze pentru orice idee mai largă, chiar dacă aceasta ar

fi fost considerată de proştii cu judecată drept absurdă, îl îndrăgise din prima zi pe bătrînul profesor, odată cu teoria lui despre menirea istorică a celor mai tineri dintre arieni. Świrski şi Połaniecki îi vorbiseră nu o dată despre această teorie pe care o socotea drept un vis frumos. Acum, însă, şi el, şi Świrski, şi soţii Połaniecki erau profund uimiţi că, după ce se întorsese din călătorie, profesorul aproape că uitase de ea. Cînd îl întrebau de carte şi călătorie, răspundea numai : „Nimeni nu se poate lepăda de slujba pe care i-a menit-o Cristos", după care îşi pironea privirile mistice undeva înainte, căutînd sau văzînd parcă ceva în infinit, iar pe faţa-i îmbătrînită se aşternea o expresie de tristeţe atît de adîncă, de durere chiar, încît nimeni nu mai avea inima să aducă vorba de această problemă. Chemat de soţii Połaniecki, medicul declarase că bucătăria prea grasă a celor mai tineri dintre arieni îl pricopsise pe bătrîn cu o inflamaţie digestivă, la care se adăuga *marasmus senilis* [1]. Şi profesorul avea într-adevăr o inflamaţie digestivă acută, dar Zawiłowski ghicea în el altceva, o luptă disperată între credinţă, căreia, ca un idealist maniac, îi consacrase întreaga viaţă, şi îndoială. Doar Zawiłowski înţelegea întreaga tragedie a acestui final *ergo erravi* [2] şi era de două ori mişcat, ca un om cu inima simţitoare şi ca poet, căruia i se oferea dintr-o dată un subiect pentru un poem : imaginea bătrînului stînd la soare în faţa casei, pe ruinele vieţii, ale convingerilor, şi rostind cuvintele „deşertăciunea deşertăciunilor", în timp ce-şi aştepta moartea ai cărei paşi se auzeau în depărtare.

Totuşi, poate că lucrurile nu stăteau chiar atît de prost cu profesorul, cum îşi închipuia Zawiłowski. „Cei mai tineri dintre arieni" puteau să-l dezamăgească, e adevărat, dar îi rămînea credinţa că pînă acum creştinismul nu-şi spusese ultimul cuvînt, iar epoca următoare n-avea să însemne în viaţa umanităţii decît răspîndirea spiritului

[1] Senilitate (lat.).
[2] Deci am greşit (lat.).

lui Cristos și extinderea lui de la relațiile între indivizi la cele general umane. „Cristos în istorie" nu încetase să constituie pentru el o viziune a viitorului. Crezuse întotdeauna că misiunea introducerii iubirii semenilor în istorie fusese predestinată celor mai tineri dintre arieni, numai că în timpul călătoriei îl cuprinsese o mare tristețe, deoarece înțelesese că mai înainte nu numai el, ci generații întregi trebuie să moară din cauza bolilor digestive pricinuite de bucătăria indigestă pentru el din principatele dunărene.

Pînă una-alta, se închisese în sine și într-o tăcere care mai degrabă părea o amărăciune de viață, decît era într-adevăr. Nu mai vorbea aproape deloc despre „ideea" lui, dar se vedea că, așa cum limbile ceasului, oprite la o oră anume, o arată mereu numai pe aceea, tot așa și mintea lui nu se depărta deloc de această idee ; se întîmpla să răspundă la diferite întrebări cu niște cuvinte care se refereau mai degrabă la obsesia lui, decît la ceea ce fusese întrebat. Ori de cîte ori voiau să-l readucă la realitate, erau nevoiți să-l trezească din gîndurile lui. Ajunsese să umble foarte neglijent îmbrăcat și pe zi ce trecea părea să uite tot mai mult că, de exemplu, nasturii de la jiletcă sînt făcuți ca să se încheie. Veșnic distrat, cu ochii lui miopi și de copil totodată, care răsfrîngeau aproape mecanic impresiile lăuntrice, cu fața îngîndurată, pe care roșața se accentuase și mai mult ca rezultat al digestiei proaste, în sfîrșit, în îmbrăcămintea neglijentă și în pantalonii ciudați, pe care nu se știe de ce îi purta de două ori mai largi decît ceilalți oameni, stîrnea zîmbetul străinilor, devenind nu o dată obiectul unor glume mai mult sau mai puțin răutăcioase. Se pare că asemenea sentimente stîrnise în primul rînd printre „cei mai tineri dintre arieni". Cei mai mulți îl socoteau ca pe un om căruia îi lipsește o doagă. Erau și dintre aceia cărora le trezea mila. Expresia „inofensiv" ajungea deseori la urechile lui, dar el părea că n-aude.

La familia Polaniecki se simțea totuși bine, fiindcă vedea că nimeni nu-și rîde de el și nu-i arată mila cu care este tratat un idiot. De altfel, nici bucătăria prea grasă a „celor mai tineri dintre arieni", nici inflamațiile digestive nu-i alteraseră înțelegerea și bunăvoința față de oameni. Rămăsese același bătrîn profesor care uita adesea de sine, dar își recăpăta luciditatea cînd era vorba de alții. Îi iubea și mai înainte pe Marynia Polaniecka, pe Polaniecki, pe doamna Emilia, pe Świrski, pe soții Bigiel și chiar pe Maszko, într-un cuvînt, pe toți cei de care îl apropiase viața. În general avea o părere cam ciudată despre oameni, crezînd că toți, fie că vor, fie că nu vor, slujesc ceva sau cuiva și sînt asemenea unor pioni, pe care mîna dumnezeiască îi mută în scopuri numai de ea cunoscute. Pe artiștii de felul lui Świrski îi socotea niște misionari trimiși ca să „cîștige" sufletele.

Tot așa îl considera și pe Zawiłowski, ale cărei poezii le citise mai demult. Cunoscîndu-l acum pe autorul lor, îl examină cu multă luare-aminte, ca pe un lucru rar, iar a doua zi, după ce tînărul plecă la Varșovia și începură să vorbească despre el în timp ce beau ceaiul, ridică un deget și, adresîndu-se Maryniei, îi spuse cu o înfățișare tainică :

— Oho, asta-i pasărea Domnului ! Nici el nu știe ce i-a scris Dumnezeu pe frunte și pentru ce a fost predestinat.

Marynia începu să-i povestească despre căsătoria lui Zawiłowski, care avea să aibă loc în curînd, despre sentimentele lui pentru domnișoara Lineta și despre ea însăși, lăudîndu-i bunătatea și frumusețea.

— Așa-i ! încuviință profesorul după ce o ascultă. Vezi tu, și ea își are menirea ei, și ea este o „aleasă". Dumnezeu i-a poruncit să vegheze această flăcăruie și, de vreme ce a fost aleasă, trebuie s-o cinstim ca pe-o aleasă... Asta-i ! Harul Domnului o păzește.

Apoi căzu pe gînduri și adăugă :

— Toate acestea reprezintă drumul umanității spre viitor.

Polaniecki se uită la soția lui, vrînd parcă să-i spună din priviri că profesorul a luat-o razna și visează, dar acesta își mijì ochii și, ațintind golul dinaintea lui, vorbi mai departe.

— Întrucît pe cer există calea laptelui, și cînd are nevoie, Dumnezeu ia pulbere din ea și creează universuri noi. Vedeți voi, eu cred că tot așa trebuie să existe o cale a laptelui și pentru spirit, alcătuită din tot ce au gîndit și au simțit oamenii. Acolo sînt toate, și ce-au făcut geniile, și operele talentelor, și strădania minții bărbaților, și onestitatea inimilor feminine, și bunătatea oamenilor, și durerea lor ; fiindcă nimic nu se pierde, cu toate că totul se schimbă în pulbere, iar din pulbere voia dumnezeiască creează noi universuri spirituale pentru oameni.

Aici începu să clipească din ochi, gîndindu-se la ce spusese, după care, trezindu-se parcă din somn, începu să-și caute nasturii de la jiletcă și urmă :

— Domnișoara asta trebuie să aibă sufletul curat ca lacrima, de vreme ce Dumnezeu a arătat-o cu degetul și a menit-o să fie păzitoarea acestui foc.

Sosirea lui Świrski întrerupse discuția. Pentru Marynia, venirea lui nu era o surpriză, deoarece pictorul îi promisese că va veni el însuși sau îi va scrie ce întorsătură vor lua lucrurile. Văzîndu-l acum pe fereastră, Marynia era aproape sigură că totul se sfîrșise cu bine, el însă, după ce intră înăuntru și se salută cu toți, se uită la ea cu o înfățișare atît de ciudată, încît nici ea nu știa ce să mai înțeleagă. Se vedea cît de colo că voia să vorbească despre treburile lui, și încă numaidecît, nu voia totuși s-o facă în prezența lui Polaniecki și a lui Waskowski. Polaniecki însă, căruia Marynia îi destăinuise despre ce e vorba, îi veni în ajutor și, arătînd spre soția lui, spuse :

— Ea trebuie să facă multă mișcare ; ia-o dumneata și plimbați-vă prin grădină, pentru că știu că aveți de vorbit.

În curînd, pășeau pe aleea străjuită de plopi albi. Un timp merseră în tăcere, el, legănîndu-se pe șoldurile lui largi de atlet și neștiind cu ce să înceapă, ea, aplecată puțin înainte, cu fața îngăduitoare și curioasă. Amîndoi erau nerăbdători să aducă vorba despre ce-i interesa, cu toate acestea, Świrski începu să spună cu totul altceva.

— Doamnă, dumneata i-ai destăinuit totul soțului dumitale ? o întrebă deodată.

Marynia roși, de parcă fusese prinsă asupra faptului, și răspunse :

— ...Stach îți dorește atît de mult binele, iar eu nu vreau să am nici un secret față de el.

Świrski îi sărută mîinile.

— Nu-i nimic ! e foarte bine ! N-are de ce să-mi fie rușine, nu-mi pasă, chiar dacă am căpătat un bobîrnac.

— Nu se poate ! Dumneata glumești, îl dojeni Marynia, oprindu-se.

— Îți dau cuvîntul meu, doamnă !

Văzînd-o cît era de stînjenită, continuă parcă mai grijuliu :

— Dar nu trebuie să pui totul la inimă mai mult decît mine. S-a întîmplat ce era de așteptat să se întîmple. Și uite că am venit pînă aici, mă aflu înaintea dumitale, așa că nu mi-am tras un glonte în cap și nici n-am de gînd s-o fac. cît despre bobîrnac, l-am căpătat și basta !

— Bine, dar de ce, ce ți-a răspuns ?

— De ce, ce mi-a răspuns ? repetă Świrski. Vezi dumneata, în toată povestea asta este ceva care-mi produce multă amărăciune. Mărturisesc cu mîna pe inimă că nu prea eram îndrăgostit de domnișoara Ratkowska. Îmi plăcea, dar mie toate femeile îmi plac, așa că m-am gîndit că are o inimă recunoscătoare, cinstită, și de aceea, chipurile, i-am cerut mîna. Dar am făcut-o mai mult cu min-

tea, socotind că mi-a venit vremea. Pe urmă, am regretat întrucîtva. La un moment dat, mi-am spus : „Cererea ta în căsătorie de la Buczynek n-a fost prea clară, așa că ar fi mai bine s-o lași baltă". Dar mi-a fost rușine. Ce dracu', mi-am zis, dacă ai trecut pragul cu un picior, trece-l și cu celălălt. Și-am scris o scrisoare, de astă dată foarte limpede, și uite ce mi-a răspuns !

Spunînd acestea, scoase din buzunarul surtucului o scrisoare, dar înainte de a începe s-o citească, mai spuse :

— La început, banalitățile obișnuite... Cum știi și dumneata ! Mă respectă foarte mult, ar fi mîndră și fericită (dar preferă să nu fie), nutrește pentru mine o simpatie neprefăcută (dacă-și va hrăni și soțul cum își hrănește această simpatie, n-o să fie prea gras), iar la sfîrșit spune așa :

„Nu pot să-ți încredințez inima cu bucuria pe care o meriți. Am ales pe altcineva, iar dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puțin nu vreau să-mi reproșez mai tîrziu că n-am fost sinceră. Față de cele întîmplate aici, nu-ți pot scrie mai mult, totuși te rog să mă crezi, domnule, că-ți voi fi recunoscătoare toată viața pentru încrederea dumitale, iar de azi îl voi ruga pe Dumnezeu în fiecare zi să-ți îngăduie să afli un suflet vrednic de dumneata și să te binecuvînteze toată viața..."

Asta-i tot !

Urmă o clipă de tăcere, apoi Świrski continuă :

— După părerea mea, astea nu sînt decît niște vorbe goale care înseamnă că iubește pe altcineva.

— Așa se pare, încuviință Marynia cu tristețe. Biata fată, totuși e o scrisoare cinstită.

— Scrisoare cinstită ! o scrisoare cinstită ! exclamă Świrski. Toate femeile sînt atît de cinstite ! Tocmai de aceea sînt puțin amărît. Nu mă vrea ? foarte bine ! Oricare femeie și-o poate îngădui. Este îndrăgostită ? Și asta

fi este îngăduit. Dar de cine să fie îndrăgostită ? Că doar nu de Osnowski, și nici de Zawiłowski, dar atunci de cine ? De Kopowski, o măciulie de baston, o păpușă, un fante ferches, model pentru croitori, idealul slujitoarelor. Ai văzut domnii aceea preafrumoși desenați pe vigurile de percal ? Seamănă leit cu el ! Dac-ar fi pus în vitrina unui frizer, îmbulzeala femeilor ar sparge geamul. Îți mai aduci aminte ce-am spus despre el : este o hurie-bărbat ! Ce amărăciune ! ce situație neplăcută ! — spuse tot mai sus-citat, accentuînd cu o forță deosebită cuvintele. Și tocmai asta pledează împotriva femeilor, fiindcă poți să fii Newton, Rafael sau Napoleon și să vrei drept răsplată un suflet și o minte de femeie, degeaba ! Ea preferă o păpușică poleită. Așa sînt toate !

— Nu toate, domnule, nu toate ! De altfel, dumneata, ca artist, trebuie să știi ce înseamnă dragostea. Cade ca o năpastă pe capul omului, și orice judecată este de prisos.

— Ai dreptate, se liniști Świrski, știu și eu că mai sînt și excepții. Cît despre dragoste, dumneata zici : „Cade ca năpasta pe capul omului și gata..." Se prea poate ! E într-adevăr ca o boală... Dar există boli de care ființele din categoriile mai nobile nu suferă. Există, spre exemplu, boala coarnelor. Îngăduie-mi să-ți spun că trebuie să ai coarne, ca s-o capeți. Cred că nu s-a întîmplat vreodată ca o porumbiță să se îndrăgostească de un bărbătuș de pupăză, deși e o pasăre foarte frumoasă. Așa că, vezi dumneata, pe capul unei porumbițe nu va cădea năpasta... Bărbătușii de pupăză sînt iubiți numai de fiicele pupezei. Mă rog, n-au decît să se iubească, numai să nu se poarte ca niște porumbițe. Altă pretenție n-am... Te rog să-ți aduci aminte cîte n-am spus odată, la soții Bigiel, pe socoteala domnișoarei Castelli. Totuși, în cele din urmă, ea l-a preferat pe Zawiłowski. Am în vedere aspirațiile false, lipsa de sinceritate, frazele goale. Dacă ești neam de pupăză, trebuie să ai curajul s-o recunoști. Nu te prefface, nu minți, nu înșela. Eu, un om cu experiență, n-aș

fi crezut în ruptul capului că domnișoara Ratkowska este în stare să se îndrăgostească de Koposio, și totuși așa este ! Eu n-o să sufăr prea mult, nu e vorba de mine, ci de comedia asta, de minciuna convențională, și nu-i vorba nici de domnișoara Ratkowska, ci de faptul că un ins, precum Koposio, iese învingător.

— Așa-i, acceptă Marynia. Ar trebui numai să știu cum de s-au încurcat toate în asemenea hal.

Dar Świrski dădu din mînă :

— La drept vorbind, răspunse, mai degrabă s-au descurcat. Dacă s-ar fi căsătorit cu mine, pînă la urmă aș fi ajuns să-i aduc și luna de pe cer. Îți dau cuvîntul meu !... S-a adunat în mine atîta duioșie. Aș fi fost bun cu ea și am fi dus-o bine. De asta îmi pare rău. Dar nu-i numai ea pe lume. Ai să-mi găsești dumneata vreun suflet cumsecade care să mă vrea. Dar repede, dragă doamnă, deoarece cîteodată am impresia că nu mai pot să aștept. Bine ?

Marynia se înveseli, văzînd că Świrski nu prea lua în serios pierderea domnișoarei Ratkowska. Gîndindu-se acum mai liniștită la scrisoarea ei, își aminti o frază care, la început, preocupată de refuzul cererii în căsătorie, nu-i atrăsese atenția, și se îngrijoră din nou.

— Dumneata ai observat, îl întrebă, că într-un loc spune : „Față de cele întîmplate aici, nu-ți pot scrie mai mult". Înțelegi la ce se referă ?

— Probabil că i-a cerut mîna Koposio.

— Nu cred. Dacă era așa, o spunea limpede. Dacă s-a legat sufletește de el, va fi vai de biata fată, pentru că n-are nici o avere, iar domnul Kopowski nu e nici el prea bogat, așadar e îndoielnic că se va hotărî s-o ia de soție.

— Adevărat, se bucură Świrski. Să știi că și mie mi-a venit această idee. Ea îl iubește, nici vorbă, dar el nu se va căsători cu ea.

Brusc, se opri locului și întrebă :

— Totuși, dacă-i așa, de ce mai stă acolo ?

— Se amuză toți pe socoteala lui și asta-l distrează și pe el, răspunse repede Marynia, întorcînd puțin capul, ca Świrski să nu-i bage de seamă încurcătura.

Nu era sinceră. De cînd Polaniecki îi împărtășise observația lui în legătură cu relațiile dintre Kopowski și doamna Osnowska, se gîndise deseori la asta, și șederea tînărului la Przytułów i se păruse nu o dată suspectă, iar implicarea domnișoarei Ratkowska o adevărată mîrșăvie. Josnicia era cu atît mai mare, dacă domnișoara Ratkowska îl iubea cu adevărat pe Kopowski. Toate aceste intrigi puteau ieși la iveală în orice moment, așa că Marynia se gîndea acum neliniștită dacă nu cumva cuvintele domnișoarei Ratkowska : „față de cele întîmplate aici", se referau anume la această situație. În acest caz, ar fi fost o adevărată catastrofă, și pentru domnul Osnowski, și pentru domnișoara Stefcia.

De bună seamă, ițele puteau să se încurce în chip tragic.

— Eu plec mîine la Przytułów. Mă duc înadins la familia Osnowski, ca să le arăt tuturor că nu port nimănui ranchiună. Dacă s-a întîmplat ceva cu adevărat acolo, dacă s-a îmbolnăvit cineva, o să aflu și am să vă dau de știre. Zawiłek nu este acolo acum.

— Nu, domnul Ignaś este la Varșovia. Mîine sau poimîine va veni aici, sau la Jaśmień. Stach pleacă și el astăzi la Varșovia. Prietena mea, sora Aniela, stă foarte prost cu sănătatea și vrem s-o aducem la noi ; eu nu mă pot duce, așa că se duce Staś.

— Sora Aniela ? Nu-i aceea, căreia soțul dumitale îi zice doamna Emilia... Fra Angelico !... față de sfîntă. Splendidă ! Am văzut-o de vreo două ori la dumneata. Ehe, dacă nu se călugărea...

— E bolnavă, sărmana. Aproape că nu mai poate să meargă... De prea multă muncă, s-a îmbolnăvit de șale.

— Nu-i a bine, spuse Świrski. Pe lîngă profesor, o să trebuiască să aveți grijă și de această femeie... Sînteți niște oameni foarte buni !

— Uite-l pe Stach ! răspunse Marynia.

Połaniecki apăru la capătul aleii și se îndreptă repede spre ei.

— Am auzit că pleci astăzi, îi întîmpină Świrski, mergem împreună.

— Bine.

Și adresîndu-se soției, îi spuse :

— Marynia, nu te-ai plimbat oare deajuns ? Nu vrei să te sprijini de mine ?

Marynia îl luă de braț și se apropiară cu toții de verandă, după care ea intră înăuntru pentru a dispune să se servească ceaiul de după-amiază.

Połaniecki veni repede lîngă Świrski :

— Am primit o telegramă ciudată, îi spuse, pe care n-am vrut să ți-o arăt de față cu soția mea. Osnowski mă întreabă unde este Ignaś și mă cheamă la Varșovia în legătură cu el. Ce-ar putea să fie ?

— E ciudat, răspunse Świrski. Mie domnișoara Ratkowska mi-a scris că s-a întîmplat ceva acolo.

— Să se fi îmbolnăvit cineva ?

— L-ar fi chemat direct pe Zawiłowski... Dacă era vorba de domnișoara Castelli, sau de doamna Bronicz... l-ar fi chemat numaidecît...

— Iar dacă Osnowski n-ar fi vrut să-l sperie, mi-ar fi telegrafiat mie.

Amîndoi se priviră îngrijorați.

XIV

A doua zi, la vreo jumătate de oră după sosirea lui Połaniecki, sună Osnowski. Cînd auzi clopoțelul, Połaniecki se duse el însuși să deschidă. De ieri trăia într-o

mare încordare. Bănuia de multă vreme că la Przytułów bomba poate să explodeze de la o zi la alta, dar își bătuse capul zadarnic să afle în ce mod avea să fie implicat Zawiłowski.

Cînd se salutară, Osnowski îi strînse mîna cu o putere neobișnuită, cum se face în împrejurări ieșite din comun, iar după ce Połaniecki îl invită în biroul lui, pe drum, îl întrebă :

— Doamna este la Buczynek ?

— Da, răspunse Połaniecki, sîntem cu desăvîrșire singuri.

În birou, așezîndu-se pe scaunul pe care i-l arătă gazda, Osnowski își lăsă capul în jos și tăcu o vreme, respirînd precipitat, deoarece, în urma antrenamentelor excesive, suferea puțin de emfizem pulmonar, iar acum emoția și scările îi îngreunaseră și mai mult răsuflarea. Un răstimp, Połaniecki așteptă cu răbdare, dar impulsivitatea-i înnăscută învinse curînd și întrebă :

— Ce s-a întîmplat, domnule !

— S-a întîmplat o nenorocire, răspunse Osnowski cu o mîhnire adîncă. Logodna lui Ignás a fost ruptă.

— Logodna lui Ignás a fost ruptă ? De ce ?

— Sînt lucruri atît de penibile, încît este bine ca Ignaś să nu afle motivele. Un timp, am stat în cumpănă dacă n-ar fi mai bine să le trec sub tăcere, dar nu !... Trebuie să afle totul, pentru că de astă dată este vorba de ceva mai important decît amorul lui propriu. Poate că indignarea și repulsia îl vor ajuta să suporte nenorocirea. Logodna a fost ruptă, fiindcă domnișoara Castelli nu este demnă de mîna unui om ca el, iar dacă astăzi ar mai putea fi vorba de a îndrepta ceva în relațiile dintre ei, eu sînt cel dintîi care s-ar opune categoric.

Domnul Osnowski începu iarăși să respire greu, iar Połaniecki, care-l ascultase încremenit, izbucni deodată :

— Dar pentru Dumnezeu, ce s-a întîmplat ?

— Cele două doamne au plecat de trei zile în străinătate cu Kopowski în calitate de logodnic al domnișoarei Castelli.

Połaniecki, care mai înainte zvîcnise de pe scaun, se așeză din nou. Pe fața lui, cu toată tulburarea și îngrijorarea care-l copleșeau, se așternuse o uimire nespusă. Privi un timp la Osnowski, apoi spuse, străduindu-se parcă zadarnic să-și adune gîndurile :

— Kopowski ?... el și domnișoara Castelli ?...

Osnowski, însă, era prea descumpănit, ca să mai poată lua seama la forma neobișnuită a întrebării lui Połaniecki

— Din nenorocire, spuse, dumneata știi că eu sînt rudă cu aceste doamne ; mama mea era verișoară cu doamna Bronicz, așadar și cu mama Linetei, și o vreme au crescut împreună. Acum înțelegi că aș vrea mai degrabă să le cruț. Dar să lăsăm asta. Între noi nu mai există nici un fel de relații și chiar dacă domnișoara Castelli mi-ar fi soră bună, tot nu m-aș sfii să vorbesc despre ea, cum vorbesc acum. Întrucît astăzi plecăm și noi, eu și soția mea, s-ar putea să nu-l mai găsesc pe Zawiłowski. Recunosc, de altfel, că nici n-am curajul să vorbesc cu el, dar dumitale am să-ți repet tot ce am văzut. Dumneata, ca un prieten foarte apropiat, poate că vei fi în stare să-l mîngîi în nefericirea lui ; trebuie totuși ca Ignaś să știe totul, pentru că în asemenea situații nu există un leac mai bun decît disprețul.

Apoi începu să-i povestească lui Połaniecki tot ce văzuse în seră, tulburîndu-se adesea și pierzîndu-și răsuflarea ; în același timp, nu-și mai putea stăpîni uimirea pricinuită de nerăbdarea cu care-l asculta Połaniecki. Se așteptase la mai mult sînge rece din partea lui și n-avea cum să bănuiască acum că Połaniecki avea motive personale, pentru care povestirile de acest fel îl impresionau mai puternic decît ar fi putut s-o facă fie și vestea despre moartea lui Zawiłowski sau a domnișoarei Castelli.

— La început, continuă Osnowski, mi-am pierdut capul. Nu sînt un om violent, dar nu știu cum de nu i-am rupt oasele. M-am gîndit probabil că este oaspetele meu, că sînt în joc lucruri mai importante decît el, la Ignaś, sau poate că nu m-am gîndit la nimic. Mi-am pierdut capul și am ieșit din seră. M-am întors după o clipă și i-am spus să mă urmeze. Am observat că era palid, dar hotărît. La mine, i-am spus că s-a purtat ca un nemernic, că a abuzat de ospitalitatea unei case cinstite, iar Lineta este o mizerabilă, pentru care nu am destule cuvinte de dispreț, logodna ei cu Zawiłowski este ruptă, dar pe el îl voi sili s-o ia de soție, chiar dacă ar trebui să recurg la mijloace de ultimă instanță... Am văzut, însă, că ei ajunseseră la o înțelegere în timpul cît îi lăsasem singuri, căci mi-a răspuns că el o iubește de mult pe Lineta și este gata oricînd să se cunune cu ea. Cît despre Zawiłowski, mi-am dat seama că fercheșul Kopowski repetă cuvintele sugerate de Lineta, deoarece mi-a spus lucruri de care el nu este în stare : că este gata să-i dea orice satisfacție lui Zawiłowski, dar că n-a fost nevoie să țină seama de el, fiindcă n-are nici o obligație... „Dacă domnișoara Lineta m-a ales în cele din urmă pe mine, cu atît mai rău pentru el, dar asta o privește..." Ce s-a întîmplat în acest timp între mătușa și Lineta, nu știu, destul că nici n-am apucat să sfîrșesc cu Kopowski, cînd mătușa Bronicz a intrat val-vîrtej la mine, ca o furie, reproșîndu-mi că eu și soția mea n-am lăsat-o pe Lineta să-și urmeze îndemnul inimii, că i l-am impus pe Zawiłowski, pe care nu l-a iubit niciodată, că Lineta a plîns de multe ori toată noaptea, că ar fi plătit cu viața această căsătorie și că tot ce s-a întîmplat arată limpede voința lui Dumnezeu... M-a ținut așa vreo oră !... Eu și soția mea sîntem vinovați, Zawiłowski la fel, numai ele sînt fără pată !

Osnowski își șterse fruntea cu mîna și urmă :

— Dragă domnule ! Am treizeci și șase de ani și nici nu mi-am închipuit ce înseamnă perfidia femeiască. Află

că nici pînă acum nu pot să pricep această capacitate neînțeleasă de a întoarce lucrurile cu susul în jos. Îmi dau seama de situația lor. Au înțeles că totul s-a sfîrșit cu Zawiłowski, fie și pentru că eu aveam să le stau în cale, și că nu le mai rămînea decît Kopowski. Dar această ușurință de a face negru din alb și alb din negru !... absența simțului moral, al adevărului și al dreptății... egoismul acesta fără măsură !... Le-ar fi luat dracul dacă nu era vorba de Ignaś !... Alături de ele, ar fi fost foarte nefericit, dar ce lovitură pentru un om atît de exaltat și atît de îndrăgostit !... ce dezamăgire !... Și Lineta asta !... Cine-ar fi bănuit !.. Un prost ca ăsta !... O fată chipurile cu atîtea aspirații, care doar cu cîteva săptămîni înainte schimbase verighetele și se legase prin cuvînt !... logodnica unuia ca Zawiłowski !... Pe Dumnezeul meu, poți să-ți pierzi mințile !

— Poți să-ți pierzi mințile, repetă ca un ecou Polaniecki.

Urmă o clipă de tăcere.

— Și toate astea s-au întîmplat demult ? întrebă Polaniecki într-un tîrziu.

— Acum trei zile, cînd au plecat împreună la Scheveningen. Au plecat în aceeași zi. Kopowski avea pașaportul la el. Uite, domnule, că și cel mai mare măgar e în stare de viclenie ! Avea pașaportul pregătit, fiindcă se prefăcea că-i face curte verișoarei mele, Ratkowska, și intenționa să meargă cu noi în străinătate. Se prefăcea că-i face curte, ca să-i sucească mințile alteia. Bietul Ignaś, sărmanul ! Îți dau cuvîntul meu că frate bun dacă mi-ar fi, n-aș putea să-l compătimesc mai mult... Mai bine !... mai bine că nu s-a legat cu una ca Lineta, cu italianca asta corcită, dar ce sfîșiere !...

Osnowski își scoase batista și începu să-și șteargă ochelarii, clipind din ochi cu fața îndurerată și rătăcită ; Polaniecki îl întrebă :

— De ce nu m-ai anunțat mai demult ?

— De ce nu te-am anunțat mai demult ? Pentru că mi s-a îmbolnăvit soția. Crize de nervi... Dumnezeu știe de ce !... Nu-ți poți imagina cît a suferit. Și nu e de mirare !... O femeie ca ea, și toate astea în casa noastră ! Fiind atît de sensibilă, a fost și pentru ea o lovitură, deoarece la dezamăgirea pricinuită de Lineta, pe care o iubea atît de mult, s-au adăugat părerea de rău pentru Ignaś, contactul cu răul, repulsia !... Pentru o fire curată și cinstită, ca a ei, era mai mult decît trebuia... La început, am crezut că se va îmbolnăvi rău, încît și acum îmi spun : deie Domnul să nu aibă urmări nefavorabile asupra nervilor ei ! Noi nu ne putem da seama de ceea ce se întîmplă în asemenea suflet fie și numai la vederea răului.

Polaniecki se uită atent la Osnowski, își mușcă mustața și tăcu. Acesta, însă, vorbi mai departe :

— Am trimis după medic și mi-am pierdut capul pentru a doua oară. Din fericire, se aflau acolo Stefcia Ratkowska și doamna Maszko. Amîndouă au îngrijit-o cu atîta dragoste pe Anetka, încît îi voi fi recunoscător toată viața. Doamna Maszko pare foarte rece, dar are o inimă atît de simțitoare !...

— Eu cred, îl întrerupse Polaniecki, vrînd să abată discuția de la doamna Maszko, că dacă bătrînul Zawiłowski, i-ar fi lăsat lui Ignás ceva avere, nu s-ar fi întîmplat nimic din toate acestea.

— E posibil, răspunse Osnowski, dar pentru mine nu mai încape îndoială că dacă Lineta s-ar fi căsătorit cu Ignaś, chiar dacă ar fi moștenit întreaga avere a domnului Zawiłowski, instinctul ar fi atras-o spre toți cei de felul lui Kopowski, pe care i-ar fi întîlnit în viață. Așa-i este sufletul. Totuși, unele lucruri le înțeleg și eu. Spuneam că poți să-ți pierzi mințile, cînd te gîndești că este așa cum este, dar în parte îmi dau seama de cele întîmplate. Lineta era o natură prea comună, ca să poată iubi un om de talia lui Zawiłowski. Ea are nevoie de inși precum Kopowski. I s-au băgat în cap tot felul de aspirații superioare și pînă

la urmă a ajuns să se convingă și ea că le are cu adevărat. Pe Ignaś l-a atras din deșertăciune și amor propriu, pentru ochii lumii și pentru că nu-și cunoștea firea. Dar ce nu-i sincer, nu poate dura. Atunci cînd vanitatea lor a fost satisfăcută, Ignaś nu le-a mai fost de ajuns. Pe urmă, s-a temut că alături de el nu vor duce viața care le place, iar spiritul lui superior a început să le apese. Adaugă la asta întîmplarea cu testamentul, care, nefiind cauza principală a catastrofei, l-a micșorat totuși sensibil pe Ignaś în ochii lor. Adaugă în primul rînd înclinațiile Linetei, adaugă-l pe Kopowski și vei afla răspunsul la toate. Există femei, ca soția dumitale, sau ca Anetka mea, dar sînt și ca ele !...

Domnul Osnowski tăcu o vreme, după care reluă :

— Îmi închipui supărarea și revolta soției dumitale, cînd va afla, și regret că n-ai văzut reacția Anetkăi... sau pe a doamnei Maszko. Da, da, sînt femei și femei... Ei, dragă domnule, ar trebui să-i mulțumim în genunchi lui Dumnezeu în fiecare zi că ne-a dat asemenea soții !

Aproape că-i tremura glasul de emoție.

Cu toate că îl interesa în primul rînd Zawiłowski, Połaniecki era de-a dreptul uimit că acest om, care acum cîteva minute raționa atît de exact și de profund, putea fi în același timp atît de naiv. Îi veni să rîdă cu amărăciune cînd îl auzi pe Osnowski pomenind de indignarea doamnei Maszko. Se simțea copleșit de ironia apăsătoare a vieții, a cărei imensitate n-o intuise niciodată atît de limpede.

— Deci nu te mai vezi cu Zawiłowski ? întrebă după un răstimp.

— Domnule, îți repet cu toată sinceritatea că n-am curajul s-o fac ; astăzi mă întorc la Przytułów și tot astăzi voi pleca de la halta noastră în străinătate. Trebuie să-mi duc soția de aici, mai întîi, pentru că m-a rugat cu lacrimi în ochi, iar în al doilea rînd, pentru că sănătatea ei s-ar putea să depindă de schimbarea locului și a impresiilor. Plecăm undeva pe malul mării, numai să nu ajungem la

Scheveningen, acolo unde s-au dus și ele cu Kopowski. Aș vrea să te rog ceva. Dumneata știi cît țin la Ignaś și cît îl prețuiesc. Te rog să-mi scrii, cum va primi săracul, vestea nenorocirii și tot ce se va întîmpla cu el. L-aș fi rugat pe Swirski, dar probabil că n-am să-l mai văd.

Își acoperi fața cu mîinile și rosti :

— Ah, ce trist e totul !

— Bine, acceptă Polaniecki. Să-mi trimiți adresa și te voi anunța ce întorsătură vor lua lucrurile. Dar pentru că îmi revine mie sarcina dificilă de a-l vesti pe Zawiłowski, te rog să mi-o faci mai ușoară. Ar trebui să-i dea de știre nu o terță persoană, ci cineva care a fost de față. Aflînd de la mine, ar putea presupune că exagerez. În asemenea situații, omul se agață și de o umbră de speranță. Stai jos și scrie. Scrisoarea dumitale va dovedi adevărul spuselor mele.. Altminteri, poate că ar fi în stare să se repeadă după ele la Scheveningen. Consider că scrisoarea este absolut necesară.

— Nu s-ar putea să pice în acest timp ?

— Nu. Tatăl lui este bolnav și stă cu el. Se așteaptă să vin abia după-amiază. Scrie-i neapărat.

— Ai întru totul dreptate, încuviință Osnowski.

Și luă loc la birou.

„Ironia vieții ! ironia vieții ! își spunea între timp Polaniecki, plimbîndu-se agitat prin încăperea alăturată. Ce altceva poate să însemne nenorocirea care s-a abătut asupra lui Zawiłowski, dacă nu o ironie dureroasă ?... Ce este această domnișoară Castelli cu silueta ei de lebădă și instincte de cameristă, această «aleasă a Domnului», cum o numea Waskowski nu mai departe decît ieri ? Ce sînt doamna Bronicz și Osnowski cu încrederea lui nezdruncinată în soție, și crizele de nervi ale acesteia, provocate de simplul contact al răului cu un suflet atît de curat, sau indignarea doamnei Maszko ?... Nimic altceva decît o ridicolă comedie omenească, în care unii îi înșeală pe ceilalți, iar aceștia pe ei înșiși ; nimic altceva decît înșelați și înșe-

lători ; nimic altceva decît erori, orbire, rătăciri, minciuni și victime ale erorilor, victime ale prefăcătoriei, victime ale iluziilor, un labirint fără ieșire ; o ironie amuzantă și totodată disperată care acoperă simțămintele omenești, patimile și speranțele, tot așa cum zăpada acoperă cîmpurile iarna — asta-i viața !"

Aceste gînduri erau cu atît mai apăsătoare pentru Polaniecki, cu cît, apărînd dintr-un substrat pur personal, creșteau dintr-o dată într-o adevărată răfuială cu propria conștiință. Era destul de egoist, ca să raporteze totul la sine, dar nu era destul de prost, ca să nu știe că în această prea ridicolă comedie umană, el juca un rol dintre cele mai mizerabile. Situația era de asemenea natură, încît ar fi vrut s-o condamne cu toată puterea pe domnișoara Castelli, în același timp, însă, înțelegea că lui nu-i era îngăduit nici măcar s-o judece. Nu era cu nimic mai bun decît ea, din contră, era tot atît de respingător. Ea trădase un om adevărat pentru un prostănac, iar el își trădase soția pentru o păpușă fără suflet. Ea își urmase instinctele de modistă, el pe cele de pavian. Dar ea călcase în picioare numai niște fraze artificiale, cu care se înșelase pe sine și pe ceilalți, pe cînd el își călcase în picioare principiile. Ea trădase încrederea ce i se acordase și nu-și respectase făgăduiala, iar el trădase încrederea Maryniei și nu-și respectase nu numai cuvîntul dat, ci și jurămîntul. Atunci, are el dreptul s-o condamne ? Iar dacă poate s-o dezvinovățească, dacă este gata să afirme că ar fi fost nedrept și revoltător ca o astfel de ființă să ajungă soția lui Zawilowski, atunci el cu ce drept să ajungă să fie soțul Maryniei ? Dacă va afla măcar un cuvînt care s-o condamne pe domnișoara Castelli, și nu poate să nu afle, în acest caz, vrînd să rămînă consecvent, ar trebui să se despartă de Marynia, lucru pe care nu-l va face niciodată, întrucît n-ar fi în stare să-l facă. Un adevărat cerc vicios ! Polaniecki trecuse nu o dată prin momente de amărăciune din cauza *succesului* său, dar acum situația era atît de difi-

cilă, încît mai că-l cuprinse uimirea. Devenea treptat un adevărat chin. În cele din urmă, simplul instinct de conservare îl îndemnă să caute ceva care să-i aducă fie şi o uşurare de moment. Îşi spuse în zadar că, spre exemplu, oamenii de soiul lui Kopowski, aflaţi în situaţia lui, n-ar pune atîta la inimă cele întîmplate. S-ar fi liniştit însă tot atîta, dacă s-ar fi gîndit că nici pisoii sau caii nu-şi fac probleme din nimic. Degeaba îşi aduse aminte cuvintele lui Balzac : „Dacă nu se descoperă, sperjurul nu înseamnă nimic, iar dacă iese la iveală, nu-i decît un fleac". „E o minciună ! repetă strîngînd din dinţi, un *nimic* care frige atît de tare !" Înţelegea într-adevăr că dincolo de faptul în sine, poate să mai existe ceva care-l face să devină mai mult sau mai puţin reprobabil ; dar înţelegea şi că, în cazul lui, împrejurările îi agravau nemăsurat vina. „Uite că acum, îşi spuse, îmi răpeşte dreptul de a judeca, dreptul de a mă sluji de propria conştiinţă ! Un om superior a fost sacrificat pentru un nătăfleaţă, a fost călcat în picioare, îmbrîncit în nenorocire, într-o adevărată tragedie care poate să-l frîngă ; şi toate astea au fost făcute într-un mod atît de josnic şi banal ! iar eu nu pot s-o condamn pe domnişoara Castelli nici măcar în gînd !" Niciodată pînă acum nu mai fusese atît de convins de adevărul că, aşa cum pentru unele nelegiuiri cineva poate fi lipsit de dreptul de a participa la viaţa socială, tot aşa şi el nu mai avea dreptul de a lua parte la viaţa morală. Era destul de necăjit, dar acum intui noi primejdii, pe care la început nu le văzuse. Pe măsură ce reflecta la tragedia lui Zawiłowski, înţelegîndu-i mai bine profunzimea, îl cuprindea o neliniştе surdă, asemenea unei presimţiri, care-i şoptea că în virtutea unei logici ascunse, superioare, în viaţa prietenului avea să se întîmple ceva înspăimîntător. Pentru cine poartă în el morbul unei boli necruţătoare, moartea nu mai este decît o chestie de timp.

În sfîrşit, se mai linişti puţin, deoarece gîndurile i se îndreptară exclusiv spre clipa de faţă şi spre Zawiłowski.

Cum va primi vestea, cum o va suporta ? Avînd în vedere exaltarea lui Zawiłowski, încrederea lui adîncă, oarbă, în logodnică și iubirea pe care o nutrea pentru ea, asemenea întrebări erau de-a dreptul înfricoșătoare. „Totul se va prăbuși în el, și pămîntul îi va aluneca de sub picioare" se gîndi Połaniecki. I se părea respingător și monstruos că pînă și asemenea relații de viață, care nu poartă în ele embrioanele tragediei și care ar trebui să se dezvolte favorabil, sfîrșesc rău fără o pricină anume, că viața seamănă cu o pădure în care nenorocirile îl hăituiesc pe om mai avan decît hăituiesc ciinii fiara, fiindcă atacă pe tăcute. Połaniecki simți deodată că, pe lîngă încrederea în el însuși, pe care o pierduse de mult, se pot clătina în el și alte lucruri, mult mai importante, fundamentale. Acum însă se gîndea aproape exclusiv la Zawiłowski. Avea un suflet bun, iar Zawiłowski îi era foarte apropiat, așa că era sincer impresionat de nenorocirea lui. „Parcă i-ar scrie pur și simplu condamnarea, își spuse, auzind scîrțiitul penei lui Osnowski pe hîrtie în camera vecină. Bietul flăcău !... Și n-avea nici o vină !"

Osnowski sfîrși, în fine, scrisoarea și, deschizînd ușa, spuse :

— Am scris cu grijă, dar i-am mărturisit tot adevărul. Acum, Dumnezeu să-i dea putere ! Nu-mi închipuiam că voi fi nevoit să-i dau asemenea veste !

Dincolo de tristețea lui neprefăcută, se vedea limpede că este mulțumit de treaba făcută. Era convins pesemne că se descurcase mai bine decît se aștepta.

— Îți repet rugămintea mea fierbinte, spuse, de a-mi scrie fie și numai cîteva cuvinte despre Ignaś. Ei, dacă totul n-ar fi fost atît de *irréparable !* adăugă întinzîndu-i mîna lui Połaniecki, la revedere ! la revedere !... Am să-i scriu și lui Ignaś, dar acum trebuie să plec, fiindcă mă așteaptă soția... Să dea Dumnezeu să ne revedem în timpuri mai fericite. La revedere ! Sincere urări de sănătate doamnei !

Și plecă.

„Ce-i de făcut ? se întrebă Polaniecki. Să mă mulțumesc să-i trimit lui Zawiłowski scrisoarea acasă, să-l caut, sau să-l aștept aici ? În asemenea împrejurări, n-ar trebui lăsat de unul singur, iar eu diseară trebuie să mă întorc la Marynia, așa că tot singur va rămîne. În definitiv, cine-l poate obliga să nu fugă de oameni. În locul lui, aș proceda și eu la fel... Mai trebuie să mă duc la doamna Emilia..."

Această tragedie neașteptată, zbuciumul lăuntric și gîndul că își asumase o sarcină dificilă față de Zawiłowski îl vlăguiseră, așa că își aminti cu anume mulțumire că trebuia să treacă și pe la doamna Emilia, apoi s-o ducă la Buczynek. O clipă, se simți îndemnat să amîne întîlnirea cu Zawiłowski și predarea scrisorii pînă în ziua următoare, se gîndi totuși că acesta, negăsindu-l acasă, ar fi putut să plece la Buczynek.

„Mai bine să afle totul aici, hotărî, în starea în care se găsește, Marynia nu trebuie să afle absolut nimic despre cele ce s-au întîmplat, ca și despre cele ce s-ar mai putea întîmpla. Trebuie să-i previn pe toți să nu-i spună. Cel mai bine ar fi ca Zawiłowski să plece în străinătate. I-aș spune Maryniei că este la Scheveningen, apoi aș lăsa-o să creadă că acolo s-au răzgîndit și s-au despărțit".

Începu să se preumble iarăși cu pași mari prin încăpere și să repete :

— Ironia vieții ! Nu-i decît ironia vieții !

După care amărăciunea și regretele îi tălăzuiră iarăși în suflet. Trăia o senzație ciudată, de parcă el era răspunzător de cele întîmplate. „Ce dracu' mai e și asta, își repetă, doar eu n-am nici o vină !" Dar după o clipă, îi trecu prin minte că dacă personal nu era vinovat, oricum este și el un copac din aceeași pădure ca și domnișoara Castelli, și cei ca el alcătuiau această atmosferă socială și morală, în care pot să răsară asemenea floricele, să se dezvolte și să înflorească. La acest gînd, îl cuprinse o înverșunare sălbatică.

În acest timp, în anticameră răsună clinchetul clopoțelului. Połaniecki era un om curajos, cu toate acestea, cînd auzi clopoțelul, simți că inima începe să-i bată mai tare. Uitase că aranjase cu Świrski să meargă împreună la micul dejun, astfel că la început era sigur că venise Zawiłowski. Se liniști abia cînd auzi în anticameră glasul pictorului, dar era atît de vlăguit, încît venirea lui nu-i făcea nici o plăcere.

„Acum o să aibă cine trăncăni ! se gîndi contrariat, pentru că ăsta o să-și dea drumul la limbă !"

Se hotărî totuși să-i spună tot ce știa, fiindcă și așa avea să afle toată lumea. Voia însă ca Świrski, în caz că venea la Buczynek, să știe cum să se poarte față de Marynia. Dar se înșela presupunînd că Świrski îl va copleși cu teoriile lui despre inimile nerecunoscătoare. Pictorul nu judeca lucrurile din perspectiva unor considerații generale, ci în funcție de Zawiłowski. Pentru asemenea considerații era prea devreme ; acum, ascultîndu-l pe Połaniecki, repeta numai : „Ce nenorocire ! ferească Dumnezeu !" sau „Trăzni-m-ar !..." în timp ce pumnii lui de Hercule se strîngeau de furie.

În schimb, Połaniecki se înflăcăra treptat și o acuza pe domnișoara Castelli, fără milă, uitînd că în acest fel pronunța sentința și împotriva lui însuși. Totuși discuția îl ușura. Își recăpătă, în sfîrșit, prezența de spirit de totdeauna. Gîndindu-se că, în asemenea împrejurări, Zawiłowski nu trebuia lăsat singur, îl rugă pe Świrski s-o conducă el pe doamna Emilia la Buczynek și să-i explice Maryniei că absența lui se datorează unor probleme comerciale, a căror rezolvare nu putea fi amînată. Świrski, care nu mai avea de ce să se ducă la Przytułów, acceptă cu plăcere, și, cînd sosi birja pe care o chemase Połaniecki, plecară amîndoi la doamna Emilia.

Munca mult prea grea pentru puterile ei, pe care ca soră de caritate era nevoită s-o facă, o îmbolnăvise de șale. O găsiră slăbită și schimbată, cu fața transparentă și cu

pleoapele pe jumătate căzute. Mergea încă singură, dar sprijinindu-se în două bastoane, abia mișcîndu-și picioarele. Dacă la început munca o apropiase de viață, acum boala o îndepărta din ce în ce mai mult de ea. Trăia numai în sfera gîndurilor și a amintirilor ei, participînd parcă somnolentă și de departe la tot ce se petrecea în jurul ei. Suferea foarte puțin, și medicii socoteau aceasta un semn rău ; dar ea, cunoscînd întrucîtva, ca soră de caritate, tot felul de boli, știa că nu mai are scăpare, oamenii nemaiputînd s-o ajute cu nimic, și rămînea calmă. De aceea, cînd Połaniecki o întrebă de sănătate, răspunse ridicîndu-și pleoapele cu greutate :

— Mă lasă picioarele, încolo mă simt bine !

Și se simțea bine într-adevăr. Doar scrupulul moral nu-i dădea pace. În adîncul sufletului era încredințată că, dacă s-ar fi dus la Lourdes, s-ar fi însănătoșit mai mult ca sigur, dar nu voia s-o facă din cauza depărtării dintre Lourdes și mormîntul Litkăi, iar pe de altă parte, pentru că-și dorea moartea. Nu știa totuși dacă are dreptul să neglijeze vreun remediu care ar fi ținut-o în viață, dacă, mai ales, are dreptul să se împotrivească vrerii divinității și minunilor, așa că era foarte neliniștită din această cauză.

Acum se bucura că o va revedea pe Marynia, și-i aștepta gata de drum ; Świrski avea să vină s-o ia la cinci, deocamdată, însă, plecă însoțit de Połaniecki la masă, fiindcă Świrski, deși impresionat de necazul lui Zawiłowski, avea o foame de lup. Odată ajunși, stătură o vreme tăcuți, apoi Połaniecki spuse :

— Aș vrea să te mai rog un lucru ; s-o anunți pe domnișoara Helena de tot ce s-a întîmplat și s-o previi să nu-i spună nimic soției mele.

— Bine, promise Świrski, am să mă duc chiar astăzi la Jaśmień, chipurile în plimbare, și am să mă străduiesc s-o văd. Dacă nu mă va primi, am să-i scriu un bilet, în care am să-i spun că este vorba despre Zawiłowski. Iar

dacă va voi să vină aici, am s-o aduc eu, fiindcă și așa mă întorc pînă diseară.

Și după o clipă, întrebă :

— Osnowski nu ți-a spus dacă domnișoara Ratkowska pleacă și ea cu ei sau rămîne la Przytułów ?

— Nu mi-a spus nimic, răspunse Połaniecki, domnișoara Ratkowska stă de obicei la o rudă mai vîrstnică, doamna Mielnicka. Dacă va pleca totuși, o va face numai pentru a-i ține companie doamnei Osnowska, a cărei natură angelică a făcut o criză de palpitații cînd a văzut ce s-a întîmplat.

— Aha ! ! se miră Świrski.

— Da, alt motiv nu poate avea. Domnișoara Ratkowska a venit să stea la familia Osnowski numai pentru că frumosul Kopowski trebuia chipurile să-i facă ei curte, dar de vreme ce i-a făcut curte alteia, șederea ei nu mai are nici un rost.

— Pe legea mea ! exclamă Świrski, e de necrezut ! Cu excepția Osnowskăi, toate femeile de la Przytułów erau îndrăgostite de acest netot !

Połaniecki zîmbi ironic și clătină din cap ; pe buze îi veniră cuvintele : „fără nici o excepție ! fără nici o excepție !..."

Świrski, însă, își începu comentariile lui despre femei, de la care se abținuse pînă acum.

— Uite, domnule, ca să vezi ! rosti cu uimire. Am cunoscut în viața mea nemțoaice, franțuzoaice, dar mai ales italience ; în genere, italiencele au mai puține aspirații, mai puțină cultură și mai mult temperament, dar sînt mai sincere și mai simple. Să n-apuc să termin macaroanele astea dacă am mai văzut undeva atîtea elanuri false și atîta nepotrivire între firea plată și vorbele mari ! Dacă ai ști ce-a putut să-mi spună domnișoara Ratkowska despre Kopowski ! Sau hai s-o luăm pe „Niteczka" asta. „Plopșorul", „Colonița", pe domnișoara Castelli. Ai fi în stare să juri că e un crin, nu-i așa ? O mimoză, o artistă, o Si-

bilă, un ideal auriu și cu ochi negri pe picioare lungi, tu ? Și cînd colo, poftim ! Și-a dat arama pe față ! A renunțat la un om pentru o moluscă, la un bărbat pentru o păpușă. Cînd a fost la o adică, Sibila s-a transformat într-o garderobieră. Îți spun eu, domnule, toate se dau în vînt după niște fleșcăiți îmbrăcați după ultima modă, trăzni-le-ar !

Świrski își strînse pumnu-i uriaș și vru să lovească în masă, dar Połaniecki îl reținu la timp și-i spuse :

— Dă-mi voie să-ți aduc aminte totuși că este vorba de o excepție !

Świrski începu să se împotrivească, susținînd că „toate sînt la fel" și toate preferă măsura croitorului în locul formei lui Fidias [1] ; treptat, își recăpătă totuși calmul și recunoscu că domnișoara Castelli poate fi o excepție.

— Îți mai aduci aminte, domnule, ce ți-am spus cînd m-ai întrebat de soții Bronicz ? — urmă. Nu tu principii, nu tu caracter, doar parvenitism, nimic altceva ! El era un prost, iar pe ea o cunoști și dumneata... Dumnezeu a avut grijă de mine, fiindcă dacă ar fi știut atunci că eu am nu știu ce hîrtoage prostești, care lor le lipsesc, nu și-ar mai fi dat acre față de mine și puteam să mă las prins în laț ! Mai bine m-ar fi acoperit pămîntul !... Domnule, cum te văd și cum mă vezi, plec cu Zawiłowski în străinătate, fiindcă m-am săturat de toate astea.

Plătiră și plecară.

— Dumneata ce faci acum ?

— Mă duc să-l caut pe Zawiłowski.

— Și de unde ai să-l găsești ?

— Cred că e la casa de nebuni, unde se află tatăl lui, iar dacă nu-i acolo, am să-l aștept la mine acasă.

Tocmai atunci, însă, Zawiłowski se apropia de restaurant. Świrski îl văzu primul de departe.

— Uite-l că vine ! spuse.

— Unde este ?

---

[1] *Fidias* (490—431 î.e.n.), sculptor grec renumit, căruia Pericle îi dă în seamă construcția Partenonului.

— Pe cealaltă parte a străzii. L-aș cunoaște de la o verstă [1], după maxilarul lui. Vrei să-i spui totul chiar acum ? Dacă-i așa, eu plec. N-aveți nevoie de martori.

— Bine, căzu de acord Polaniecki.

Zawiłowski îi văzuse și el, așa că grăbi pasul și se opri înaintea lor, îmbrăcat cu distincție, aproape sclivisit și cu fața luminată de bucurie.

— Tata e mai bine ! îi vesti gîfîind încă, în timp ce le strîngea mîinile, am puțin timp și mă reped astăzi la Przytułów.

Świrski îi strînse mîna cu putere și se depărtă fără un cuvînt. Tînărul privi uimit în urma lui și întrebă :

— Domnul Świrski este supărat pe mine ?

Și uitîndu-se la Polaniecki, abia acum observă că și pe fața acestuia stăruia o expresie serioasă, aproape aspră.

— Ce înseamnă asta ? întrebă, s-a întîmplat ceva ?

— Dragă domnule Ignaś, te-am socotit întotdeauna nu numai un talent de excepție, ci și un caracter de excepție. Trebuie să-ți spun niște vești foarte proaste, dar sînt sigur că vei găsi în dumneata destulă putere ca să nu te lași doborît de nenorocire.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Zawiłowski, schimbîndu-se numaidecît la față.

Polaniecki făcu semn din cap unei birje și răspunse :

— Urcă !... Spre pod ! strigă, adresîndu-se birjarului.

După care, scoase din buzunar scrisoarea lui Osnowski și i-o dădu lui Zawiłowski.

Tînărul rupse plicul în grabă și începu să citească. Cu mare duioșie, Polaniecki îi înconjură mijlocul cu brațul, nedeslipindu-și ochii de pe fața lui care, pe măsură ce citea, răsfrîngea uimirea, neîncrederea în cele citite, descumpănirea și, înainte de toate, o spaimă fără margini. Obrazul îi păli ca ceara, se vedea totuși că, resimțind nenorocirea, n-o înțelege pe deplin ; un răstimp se uită parcă în neștire la Polaniecki și întrebă bîlbîindu-se :

[1] Veche măsură de lungime în Rusia, egală cu 1067 m.

— Cum așa ?... cum a putut ea ?...

Apoi, scoțîndu-și pălăria, își trecu mîna prin păr. Polaniecki, însă, îi spuse :

— Nu știu ce ți-a scris Osnowski, dar așa este !... N-are rost să bagatelizăm lucrurile. Trebuie să ai curajul să-ți spui că tot ce s-a întîmplat este fără întoarcere. Ar fi fost păcat de dumneata, fiindcă ești mai presus decît toate acestea. Sînt destui oameni care te apreciază cu adevărat și te iubesc. Știu și eu că este o mare nenorocire, și nici un frate bun nu te-ar compătimi mai mult decît mine. Dar asta e !... Dragă domnule Ignaś ! Au plecat Dumnezeu știe unde. Și soții Osnowski, de asemenea. La Przytułów nu mai este nimeni. Înțeleg ce trebuie să se întîmple în sufletul dumitale, dar ai în față un viitor mai bun decît dacă ai fi rămas alături de domnișoara Castelli. Dumnezeu te-a predestinat pentru lucruri mai mari, și ți-a dat mai multă putere decît altora. Dumneata ești ca sarea pămîntului. Ai îndatoriri excepționale față de dumneata și de semenii dumitale... Știu că nu-i ușor să renunți dintr-o dată la ce ai iubit, și nu-ți cer să faci asta, dar dumneata n-ai voie să te lași înfrînt de deznădejde, ca un om obișnuit. Da, dragă și sărmane domnule Ignaś !

Polaniecki vorbi multă vreme, și vorbi cu convingere, deoarece el însuși era tulburat. Exprimă în continuare nu numai lucruri pornite din inimă, ci și pline de înțelepciune ; că nenorocirea stă întotdeauna pe loc, pe cînd omul, vrea-nu vrea, trebuie să înainteze în viitor, îndepărtîndu-se astfel tot mai mult de ea. Este adevărat că în urma lui se tîrăște firul durerii și al amintirilor, care se subțiază din ce în ce mai mult, deoarece prin forța lucrurilor oamenii trăiesc cu gîndul la ziua de mîine. Toate acestea erau prea adevărate, dar ceea ce spunea scrisoarea lui Osnowski era ceva mult mai apropiat, mai real, mai pipăibil. Dincolo de cest fapt nu mai existau decît niște sunete goale care îi ajungeau la ureche, dar atît de învălmășite și atît de lipsite de sens pentru

Zawiłowski, încît semănau cu un uruit sau cu ecoul barelor de fier ale podului peste care trecea acum cu Polaniecki. Zawiłowski nu mai putea simți și gîndi decît foarte tulbure, avea totuși senzația în primul rînd că tot ce se întîmplase era pur și simplu imposibil, deși era adevărat, iar în al doilea rînd, că el nu poate și nu va fi niciodată de acord, ceea ce totuși n-avea nici cea mai mică însemnătate. În mintea lui, nu mai era loc pentru altceva. Nu mai era în stare să realizeze nici tot ce pierdea, afară de domnișoara Lineta, nici durerea și regretele lui, nici pustiul din el și prăbușirea tuturor fundamentelor vieții ; știa doar că domnișoara Lineta nu mai este, că nu l-a iubit și l-a părăsit, plecînd cu Kopowski, că logodna lui este ruptă și a rămas singur, în sfîrșit, că toate acestea s-au întîmplat, cu toate că el nu vrea să creadă, socotind situația neverosimilă, cu neputință și înfiorătoare.

Și totuși era reală.

Birja își încetini mersul pe pod, deoarece treceau pe lîngă o cireadă de boi mînați spre oraș ; în mijlocul tropăiturilor greoaie, Polaniecki continuă să vorbească. La urechile lui Zawiłowski ajungeau cuvintele : „Świrski, străinătate, Italia, arta", dar el nu mai realiza că Świrski înseamnă un om cunoscut, străinătatea — plecarea, iar Italia — o țară... Acum el îi spunea domnișoarei Lineta : „Foarte bine, dar cu mine ce se va întîmpla ? Cum ai putut să nu ții seama că te iubesc atît de mult ?" O clipă, avu impresia că dacă s-ar întîlni cu ea și ar putea să-i spună că trebuie să țină cont de durerea semenilor, ar izbucni în plus și i s-ar arunca de gît. „Ne unesc totuși atîtea lucruri, îi mai spuse, eu sînt doar același, al tău..." Și deodată bărbia-i voluntară începu să-i tremure, vinele de la tîmple i se umflară, și ochii i se acoperiră de ceața lacrimilor. Polaniecki, care avea un suflet foarte bun și care credea că izbutise să-l înduioșeze, îl luă de după gît și, el însuși mișcat, începu să-l sărute pe obraji. Dar înduioșarea lui Zawiłowski nu dură multă vreme, deoarece

reveni la realitate. „N-am să-i pot spune nimic, se gîndi, fiindcă n-am s-o mai văd, de vreme ce ea a plecat cu logodnicul ei, cu Kopowski". Și la acest gînd, fața i se împietri din nou. Abia acum începu să-și dea seama limpede de întreaga imensitate a nenorocirii. Se gîndi pentru prima dată că dacă Lineta ar fi murit, pierderea lui ar fi fost mai mică. Prăpastia morții lasă celor ce cred speranța vieții comune pe celălalt tărîm, iar celor ce nu cred în ea — nimicnicia tuturor, adică speranța unirii printr-un destin comun. De aceea, moartea rămîne neputincioasă în fața iubirii, care continuă și dincolo de mormînt ; poate să ne răpească sufletul iubit, dar nu poate să ne interzică să-l iubim, nu poate să-l întineze, dimpotrivă, îl zeifică și-l face nu numai iubit, ci și sfînt. Iar Lineta, lipsindu-l pe Zawiłowski de persoana ei, adică de cea mai scumpă ființă, îl lipsise în același timp de orice speranță, de dreptul de a iubi și de a regreta, de dreptul nostalgiei și al cinstirii ei ; plecînd singură, lăsa în urmă doar amintirea-i mînjită de noroi. Zawiłowski intuia clar acum că dacă nu va înceta s-o iubească, va fi un miezerabil, dar nu se simțea în stare să renunțe la dragostea lui. Și abia în această clipă înțelese cu adevărat pustiirea, ruina și chinurile pe care le încerca. Acum își dădu seama că este mai mult decît putea suporta.

În acest timp, Połaniecki persevera :

— Du-te cu Świrski în Italia, dragul meu, amăgește-ți durerea, suferința... Altfel nu se poate. Lumea este mare ! Sînt atîtea lucruri de văzut și de iubit ! Ai toate ușile deschise înaintea ta. Ca nimeni altul. Lumea are dreptul să primească mult de la tine, dar și tu de la ea. Du-te, dragul meu, viața freamătă în jurul tău, pretutindeni ; ai să încerci impresii noi, cărora nu te vei putea împotrivi, care te vor preocupa și-ți vor alina durerea. N-o să te mai obsedeze amintirile. Świrski o să-ți arate Italia. O să vezi ce companion minunat este și ce orizonturi îți va deschide. Pe de altă parte, îți repet că un om ca tine

trebuie să aibă forța scoicii care transformă totul în perle. Iar acum, ascultă ce-ți spune un prieten adevărat. Pleacă numaidecît în străinătate. Promite-mi că pleci. Cu ajutorul lui Dumnezeu, soția mea va suporta bine nașterea și poate că la primăvară venim și noi acolo. O să vezi ce bine o să ne simțim împreună. Hai, Ignaș, îmi promiți, da ?

— Da, răspunse Zawiłowski, auzind ultimul cuvînt, dar neștiind în genere despre ce este vorba.

— Ei, slavă Domnului ! exclamă Połaniecki. Acum ne întoarcem în oraș și petrecem seara împreună. Am ceva de lucru la birou, și am venit pentru două zile.

Spunînd acestea, porunci birjarului să întoarcă, deoarece și soarele se apropia de asfințit. Era o zi minunată, cum se întîmplă să fie multe la sfîrșitul verii. Deasupra orașului se înălța o pulbere ușoară, aurie ; acoperișurile și mai ales turnurile bisericilor sclipeau pe margini cu refexe de chihlimbar, desenîndu-se curat în aerul străveziu, în care parcă se scăldau cu plăcere. Un răstimp, înaintară în tăcere.

— Unde preferi să mergi, la mine sau acasă la dumneata ? întrebă Połaniecki cînd intrară în oraș.

Circulația intensă păru să-l trezească pe Zawiłowski, fiindcă se uită atent la Połaniecki și răspunse :

— N-ám fost de ieri acasă, pentru că am stat toată noaptea cu tatăl meu. Poate că mi-au venit niscaiva scrisori, așa că hai la mine.

Propunerea lui Zawiłowski se adeveri, întrucît acasă îl aștepta o scrisoare de la doamna Bronicz, expediată din Berlin. Zawiłowski rupse plicul cu înfrigurare și începu să citească, în timp ce Połaniecki, uitîndu-se la fața lui care se schimba văzînd cu ochii, se gîndi :

— Se vede că în sufletul lui tot mai pîlpîie speranța.

Apoi își aduse aminte brusc de medicul acela care spusese odinioară referindu-se la domnișoara Krasławska :

— Eu știu prea bine cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea...

Zawiłowski sfîrși de citit și, rezemîndu-și capul într-o mînă, începu să privească în neștire la masă și la hîrtiile de pe ea. În sfîrșit, își reveni și îi dădu scrisoarea lui Połaniecki.

— Citește și dumneata, îl îndemnă.

Połaniecki luă scrisoarea și citi cele ce urmează :

„Domnule, știu că ai crezut cu adevărat în dragostea dumitale pentru Niteczka și că, la început, ceea ce s-a întîmplat, ți s-a părut o nenorocire ; te rog să mă crezi că nici mie, și nici ei nu ne-a fost ușor să facem acest pas hotărîtor. Poate că dumneata n-ai izbutit s-o cunoști bine pe Niteczka, fiindcă bărbații nu știu să prețuiască multe lucruri, dar trebuie s-o cunoști cel puțin atîta, ca să știi cît suferă cînd este silită să-i facă cea mai mică neplăcere unui străin. Dar ce să-i faci, așa a fost voia Domnului, pe care e păcat să n-o ascultăm. Facem amîndouă ceea ce ne îndeamnă conștiința, iar Niteczka este prea cinstită ca să-ți acorde mîna ei fără să te iubească. Ceea ce s-a întîmplat, s-a întîmplat nu numai cu voia lui Dumnezeu, ci spre binele dumitale și al ei, fiindcă, dacă ar fi devenit soția dumitale fără să te iubească deajuns, cum ar mai fi putut să se împotrivească tentațiilor la care ar fi fost neîndoielnic supusă în această lume a pierzaniei ? Afară de asta, dumneata ai talentul dumitale, așadar ai ceva, pe cînd Niteczka n-are decît inima pe care orice siluire ar frînge-o într-o clipită. Iar dacă ți se pare că ea ți-a înșelat speranțele, gîndește-te și dumneata cu mîna pe inimă a cui vină este mai mare ? Dumneata i-ai făcut un mare rău Niteczkăi, fiindcă i-ai înlănțuit voința și nu i-ai îngăduit să-și urmeze îndemnul inimii, iar în acest fel ai sacrificat, sau erai pe cale să sacrifici, din egoism, fericirea ei, viața ei chiar, pentru că sînt convinsă că în asemena condiții n-ar fi trăit nici un an de

zile. Cu toate acestea, să te ierte Dumnezeu, cum te iertăm și noi ; află că astăzi ne-am rugat pentru dumneata la o slujbă pe care am plătit-o numai în folosul dumitale la biserica Sfintei Jadwiga.

Te rog să ai bunătatea să trimiți verigheta la vila soților Osnowski : pe a dumitale ți-o va da domnișoara Ratkowska, deoarece familia Osnowski trebuia să plece îndată după noi. Încă o dată, Dumnezeu să te ierte și să te aibă în paza lui."

— Asta-i ceva nemaiauzit ! exclamă Połaniecki.

Iar Zawiłowski răspunse cu o liniște sfîșietoare :

— Pesemne că și adevărul poate fi tratat ca și dragostea, eu însă n-am bănuit una ca asta

— Ascultă-mă, Ignaś — continuă Połaniecki care, îndemnat de compasiune, începu să-i spună *tu* lui Zawiłowski — aici nu se pune numai problema nenorocirii tale, ci și aceea a demnității tale. N-ai decît să suferi cît vrei, dar trebuie să găsești puterea să arăți că puțin îți pasă.

Urmă o tăcere prelungită. Doar Połaniecki, amintindu-și de scrisoare, repeta din cînd în cînd :

— Asta întrece orice închipuire !

În sfîrșit, se adresă lui Zawiłowski :

— Świrski se întoarce încă astăzi de la Bùczynek, și diseară trece pe la mine. Vino și tu. O să petrecem seara împreună și o să vorbiți despre călătorie.

— Nu, refuză Zawiłowski, fiindcă după ce mă întorceam de la Przytułów, trebuia să stau noaptea cu tata, așa că mă duc la el. Vin mîine dimineață la dumneata și tot atunci o să mă văd și cu Świrski.

Spunea așa numai pentru că voia să rămînă singur. Połaniecki nu se împotrivi intenției lui de a-și petrece noaptea la spital, deoarece era convins că prezența bolnavului și îngrijirea lui îl vor obosi și mai mult pe

Zawiłowski și-l vor obliga să se culce. Se hotărî totuși să-l conducă pînă la spital.

Se despărțiră într-adevăr abia în fața porții. Cu toate acestea, după ce stătu cîteva minute în spital și-l întrebă pe supraveghetor despre tatăl lui, Zawiłowski plecă și se întoarse pe furiș acasă.

Aprinse o lumînare, reciti încă o dată scrisoarea doamnei Bronicz și, acoperindu-și fața cu mîinile, căzu adînc pe gînduri. Deși citise scrisoarea lui Osnowski și ascultase tot ce-i spusese Połaniecki, îndoiala și speranța îi stăruiau undeva în ungherele sufletului. Știa că faptele se întîmplaseră cu adevărat, dar uneori avea senzația că această realitate nu-i decît un vis rău. Abia scrisoarea doamnei Bronicz pătrunsese pînă în acel colțișor al sufletului, care nu voia să creadă încă, și-i spulberase și această iluzie. Da ! nu mai exista Lineta, nu mai existau viitorul și fericirea lui ! Toate acestea îi reveniseră lui Kopowski, lui rămînîndu-i doar singurătatea, umilința și pustiul nemărginit. Îi mai rămăsese, de asemenea, impresia că dacă „Niteczka" i-ar fi putut smulge și talentul, despre care amintea doamna Bronicz, i l-ar fi smuls și i l-ar fi dat lui Kopowski. Ce însemna el pentru ea în comparație cu Kopowski ? ! „Asta într-adevăr n-am s-o înțeleg niciodată, se gîndi, dar așa este !..." Și începu să reflecteze la ce putea fi atît de mizerabil în el, încît să poată fi sacrificat fără milă, fără umbră de considerație, să se treacă peste el ca peste un vierme. „De ce îl iubește ea pe Kopowski și nu pe mine, deși mi-a spus că mă iubește ?" Își aduse aminte cum tremurase cîndva în brațele lui, atunci cînd îi urase noapte bună în seara logodnei. Iar acum tremură în brațele lui Kopowski. Acest gînd îl făcu să-și bage batista în gură și să strîngă din dinți, ca să nu țipe de durere și turbare. „Ce înseamnă asta ? de ce s-a întîmplat așa ?" A fost doar o vreme cînd el n-o iubea, de ce nu s-a căsătorit atunci cu

Kopowski ? Ce folos avea ea să-l calce în picioare fără să fie nevoie ?

Şi iarăşi desfăcu scrisoarea doamnei Bronicz, aşteptîndu-se parcă să găsească în ea răspunsul la această întrebare înfricoşătoare. Reciti încă o dată fragmentul referitor la voia Domnului şi la aceea că el era vinovat, că el îi făcuse foarte mult rău „Niteczkăi" care îl iartă totuşi, în fine, la slujba pe care o plătise pentru el la biserica Sf. Jadwiga ; cînd sfîrşi, începu să privească la flacăra lumînării, să clipească din ochi şi să se întrebe :

„Cum adică, se poate şi aşa ?... La drept vorbind, care-i vina mea ?..."

Simţi deodată că nu mai ştie care-i diferenţa dintre adevăr şi minciună, bine şi rău, drept şi nedrept. Îl părăsise Lineta, lipsindu-l de fiinţa ei şi de viitor, iar acum începeau să se prăbuşească unul după atlul toate fundamentele vieţii — raţiunea, simţurile, viaţa însăşi... Ştia şi acum că el o iubea pe Niteczka lui mai mult decît orice pe lume şi n-ar fi putut niciodată să-i dorească răul, dar, dincolo de această impresie, tot ce alcătuieşte o fiinţă gînditoare se prefăcea în pulbere şi se împrăştia în această vîntoasă a nenorocirii.

Cu toate acestea, iubea. Lineta se dedublase în cea de acum şi cea de demult. Îşi aduse aminte glasul ei, faţa şi părul auriu, ochii ei negri şi gura, silueta înaltă, mîinile şi căldura pe care o simţise de atîtea ori cînd o sărutase. Imaginaţia înaripată i-o readuse înaintea ochilor aproape palpabilă şi îşi dădu seama nu numai că o iubise cîndva pe aceea de demult, dar că o iubeşte şi acum, că o doreşte nespus, şi pierderea ei îl face să sufere îngrozitor.

De aceea, începu iarăşi să-i spună ca şi cînd ar fi fost de faţă :

— Cum ai putut să crezi că voi suporta această lovitură ?

În acest moment, n-avea nici cea mai mică îndoială că Dumnezeu, de exemplu, știa foarte bine acest lucru. Stătu încă multă vreme cufundat în tăcere, și, cînd își reveni, lumînarea arsese aproape pînă la jumătate.

Dar atunci se petrecu în el ceva neobișnuit.

Avea senzația că se află pe un vas care se desprinde de țărm și i se părea, cum se întîmplă întotdeauna în asemenea situații, că nu el se depărtează, ci malul pe care stătuse mai înainte. Tot ce era el și viața lui, toate gîndurile, speranțele și ambițiile, scopurile și intențiile lui, pînă și dragostea, domnișoara Lineta și pierderea ei, cercul acesta vicios și zbuciumul prin care trecea i se păreau nu numai ca fiind ceva care exista în afara lui, dar rămîneau parcă străine de el, undeva pe țărmul ce se depărta. Se subțiau treptat și se topeau, devenind tot mai mici, mai transparente, asemenea unui vis ; iar el se depărta, simțind că nu mai vrea și nu mai poate să se întoarcă în aceste locuri străine, că tot ce mai rămăsese din el aparține acestui spațiu imens care-l învăluia, deschizîndu-se înaintea lui, nemărginit și misterios...

XV

Patru zile mai tîrziu, în ziua înălțării la cer a Fecioarei Preacurate, care era în același timp și ziua numelui doamnei Polaniecka, veniră la Buczynek soții Bigiel și Świrski. Pe Marynia n-o găsiră acasă, pentru că plecase cu doamna Emilia la biserica de la Jaśmień, să ia parte la vecernie. Aflînd aceasta, doamna Bigiel plecă și ea după ele cu toată grămada de odrasle. Rămași singuri, bărbații începură să discute despre întîmplarea care era pe buzele tuturor de cîteva zile, adică despre încercarea lui Zawiłowski de a se sinucide.

— Astăzi am fost a treia oară la el, spuse Bigiel, dar slujitorii domnişoarei Helena Zawiłowska au poruncă să nu lase pe nimeni să intre, în afară de medici.

— Astăzi, spuse Połaniecki, pentru prima dată nu m-au lăsat nici pe mine să-l văd, dar în celelalte zile am stat de fiecare dată cîteva ceasuri cu el. Soţiei mele îi spun că am treburi la birou.

— Spune-mi şi mie cum s-a întîmplat ? îl rugă Bigiel, care voia să cunoască toate amănuntele, ca să le cerceteze pe urmă în felul lui pe toate feţele.

— Uite cum s-au petrecut lucrurile, răspunse Połaniecki. Ignás mi-a spus că se duce la spitalul de nebuni să stea cu tatăl lui. M-am bucurat, crezînd că astfel va scăpa de gîndurile negre. L-am condus totuşi pînă la poarta spitalului şi mi-a promis că a doua zi va veni la mine. Nu voia, însă, decît să scape de mine, ca să-şi poată trage liniştit un glonte în cap.

— Deci nu tu l-ai găsit cel dintîi după aceea ?

— Nu. Nu bănuiam nimic şi l-aş fi aşteptat pînă a doua zi. Din fericire, domnişoara Helena a venit imediat, cînd a aflat de ruperea logodnei...

— Eu i-am dat de ştire, îl întrerupse Świrski, şi s-a necăjit atît de mult, încît am rămas uimit, de parcă presimţea ce avea să se întîmple.

— E o fiinţă ciudată, adăugă Połaniecki. N-am putut să aflu cum a fost, destul că ea l-a găsit cel dintîi, ea i-a dat primul ajutor, apoi a chemat o grămadă de medici şi, în cele din urmă, a dispus să-l ducă la ea acasă.

— Medicii susţin că va trăi ?

— Ca să fim drepţi, pînă acum nu ştiu nimic. Cred că atunci cînd a tras, a înclinat pistolul, aşa că glonţul, străpungîndu-i fruntea, s-a îndreptat în sus şi s-a oprit sub tidvă. L-au găsit şi l-au scos destul de uşor, dar dacă va trăi, nu se ştie ; iar dacă va trăi, va scăpa oare cu mintea întreagă ? Unul dintre medici se teme de tulbu-

rări ale vorbirii, deocomdată însă luptă toți să rămînă în viață.

Deși cunoscută în linii mari și descrisă pînă atunci zilnic în ziare, întîmplarea produse și acum o impresie atît de puternică, încît o vreme se așternu tăcerea. Świrski, care cu toți mușchii lui de atlet, era impresionabil ca o femeie, păli puțin și izbucni :

— Din cauza unor cabotine !

Dar profesorul Waskowski, care se afla lîngă el, îl dojeni încet :

— Lasă-le în plata Domnului.

— Mă rog, interveni Bigiel, adresîndu-se lui Polaniecki, tu n-ai bănuit nimic ?

— Nu mi-a trecut nici o clipă prin minte că se va împușca. Firește, am văzut că lupta cu el însuși. La un moment dat, cînd mergeam în birjă, bărbia începuse să-i tremure de parcă era gata să izbucnească în plîns, dar are un suflet mîndru. S-a stăpînit numaidecît și a părut că se liniștește. Cel mai mult m-a înșelat promisiunea lui că a doua zi va veni la mine.

Apoi continuă :

— Știți ce, eu cred că picătura care a vărsat paharul a fost scrisoarea doamnei Bronicz. Ignaś mi-a dat-o și mie s-o citesc ; îi scria că așa a vrut Dumnezeu, iar vina e numai a lui, că este un egoist, iar ele nu ascultă decît de glasul conștiinței și al dreptății, îl iartă și-l roagă pe Dumnezeu să-l ierte și El, într-un cuvînt, lucruri nemaipomenite ! Am văzut că era copleșit, și îmi închipui ce trebuie să se fi întîmplat în sufletul acestui om atît de nedreptățit și atît de exaltat cînd și-a dat seama că tot el este socotit vinovat, cînd a înțeles că totul se poate profana, inversa, că rațiunea, adevărul, cele mai elementare principii de dreptate pot fi călcate în picioare, și toate acestea în numele Domnului. Deși nu mă privea cîtuși de puțin, cînd am văzut că simțul moral le lipsește cu desăvîrșire, pe legea mea, mi-am pus întrebarea dacă

nu cumva am înnebunit eu, sau dacă în lumea noastră adevărul şi virtutea nu sînt decît nişte iluzii.

Polaniecki începu să se tragă de barbă, atît de tare îl indigna amintirea scrisorii doamnei Broniez, iar Świrski interveni :

— Acum înţeleg că în astfel de împrejurări îţi vine să te lepezi de viaţă.

Dar Waskowski începu să-şi frece fruntea cu mîna, apoi vorbi parcă de unul singur :

— Da. Am văzut şi din aceştia... Pentru că unii oameni nu cred din dragoste, ci parcă numai fiindcă ateismul a dat faliment... şi din disperare. Cine îşi închipuie că undeva acolo, dincolo de fenomene, nu există un Părinte milostiv, care îşi aşează mîna pe toate capetele în suferinţă, ci un El oarecare, inaccesibil, necercetat şi indiferent — e totuna dacă-i zici absolut sau nirvana — atunci acel El este numai o noţiune, nu dragoste, şi nu poate să-l iubească, iar dacă se abate nenorocirea asupra lui, se leapădă de viaţă.

— Fie şi aşa, răspunse Świrski supărat, dar, în acest timp, Zawiłowski zace cu tîdva spartă, iar ele s-au dus la mare şi o duc bine acolo.

— De unde ştii dumneata că o duc bine ? întrebă Waskowski.

— Să le ia dracu !

— Eu îţi spun că sînt nişte femei nefericite. Nu poţi să calci în picioare adevărul fără să fii pedepsit. Vor încerca să-şi bage în cap una alteia tot felul de lucruri, dar nu vor fi în stare să se convingă, să se respecte pe ele însele ; vor începe să se dispreţuiască treptat şi, în cele din urmă, pînă şi dragostea care le apropie se va transforma într-o aversiune ascunsă. Aici vor ajunge.

— Ducă-se dracului ! repetă Świrski.

— Mila Domnului există pentru cei răi, nu pentru cei buni, încheie Waskowski.

În acest timp, Bigiel discuta cu Połaniecki, admirînd bunătatea și curajul domnișoarei Helena Zawiłowska.

— Ce se va mai bîrfi pe socoteala lor, spuse.

— Ei nici că-i pasă de asta, răspunse Połaniecki. Nu ține cont de lume, pentru că nu vrea nimic de la ea. Are un suflet mîndru, ca și el. Cu Zawiłowski s-a purtat întotdeauna foarte prietenoasă, așa că gestul lui deznădăjduit trebuie s-o fi impresionat profund. Știți ?... Tărășenia cu Płoszowski ?...

— L-am cunoscut personal, spuse Świrski. Tatăl lui m-a asigurat cel dintîi, la Roma, că voi izbuti... Despre domnișoara Helena pareă se spunea că era logodnica lui Płoszowski.

— N-a fost niciodată, dar se pare că în adîncul inimii îl iubea foarte mult. Avea atîta succes... Oricum, e sigur că de la moartea lui, ea s-a schimbat cu totul. Pentru o femeie atît de credincioasă, sinuciderea lui trebuie să fi fost într-adevăr o lovitură teribilă ; și cînd te gîndești că nici nu poate să se roage pentru omul pe care l-a iubit !... Iar acum și Zawiłowski !... Este singura care va face totul ca să-l salveze. Ieri, cînd am fost acolo, m-a întîmpinat abia ținîndu-se pe picioare, palidă, obosită, nedormită. Și doar are cine să-l îngrijească. Domnișoara Ratkowska mi-a spus că de patru zile dacă a dormit o oră.

— Domnișoara Ratkowska ? întrebă Świrski cu însuflețire.

— Da. Am uitat să vă spun că a aflat din ziare de nenorocire și în aceeași zi s-a mutat la domnișoara Helena, ca să aibă grijă de Zawiłowski. Biata de ea, parcă e mai mult o umbră, decît un om.

— Domnișoara Ratkowska !... repetă Świrski.

Și începu să-și caute cu mîna în buzunarul de la surtuc portofelul în care ținea biletul ei. Își aduse aminte de cuvintele ei : „Am ales pe altcineva, și dacă nu voi fi niciodată fericită, cel puțin nu vreau să-mi reproșez mai tîrziu că n-am fost sinceră". Abia acum înțelese

însemnătatea și tragedia reală a acestor cuvinte. Uite că împotriva oricăror uzanțe de societate, fără să-i pese de gura lumii, această fată se ducea acum să vegheze pe acest sinucigaș. Ce putea însemna asta ? Era limpede ca lumina soarelui. E adevărat, Kopowski plecase cu alta, dar ea spusese întotdeauna deschis ce gîndește despre Kopowski, iar dacă Zawiłowski i-ar fi fost indiferent, nu s-ar fi dus acum să aibă grijă de el la căpătîiul patului.

— Am impresia că sînt un măgar ! murmură Świrski.

Nu fu, însă, singura concluzie la care ajunse după o chibzuință matură. Îl cuprinse deodată dorul de domnișoara Ratkowska, regretul că nu se întîmplase ce putea să se întîmple, și o milă fără margini de el însuși : „Iar ai ratat, mistrețule, își spuse mai departe, așa-ți trebuie ! Un om bun ar fi fost impresionat, iar tu ai început să scrîșnești din dinți ; ai bănuit-o că-l iubește pe prostănacul ăla, că se prefacc că are aspirații înalte, că este o natură comună ; ai bîrfit-o față de doamna Polaniecka și față de el ; ai nedreptățit o făptură dulce și nefericită nu pentru că refuzul ei te-ar fi durut prea mult, ci numai din vanitate. Așa-ți trebuie ! Ești un măgar, n-o meriți și-o să rămîi singur, ca o maimuță închisă într-o cușcă la menajerie".

În aceste reproșuri, era o parte de adevăr. În realitate, Świrski nu fusese prea îndrăgostit de domnișoara Ratkowska, dar refuzul ei îl duruse mai adînc decît recunoscuse el însuși, și neputînd să-și stăpînească amărăciunea, se lansase în considerații generale despre femei, referindu-se de fiecare dată la domnișoara Ratkowska, firește, în defavoarea ei.

Acum înțelese toată lipsa de noimă a acestor raționamente. „Sintezele astea prostești m-au pierdut întotdeauna, se gîndi. Femeile sînt și ele niște făpturi diferite, ca toți oamenii, iar noțiunea generală de femeie nu lămurește nimic. Există unele, ca domnișoara Castelli sau

doamna Osnowska, pe care le bănuiesc în stare de cine știe ce nimicnicii, la urma urmei neavînd nici o dovadă ; pe de altă parte, însă, sînt și dintre cele ca doamna Połaniecka și doamna Bigiel, sora Aniela, domnișoara Helena și domnișoara Stefcia. Biata copilă, așa-mi trebuie ! Ea se chinuia fără să spună la nimeni, iar eu scrîșneam din dinți. Dacă fata asta nu e de zece ori mai bună decît mine, soarele nu valorează mai mult ca luleaua mea. A avut dreptate să respingă un astfel de bivol. Am s-o apuc spre orient și basta ! Lumină ca în Egipt, nu mai e nicăieri pe lume !... Uite ce înseamnă o femeie cumsecade ! Pînă și refuzul ei a fost spre binele meu, deoarece m-am convins astfel că teoriile mele despre femei sînt bune de aruncat la ciini. Nu mă așteptam, însă, ca domnișoara Zawiłowska să pună un regiment de dragoni să păzească ușa ; trebuie s-o văd pe sărmana cealaltă și să-i spun ce gîndesc despre ea."

Într-adevăr, a doua zi se duse acasă la domnișoara Helena. Slujitorii nu-l lăsară să intre, dar insistă atît de mult, încît pînă la urmă fu primit. Domnișoara Helena, crezînd că venise din prietenie și grijă pentru Zawiłowski, îl conduse în camera în care zăcea bolnavul. Aici, în semiobscuritatea transperantelor lăsate, îl zări pe Zawiłowski, care mirosea de departe a iod, cu capul bandajat și cu bărbia ieșită înainte, iar lîngă el, pe cele două femei vlăguite, cu fețele aprinse de nesomn, semănînd într-adevăr cu două umbre. Zawiłowski era întins pe pat, cu gura deschisă, schimbat cu totul, parcă incomparabil mai bătrîn, cu pleoapele-i umflate care i se iteau de sub bandaj. Świrski se atașase foarte mult de el și, sensibil cum era, îl compătimea în aceeași măsură ca și Połaniecki ori Osnowski, dar acum fu izbit de urîtenia lui. „S-a aranjat grozav", se gîndi, apoi se adresă domnișoarei Helena, întrebînd-o cu jumătate de glas :

— Nu și-a recăpătat cunoștința ?

— Nu, veni răspunsul în șoaptă.

— Medicul ce spune ?

Domnișoara Helena își desfăcu mîinile-i slăbite în semn că nu e nimic sigur, după care șopti iarăși :

— Azi e a cincea zi...

— Și temperatura a scăzut, adăugă domnișoara Ratkowska.

Świrski voia să le ofere serviciile lui, să le ajute să-l îngrijească pe bolnav, dar domnișoara Zawiłowska îi arătă din ochi un medic tînăr care, stînd în fotoliul de lîngă masa cu un lighean și grămezi de vată îmbibate în iod, moțăia de oboseală în așteptarea schimbului.

— Am angajat doi medici, șopti domnișoara Ratkowska, iar afară de ei, vin și cîțiva oameni de la spital, care știu să umble cu bolnavii.

— Totuși vă chinuiți îngrozitor.

— E vorba de bolnav, în primul rînd !... răspunse privind spre pat.

Świrski îi urmă privirea. Ochii lui se obișnuiseră cu întunericul, așa că acum văzu deslușit fața lui Zawiłowski, nemișcată, cu buzele aproape negre. Trupul lui lung era de asemena nemișcat, numai degetele mîinii slăbite, care zăcea pe pătură, se mișcau uniform, rîcîind parcă.

„Pe legea mea, peste cîteva zile o să-l ducă la cimitir !" se gîndi aducîndu-și aminte de un coleg al lui, „Slavul", cu care se hîrjonea Bukacki cînd era în viață, și care împușcîndu-se în cap, murise abia după două săptămîni de chinuri.

Vrînd totuși să le încurajeze pe bietele femei, spuse împotriva propriei convingeri :

— Cînd ai o rană ca asta, ori mori imediat, ori te vindeci.

Domnișoara Helena nu răspunse nimic, dar fața i se strînse spasmodic și buzele îi păliră. Se vede că în sufletul ei stăruia gîndul înfiorător că poate să moară și el, și voia să-l alunge. Îi ajungea sinuciderea de demult, așa

că pentru ea era vorba de ceva mai mult decît de salvarea vieții lui Zawiłowski.

Świrski începu să-și ia rămas bun. Venise pregătit să-i vorbească domnișoarei Ratkowska, să recunoască deschis că o bănuise pe nedrept, să-i mărturisească respectul pe care îl nutrea pentru ea și s-o roage să-i acorde prietenia ei, dar față de tragedia reală a acestor două femei, față de groaza morții, față de acest trup pe jumătate cadavru, își dădu seama numaidecît că tot ce voise să spună era mărunt, banal, iar aici nu era locul potrivit pentru asemenea lucruri serbede, personale.

Se mulțumi să-și apese buzele în tăcere pe mîna domnișoarei Helena, apoi pe aceea a domnișoarei Ratkowska și, părăsind această încăpere suprasaturată de mirosul de iod și de nenorocire, răsuflă adînc.

În închipuirea lui de pictor, stăruia imaginea clară a lui Zawiłowski, schimbat, cu zece ani mai în vîrstă, cu capul bandajat și cu buzele negre.

Cu toată compasiunea pe care o simțea pentru el, fu cuprins deodată de revoltă.

— Și-a găurit țeasta, murmură, și-a găurit talentul, și habar n-are! Iar bietele femei sînt gata să-și dea sufletul și tremură ca două frunze în vînt.

După care îl năpădi un sentiment de invidie, parcă de părere de rău, și începu să monologheze :

— Ce-i, bătrîne! Nu-i așa că dacă, de exemplu, tu ți-ai introduce o bucățică de plumb în talentul tău, n-ar păși nimeni așa în vîrful degetelor pe lîngă tine ?

Îi întrerupse meditațiile domnul Pławicki care, întîlnindu-l la colțul străzii, îl opri și începu să-i spună :

— Abia am sosit de la Karlsbad. Ce femei grozave, domnule! Astăzi mă duc la Buczynek... L-am văzut pe Polaniecki, așa că știu că fiica mea e sănătoasă, dar el parcă a mai slăbit.

— Pentru că a avut un mare necaz. Ai auzit de Zawiłowski ?

— Am auzit, cum să nu ! Ca să vezi, domnule ! Ce zici de asta ?

— Mare nenorocire !

— Adevărat, dar e clar că și astăzi nu mai există principii. Sînt de vină numai scornelile astea ale voastre, ateismul, hipnotismul, socialismul. Tineretul nu mai are principii, asta e !...

XVI

Copleșit de catastrofă, Polaniecki uitase cu totul de făgăduiala făcută lui Osnowski de a-i scrie cum va suporta Zawiłowski ruperea logodnei și plecarea domnișoarei Castelli. Osnowski, însă, aflînd din ziare despre nenorocire, începu să-i telegrafieze zilnic, întrebîndu-l de starea bolnavului : era foarte îngrijorat. În presă și printre oameni circulau vești dintre cele mai contradictorii. Unele gazete anunțau că situația este deznădăjduită, altele prevesteau o însănătoșire grabnică. Multă vreme, Polaniecki nu putu să-i spună nimic, și abia după două săptămîni îi telegrafie că bolnavul nu se mai luptă între viață și moarte, iar medicii garantează că va scăpa.

Osnowski îi răspunse printr-o scrisoare lungă, în care îi împărtășea tot felul de noutăți de la Ostende.

„Dumnezeu să te răsplătească pentru vestea bună. Așadar, este hotărît, orice primejdie a trecut ? Nici nu știu să-ți spun ce povară ne-ai luat de pe inimă la amîndoi. Spune-i lui Ignaś că nu numai eu, ci și soția mea a primit cu lacrimi în ochi vestea că va fi salvat. Acum nu se mai gîndește și nu mai vorbește decît despre el. Dragă domnule, ce înseamnă și femeile astea ! se pot scrie tomuri întregi despre ele ! Firește, Anetka este o excepție, dar, te rog să mă crezi, cu toată înfricoșarea, jalea și compasiunea care o copleșesc, Ignaś a crescut și mai

mult în ochii ei prin această faptă necugetată. Ele sînt înclinate atît de mult să caute partea romantică a lucrurilor, încît pînă și în Kopowski, Aneta, care știe cît este de prost, vede acum ceva demonic, el fiind cauza nenorocirii. Dar, în primul rînd, să-i mulțumim lui Dumnezeu pentru salvarea lui Ignaś ! Să trăiască spre slava poporului nostru și să-și găsească o ființă vrednică de el. Din telegrama dumitale înțeleg că se află în grija domnișoarei Helena. Să-i dea Dumnezeu și ei tot binele pentru inima ei bună ! Într-adevăr, nici ea nu are pe nimeni mai apropiat pe lume, și îmi închipui că Ignaś, aducîndu-i aminte de Płoszowski, îi este și mai drag.

Acum, cînd m-ai liniștit în legătură cu viața lui, pot să vă aduc la cunoștință unele lucruri despre mătușa Bronicz și despre Lineta. Poate că ai auzit deja că ele au venit aici împreună cu Kopowski. La început, plecaseră la Scheveningen, dar au aflat că acolo bîntuie variola, așa că au fugit la Ostende, nebănuind că sîntem și noi aici. Ne-am întîlnit de cîteva ori la Kursal și ne-am prefăcut că nu ne cunoaștem. Kopowski ne-a lăsat și cartea de vizită, dar nu i-am întors vizita, deși, cum bine zice soția mea, el este mult mai puțin vinovat decît ele. Abia după ce am primit telegrama în care mă asigurai că Ignaś a scăpat de primejdie, mi s-a părut că simțămintele omenești îmi dictează să le-o arăt și lor, ceea ce am și făcut. Și așa, nu prea o duc bine aici, deoarece cunoscuții îi evită, am vrut deci ca cel puțin să știe că n-au pe conștiință o viață de om, cu atît mai mult, cu cît Lineta n-a rămas indiferentă la nenorocirea lui Ignaś. Într-adevăr în aceeași zi ne-au făcut o vizită, și soția mea le-a primit. Are dreptate cînd spune că răul este o boală morală, și nu trebuie să părăsești niciodată niște rude bolnave. În general, această primă luare de contact a fost și dificilă și stînjenitoare pentru amîndouă părțile. Despre Ignaś n-am vorbit deloc. Kopowski se prezintă aici drept logodnicul Linetei, dar nu par prea fericiți, deși, e drept,

ea e mai potrivită pentru el decît pentru Ignaś, şi cel puţin din acest punct de vedere, tot ce s-a întîmplat, poate fi socotit ca fiind voia Celui-de-sus. Ştiu din auzite că şi mătuşa Bronicz înfăţişează lucrurile la fel. Dumitale nu trebuie să-ţi mai spun cît mă înfurie cînd le văd pe toate că fac atîta caz de numele lui Dumnezeu. Ştiu că pe unii dintre cunoscuţii care se află aici, a încercat să-i convingă că au rupt relaţiile cu Ignaś din cauză că era lipsit de sentimente religioase ; altora le-a povestit despre despotismul şi nepotrivirea lui de caracter cu Lineta. Totul nu-i decît praf în ochii lumii şi ai lor. Tot încercînd să-i convingă pe alţii, în cele din urmă, mătuşa începuse să creadă şi ea în firea superioară a Linetei, aşa că a suferit o mare dezamăgire. E adevărat, crede că este de datoria ei s-o acopere, născoceşte cîte şi mai cîte în apărarea ei şi se zbate ca o ieşită din minţi, dar degeaba, dezamăgirea stăruie în ea şi cred că asta o macină, fiindcă a slăbit foarte mult. Sînt interesate pesemne şi de relaţiile cu noi ; cred că astfel se vor apropia iarăşi de lume, dar deşi soţia mea le-a primit, legăturile noastre nu vor mai fi niciodată ca înainte ! Eu cel dintîi n-aş putea îngădui una ca asta, avînd în vedere obligaţia mea de a-i alege soţiei mele o companie corespunzătoare. Cununia Linetei cu Kopowski va avea loc probabil la Paris, peste două luni. Natural, nu ne vom duce. De altfel, soţia mea este foarte sceptică în această privinţă. Ţi-am scris pe larg, sperînd că în acest fel te voi obliga şi pe dumneata să-mi răspunzi la fel, cu cît mai multe amănunte despre Ignaś. Cînd starea sănătăţii i-o va îngădui, te rog să-l îmbrăţişezi din partea mea şi să-i spui că are şi va avea întotdeauna în mine pe cel mai sincer şi mai devotat prieten".

Cu toate că era destul de tîrziu, doamna Marynia locuia şi acum la Buczynek, aşa că Połaniecki, primind scrisoarea la birou, le-o arătă mai întîi soţilor Bigiel, la care luă masa de prînz.

— Mă bucur de un singur lucru, spuse doamna Bigiel cînd sfîrși de citit, mă bucur că se căsătorește imediat cu Kopowski. Altminteri, mi-ar fi fost teamă că Ignaś n-ar fi renunțat la iubirea lui și, însănătoșindu-se, ar fi vrut să se întoarcă la ea.

— Nu. Zawiłowski e un om de caracter și cred că nu s-ar fi întors în nici un caz, se împotrivi Bigiel. Tu ce crezi, Stach ?

Bigiel era atît de obișnuit ca în orice împrejurări să-i ceară părerea asociatului său, încît apelă și de astă dată la el.

— Eu cred că atunci cînd își vor da seama mai bine ce-au făcut, mai degrabă ele vor vrea să se întoarcă la vechile relații ; cît despre el, am trăit și am văzut atîtea lucruri incredibile, încît nu mai bag mîna-n foc pentru nimeni.

În această clipă, Połaniecki își aminti din nou cuvintele : „Eu o știu cum este, dar nu pot să-mi rup sufletul de ea".

— În locul lui, tu te-ai întoarce ? insistă Bigiel.

— Cred că nu, dar nu garantez nici pentru mine. În primul rînd, eu nu mi-aș fi tras un glonte în cap. De altfel, nu știu nimic.

Vorbea în silă, fiindcă se gîndea că dacă cineva n-avea dreptul să garanteze pentru sine, apoi el era acela.

Interveni, însă, doamna Bigiel :

— Aș da nu știu cît să-l pot vedea pe Ignaś, dar se pare că mai repede cucerești o fortăreață, decît să pătrunzi pînă la el. Nu pricep de ce domnișoara Helena îl ferește de niște oameni atît de binevoitori, cum sîntem noi.

— Îl ferește de oameni, pentru că medicul i-a recomandat liniște absolută. Pe de altă parte, de cînd și-a recăpătat memoria, nu-i face plăcere să vadă pe nimeni, nici măcar pe prietenii lui. Și e de înțeles. Nu poate vorbi cu ei despre fapta lui și vede că oricine se apropie de el nu se gîndește decît la asta.

— Dumneata te duci la-el în fiecare zi !

— Pe mine mă lasă, fiindcă eu am fost în miezul lucrurilor de la început. Eu am fost primul care i-a vorbit de ruperea logodnei și chipurile am avut grijă de el.

— Oare vorbește și acum de fata asta ?

— Le-am întrebat pe domnișoara Helena și pe domnișoara Ratkowska și mi-au spus că n-a pomenit niciodată de ea. Eu stau ceasuri întregi lîngă el și n-am auzit nici eu nimic. E ciudat ; e conștient, știe că este rănit, știe că este bolnav, dar pare totuși că nu-și mai aduce aminte de nimic, ca și cînd trecutul nici n-ar fi existat. Medicii spun că rănile la cap provoacă manifestări dintre cele mai neobișnuite. Altfel, cunoaște pe oricine se apropie de el ; se arată foarte recunoscător față de domnișoara Helena și domnișoara Ratkowska. S-a atașat îndeosebi de domnișoara Ratkowska și se vede că-i duce dorul cînd pleacă de lîngă el. Dar, pe legea mea, ce să mai vorbim, amîndouă sînt atît de bune !

— Pe mine mă impresionează mai ales domnișoara Ratkowska, mărturisi doamna Bigiel.

Iar Bigiel interveni și el :

— Gîndindu-mă bine la toate astea, am ajuns la concluzia că ea trebuie să fie îndrăgostită de el.

— Ai pierdut vremea degeaba, îi răspunse Połaniecki, fiindcă e clar ca lumina zilei. Biata fată și-a ascuns sentimentele pînă cînd a venit nenorocirea. De aceea a refuzat o partidă ca Świrski. Nu fac o taină din asta, întrucît chiar pictorul vorbește de față cu toată lumea. El are impresia că este vinovat față de ea, pentru că a bănuit-o că-l iubește pe Kopowski. Cînd s-a împușcat Zawiłowski, ea locuia la o rudă a ei, doamna Mielnicka, iar cînd a aflat că domnișoara Helena l-a luat acasă pe Ignaś, a venit la ea și a convins-o să-i îngăduie să rămînă și ea acolo. Toți înțeleg prea bine ce poate să însemne asta, dar ei nu-i pasă de părerea nimănui, ca și domnișoarei Helena.

Aici Polaniecki se adresă doamnei Bigiel :

— Doamnă dragă, pe dumneata te impresionează mai mult domnişoara Ratkowska, dar gîndeşte-te numai ce figură tragică este domnişoara Helena. Zawiłowski cel puţin trăieşte, dar Płoszowski a ţintit mai bine. Şi, după credinţa ei, n-are parte de milă nici măcar pe lumea cealaltă. Iar ea îl iubeşte. Asta-i situaţia ! După prima sinucidere, vine şi a doua, scormoneşte toate rănile ; împrospătează toate amintirile. Domnişoara Ratkowska poate fi într-adevăr înduioşătoare, dar cealaltă are viaţa frîntă pentru totdeauna ; nici o speranţă de nicăieri, numai disperare.

— E foarte adevărat ! Dar cred că s-a legat foarte mult de Ignaś, de vreme ce are grijă de el...

— Eu pricep de ce se poartă aşa. Salvîndu-l pe Zawiłowski, vrea să dobîndească de la Dumnezeu milă pentru celălalt.

— Se prea poate, căzu de acord Bigiel. Iar Zawiłowski, cine ştie dacă nu se va căsători cu domnişoara Ratkowska, după ce se va însănătoşi.

— Dacă va uita de cealaltă, dacă nu se va prăbuşi şi dacă se va însănătoşi.

— Cum adică, dacă se va însănătoşi ? Doar tu ai spus că nu mai e nici o îndoială.

— Da, nu mai e nici o îndoială că va trăi, întrebarea este dacă va mai fi Zawiłowski cel de dinainte. Chiar dacă nu s-ar fi împuşcat, nu se ştie dacă o astfel de lovitură n-ar fi doborît un om atît de exaltat. Iar acum are şi capul spart ! Pentru asta se plăteşte. Cine poate şti ce va fi mai tîrziu ; acum, spre exemplu, chipurile este conştient şi vorbeşte cu judecată, dar cîteodată se poticneşte şi nu mai este în stare să-şi aducă aminte un cuvînt cît se poate de simplu. Mai înainte, nu se poticnea niciodată. E ciudat că ţine foarte bine minte numele lucrurilor, dar cînd e vorba despre vreo activitate, de cele mai multe

ori se oprește, și uneori își amintește cu mare efort, iar alte ori nu.

— Și medicul ce zice ?

— Toată nădejdea e în Dumnezeu, iar medicul speră și el că o să-i treacă. Totuși, chiar ieri, cînd am stat la el, a rostit : „Doamna..." și s-a oprit. Se vede că își amintise de Marynia, dar nu știa cum să întrebe de ea. E adevărat, cu fiecare zi care trece, vorbește tot mai mult, dar pînă cînd își va reveni cu totul, poate să mai treacă multă vreme, iar niscaiva urme s-ar putea să rămînă pentru totdeauna.

— Marynia a aflat și ea de tot ce s-a întîmplat ?

— Cîtă vreme n-a existat certitudinea că va trăi, am păstrat secretul, dar, după aceea, am preferat să-i spun. Evident, am fost foarte prudent. Nu mai putea rămîne totul o taină pentru ea. Lumea vorbește prea mult și mi-a fost frică să nu afle de la altcineva. De altfel, i-am spus că este rănit ușor și nu-l mai amenință nici un pericol, dar medicii i-au interzis orice vizite. Și așa este foarte îngrijorată.

— Cînd o aduci la Varșovia ?

— Cît e frumos, prefer să stea la Buczynek.

Discuția fu întreruptă de un slujitor care-i înmînă o scrisoare lui Połaniecki. Scrisoarea era de la Maszko și conținea următoarele cuvinte :

„Vreau să te văd în interesul tău. Te aștept acasă la tine la ora cinci".

„Curios, ce mai vrea și ăsta ?" se întrebă Połaniecki.

— Cine ți-a scris ?

— Maszko. Vrea să ne întîlnim.

— Afaceri și iar afaceri ! spuse Bigiel. Ăsta știu că are destule. Cîteodată mă și mir de unde are atîta putere și minte pentru toate. Știi oare că doamna Krasławska a venit și că și-a pierdut vederea cu totul ? Nu mai vede nimic, dar absolut nimic, cum îți spun !

înainte de a pleca la țară, am fost pe la ele. Încotro vezi cu ochii, numai suferință omenească, mai mare mila!

— Da, dar omul se cunoaște la nevoie, răspunse doamna Bigiel. Îți aduci aminte, despre doamna Maszko credeam cu toții că are o fire cam uscată și, cînd colo, să nu-ți vină să crezi cît este de bună cu mama ei. N-o lasă pe slujitoare să se apropie de ea, o duce singură peste tot, o slujește, îi citește. Mi-a făcut cu adevărat o surpriză plăcută, mai exact mi-au făcut, fiindcă doamna Kraslawska a renunțat la fumurile ei de altădată. Mai mare dragul să vezi cît de-ataşate sînt aceste femei una de alta. Se pare că în doamna Maszko era totuși ceva ce n-am fost în stare să vedem.

— Amîndouă s-au arătat grozav de revoltate de purtarea domnișoarei Castelli, adăugă Bigiel. Doamna Kraslawska ne-a și spus: „Dacă Terka mea s-ar fi purtat așa, cum mă vezi, oarbă și neputincioasă, m-aș fi lepădat de ea". Dar doamna Maszko este așa cum este, și nu s-ar fi purtat astfel, pentru că e un alt soi de femeie.

Połaniecki își bău ceașca de cafea neagră și își luă la revedere. Orice discuție despre doamna Maszko îi devenise de la o vreme insuportabilă, iar pe de altă parte, avea senzația că iarăși aude un fragment din aceeași stranie comedie umană, care se juca în jurul lui și în care își avea și el rolul lui mărunt. Nu-i trecea prin minte că natura omenească este atît de complicată, încît pînă și în cea mai meschină ființă pot exista embrioane bune, și că doamna Maszko poate fi totuși o fiică iubitoare. În genere, prefera să nu se gîndească la asta; în schimb, începu să reflecteze la nevoia care-l aducea pe Maszko la el. Uitînd că Maszko îi scrisese în bilet că vrea să-l vadă, nu în interesul propriu, ci într-al lui, al lui Połaniecki, bănui oarecum neliniștit că-i va cere iarăși bani.

„Iar eu, se gîndi, de astă dată n-am să-l mai refuz". Și-i veni în minte gîndul că viața este aidoma unei mașinării

de ceasornic. Cînd se strică ceva la o rotiță, toate celelalte încep să funcționeze alandala. Ce legătură putea să existe între relația lui accidentală cu doamna Maszko și afacerile, banii și negustoria lui? Intuia totuși că nici măcar negustorul din el nu mai are, cel puțin față de Maszko, libertatea pe care o avea mai înainte. Cu toate acestea, presupunerile lui nu se adeveriră. Maszko nu venea să-i ceară bani.

— Te-am căutat la birou și acasă, îi spuse, în cele din urmă, am bănuit că ești la familia Bigiel, și ți-am trimis biletul acolo. Vreau să discutăm ceva care te interesază.

— Cu ce pot să-ți fiu de folos? întrebă Polaniecki.

— Mai întîi, te rog ca tot ce-ți voi spune să rămînă între noi.

— Bine, te ascult.

Maszko privi un timp în tăcere la Polaniecki, vrînd parcă să-l pregătească astfel pentru o veste foarte importantă, apoi rosti cu o liniște ciudată, măsurîndu-și fiecare cuvînt:

— Am vrut să-ți spun că sînt pierdut fără scăpare.

— Ai pierdut procesul?

— Nu. Procesul va avea loc abia peste cîteva săptămîni, dar știu că-l voi pierde.

— De ce ești atît de sigur?

— Ți-am spus odată, dacă-ți mai amintești, că procesele pentru doborîrea testamentelor se cîștigă aproape întotdeauna, deoarece atacul este de obicei mai energic decît apărarea, că doborîrea interesează pe cineva anume, iar menținerea hotărîrii testamentare nu. În lumea asta, te poți agăța de orice, fiindcă deși ceva este în spiritul legii, mai totdeauna se găsește cîte o abatere mai mică sau mai mare de la litera ei, iar judecata trebuie să respecte forma.

— Da, mi-ai spus toate acestea.

— Ei bine, așa este și cu procesul pe care l-am preluat eu. Nu era chiar atît de riscat, cum pare. Eu nu eram interesat decît să dobor testamentul și poate că aș fi izbutit să găsesc vreo abatere de la litera legii, dacă cineva nu s-ar fi străduit să demonstreze cu tot atîta rîvnă că totul este în regulă. Prea multe nu-ți mai spun, e destul să știi că am de-a face nu numai cu un avocat rival, și încă unul uns cu toate alifiile, ci și cu un dușman personal, care nu numai că vrea să cîștige procesul, dar vrea să mă și piardă pe mine. Cîndva, l-am făcut de rîs, și acum se răzbună.

— Eu nu pot să pricep cum de nu ai de-a face numai cu procuratura ?

— Fiindcă există și niște înscrisuri particulare, pentru apărarea cărora partea adversă a apelat la același Śledź. De altfel, n-are nici o importanță. Trebuie să pierd procesul, deoarece în aceste condiții poate fi pierdut, și dacă aș fi în locul lui Śledź, l-aș cîștiga eu. Știu dinainte, și nu-mi fac iluzii. Dar, destul cu toate astea !

— O să mergi mai departe, o să ceri rejudecarea procesului.

— Nu, dragul meu. Nu mai pot merge mai departe.

— De ce ?

— Pentru că am mai multe datorii decît fire de păr în cap, și, după prima înfrîngere, creditorii se vor repezi asupra mea, așa că trebuie să spăl putina, sfîrși cu glasul coborît...

Se înstăpîni tăcerea. Maszko își sprijini un cot pe genunchi, capul într-o mînă și o vreme stătu gîrbovit, dar după un răstimp, fără să-și ridice capul, începu să vorbească din nou, parcă de unul singur.

— S-a rupt ața. Am înnodat-o cu disperare pînă cînd mi-au amorțit mîinile ; nimeni n-ar fi rezistat atîta. Dar nu mai pot ! Dumnezeu mi-e martor, nu mai am putere. Orice lucru își are sfîrșitul lui și... să se sfîrșească odată !

Răsuflă adînc, ca un om grozav de obosit, apoi își înălță capul și spuse :

— Totuși, asta mă privește numai pe mine, iar eu am venit să discutăm despre treburile tale. Ascultă, așa cum scrie în contractul de vînzare-cumpărare al moșiei Krzemień, după parcelarea Magierówkăi, trebuia să plătesc partea soției tale ; ție, am să-ți dau cîteva mii de ruble. Socrul tău m-a angajat să-i asigur o rentă viageră. Iar eu vin acum la tine să-ți spun că dacă nu peste o săptămînă, peste cel mult două, voi fugi în străinătate, întrucît am dat faliment și nu veți mai vedea o para din toți banii ăștia.

Maszko, spunînd toate acestea apăsat și cu tupeul omului care nu mai are nimic de pierdut, începu să se uite la Połaniecki, de parcă voia să-l vadă revoltîndu-se.

Fu însă cu totul dezagămit. Fața lui Połaniecki se întunecă într-adevăr într-o clipită, parcă de furie înăbușită, dar se liniști repede și răspunse :

— Am știut întotdeauna că vei ajunge aici.

Maszko care, știind cu cine are de-a face, presupunea mai degrabă că Połaniecki îl va înhăța de guler, îl privi uimit, de parcă voia să-l întrebe ce i s-a întîmplat.

În același timp, însă, Połaniecki se gîndea :

„Dacă ar vrea să-i mai dau și bani de drum, nu l-aș putea refuza".

Iar cu voce tare repetă :

— Da, era de prevăzut.

— Nu-i adevărat ! se împotrivi Maszko cu înverșunarea omului care nu vrea să renunțe la ideea că numai împrejurările excepționale poartă toată vina. N-ai dreptul să vorbești așa. Cu un ceas înaintea morții, aș fi fost gata să repet că putea să se sfîrșească altfel.

— Dragul meu, în definitiv, ce vrei tu de la mine ?

Maszko se stăpîni și răspunse :

— Eu nu vreau nimic de la tine. Am venit doar ca la un om care mi-a arătat întotdeauna bunăvoință și căruia, afară de bani, îi mai datorez și recunoștință, ca să-ți spun deschis cum stau lucrurile și totodată să te îndemn : salvează ce poți și cît mai poți !

Polaniecki își încleștă fălcile. Socotea că pînă și în această ironie a vieții, al cărei scrîșnet îl auzea mereu de la un timp în jurul lui, s-ar cuveni să existe o măsură. Cuvintele lui Maszko, însă, despre prietenie și recunoștință i se părea că depășeau pur și simplu această măsură : „Lua-te-ar dracu cu banii tăi cu tot, de-ai pleca odată !" se gîndi în sinea lui.

Înăbușindu-și, însă, dorința de a exprima acest îndemn prea puțin îndatoritor, spuse :

— Nu văd în ce fel.

— Există unul singur, răspunse Maszko. Cîtă vreme lumea nu știe că trebuie să dau faliment, cîtă vreme mai există unele speranțe în legătură cu procesul, cîtă vreme numele și iscălitura mea mai înseamnă ceva, poți să vinzi suma care-i revine soției tale. Ai putea să-i spui cumpărătorului că vrei să-ți capitalizezi toate bunurile, sau ceva asemănător. Nu-ți va fi greu să afli un motiv rezonabil. Cumpărători se găsesc întotdeauna, mai ales dacă te hotărăști să vinzi în pierdere. Orice evreu va fi gata să ți-o cumpere, gîndindu-se la cîștig. Prefer să piardă altcineva în locul tău, iar tu puteai să nu auzi ce-am spus despre falimentul meu și să speri în continuare că voi cîștiga procesul. Poți să fii sigur că acel care va cumpăra această sumă de la tine ar fi în stare să ți-o vîndă fără nici un scrupul, chiar dacă ar ști că a doua zi nu mai valorează nici două parale. Lumea este o bursă, iar la bursă, majoritatea afacerilor se realizează după această normă. Asta se cheamă abilitate.

Polaniecki se împotrivi.

— Nu, se cheamă altfel. Ai pomenit de evrei, uite că există unele afaceri pe care ei le definesc prin expresia *schmutzig* [1]. Banii soției mele am să-i salvez altfel.

— Cum vrei. Dragul meu, știu și eu cît valorează procedeul meu, cu toate acestea, mi-am spus că trebuie să ți-l sugerez. Poate că asta-i cinstea unuia care va da faliment, dar alta eu nu mai pot avea. Nu-i prea greu să ghicești cît îmi vine de greu să vorbesc așa. În definitiv, știam dinainte că nu vei fi de acord, așa că voiam doar să-mi duc gîndul pînă la capăt. Iar acum, dă-mi o ceașcă de ceai și-un păhărel de coniac, fiindcă sînt vlăguit.

Polaniecki sună și dispuse să-i aducă ceai și coniac, iar Maszko își urmă vorba :

— Nu puțini oameni vor pierde, dar n-am încotro, așa că prefer să piardă aceia care-mi sînt indiferenți, nu cei care mi-au făcut servicii. Sînt situații în care trebuie să fii oportunist în fața propriei conștiințe.

Maszko zîmbi cu amărăciune.

— Nici eu n-am știut nimic, dar acum am descoperit orizonturi noi. Omul învață pînă la moarte. Noi, cei care dăm faliment, avem și noi onoarea noastră. În ce mă privește, mă interesază mai mult cei apropiați, cărora le datorez recunoștință, decît aceia care, în împrejurări similare, ar proceda la fel ca mine. Poate că este o morală *à la* Rinaldini [2], dar în felul ei, rămîne ca atare.

În acest timp, slujitorul aduse ceaiul. Simțind pesemne nevoia unui întăritor, Maszko își umplu ceașca pe jumătate cu coniac și răcind astfel conținutul, îl bău pe nerăsuflate.

Iar Polaniecki spuse :

— Dragul meu, cunoști situația mai bine decît mine. Tot ce ți-aș putea spune eu, ca să nu dai bir cu fugiții, ci dimpotrivă, să rămîi și să tratezi cu creditorii, cred că

[1] Murdar (germ.).

[2] Personaj din romanul *Rinaldo Rinaldini, căpitan de haiduci* (1797), de scriitorul german Chretien-Auguste Vulpius (1762—1827).

ţi-ai spus şi tu, aşa că prefer să te întreb altceva. Ţi-a mai rămas ceva, ai măcar banii de drum?

— Am. E totuna dacă dai faliment pentru că n-ai o sută de mii sau o sută zece mii, dar îţi mulţumesc de întrebare.

Maszko îşi turnă iarăşi coniac în a doua ceaşcă de ceai şi continuă :

— Să nu crezi că încep să beau din disperare, dar n-am stat o clipă de azi-dimineaţă şi sînt groaznic de obosit. Ah, ce bine mi-a făcut coniacul ! Ca să fiu sincer, n-am pierdut orice speranţă. Vezi doar că nu mi-am tras un glonte în cap. Asta-i o melodramă care s-a banalizat. Adevărat, ştiu că totul e pierdut pentru mine, dar în aceste condiţii, tot n-aş fi putut s-o scot la capăt. Pur şi simplu, aici sînt afaceri mărunte şi n-ai cîmp larg de acţiune. Ca în apus, ca la Paris, de pildă ! Uite, acolo oamenii fac avere, acolo se prăbuşesc şi apoi se ridică iarăşi. Ce să mai vorbim, dacă aşa este. Ştii oare că Hirsch n-a avut nici măcar trei sute de franci, cînd a plecat din ţară ? A, ştiu că, avînd în vedere atmosfera lîncedă şi nătîngia de aici, asta pare un vis, delirul unui viitor falit... Şi totuşi, acolo oameni mai proşti ca mine fac miliarde, da, mai proşti !... Voi pierde sau voi cîştiga, dar dacă mă voi întoarce vreodată aici...

Se vede că ceaiul şi coniacul începeau să-şi facă efectul, fiindcă îşi încleştă pumnii şi adăugă :

— Ai să vezi !...

Dar Polaniecki îi răspunse şi mai contrariat decît înainte :

— Dacă acestea nu sînt visuri, oricum ţin de viitor, acum însă ce se va întîmpla ?

— Acum, îl lămuri Maszko după o clipă, mă vor socoti un netrebnic, şi nu se va gîndi nimeni că sînt căderi şi căderi... Ţie, de exemplu, pot să-ţi spun că de la soţia mea n-am luat nici o iscălitură, nici o împuternicire, aşa că ea va avea tot atît cît a avut înainte de a se

căsători cu mine... Acum plec singur și pînă mă voi statornici, ea va rămîne aici cu mama ei. Nu știu dacă ai auzit că doamna Krasławska și-a pierdut vederea. Nu le pot lua acum cu mine, fiindcă nu știu sigur nici măcar unde voi sta... la Paris sau poate la Anvers... Sper, însă, că despărțirea noastră nu va dura mult... Ele nu știu încă nimic... Asta-i drama care mă chinuie...

Maszko își așeză palma pe creștetul capului, mijindu-și ochii parcă de durere.

— Cînd pleci ? îl întrebă Polaniecki.

— Nu știu nici eu, am să-ți dau de știre. Probabil că tu voiai să-mi oferi ajutorul, și mă poți ajuta cu adevărat, deși nu cu bani. La început, lumea se va depărta de soția mea. Aveți puțină grijă de ea, ia-o tu sub ocrotirea ta. De acord ? Tu ai fost totdeauna binevoitor cu mine și știu că și cu ea ești la fel.

„Pe Dumnezeul meu, îți vine să înnebunești, nu alta !" se gîndi Polaniecki.

Iar cu voce tare spuse :

— De acord.

— Îți mulțumesc din adîncul sufletului. Și încă o rugăminte. Tu ai o mare influență asupra lor. Ele cred tot ce le spui tu. Apără-mă puțin la început, față de soția mea. Explică-i că josnicia și nenorocirea sînt două lucruri diferite. Nu sînt nici eu un netrebnic atît de mare, cum mă va socoti lumea. Pentru că, vezi tu, puteam s-o ruinez și pe soția mea, și totuși n-am făcut-o ; de la tine puteam să mai storc cîteva mii de ruble, dar prefer să n-o fac. Tu știi cum să-i vorbești de toate astea, și ca te va crede. De acord ?

— De acord, repetă Polaniecki.

Maszko își luă încă o dată capul în mîini și începu să repete cu fața crispată parcă de o durere fizică :

— Uite adevărata ruină ! uite ce mă doare cel mai mult !

Și după o clipă începu să-și ia rămas bun, mulțumind încă o dată pentru grija și bunăvoința cu care o vor înconjura în viitor pe soția lui.

Polaniecki plecă odată cu el, urcă într-o trăsură și porni spre Buczynek.

Pe drum, se gîndi la Maszko, la soarta lui, repetîndu-și totodată : „Și eu sînt un falit". Și era adevărat. În afară de asta, de la o vreme îl chinuia o neliniște nelămurită și neînțeleasă, de care nu putea scăpa. În jurul lui vedea dezamăgire, nenorociri, ruină, și nu-și putea alunga impresia că toate acestea înseamnă și pentru el un avertisment, parcă o amenințare viitoare. Își demonstra într-adevăr că asemenea temeri nu sînt îndreptățite logic cu nimic, cu toate acestea, ele stăruiau mereu undeva în fundul sufletului. Altădată își spusese : „De ce numai eu trebuie să constitui o excepție ?" Atunci prevestirea nenorocirii îi strînsese inima. Asta era ceva și mai rău decît acele pe care le înfigeau în el, fără să vrea, cu cine știe ce cuvînt, pînă și oamenii cei mai binevoitori. În general, nervii lui avuseseră mult de suferit în ultimul timp, așa că devenise aproape superstițios. În fiecare zi, se întorcea neliniștit la Buczynek, întrebîndu-se dacă nu cumva, în lipsa lui, s-a întîmplat ceva rău acasă.

De astă dată, din cauza lui Maszko, ajunse la Buczynek mai tîrziu decît de obicei, și trăsura opri la intrare după lăsarea întunericului. Coborî pe aleea acoperită de nisip care înăbușea uruitul trăsurii, și prin fereastră îi văzu pe Marynia, pe doamna Emilia și pe profesor așezați la masă în mijlocul salonașului. Marynia făcea o pasiență și se vede că tocmai îi explica doamnei Emilia ce spun cărțile, fiindcă avea capul întors spre ea și degetul pe o carte. La vederea ei, Polaniecki își spuse ce-și repeta mereu de la un timp și ceea ce-l umplu în același timp de fericire și amărăciune : „Uite sufletul cel mai curat pe care l-am întîlnit în viața mea !" Însuflețit de acest gînd, intră înăuntru.

— Astăzi ai întîrziat, îl dojeni Marynia cînd soţul ei îi ridică mîna să i-o sărute, dar te aşteptam ca să cinăm împreună.

— M-a reţinut Maszko, se dezvinovăţi Połaniecki. Pe aici ce se mai aude ?

— Ca totdeauna. Foarte bine.

— Tu cum te simţi ?

— Ca peştele în apă, îi răspunse, oferindu-i fruntea să i-o sărute.

Apoi se interesă de Zawiłowski. Połaniecki, după discuţia nu prea plăcută cu Maszko, răsuflă pentru prima dată uşurat. „E sănătoasă şi totul merge bine", se gîndi parcă uimit. Se simţea cu adevărat bine în acest salonaş luminos, în această tihnă desăvîrşită, în mijlocul acestor fiinţe binevoitoare şi lîngă această făptură cum nu se poate mai apropiată, atît de sigură şi de bună. Simţea că aici are tot ce-i trebuie, ca să fie fericit, dar în acelaşi timp, intuia că el ştirbise această fericire de bunăvoie, introducînd în atmosfera familială, pură, morbul stricăciunii, al răului, de aceea el locuieşte ilegal sub acest acoperiş.

XVII

Pe la jumătatea lui septembrie, zilele deveniră atît de reci, încît familia Połaniecki se mută de la Buczynek în locuinţa de la Varşovia. Cu prilejul sosirii Maryniei, Połaniecki împrospătase toată casa şi o împodobise cu flori. Ce-i drept, avea impresia că pierduse dreptul de a o iubi, în fond îşi pierduse doar vechea libertate faţă de ea ; în schimb, poate tocmai din această cauză, devenise mult mai atent şi mai prevenitor cu ea. Nimeni nu acordă dreptul la iubire, aşa că nimeni nu-l poate retrage. E altceva dacă un om prăbuşit nu se simte vrednic de o fiinţă infinit mai nobilă decît el. Atunci iubeşte cu umi-

linţă şi nu îndrăzneşte să le spună pe nume sentimentelor ce-l stăpînesc. Ceea ce pierduse Połaniecki, în realitate, era siguranţa de sine, spontaneitatea şi vechea lipsă de ceremonie în relaţiile cu soţia lui. Acum, purtarea lui faţă de ea avea cîteodată asemenea nuanţe, de parcă Marynia ar fi fost încă domnişoara Pławicka, iar el un pretendent nu prea sigur de soarta lui.

Totuşi, nesiguranţa lui semăna uneori cu răceala. În ultima vreme relaţiile lor, cu toată atenţia sporită şi eforturile din partea lui Połaniecki, deveniseră mai relaxate decît erau înainte. „N-am dreptul !" iată ce-şi repeta Połaniecki ori de cîte ori bătaia inimii i se precipita. În cele din urmă, înţelese şi Marynia că viaţa lor e altfel acum, dar îşi explica această stare de lucruri prin tot felul de motive.

Mai întîi, aveau musafiri în casă, în faţa cărora, oricum, libertatea traiului în doi avea de suferit. În al doilea rînd, mai venise şi nenorocirea lui Zawiłowski, care putea să-l descumpănească pe Połaniecki şi să-i abată gîndurile în altă direcţie, în sfîrşit, Marynia se obişnuise cu tot felul de schimbări în dispoziţia lui „Stach" şi nu le mai acorda atîta atenţie, ca la început.

În timpul orelor lungi de tristeţe şi meditaţie, ajunse în cele din urmă la convingerea că în primele luni, pînă cînd unele asprimi şi inegalităţi de caracter nu se netezesc într-o convieţuire, astfel de schimbări şi nuanţe sînt absolut necesare în căsnicie, chiar dacă sînt trecătoare. Ajunse să descopere acest adevăr şi cu ajutorul judecăţii sănătoase a doamnei Bigiel care, odată, cînd Marynia începu să laude legăturile sufleteşti dintre aceasta şi soţul ei, spuse :

— Ehe, asta a venit cu timpul. La început, ne iubeam chipurile cu mai multă înfocare, dar ne potriveam mai puţin unul cu celălalt ; nu o dată, eu trăgeam într-o parte, el în alta. Numai că amîndoi am fost cinstiţi şi înţelegători. Dumnezeu ne-a văzut şi ne-a binecuvîntat. După pri-

mul copil, totul a început să meargă dintr-o dată cum nu se poate mai bine, dar astăzi nu l-aș da pe bătrînul meu motan nici pentru toate comorile din lume, deși se îngrașă, și cînd îl îndemn să mergem la Karlsbad, nici nu vrea să audă.

— După primul copil ? întrebă Marynia cu mare însufleţire. Da, da, aș fi ghicit numaidecît că asta s-a întîmplat abia după primul copil.

Doamna Bigiel începu să rîdă :

— De-ai ști ce caraghios era cînd am născut primul copil ! În primele zile n-a rostit nici un cuvîntel, își ridica doar ochelarii pe frunte, se uita la el cu luare-aminte, ca la o ciudățenie de peste mări și țări, apoi venea la mine și-mi săruta mîinile.

Copilul era și el unul dintre motivele pentru care Marynia nu prea punea la inimă schimbarea de acum a lui Stach. Mai întîi își făgăduia să-l farmece cu totul și cu ajutorul copilului, de care era de pe acum convinsă că va fi pur și simplu fenomenal, și cu frumusețeta ei după lehuzie, iar în al doilea rînd, socotea că nu-i mai este îngăduit să se gîndească la ea și nici chiar la Stach exclusiv. Acum era preocupată să-i găsească un loc viitorului musafir în casă și în sufletul ei. Simțea că trebuie să învelească această ființă nu numai în scutece, ci și în dragoste. Strîngea deci rezervele necesare. În același timp, își spunea că viața în doi poate să fie schimbătoare, pe cînd în trei nu mai poate fi decît fericire și împlinirea harului așteptat și a milei divine.

În general, privea viitorul destul de optimistă. În sfîrșit, dacă Polaniecki se purta altfel cu ea, mai după etichetă și parcă mai rece, în schimb, era atît de delicat, cum nu mai fusese niciodată. Grija și oboseala pe care le vedea pe fața lui, le punea pe seama prieteniei pentru Zawiłowski, a cărui sănătate nu mai era în primejdie, dar ea însăși lua parte la nenorocirea lui cu toată inima ei de femeie, înțelegînd că aceasta poate să dureze toată

viața. Aprecierea situației în acest fel prilejuise multe momente de mîhnire și pentru ea, și pentru soții Bigiel, într-un cuvînt, tuturor celor cărora Zawilowski le devenise apropiat.

În plus, la puțină vreme după venirea familiei Polaniecki la Varșovia, sosiră pe neașteptate vești noi de la Ostende, care amenințau să complice și mai mult lucrurile în viitor. Într-o dimineață, Świrski se năpusti val-vîrtej în birou și, luîndu-i pe Bigiel și pe Polaniecki într-o încăpere separată, le spuse cu o înfățișare tainică :

— Ați aflat ce s-a întîmplat ? A fost pe la mine Kresowski, care s-a întors ieri de la Ostende. Osnowski s-a despărțit de soție și i-a frînt oasele lui Kopowski. Un scandal fantastic ! Întreaga stațiune vorbește numai despre asta.

Copleșiți de asemenea vești, tăcură amîndoi, în sfîrșit, Polaniecki spuse :

— Mai devreme sau mai tîrziu tot trebuia să se întîmple. Osnowski era orb.

— Iar eu nu pricep nimic, adăugă Bigiel.

— Ce întîmplare nemaipomenită ! exclamă Świrski. Cine s-ar fi gîndit la una ca asta ?

— Și Kresowski ce zice ?

— Kresowski povestește că Osnowski s-a înțeles odată cu niște englezi să se ducă împreună la Blackenberg, să împuște delfini. A întîrziat, însă, la gară, sau la tramvai. Cum avea o oră întreagă la dispoziție, s-a întors acasă, unde l-a găsit pe Kopowski ! Vă închipuiți ce trebuie să fi văzut, dacă un om atît de blînd și-a ieșit din fire în așa hal, încît, fără să se mai gîndească la scandal, l-a bătut măr pe Kopowski care zace la pat.

— Era atît de îndrăgostit de soția lui, că ar fi putut să înnebunească, sau s-o ucidă, interveni Bigiel. Ce nenorocire pentru bietul om !

— Uite, astea sînt femeile ! răbufni Świrski.

Połaniecki tăcea. Bigiel, căruia îi părea tare rău de Osnowski, începu să se preumble prin încăpere. În sfîrșit, se opri înaintea lui Świrski și, băgîndu-și mîinile în buzunare, mărturisi :

— Totuși, eu nu pricep nimic.

Fără să-i răspundă direct, Świrski rosti, adresîndu-se lui Połaniecki :

— Ți-aduci aminte ce spuneam despre ea la Roma, atunci cînd am pictat portretul soției dumitale ? Bătrînul Zawiłowski îi zicea Anetei ciocîrlie. Abia acum înțeleg cît era de îndreptățit, fiindcă ciocîrlia se mai numește la noi și „gunoier". Ce femeie ! Știam că nu face prea multe parale, dar nu bănuiam că poate să meargă atît de departe... Și cu cine ? Cu unul ca Kopowski !... Acum văd multe lucruri mai limpede ! Kopowski sta mai tot timpul la ei ; chipurile îi făcea curte la început domnișoarei Castelli, apoi domnișoarei Ratkowska, dar se vede că pusese totul la cale cu Osnowska și aruncau amîndoi praf în ochii lumii. Ia uite ce flăcăiandru vesel ! Castelka la aperitiv, iar Osnowska la desert ! O ducea bine !... Între cele două trebuie să fi fost o concurență grozavă. Ca să-l atragă, fiecare se străduia să cedeze de fiecare dată mai mult decît rivala ei. Credeți că amorul propriu, vanitatea feminină, înseamnă puțin lucru ?

— Ai întru totul dreptate, domnule, acceptă Połaniecki. Osnowska a fost întotdeauna împotriva căsătoriei lui Kopowski cu Castelli, și probabil că tocmai de aceea o pețea cu atîta rîvnă pentru Ignaś. Cînd ceilalți, cu toate acestea, au izbutit să se înțeleagă, a mers pînă în pînzele albe ca să-l rețină pe Kopowski lîngă ea. Legătura lor e o poveste mai veche.

— Încep să înțeleg cîte ceva, recunoscu Bigiel, dar ce trist e totul !

— Trist ?... întrebă Świrski. Din contră ! Pentru Kopowski a fost foarte vesel !... Deși, nu-i adevărat !" E plăcut doar începutul răului, dar sfîrșitul este întotdeauna

jalnic !“ N-avem de ce să-l invidiem. Știți că Osnowski este cu prea puțin mai slab ca mine, pentru că se temea să se îngrașe din cochetărie față de soția lui, și de dimineața pînă seara făcea tot felul de sporturi. Ah, cît o iubea de mult ! ce om bun ! și ce rău îmi pare de el ! Femeia asta avea totul în el : inimă iubitoare, avere, fidelitate de cîine, și nu i-a păsat de nimic. Castelka măcar nu era căsătorită.

— Și s-au despărțit într-adevăr ?

— Chiar așa, de altfel, ea a și plecat. Ce trebuie să fi fost acolo, de vreme ce un om ca Osnowski a părăsit-o, pe legea mea, îmi vine greu să-mi închipui.

Bigiel, care era înclinat să vadă partea practică a lucrurilor, întrebă :

— Sînt curios ce va face ea acum, fiindcă toată averea este a lui.

— Dacă n-a ucis-o de la început, mai mult ca sigur că n-o va lăsa să moară de foame. El nu este în stare de una ca asta. Kresowski mi-a spus că a rămas la Ostende și vrea să-l provoace la duel pe Kopowski. Dar Kopowski va trebui să mai zacă încă vreo săptămînă. Va avea loc și duelul. Doamna Bronicz și domnișoara Castelli au plecat și ele la Paris.

— Și căsătoria cu Kopowski ?

— Dumneata ce-ai mai vrea ? Se înțelege de la sine că, avînd în vedere trădarea evidentă a fantelui, nu va mai avea loc. Răul n-aduce fericire. Și-au căpătat și ele răsplata. Ehe, n-au decît să caute acum în străinătate vreun prinț Crăpulescu, fiindcă, după cum s-a purtat cu Ignaś, pe Castelka ar mai lua-o numai un zănatec sau un prostănac. Iar Zawiłowski cred că nu se va mai întoarce la ea.

— I-am spus și eu același lucru lui Polaniecki, mărturisi Bigiel, iar el mi-a răspuns că „nu se știe !“

— Cum, domnule, dumneata presupui cu adevărat că ?...

— Nu știu ! nu, știu nimic ! răspunse Polaniecki, zbuhnind parcă. Nu garantez pentru nimic și pentru nimeni, nu garantez nici măcar pentru mine !

Swirski îl privi mirat întrucîtva.

— Hm, poate că ai dreptate ! spuse după o clipă. Dacă eri mi-ar fi spus cineva că Osnowski se va despărți vreodată de soția lui, l-aș fi socotit nebun.

Apoi începu să-și ia la revedere, pentru că se grăbea să lucreze, iar pe de altă parte, vrînd să afle cele mai mici amănunte în legătură cu despărțirea soților Osnowski, se înțelesese cu Kresowski să ia masa împreună. Bigiel și Polaniecki rămaseră singuri.

— Răul se plătește întotdeauna, rosti Bigiel după un răstimp. Știi ce mă uimește pe mine ? Faptul că moralitatea scade întruna. Uite, doamna Broniez, Castelka, Osnowska... Ce stricate, ce necinstite și, pe deasupra, ce proaste ! Un talmeș-balmeș de dracu mai știe ce, pretenții fără margini și înclinații de cameriste ! Ți-e silă să te gîndești, nu-i așa ? Și niște oameni ca Ignaś, sau Osnowski plătesc oalele sparte.

— Nici această logică nu este de înțeles, remarcă Polaniecki.

Bigiel începu iarăși să se plimbe prin încăpere ; deodată se opri în fața lui Polaniecki cu chipul luminat și, bătîndu-l pe umăr, îi spuse :

— Ei, bătrîne ! tu și eu putem să ne bucurăm că la loteria vieții am tras lozurile cele mari. N-am fost nici noi niște sfinți, dar poate că Dumnezeu tocmai de aceea ne-a ajutat, fiindcă n-am vrut să cucerim pe furiș soțiile altora.

Polaniecki nu răspunse nimic, mulțumindu-se să se pregătească de plecare.

Împrejurările erau de asemenea natură, încît tot ce se întîmpla și auzea în jurul lui se învălmășea chinuitor, răvășindu-i nervii. În plus, avea senzația că toate acestea nu sînt numai dureroase, sfîșietoare, ci încep să devină

și ridicole. La răstimpuri, i se năluceа s-o ia pe Marynia și să se îngroape undeva cu ea, într-un sat uitat de Dumnezeu, numai să fie cît mai departe de această insuportabilă comedie a vieții, care devenea din ce în ce mai vulgară. Știa totuși că nu va face una ca asta, fie și din cauza gravidității Maryniei. Oricum, renunță la negocierile aproape încheiate pentru cumpărarea proprietății Buczynek numai pentru a găsi o altă reședință de vară, mai puțin accesibilă. Relațiile cu lumea începeau să-l apese, se simțea ca într-un vîrtej din care nu se mai putea smulge. Din cînd în cînd, se trezea în el Połaniecki cel de altădată, plin de energie și luciditate, care se întreba cu uimire : „De ce dracu' trebuie să fac din țînțar armăsar pentru o vină pe care și-o îngăduie în fiecare zi mii de oameni ?" Dar simțul adevărului îi răspundea atunci că așa cum în medicină nu există boli, ci numai bolnavi, tot așa și în lumea morală nu există vini, ci numai vinovați. Unii suportă mai ușor, alții plătesc cu viața pentru același lucru. Încerca să se apere zadarnic. Vina lui, a unui om cu principii, a unui om care se căsătorise abia cu o jumătate de an înainte cu o femeie ca Marynia, a unui om care avea să devină tată în curînd, era fără margini ; și atît de neîndreptățită de nimic, atît de nemaiauzită, încît uneori se mira și el cum de ajunsese pînă aici. Acum, întorcîndu-se acasă foarte impresionat de nenorocirea lui Osnowski, și răsucind-o în minte pe toate fețele, avea din nou sentimentul că, cel puțin în parte, povara răspunderii pentru cele întîmplate apăsa parcă și asupra lui. „Fiindcă și eu, își spuse, sînt acționar în această fabrică în care se creează relații și femei de soiul Castelkăi sau al Osnowskăi". După care îi trecu prin minte că Bigiel avea dreptate cînd spunea că moralitatea scade, iar atmosfera generală, care nu exclude posibilitatea acestor josnicii, este de-a dreptul periculoasă. Pentru că își dădea seama că toate acestea nu decurgeau nici din niscaiva nenorociri excepționale, nici din patimi ieșite din comun, nici din

naturi degenerate, ci din samavolnicia socială, iar numărul abaterilor de acest fel este foarte mare. „Uite, se gîndi, numai în cercul cunoştinţelor mele este soţia lui Maszko, este Onsowska, este domnişoara Castelli, iar împotriva lor pe cine am să pun ? doar pe Marynia mea !“ În această clipă, nu-şi aduse aminte că în apropierea lui, pe lîngă Marynia, mai erau şi doamna Emilia, şi doamna Bigiel, şi domnişoara Helena Zawiłowska, şi domnişoara Ratkowska. Marynia, în schimb, îi apăru pe acest fundal de stricăciune şi superficialitate atît de diferită de celelalte, atît de curată şi de sigură, încît amintirea ei îl tulbură pînă în adîncul sufletului. „Altă lume, alt aluat !“ se gîndi. O fracţiune de secundă îşi aduse aminte că şi Osnowski pretindea că soţia lui este o excepţie, dar respinse îndată acest gînd rău : „Osnowski greşea, dar eu nu greşesc“. Şi simţi că scepticul care n-ar fi dat înapoi în faţa Maryniei ar fi nu numai un prost, ci şi un meschin. În ea, pur şi simplu nu exista loc pentru rău. În noroi poate sta numai păsăretul de baltă. El însuşi îi spusese cîndva în glumă că, dacă ar purta tocuri, de supărare că înşeală lumea, ar căpăta aprindere de conştiinţă. Această glumă conţinea mult adevăr. O vedea acum în închipuire atît de clar, aşa cum vezi întotdeauna pe cineva la care te gîndeşti, concentrîndu-ţi simţămintele ; îi vedea silueta îngroşată şi faţa schimbată, în care se păstraseră totuşi gura frumoasă, puţin prea largă, şi ochii puri, şi se tulbura din ce în ce mai mult. „Într-adevăr, am tras lozul cel mare la loteria vieţii, se gîndi, dar n-am ştiut să-mi preţuiesc norocul“. „Răul se plăteşte întotdeauna“, spunea Bigiel. Şi Połaniecki, care se gîndise de multe ori la asta, fu cuprins de o teamă superstiţioasă. Există o logică, reflectă, în virtutea căreia răul, asemenea valului respins de la ţărm, se întoarce, aşa că trebuie să se întoarcă şi în cazul meu. Brusc, avu impresia că este de-a dreptul incredibil ca el să poată să se bucure liniştit de asemenea femeie, de asemena fericire. Nu s-ar

respecta logica aceea care porunceşte răului să se întoarcă. Ce-ar putea să se întîmple ? S-ar putea, spre exemplu, ca Marynia să moară la naştere. S-ar putea ca doamna Maszko să scape vreun cuvînt, din răzbunare, care să rămînă în mintea Maryniei şi, în situaţia ei, să facă să-i crească fierbinţeala. Nici nu e nevoie de întregul adevăr. Din contră, doamna Maszko ar putea abia să se laude cu acest prilej că s-a împotrivit avansurilor lui ; cine ştie, şi spuse Polaniecki, dacă în acest moment, doamna Maszko nu se află în vizită la Marynia, iar în acest caz, cînd vor începe să vorbească despre bărbaţi, ajung cîteva cuvinte rostite în glumă...

Gîndindu-se la urmări, simţi că i se ridică părul măciucă în creştetul capului şi sosi acasă cu teama în suflet. N-o găsi pe doamna Maszko, în schimb, Marynia îi dădu un bilet de la domnişoara Helena Zawiłowska care-l ruga să treacă după-amiază pe la ea.

— Mi-e frică să nu-i fie mai rău domnului Ignaś, spuse Marynia.

— Nu, am fost eu de dimineaţă pe la el. Domnişoara Helena era la o consultaţie cu juristul Kononowicz, dar i-am văzut pe domnişoara Ratkowska şi pe Zawiłowski. Se simţea foarte bine şi a discutat destul de vesel cu mine.

La masă, Polaniecki se hotărî să-i împărtăşească Maryniei noutăţile pe care le auzise, deoarece ştia că şi aşa le va afla ; nu voia să i le spună altcineva pe nepregătite. Aşadar, cînd îl întrebă ce se mai aude la birou şi prin oraş, răspunse :

— La birou, nu e nimic nou, dar în oraş se vorbeşte de nu ştiu ce neînţelegeri între soţii Osnowski.

— Între soţii Osnowski ?

— Da. A intervenit ceva între ei, acolo, la Ostende. Se pare că din cauza lui Kopowski.

Marynia roşi şi exclamă :

— Ce tot vorbeşti, Stach ?

— Vorbesc ce-am auzit și eu. Ți-aduci aminte ce ți-am spus în seara cînd s-a logodit Zawiłowski ? Acum se arată că am avut dreptate ! Pe scurt, a fost un scandal și, ce să mai vorbim, e rău.

— Bine, dar mi-ai spus că Kopowski este logodnicul domnișoarei Castelli !

— Este, sau nu mai este. Acolo se putea întîmpla orice.

Vestea făcu o impresie adîncă asupra Maryniei. Voia să-l mai întrebe și alte amănunte, dar cînd Polaniecki îi spuse că nu mai știe nimic altceva, iar noutăți mai precise vor veni abia peste cîteva zile, începu să-l căineze pe Osnowski, la care ținuse întotdeauna, și să se revolte împotriva doamnei Aneta.

— Credeam, răbufni, că și-o va apropia și o va cîștiga cu dragostea lui, dar ea nu este vrednică de el, și domnul Świrski are dreptate să tune și să fulgere împotriva femeilor.

Discuția fu întreruptă de domnul Pławicki care, după prînzul luat cam devreme la restaurant, venea să le comunice „marea noutate" despre care auzise și el, fiindcă vuia tot orașul. Polaniecki își spuse că făcuse bine pregătindu-și astfel soția, întrucît, în relatarea domnului Pławicki, lucrurile căpătaseră culori prea stridente. Domnul Pławicki aminti de bună seamă în cursul povestirii sale de principii și de „matroanele de altădată", dar era mulțumit totuși că, în sfîrșit, se întîmplase ceva care stîrnise atita vîlvă, așa că aprecia lucrurile sub aspectul lor comic, deoarece în cele din urmă, spuse :

— Hm ! o femeie dintr-o bucată, această strengăriță ! Oricine-i aparea în față, îl considera vrăjmaș ! N-a iertat pe nimeni, pe nimeni !... Bietul Osnosio, da... pe nimeni n-a iertat !

Bătrînul își înălță sprîncenele, apoi se uită la Marynia și la Polaniecki, vrînd parcă să verifice dacă priceputseră

la cine făcea aluzie. Dar pe fața Maryniei nu se citea decît repulsia.

— Ptiu, Stach, exclamă, ce josnic e totul, ce respingător !

XVIII

După-amiază, Połaniecki se duse la domnișoara Helena. Zawiłowski purta încă pe frunte o legătură neagră cu un plasture mai larg la mijloc, care-i acoperea rana, se poticnea vorbind și privea puțin încrucișat, dar în genere se înzdrăvenea văzînd cu ochii și se considera pe deplin sănătos, iar medicul garanta că și manifestările care mai rămăseseră de pe urma rănii vor trece curînd. Cînd intră Połaniecki, tînărul sta la masă, în fotoliul adînc în care odinioară stătuse bătrînul domn Zawiłowski, și asculta cu ochii închiși poeziile pe care i le citea domnișoara Ratkowska.

La vederea oaspetelui, fata închise cartea.

— Bună seara, domnișoară ! spuse Połaniecki. Ce mai faci, Ignaś ? Văd că te întrerup de la citit. Ce citeai ?

Domnișoara Ratkowska își întoarse spre carte capul tuns scurt — mai înainte avea un păr splendid, pe care și-l tăiase, ca să nu-i răpească din timpul destinat bolnavului — și răspunse :

— Sînt poeziile domnului Zawiłowski.

— Îți asculți propriile versuri ? întrebă Połaniecki, rîzînd. Ei, cum îți plac ?

Zawiłowski răspunse :

— Le ascult, ca și cînd n-ar fi ale mele.

Iar după un răstimp, adăugă, vorbind rar și poticnindu-se :

— Dar voi scrie iarăși, aștept numai să-mi revin...

Se vedea că acest gînd îl preocupă foarte mult și că discutase nu o dată despre asta, fiindcă domnișoara Ratkowska spuse, vrînd parcă să-l încurajeze :

— Tot atît de frumoase, și foarte curînd...

El îi zîmbi cu recunoștință, apoi tăcu.

Tocmai atunci intră în încăpere domnișoara Helena și, strîngîndu-i mîna lui Polaniecki, se bucură :

— Ce bine că ai venit ; voiam să mă sfătuiesc cu dumneata...

— Sînt la dispoziția dumitale, domnișoară.

— Nu aici. Hai, te rog, la mine.

Și conducîndu-l în altă încăpere, îi arătă un scaun, după care, așezîndu-se în fața lui, tăcu, vrînd parcă să-și adune gîndurile.

Uitîndu-se la ea în lumina lămpii, Polaniecki zări pentru prima dată cîteva fire argintii în părul ei bălai și se gîndi că această femeie nu are nici treizeci de ani.

Domnișoara Helena începu vorba cu glasul ei rece și hotărît.

— În realitate, n-am să-ți cer un sfat, ci ajutorul pentru ruda mea. Știu că dumneata îi ești un adevărat prieten, iar mie mi-ai arătat atîta compasiune la moartea tatei, încît îți voi păstra recunoștință toată viața. Am să-ți vorbesc deschis, cum n-aș face-o cu altcineva. Din motive personale, despre care nu vreau să vorbesc, pot doar să-ți spun că sînt foarte dureroase, am hotărît să-mi creez alte condiții de viață, pentru mine mai suportabile. Aș fi făcut-o mai demult, dar cîtă vreme a trăit tata, n-am putut. După aceea s-a întîmplat această nenorocire. Mi s-a părut că este de datoria mea să nu-mi părăsesc în nevoie ultima rudă care poartă numele nostru și pentru care am avut de la început o prietenie sinceră. Acum, însă, slavă Domnului, el este salvat. Medicii garantează pentru viața lui, iar dacă Dumnezeu l-a înzestrat cu însușiri de excepție și l-a predestinat pentru lucruri mari, nimic nu stă împotriva menirii lui.

Aici se întrerupse, gîndindu-se parcă dintr-o dată la ceva trecut, după care, revenindu-şi, continuă :

— Dar cu aceasta s-au încheiat şi rosturile mele, iar acum îmi este îngăduit să mă întorc la intenţiile dinainte. Rămîne doar averea considerabilă pe care a lăsat-o tatăl meu, şi care nu-mi este de nici un folos în viaţa viitoare. Dacă aş putea-o socoti o proprietate personală, poate că aş dispune altfel de ea ; dar pentru că este totuşi averea familiei, cred că n-am dreptul să o folosesc în alte scopuri, atîta vreme cît trăieşte cineva din familie, care poartă acelaşi nume. Nu-ţi ascund că sînt influenţată şi de ataşamentul pentru vărul meu ; consideră totuşi că fac în primul rînd ce mă îndeamnă conştiinţa, iar prin aceasta îndeplinesc dorinţa tatălui meu, care n-a mai apucat s-o lase în scris, dar care, ştiu sigur, voia să-i lase o parte din avere lui Ignaś. Eu am să mă înzestrez singură, nu chiar aşa cum socotea tata, dar oricum, voi lua mai mult decît îmi trebuie. Restul să moştenească Ignaś. Actul de donaţie a fost întocmit după toate prescripţiile legale de către domnul Kononowicz şi cuprinde casa de aici, Jásmicń, moşia din ţinutul Kutno, pe cele din Poznań şi capitalul, cu excepţia părţii pe care am s-o iau eu, şi a aceleia pe care i-o las domnişoarei Ratkowska. Este vorba doar cum să-i înmînăm actul lui Ignaś. Am întrebat doi medici dacă nu cumva este prea devreme şi dacă tulburarea n-ar putea să-i facă rău. Îmi garantează că nu şi orice veste bună nu poate influenţa decît în bine asupra sănătăţii lui, astfel că, dacă-i aşa, vreau să-l anunţ imediat, pentru că mă grăbesc.

Aici zîmbi palid, iar Połaniecki, strîngîndu-i mîna, o întrebă cu o emoţie neprefăcută :

— Dragă domnişoară, nu te întreb numai din curiozitate, dar ce intenţionezi să faci ?

Vrînd probabil să nu-i răspundă de-a dreptul, rosti :

— Omul are întotdeauna dreptul să se adăpostească sub ocrotirea lui Dumnezeu. Cît despre Ignaś, el are o

inimă cinstită și un caracter nobil care nu va fi alterat de avere ; e drept, averea e foarte mare, iar el e tînăr și lipsit de experiență, va începe o viață în împrejurări cu totul schimbate, așa că voiam să te rog pe dumneata, ca om cinstit și prietenul lui, să ai grijă de el. Să veghezi asupra lui, să-l ferești de oamenii răi, iar înainte de toate, să-i amintești mereu că datoria lui este să scrie și să lucreze mai departe. Eu am vrut să-i salvez nu numai viața, ci și talentul. Să scrie, să-și plătească astfel față de societate nu numai datoria lui, ci și pe aceea a semenilor pe care Dumnezeu i-a creat spre slava și ajutorul oamenilor, dar care s-au pierdut pe ei înșiși și talentul lor.

Buzele îi păliră brusc, mîinile i se strînseră și glasul i se înecă în gît. Părea că disperarea îngrămădită de atîta vreme în sufletul ei va rupe îndată toate zăgazurile ; se stăpîni totuși repede și doar mîinile încleștate arătau cît îi venea de greu să se țină în frîu.

Văzîndu-i suferința, Połaniecki socoti că cel mai bine este să-i îndrepte gîndurile în altă parte, spre lucruri practice și curente, prin urmare, spuse :

— Evident, viața lui Ignaś se va schimba din temelii ; mă aștept totuși și eu să fie numai spre binele lui... Cunoscîndu-l, ar fi greu să presupui altceva. Cu toate acestea, dumneata n-ai mai putea amîna această donație un an sau cel puțin o jumătate de an ?

— De ce ?

— Din motive care nu țin de Ignaś, dar care s-ar putea să aibă legătură cu el. Nu știu dacă dumneata ai aflat că domnișoara Castelli nu se mai căsătorește cu Kopowski, așa că situația acestor doamne este nespus de penibilă. Cînd au rupt relațiile cu Ignaś, lumea le-a condamnat, iar acum numele lor se află iarăși pe buzele tuturor. Pentru ele ar fi o soluție grozavă să revină la Ignaś, și este lesne de presupus că, auzind de donația dumitale, se vor grăbi s-o facă ; iar Ignaś, după un răs-

timp atît de scurt și atît de slăbit, cum este, nu se știe dacă nu s-ar lăsa atras...

Domnișoara Helena privea la Polaniecki cu sprîncenele încruntate din cauza atenției încordate ; gîndindu-se o vreme la ce-i spusese, răspunse :

— Nu, eu cred că Ignaś nu va proceda așa.

— Îți ghicesc gîndurile, domnișoară, dar te rog să te gîndești că era atît de legat de ea, încît a preferat să moară, neputînd să suporte această pierdere.

Domnișoara Helena, totdeauna atît de stăpînă pe sine și aproape aspră, reacționă într-un fel la care Polaniecki nu se aștepta cîtuși de puțin ; își desfăcu neputincioasă mîinile slabe și spuse :

— Ehei, dacă ar fi așa... dacă el nu și-ar vedea fericirea decît alături de ea... Ah, dragă domnule, știu și eu că n-ar trebui să facă una ca asta, dar sînt lucruri mai puternice decît voința omului, de care ai neapărată nevoie, ca să trăiești, iar...

Polaniecki o privi nedumerit, dar ea adăugă :

— Iar pe de altă parte, cît trăiește, omul poate întotdeauna să aleagă o cale mai bună.

„Nu-mi închipuiam să aud așa ceva de la ea", se gîndi Polaniecki.

Iar cu voce tare rosti :

— În acest caz, să mergem la Ignaś !

Zawiłowski primi vestea la început cu uimire, apoi cu bucurie, dar era o bucurie parcă numai de suprafață. Se putea presupune că mintea îl ajută să înțeleagă că are parte de un mare bine, și își spune că trebuie să se bucure, dar inima rămîne nepăsătoare. Interesul lui se manifestă cu adevărat numai în grija și emoția cu care începu s-o întrebe pe domnișoara Helena ce intenții are și ce se va întîmpla cu ea. Domnișoara Helena nu voia să-i răspundă, așa că, amintind că în general vrea să se îmbrace de viață și că hotărîrea ei este nezdruncinată, îl imploră să nu-și irosească talentul și să nu-și dezamă-

gească prietenii. Îi vorbea ca o mamă, iar el, repetînd într-una : „Am să scriu din nou, numai să mă fac bine", îi săruta mîinile cu ochii în lacrimi. Nu se ştia totuşi dacă erau lacrimi de compătimire pentru ea, sau durerea copilului părăsit de buna şi dulcea ocrotitoare ; deoarece domnişoara Helena îi spuse că din această clipă se socoteşte musafirul lui în această casă şi că se gîndeşte să plece peste două zile.

Zawiłowski nici nu voi să audă şi-i smulse promisiunea că va mai sta încă o săptămînă, ceea ce ea acceptă, de teamă să nu-l irite şi să-i facă rău. Liniştindu-se astfel, tînărul fu cuprins de veselia unui copil, a cărui rugăminte a fost îndeplinită. Spre sfîrşitul serii, căzu totuşi pe gînduri, amintindu-şi parcă ceva, după care, plimbîndu-şi privirile uimite peste cei de faţă, spuse :

— Ciudat lucru, am impresia că toate acestea mi s-au întîmplat cîndva demult.

Połaniecki, vrînd să aducă vorba despre lucruri mai vesele, îl întrebă rîzînd :

— În existenţele anterioare, pe alte planete? Nu-i aşa?

— Da, toate astea au mai fost, repetă Zawiłowski.

— Aceleaşi poezii le-ai mai scris cîndva, pe lună ?...

Bolnavul luă o carte de pe masă, se uită la ea, se adînci în gînduri şi în cele din urmă, rosti :

— Da, voi scrie din nou, numai să mă fac bine.

Połaniecki îşi luă rămas bun şi plecă. În aceeaşi seară, domnişoara Ratkowska se mută în cămăruţa ei la doamna Mielnicka.

XIX

Despărţirea soţilor Osnowski, care ocupau o poziţie destul de importantă în viaţă de societate, şi averea considerabilă care-i pică lui Zawiłowski ca din cer erau cele mai de seamă noutăţi de care se vorbea în tot oraşul. Cei

care-şi închipuiseră că domnişoara Helena îl luase la ea pe vărul tînăr numai ca să se cunune cu el, încremeniră de admiraţie. Începură să circule alte zvonuri şi presupuneri; lumea vorbea în şoaptă că Zawiłowski era fiul bătrînului bogătaş şi îşi ameninţase sora că o va da în judecată pentru ascunderea testamentului, iar aceasta preferase să renunţe la tot şi să plece în străinătate, decît să fie implicată într-un proces scandalos. Alţii susţineau, dimpotrivă, că domnişoara Ratkowska era pricina plecării ei şi că între cele două femei avuseseră loc lucruri revoltătoare, nemaipomenite, în urma cărora familiile care se respectau îi închiseseră uşa în nas domnişoarei Ratkowska. În sfîrşit, erau şi dintre aceia care, intervenind în numele binelui public, îi refuzau pur şi simplu domnişoarei Helena dreptul de a dispune în acest fel de avere, lăsînd să se înţeleagă că ei, la o adică, ar fi procedat altfel, cu mai mare grijă pentru folosul obştei.

Într-un cuvînt, se vorbea despre tot ce puteau născoci bîrfeala, amestecul în treburile altora, superficialitatea şi răutatea josnică. În curînd, însă, curiozitatea generală începu să se preocupe de vestea duelului lui Osnowski cu Kopowski, în care cel dintîi fusese rănit. Kopowski se întoarse fără întîrziere la Varşovia împodobit cu aureola de erou al unor extraordinare aventuri de dragoste şi de arme, mai prost decît oricînd, dar şi mai frumos ca niciodată, atît de fermecător, încît, la vederea lui, inimile tinere şi vîrstnice începeau să-şi precipite bătaia.

Osnowski, rănit destul de uşor, era îngrijit de medicii de la Bruxelles. La scurtă vreme după duel, Świrski primi veste de la el, că e bine şi prin ianuarie va pleca în Egipt, dar mai înainte se va întoarce la Przytułów. Îi comunică ştirea şi lui Polaniecki, exprimîndu-şi cu acest prilej teama că Osnowski se întoarce numai ca să se bată iarăşi cu Kopowski.

— Fiindcă sînt sigur, spuse, că el a fost rănit numai pentru că asta a fost şi dorinţa lui. După mine, el a vrut

pur și simplu să moară. Eu m-am antrenat de multe ori cu el la Brufini și știu cum trage. L-am văzut cum stingea chibriturile și sînt convins că dacă voia să-l nimerească pe Koposio, nu l-am mai fi văzut.

— Se prea poate, răspunse Połaniecki, dar de vreme ce vorbește despre călătoria în Egipt, se vede că n-are de gînd să se lase ucis. Din contră, așa că să plece și să-l ia și pe Zawiłowski cu el.

— Adevărat, și Zawiłowski ar trebui să mai vadă puțin lumea. Aș vrea să trec și eu pe la el. Cum se mai simte ?

— Să mergem împreună, că astăzi nu l-am văzut nici eu. Se simte bine, dar e cam ciudat. Ții minte ce suflet mîndru și închis în sine avea ? Acum chipurile este sănătos, dar se poartă ca un copil ; la cea mai mică supărare, i se umplu ochii de lacrimi.

După o clipă, plecară împreună. Pe drum, Świrski întrebă :

— Domnișoara Helena mai este și acum acolo ?...

— Mai este. Zawiłowski este atît de afectat de plecarea ei, încît îi pare rău de el. Trebuia să mai stea o săptămînă, iar acum, după cum vezi și dumneata, a trecut și a doua.

— În definitiv, ea ce vrea să facă ?

— Nu spune la nimeni prea limpede. Probabil că se va călugări și se va ruga toată viața pentru sufletul lui Ploszowski.

— Și domnișoara Ratkowska ?

— Domnișoara Ratkowska s-a mutat înapoi la doamna Mielnicka.

— Zawiłek îi regretă mult prezența ?

— În primele zile, da, apoi, parcă a uitat-o.

— Dacă nu se căsătorește cu ea într-un an, o voi cere iarăși de soție. Pe Dumnezeul meu ! O femeie ca ea, cînd se va căsători, se va ataşa repede de soțul ei.

— Știu că domnișoara Helena își dorea din suflet ca Zawiłowski s-o ia de soție pe Ratkowska. Dar cine știe cum vor evolua lucrurile ?

— E, sînt sigur că se vor căsători, tot ce spun eu, nu sînt decît visurile unui cap retezat. Eu voi rămîne burlac.

— Mi-a spus soția că te-ai lăudat și ieri cu asta, dar ea rîdea de amenințarea dumitale.

— Nu-i o amenințare, dar dacă n-am noroc !

Își întrerupseră discuția, deoarece văzură o trăsură în care se aflau doamna Kraslawska și doamna Maszko. Se îndreptau spre alei, vrînd probabil să respire aer curat. Ziua era senină, dar răcoroasă, și doamna Maszko era atît de ocupată să-i potrivească mamei mănătăluța călduroasă, încît nu-i observă și nu le răspunse la salut.

— Am fost alaltăieri pe la ele, spuse Świrski, e o femeie bună !

— Aud că este o fiică foarte bună, răspunse Połaniecki.

— Și eu mi-am dat seama de asta, cînd am fost la ele, dar cum îi stă bine unui sceptic îndărătnic, m-am gîndit imediat că ea se complace în rolul unei fiice iubitoare. Dumneata n-ai observat că femeile fac adesea fapte bune numai fiindcă socotesc că le stă bine ?

Świrski nu greșea. Doamna Maszko se complăcea într-adevăr în rolul fiicei care se sacrifică, dar și asta era foarte mult, întrucît această înclinație izvora dintr-un atașament real față de mama ei ; nenorocirea acesteia trezea ceva în sufletul ei, o înduioșa. Pictorul nu voia sau nu era în stare să-și ducă gîndul mai departe ; ca și în domeniul toaletei, cînd la o pălărie nouă, femeia are nevoie de o mantelă nouă, de rochie și mănuși noi, tot așa și în cel al binelui, cînd ajunge să facă ceva, îi place să se înpodobească din cap pînă în picioare cu fapte bune. Astfel, renașterea femeii nu este niciodată cu totul imposibilă.

Dar, în acest timp, ajunseră la Zawiłowski, care-i întîmpină cu bucurie, deoarece de la o vreme, cum se în-

tîmplă de obicei cu bolnavii care se însănătoşesc, îi făcea plăcere să vadă lume în jurul lui. Aflînd de la Świrski că acesta urmează să plece curînd în Italia, se încăpăţînă să-l ia şi pe el.

„Aha ! se gîndi Świrski, deci domnişoara Ratkowska nu-l preocupă ?"

Zawiłowski începu să peroreze că visa de mult să vadă Italia, simţind că nicăieri n-ar scrie mai uşor ca acolo, impresionat de artă şi de secolele ce se prefac în ruine acoperite de iederă. Ideea îi surîdea şi se înflăcără, aşa că Świrski acceptă fără dificultate.

— Dar, îl preveni, de astă dată n-am să stau mult acolo, pentru că am aici cîteva portrete în lucru, iar pe de altă parte, i-am promis şi domnului Połaniecki că mă întorc la botez.

După care, se adresă lui Połaniecki.

— Ei, în sfîrşit, la botezul fiului sau al fiicei ?

Iar Połaniecki răspunse :

— Fie ce-o fi, numai să dea Dumnezeu să fie cu noroc.

Şi în vreme ce ceilalţi începură să facă planul călătoriei, îşi luă rămas bun şi plecă la birou. Avea de văzut toată corespondenţa din ziua trecută, se închise deci în cabinetul său şi începu să citească scrisorile şi să-şi noteze în agendă pe acelea care se refereau la probleme ce trebuiau rezolvate imediat. După o vreme, îl întrerupse din lucru aprodul proaspăt angajat, care intră şi anunţă că vrea să-l vadă o doamnă.

Połaniecki se nelinişti. Nu se ştie de ce, îi trecu prin minte că numai doamna Maszko putea fi. Şi presupunînd că venise să-i facă scene şi să-i ceară explicaţii, inima începu să-i bată cu neliniştе.

În uşă, însă, zîmbitoare şi veselă, se ivi pe neaşteptate faţa Maryniei.

— E, nu-i aşa că ţi-am făcut o surpriză ? îl întrebă.

La vederea ei, Polaniecki zvîcni în picioare cu sentimentul unei bucurii uriașe, și, luîndu-i mîinile, începu să i le sărute una după alta.

— Draga mea ! Într-adevăr e o surpriză ! Cum de ți-a trecut prin cap să vii aici ?

În timp ce vorbea, îi trase fotoliul alături și o ajută să se așeze, ca pe un oaspete scump și în același timp foarte important. Pe fața-i luminată se vedea cîtă plăcere îi face prezența ei.

— Am să-ți arăt ceva interesant, îl anunță Marynia, și cum tot trebuie să merg mult pe jos, am venit aici. Spune drept, tu cine credeai că este ?

Spunînd acestea, începu să-l amenințe cu degetul rîzînd, iar el răspunse :

— Aici se încheie atîtea afaceri. În orice caz, nu credeam că ești tu. Ce vrei să-mi arăți ?

— Uite ce scrisoare am primit.

Polaniecki luă scrisoarea și începu să citească :

„Scumpă și iubită doamnă ! Te vei mira, probabil, că mă adresez dumitale, dar dumneata, care vei deveni în curînd mamă, ești singura ființă de pe lume care va înțelege ce trebuie să se petreacă în inima unei mame (chiar dacă ar fi doar mătușă), care își vede copilul nefericit. Crede-mă că nu vreau decît să aduc o clipă de alinare bietului copil, cu atît mai mult, cu cît eu port principala vină pentru tot ce s-a întîmplat. Poate că și aceste cuvinte te vor mira, dar ăsta-i adevărul ! Eu sînt vinovată, fiindcă dacă un om rău și ticălos a cutezat s-o atingă cu buzele-i nevrednice pe Niteczka, într-o clipă cînd i se făcuse rău și își pierduse cunoștința, nu trebuia să-mi pierd capul din această pricină și s-o îndemn să se sacrifice. Ce-i drept, e vinovat și Józio Osnowski, care a pus problema căsătoriei pe muche de cuțit ; iar dacă, bănuind ceva, a vrut să scape astfel de Kopowski, să-l ierte unul Dumnezeu, deoarece nu se cuvine să te aperi cu prețul fericirii și

vieții altuia. Ah, doamnă, în primul moment mi s-a părut și mie că singura soluție este căsătoria cu acest netrebnic, Niteczka nemaiavînd dreptul să fie soția lui Ignaś. I-am scris îndată că ea își urmează îndemnul inimii și-i acordă mîna celuilalt din dragoste, fiindcă m-am gîndit că în acest fel Ignaś va suporta mai ușor pierderea ei și am vrut să-i micșorez durerea... Niteczka și Kopowski ! Dumnezeu, milostivul, n-a îngăduit una ca asta, iar cînd mi-am dat seama și eu că astfel o condamn la moarte pe Niteczka, amîndouă nu ne-am mai gîndit decît cum să ne eliberăm din aceste legături. Astăzi nu mai poate fi vorba de întoarcerea la vechile relații, pentru că și Niteczka și-a pierdut atît de mult încrederea în oameni și în viață, încît probabil că n-ar mai putea accepta niciodată acest lucru. Ea nici măcar nu știe că-ți scriu. Iubită doamnă, dacă ai vedea cum a plătit toate acestea cu sănătatea ei și cît de cumplit a afectat-o încercarea de sinucidere a domnului Zawiłowski, ți-ar fi milă de ea. El nu se cuvenea să facă una ca asta, fie și numai ca s-o cruțe ; din nenorocire, bărbații, ca niște egoiști adevărați, nu țin seama decît de voința lor în asemenea împrejurări. Ea nu este cîtuși de puțin vinovată, ca un prunc abia născut, dar eu o văd cum slăbește văzînd cu ochii și se chinuiește de dimineața pînă seara la gîndul că, fără să vrea, a fost cauza nenorocirii lui și i-a frînt viața. Ieri m-a rugat cu lacrimi în ochi, ca în caz că ea va muri, să fiu o adevărată mamă pentru Ignaś și să am grijă de el ca de propriul fiu. Spune în fiecare zi că el trebuie s-o blesteme, iar mie îmi plesnește inima, fiindcă medicul mi-a spus că nu mai garantează pentru nimic dacă această situație se prelungește. Dumnezeu e milostiv ! Dar vino și dumneata în ajutorul unei mame disperate, scrie-mi măcar din cînd în cînd cîte ceva despre Ignaś, sau mai degrabă scrie-mi că este sănătos, liniștit, că a uitat de ea și n-o blestemă ; ca să-i pot arăta scrisoarea și să-i aduc puțină ușurare în suferință. Sînt că nu prea se leagă ce scriu,

dar dumneata vei înțelege ce se întîmplă cu mine, cînd mă uit la sărmana victimă. Dumnezeu o să te răsplătească, iar eu am să mă rog în fiecare zi ca fiica dumitale, dacă Dumnezeu vă va da o fată, să fie mai fericită decît biata mea Niteczka".

— Tu ce crezi despre asta ? întrebă Marynia.

— Cred, răspunse Połaniecki, că vestea despre schimbarea care s-a produs în destinul lui Zawiłowski s-a răspîndit destul de repede, iar în al doilea rînd, această scrisoare trimisă pe adresa ta îi este în realitate destinată lui Ignaś.

— E cu putință. Nu este o scrisoare sinceră. Ele totuși pot fi foarte nefericite.

— Sigur că nu sînt prea vesele. Osnowski avea dreptate cînd scria că toate acestea înseamnă o mare dezamăgire și pentru doamna Broniez, și că ea caută în zadar să se păcălească singură. Iar în ce o privește pe domnișoara Castelli, știi ce mi-a spus Świrski ? N-am să-ți repet cuvintele lui aspre, dar mi-a spus că acum poate s-o mai ia numai un prostănac sau un om insensibil la valorile morale. Își dau și ele seama de asta și sigur că nu se bucură. E posibil ca și conștiința lor să se facă auzită, dar uite totuși de cîte tertipuri se folosesc în scrisoarea asta. Să nu i-o arăți lui Ignaś.

— Nu. n-am să i-o arăt, îl liniști Marynia, care o prefera din tot sufletul pe domnișoara Ratkowska.

Połaniecki, însă, urmîndu-și gîndul care nu-i da pace de la o vreme, îi repetă aproape cuvînt cu cuvînt ceea ce își repeta lui însuși.

— Există o logică în toate, care pedepsește, iar ele culeg acum ce-au semănat. Răul este ca un val care se izbește de țărm și se întoarce.

Marynia începu să deseneze cu umbreluța diferite figuri pe dușumea, gîndindu-se parcă la ceva, apoi, ridicîndu-și ochii luminoși spre soțul ei, spuse :

— E adevărat, dragă Staś, că răul se întoarce, dar poate să se întoarcă şi sub forma regretelor şi a părerii de rău, iar atunci Dumnezeu se mulţumeşte cu această pedeapsă şi nu vrea mai mult.

Dacă Marynia, ştiind chiar ce-l chinuieşte, ar fi vrut să-i aline zbuciumul şi să-l încurajeze, n-ar fi găsit nimic mai bun decît aceste cuvinte. De la un timp, Połaniecki trăia mereu cu sentimentul că trebuie să i se întîmple o nenorocire ; teama nu-l părăsea nici o clipă. Abia de la soţia lui afla că valul acela care se întoarce puteau să fie şi regretele şi părerea lui de rău. Întocmai, se chinuise îndelung, iar de părere de rău nu ducea lipsă nici acum, deşi intuia că dacă tot zbuciumul lui putea să împlinească măsura pedepsei, era în stare să sufere de două ori mai mult. Îi venea să ia în braţe această femeie plină de simplitate şi bun-simţ, de la care cunoscuse numai binele, iar dacă n-o făcea, era numai pentru că se temea să n-o tulbure, avînd în vedere starea ei, la aceasta adăugîndu-se şi timiditatea aceea care-l stînjenea acum în relaţiile cu ea. Se mulţumi să-i ducă mîna la buze şi să-i spună :

— Ai dreptate şi... eşti foarte bună.

Iar ea, bucuroasă de laudă, îi zîmbi şi începu să se pregătească de plecare.

După ce ieşi din încăpere, Połaniecki se apropie de fereastră şi o urmări cu privirea. Îi văzu de departe silueta deformată, înaintînd cu paşi greoi, şi părul negru, care-i ieşea de sub pălărioară, şi în clipa aceea simţi iarăşi cu o forţă nouă, mai puternică decît oricînd, că Marynia era pentru el cea mai scumpă fiinţă de pe lume şi că numai pe ea o iubeşte şi o va iubi pînă la moarte.

XX

Două zile mai tîrziu, Połaniecki primi un bilet de la Maszko, care conţinea cîteva cuvinte de bun rămas.

„Plec astăzi, scria Maszko. Mă voi strădui să trec neapărat pe la tine, dar, pentru orice eventualitate, te las cu bine și îți mulțumesc pentru toate dovezile de prietenie pe care mi le-ai arătat. Dumnezeu să-ți dea mai mult noroc decît mi-a dat mie pînă acum. Aș vrea foarte mult să mă văd cu tine, fie și pentru un minut, și dacă am să pot, am să mă reped pînă la birou, la tine, pe la ora patru. Deocamdată, îți repet rugămintea mea, nu uitați de soția mea și ocrotiți-o puțin cînd lumea o va părăsi. De asemenea, pe tine te rog să mă aperi față de ea și de răutatea oamenilor. Plec la Berlin diseară la ora nouă, și fără să mă ascund. La bună vedere, rămîi sănătos, îți mulțumesc încă o dată pentru noi. Maszko".

În jurul orei patru, Polaniecki se duse la birou, dar așteptă mai mult de o oră în zadar. „Dacă nu vine, își spuse în cele din urmă, cu atît mai bine!" Și plecă acasă cu un sentiment de mulțumire că izbutise să evite o întîlnire stînjenitoare. Cu toate acestea, seara, începu să-i fie milă de Maszko. Se gîndi că este un om care apucase într-adevăr pe un drum greșit și abrupt, dar trudise și se zbătuse deajuns, iar acum plătea din greu... că tot ce i se întîmplase era de așteptat, iar aceia care-i prevăzuseră căderea, trăiseră alături de el și-l primiseră în casa lor, nu se cuvenea să-l disprețuiască acum, cînd se prăbușise. Înțelese, de asemenea, cîtă plăcere i-ar face lui Maszko venirea lui la gară și, după un moment de ezitare, porni.

Pe drum, își aduse aminte că la gară o va găsi, probabil, și pe doamna Maszko, dar știind că și așa trebuie să se vadă cu ea, își spuse că nu mai poate da înapoi din această cauză, întrucît ar da astfel dovadă de o lașitate măruntă.

Străbătut de asemenea gînduri, intră în clădirea gării. În sala de așteptare de la clasa întîi, nu prea mare, se aflau cîteva persoane, iar pe mese se înălțau mormane întregi de legături de mînă, dar pe Maszko nu-l văzu nică-

ieri, și abia după ce se uită cu atenție în jurul lui, o recunoscu pe doamna Maszko într-o doamnă tînără cu corneta pe cap, care stătea într-un colț.

— Bună seara, o salută, apropiindu-se de ea. Am venit să-mi iau rămas bun de la soțul dumitale. Ce se întîmplă cu el ?

Înclinîndu-și capul ușor, ea îi răspunse cu glăsciorul ei de totdeauna :

— Soțul meu s-a dus să cumpere bilete. Vine îndată.

— Cum adică bilete ? Vrei să pleci și dumneata cu el ?

— Nu, soțul meu s-a dus să-și cumpere bilet.

În aceste condiții, conversația se lega destul de greu ; în curînd, însă, intră Maszko, însoțit de un slujitor de la căile ferate, căruia îi dădu biletul și banii, dispunînd să i se expedieze lucrurile. Îmbrăcat într-o pelerină lungă și cu o pălărie moale de fetru pe cap, cu favoriții lui lungi și ochelarii cu rama de aur, arăta ca un diplomat voiajor. Polaniecki își făcuse iluzii că Maszko se va bucura nespus de venirea lui. Acesta, cînd îl zări, exclamă într-adevăr : „Ah, cît îți sînt de recunoscător că ai venit !“ dar cu anume nepăsare parcă și cu graba obișnuită în cazul oamenilor care pleacă.

— Ei, rosti avocatul, uitîndu-se prin sală, totul e gata ! Dar unde sînt pachetele mele de mînă ? Aha, uite-le ! Bine !

După care se întoarse spre Polaniecki și repetă :

— Îți mulțumesc că ai venit. În acest caz, fă-mi încă un hatîr și condu-o pe soția mea acasă, sau cel puțin ieșiți din gară împreună și ajut-o să găsească o trăsură. Terenia, domnul Polaniecki te va conduce acasă. Dragul meu, vino o clipă, vreau să-ți mai spun ceva.

Și luîndu-l pe Polaniecki mai la o parte, începu să vorbească agitat :

— Condu-o acasă neapărat. Eu am avut grijă ca plecarea mea să pară cu totul firească, dar, pe drum, spune-i ca din întîmplare că ești pur și simplu uimit că

plec tocmai acum, cînd a mai rămas atît de puţin timp pînă la proces, deoarece, dacă mi se întîmplă ceva şi nu mă întorc, voi pierde mai mult ca sigur. Pentru asta voiam să trec pe la tine, dar ştii şi tu cum e în ziua plecării !... Judecarea procesului are loc peste o săptămînă ! Eu am să mă îmbolnăvesc şi îmi va ţine locul subalternul meu care, fiind începător în avocatură, va pierde, firește. Lucrurile sînt aranjate în aşa fel, încît să pară un accident. Soţia mea este asigurată. Totul este trecut pe numele ei, aşa că nu-i vor lua nici măcar un pahar. Am o idee cu care am să mă duc la Asociaţia constructorilor de vapoare din Anvers. Dacă voi încheia contractul, pădurile se vor cutremura în toată ţara, dar cine ştie dacă în acest caz nu mă voi întoarce, fiindcă procesul pentru Płoszów este un fleac pe lîngă asta. Nu pot să-ţi spun totul pe larg ! Dacă n-ar fi clipele prin care trebuie să treacă soţia mea, aş încerca să lupt împotriva gîndurilor negre, dar asta mă înăbuşe !

Îşi arătă gîtul cu mîna, apoi vorbi şi mai precipitat :

— Năpasta a căzut pe capul meu, dar putea să cadă asupra oricui. În definitiv, este prea tîrziu ca să mai vorbim despre asta. A fost cum a fost, dar am făcut ce-am putut şi tot aşa voi proceda şi în viitor. Faptul că tu îţi vei scoate banii, fie şi de pe urma proprietăţii Krzemień, este o uşurare pentru mine. Dacă aş avea timp să-ţi spun ce planuri am, ai recunoaşte şi tu că nu oricine se putea gîndi la aşa ceva. S-ar putea să fac afaceri şi cu firma voastră. Vezi, deci, că nu mă las... Mi-am asigurat şi soţia. Hm, s-a întîmplat ! s-a întîmplat ! Altul în locul meu ar sfîrşi-o mai rău. Nu-i aşa ? Dar să ne întoarcem la soţia mea.

Polanîecki asculta oarecum stingherit vorbele lui Maszko. Îi admira într-adevăr tăria sufletească, dar simţea în acelaşi timp că-i lipseşte echilibrul care-l deosebeşte pe un om întreprinzător de un aventurier. Avea impresia că vede de pe acum în Maszko ceva din viitoarea vulpe bătrînă care se va mai zbate multă vreme, dar va că-

dea de fiecare dată tot mai jos, pînă cînd va sfîrși în ghetre scîlciate, povestind într-o cafenea de a doua mînă unor „zvîrliți din șa", ca și el, despre măreția lui de odinioară. Își spuse că pricina acestei prăbușiri este viața întemeiată de la început pe minciună, iar Maszko, cu toată inteligența lui, nu va izbuti să se smulgă niciodată din aceste cătușe.

Iată că și acum era nevoit să pozeze față de propria soție. Firește, n-avea încotro, dar cînd sala începu să se umple de oameni și cîțiva cunoscuți veniră să-i salute și să schimbe cîteva cuvinte la repezeală, ca la gară, Maszko le răspunse cu superioritate și o îngăduință care-i stîrni mînia lui Połaniecki. „Și cînd te gîndești, își spuse, că el fuge de creditori ; ce s-ar fi întîmplat dacă acest om ar fi ajuns să facă avere !"

Acum, însă, răsună clopoțelul, iar de afară se făcu auzită răsuflarea precipitată a locomotivei. Lumea începu să se miște și să se grăbească. „Interesant, ce s-o fi petrecînd în sufletul lui ?" se gîndi Połaniecki. Dar nici măcar în asemenea momente avocatul nu se putea smulge din lanțurile minciunii. Probabil că inima i se strîngea de presimțiri rele și se gîndea că nu-și va mai vedea niciodată soția pe care o iubea, că îl așteptă mizeria, înjosirea și decăderea, dar lui nu-i era îngăduit să arate nici ceea ce simțea cu adevărat și nici să-și ia rămas bun de la soție, așa cum ar fi vrut.

Clopoțelul sună a doua oară. Ieșiră pe peron și Maszko se mai opri o clipă lîngă vagonul de dormit. Lumina felinarului îi cădea drept în fața pe care se iviseră în colțurile gurii două riduri. Vorbea însă liniștit, cu tonul unui om pe care afacerile îl silesc să plece pentru cîteva zile și care este sigur că se va întoarce.

— Ei, la revedere, Terenia. Sărută-i mîna mamei din partea mea și rămîi sănătoasă. La revedere ! la revedere !

Spunînd acestea, îi duse mîna la buze, sărutîndu-i-o îndelung.

În timp ce Polaniecki, trăgîndu-se înadins mai la o parte, se gîndea :

„Se văd pentru ultima dată. După vreo jumătate de an, va avea loc despărțirea oficială".

Fu izbit de soarta asemănătoare a celor două femei, a mamei și a fiicei. Amîndouă fuseseră în aparență partide strălucitoare, dar amîndoi soții fuseseră siliți să-și părăsească familiile, lăsîndu-și soțiile pradă rușinii.

Dar clopoțelul sună pentru a treia oară. Maszko urcă în vagon. O clipă, la fereastra lărgă i se mai văzură favoriții și ochelarii cu rama de aur, după care trenul se cufundă în întuneric.

— Îți stau la dispoziție, doamnă ! spuse Polaniecki.

Și era aproape sigur că doamna Maszko îi va mulțumi cu glasul uscat pentru companie. Era chiar puțin contrariat din această cauză, deoarece se hotărîse să-i spună cîte ceva nu numai din partea soțului, ci și din partea lui. Ea, însă, se mulțumi să-și încline capul în semn de încuviințare. Își avea și ea planul ei. În inima ei se adunase atîta repulsie amară și ranchiună, încît, presupunînd că Polaniecki intenționează iarăși să se folosească de clipa pe care aveau s-o petreacă împreună, era decisă să-l respingă în așa fel, ca să țină minte multă vreme.

Greșea, însă, cum nu se poate mai mult. Mai întîi, pentru că din cauza ei, el se sfărîmase ca o barcă izbită de stîncă și un răstimp nu numai că simțise o mare aversiune pentru ea, dar o și urîse. Iar în al doilea rînd, dacă mai tîrziu, convins tot mai mult că vina este numai a lui, ura i se spulberase, se schimbase atît de mult, încît aproape că devenise alt om. Răfuiala negustorească cu sine însuși îl învățase că pentru astfel de capricii se plătește prea scump ; se afla într-un moment cînd își dorea nespus o viață fără înșelătorie ; în sfîrșit, zbuciumul și părerile de rău îi înă-

buşiseră aproape cu totul pornirea sîngelui. Ajutînd-o acum să urce în trăsură şi atingîndu-i umărul, rămase liniştit ; după ce urcă şi el, începu numaidecît să-i vorbească despre Maszko, socotind dintr-un sentiment de umanitate că se cuvine s-o pregătească pentru viitoarea catastrofă şi să-i micşoreze însemnătatea.

— Admir curajul soţului dumitale, îi spuse. Dacă în timp ce se află la Berlin, se dărîmă vreun pod pe calea ferată, nu se va mai putea întoarce la proces, lucru de care probabil că ştii şi dumneata, depinde soarta lui. Îmi închipui că a avut motive importante ca să plece, dar, oricum, întotdeauna există un risc.

— Podurile sînt solide, răspunse doamna Maszko.

Nelăsîndu-se impresionat de acest răspuns nu prea încurajator, Polaniecki continuă să înlăture treptat din faţa ochilor ei perdeaua care-i acoperea viitorul. Vorbi aşa multă vreme, pînă ajunseră la locuinţa familiei Maszko. Atunci ea, neînţelegînd se vede însemnătatea vorbelor lui, sau poate irîtată că nu i se oferise prilejul să-i dea cu tifla, îi spuse în timp ce cobora din trăsură :

— De ce vrei să mă înspăimînţi ? Urmăreşti vreun scop personal ?

— Nu, doamnă, îi răspunse Polaniecki care socoti că era timpul să-i comunice ceea ce voia să-i spună din partea lui. În legătură cu dumneata, am un singur scop : să-ţi declar că m-am făcut vinovat faţă de dumneata şi te rog din tot sufletul să mă ierţi.

Tînără femeie intră în tindă fără să-i răspundă un cuvînt. Polaniecki n-avea să afle niciodată dacă tăcerea ei însemna ură sau iertare.

Se întoarse totuşi acasă uşurat întrucîtva, deoarece era convins că procedase cum se cuvenea. În ochii lui nu era decît un mărunt act de căinţă şi-i era totuna cum îl înţele-

sese doamna Maszko. „S-ar putea să creadă, își spuse, că mi-am cerut iertare pentru purtarea mea de mai tîrziu : în orice caz, acum voi privi cu mai multă îndrăzneală în ochii ei".

În acest gînd al lui Połaniecki era neîndoielnic și puțin egoism, dar mai era și dorința de a apuca pe drumul cel bun.

XXI

Domnișoara Helena primise și ea înainte de plecare o scrisoare de la doamna Bronicz, de felul aceleia pe care o primise Marynia, și, ca și Marynia, nu i-o arătase lui Zawiłowski. De altfel, și Zawiłowski plecase împreună cu Świrski o săptămînă mai tîrziu, fără să mai viziteze pe nici unul dintre cunoscuți, cu excepția domnișoarei Ratkowska. Świrski însuși îi îndepărtase gîndul de la orice vizite, și Połaniecki, în discuțiile cu soția lui, recunoștea că avusese întru totul dreptate. „Acum, îi spusese odată, o vizită ar fi penibilă și pentru Ignaś, și pentru noi. E altceva cu cei care l-au văzut în fiecare zi, fiindcă aceștia s-au obișnuit cu el, dar nimeni dintre ceilalți nu s-ar putea abține să nu se uite fără voie la urma care i-a rămas pe frunte. De altminteri, Ignaś s-a schimbat foarte mult. Călătoria îl va face să-și revină cu totul, și, cînd se va întoarce, noi îl vom primi ca și cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, iar străinii vor vedea în el în primul rînd un tînăr bogat".

De bună seamă, putea fi și așa. Dar deocamdată, după plecarea lor, soții Połaniecki rămaseră aproape singuri. Cercul cunoscuților se împrăștiase în toate părțile. Osnowski era tot la Bruxelles ; despre ea nu știa nimeni unde se află. Doamna Bronicz și domnișoara Castelli întîr-

ziau la Paris ; din familia Zawiłowski, de asemenea, nu mai era nimeni ; doamna Krasławska și fiica ei se închiseseră în casă și trăiau una pentru cealaltă, iar în cele din urmă, boala o țintuise pentru totdeauna la pat și pe biata doamnă Emilia.

Mai rămăseseră doar soții Bigiel și profesorul. Dar și el era bolnav și devenise atît de ciudat, încît oamenii mai depărtați îl socoteau de-a dreptul nebun. Alții susțineau cu ironie că un om care se așteaptă ca spiritul creștin să pătrundă și în istorie, așa cum pătrunsese în relațiile particulare, nu poate fi în toate mințile. Altminteri, el însuși începuse să se gîndească la moarte și să se pregătească pentru ea. Îi spunea adesea lui Połaniecki că ar vrea să moară în „tinda lumii celeilalte" și voia să plece în acest scop la Roma. Ținea însă foarte mult la Marynia și, de aceea, dorea să aștepte cel puțin pînă ce avea să nască.

În acest fel, familia Połaniecki își petrecea timpul într-o mare izolare. Această însingurare era binevenită pentru Marynia, care se simțise foarte rău în ultimele zile, pentru dispoziția ei sufletească. Połaniecki lucra la birou și asupra lui însuși ; modela înăuntrul lui un alt om și veghea asupra soției, care se pregătea de asemenea pentru o nouă epocă în viața ei, și o făcea cu destulă veselie, deoarece avea impresia că semnele care o anunțau exercită o influență cum nu se poate mai bună asupra amîndurora. Pe zi ce trece, Połaniecki devenea tot mai puțin habotnic, mai îngăduitor în aprecierea oamenilor și mai blînd, nu numai în relațiile cu ea, ci și cu toți ceilalți, cu care viața îl punea în legătură. Pe ea o înconjura cu o grijă deosebită, prevenitoare, și deși presupunea că grija lui se adresează în primul rînd copilului, nu ei, considera că așa este bine și-i era recunoscătoare. Era uimită cîteodată de anume timiditate, ezitare parcă, pe care o observa în purtarea lui,

dar nebănuind că aceasta provenea numai din reprimarea sentimentelor lui pentru ea, punea asemenea manifestări pe seama temerilor lui Stach în legătură cu aducerea copilului pe lume.

Săptămîni întregi începură să se scurgă astfel una după alta. Monotonia lor era întreruptă uneori de scrisorile lui Świrski, care, oricînd găsea o clipă liberă, le transmitea tot ce știa despre Zawiłowski și despre sine. Într-una din scrisori, întreba în numele lui Zawiłowski dacă doamna Połaniecka îi îngăduie acestuia să-i trimită impresiile lui de călătorie sub formă de scrisori. „Am vorbit pe larg cu el despre asta, scria Świrski. El susține, în primul rînd, că și dumneata te-ai bucura să afli ecouri dintr-o țară care ți-a lăsat atîtea amintiri plăcute, iar în al doilea rînd, asta i-ar ușura foarte mult lucrul, fiindcă e ca și cînd ar scrie în particular. Este sănătos, umblă, mănîncă și doarme foarte bine. Îl văd în fiecare seară cum se așează la birou și începe să scrie. Am băgat de seamă că încearcă să compună și poezii. Se vede că nu prea merge, fiindcă pînă acum, după cîte știu, n-a scris nici una ; bănuiesc totuși că se va redresa cu încetul, deocamdată, însă, scrisorile i-ar putea într-adevăr ușura munca. Mai adaug, în fine, că își aduce aminte de domnișoara Helena cu recunoștință nemărginită, iar la fiecare vorbă despre domnișoara Ratkowska, îl văd cum se luminează la față. De aceea, o pomenesc adesea, ce altceva pot face ? Dacă nu vrea destinul, degeaba ; de ți-e scris să rămîi scîndură de la gard, nu-ți dau frunze nici măcar primăvara".

Cu toate acestea, pe la jumătatea lui noiembrie, sosi de la Roma o scrisoare care le dădu mult de gîndit soților Połaniecki. Świrski scria cele ce urmează :

„Închipuiți-vă că sînt aici doamna Bronicz și domnișoara Castelli și că m-am văzut cu ele. La Roma, eu sînt

ca acasă, așa că am aflat de venirea lor imediat, a doua zi. Și știți ce-am făcut la început ? L-am convins pe Ignaș să plece în Sicilia, de altfel n-am întîmpinat greutăți prea mari. M-am gîndit că va sta la Palermo, la Siracusa și la Taormina, iar dacă din întîmplare ar cădea în mîinile mafiei, ar plăti o răscumpărare mai mică decît a plătit pentru dreptul de a purta o vreme verigheta domnișoarei «Niteczka». Mi-am spus că dacă tot trebuie să se întîlnească undeva în lume și să se împace, n-au decît să se întîlnească și să se împace ; eu n-am vrut să-mi iau această răspundere, mai ales după cele ce s-au întîmplat. Ignaș este, chipurile, sănătos, dar nu și-a revenit încă din punct de vedere intelectual și, în această stare, ar putea fi lesne convins să facă ceva ce-ar regreta apoi toată viața. Cît despre cele două doamne, am ghicit îndată de ce au venit aici, și m-am bucurat din tot sufletul că le-am încurcat planurile. Dovadă că presupunerea mea a fost adevărată, este că, după cîteva zile, lui Ignaș i-a venit un plic, pe care am recunoscut scrisul stimatei văduve a răposatului Teodor. Am scris pe el că Zawiłowski a plecat nu se știe unde, și am trimis scrisoarea *retro*.

Totuși acesta este doar începutul. A doua zi, primesc eu o scrisoare în care sînt invitat la o discuție. Răspund că sînt nevoit să le refuz cu părere de rău, dar ocupațiile mele nu-mi permit să-mi satisfac această plăcere. La aceasta, primesc a doua scrisoare în care, făcîndu-se apel la caracterul, talentul, originea, inima și compasiunea mea pentru o femeie nefericită, sînt rugat să mă duc la ele, sau să hotărăsc ora la care să vină ele la atelierul meu. N-am mai avut încotro și m-am dus. M-a primit numai doamna Bronicz cu lacrimi în ochi și cu un șuvoi de vorbe, pe care nu le mai repet, dar în care «Niteczka» apărea ca sfînta muceniță Agnieszka. Am întrebat-o cu ce-i pot fi

de folos ? Mi-a răspuns că nu vrea decît o vorbă bună din partea lui Zawilowski, deoarece «copila este bolnavă, tuşeşte şi probabil că nu mai are nici un an de trăit, dar vrea să moară după ce va dobîndi iertarea lui». Cînd am auzit una ca asta, recunosc că m-am cam mîniat, dar m-am ţinut tare. Nu puteam să-i dau adresa lui Zawilowski, fiindcă într-adevăr nu ştiam la care hotel avea să stea. Mi-au trecut toate apele, iar în cele din urmă, i-am promis aşa, în general, că dacă Ignaś, va începe să vorbească vreodată cu mine despre domnişoara Castelli, am să-l îndemn să procedeze după dorinţa doamnei Bronicz.

Dar asta încă nu-i nimic. În momentul cînd mă pregăteam să plec, a intrat brusc domnişoara Castelli şi a rugat-o pe mătuşa ei să ne lase să vorbim între patru ochi. În paranteză fie spus, a slăbit mult şi mi s-a părut şi mai înaltă ca de obicei, o adevărată mlădiţă de plop, pe care orice vînt poate s-o frîngă. Abia am rămas singuri şi mi s-a adresat, spunîndu-mi : «Mătuşa încearcă să mă dezvinovăţească şi face toate astea din dragoste pentru mine, aşadar îi sînt recunoscătoare, dar eu nu pot suporta această situaţie, şi-ţi declar că sînt vinovată, rea şi nedemnă, iar dacă sînt nefericită, o merit însutit». Auzind aşa ceva, am rămas uimit, dar am văzut că era sinceră, fiindcă îi tremurau buzele şi ochii i se întunecaseră. O să spuneţi că am o inimă de cîrpă, dar mărturisesc că m-a impresionat profund şi am întrebat-o ce pot face pentru ea. Mi-a răspuns că nu doreşte nimic, dar m-a rugat să cred că, în toate aceste sforţări ale mătuşii de a reînnoda relaţiile, ea n-are nici un amestec, şi după încercarea lui Zawilowski de a se sinucide, i s-au deschis ochii, şi-a dat seama cum este ea cu adevărat, ce a făcut şi nu va putea uita niciodată. La sfîrşit, a repetat încă o dată că numai ea este vinovată pentru tot ce s-a întîmplat şi m-a rugat

să-i relatez și lui Zawiłowski discuția noastră, dar nu acum, ci cîndva, cînd nu va mai putea bănui că vrea să-l impresioneze.

Ei, ce ziceți ? Ați fi crezut una ca asta ? Eu văd limpede două lucruri. Întîi, că fapta lui Zawiłowski a trebuit, oricum, s-o zguduie profund, iar în al doilea rînd, că este grozav de nefericită și, cine știe, dacă nu chiar bolnavă. Mă gîndesc și la părerea domnișoarei Helena Zawiłowska, pe care am auzit-o de la dumneata, cum că nu trebuie să te îndoiești de un om cîtă vreme trăiește. În orice caz, este o situație neobișnuită. Cred și eu că dacă Zawiłowski ar vrea acum să se întoarcă la ea, n-ar consimți fie și numai pentru că se socotește nevrednică de el. Cît despre mine, cred că în lume există multe femei mai bune și mai nobile decît ea, dar să mă ia dracul dacă voi face ceva împotriva ei !"

Urmau întrebări despre sănătate și salutări pentru soții Bigiel.

Această scrisoare făcu o impresie adîncă asupra tuturor, prilejuind numeroase discuții între familiile Połaniecki și Bigiel. În același timp, arătă cît de mult se schimbase Połaniecki. Mai demult, n-ar fi găsit destule cuvinte ca s-o înfiereze pe domnișoara Castelli și n-ar fi crezut în ruptul capului că într-o femeie ca ea poate să se manifeste vreun simțămînt virtuos ; acum, însă, cînd doamna Bigiel (care ca și celelalte doamne, aparținea cu trup și suflet partidei domnișoarei Ratkowska) își exprimă îndoiala dacă nu cumva era vorba de o tactică schimbată din partea domnișoarei Castelli, spuse :

— Nu, e prea tînără, pentru asta și mi se pare sinceră. Este mare lucru dacă-și recunoaște vina fără rezerve, întrucît asta dovedește că i s-a urît cu minciuna.

Iar după ce se mai gîndi puțin, adăugă :

— Țin minte că Maszko, de pildă, recunoștea nu o dată că merge pe un drum greșit și fals, dar își căuta imediat motive din afara lui care să-l îndreptățească : „La noi, așa trebuie", „e vina societății noastre", „plătesc cu banii care merg !" Cîte nu mi-a fost dat să ascult ! Și nu era nici asta adevărat. Or, este o oarecare doză de curaj în a spune : e numai vina mea, și cine are acest curaj, înseamnă că i-a mai rămas ceva.

— Așadar, dumneata crezi că Zawiłowski ar face bine dacă s-ar întoarce la ea ?

— Nici nu cred și nici nu presupun că s-ar putea întîmpla așa ceva.

Dar vîlva stîrnită de veștile de la Roma și grija pentru Zawiłowski și domnișoara Castelli se estompară în curînd sub presiunea unei griji și mai serioase care se instală în casa familiei Połaniecki. La sfîrșitul lui noiembrie, Marynia începu să aibă necazuri cu sănătatea. Avea și mai demult, dar pe cît îi sta în putință, nu se plîngea. Acum se abătură asupra ei palpitații și sfîrșeli atît de mari, încît erau zile în care nu mai putea să se miște din fotoliu. Apoi se adăugară durerile de șale și amețelile. Într-o săptămînă se schimbă vizibil și atît de mult, că pînă și medicii, care pînă atunci socotiseră aceste manifestări drept simptomele obișnuite ale nașterii care se apropia, începură să se îngrijoreze. Fața-i transparentă împrumută nuanțe albăstrui și, mai ales cînd bolnava ținea ochii închiși, începea să semene cu fața unei moarte. Chiar doamna Bigiel, cea mai mare optimistă dintre cei din jur, nu-și mai putu stăpîni temerile, în cele din urmă, iar medicul îi declară deschis lui Połaniecki că, în astfel de împrejurări, evenimentul așteptat poate fi primejdios atît în sine, cît și în ceea ce privește

urmările lui. La drept vorbind, numai Marynia, deși slăbea văzînd cu ochii și se simțea din ce în ce mai vlăguită, nu-și pierdea curajul.

În schimb, Polaniecki și-l pierdease. Veni o vreme cînd durerile și necazurile prin care îi fusese dat să treacă în viață i se păreau nimic în comparație cu această neliniște înfricoșătoare care îl făcea să-și piardă orice speranță. Cîndva, după ce se căsătorise cu Marynia, în imaginea lui despre căsnicie și în speranțele de viitor, copilul fusese un element principal : abia acum realiză că și-ar da nu unul, ci toți copiii pe care i-ar putea avea vreodată, numai să salveze acest chip iubit. I se sfîșia inima cînd Marynia repeta uneori cu glasul slăbit întrebarea pe care i-o mai pusese nu o dată și mai înainte : „Stach, și dacă o să fie băiat ?" I-ar fi căzut bucuros la picioare și i-ar fi spus, îmbrățișîndu-i-le : „Ducă-se dracului, băiat sau fată, numai să nu te pierd pe tine !" dar trebuia să-i zîmbească și s-o asigure liniștit că lui îi este totuna. Îl năpădiră iarăși vechile spaime, și speranța pe care i-o treziseră în suflet cuvintele Maryniei că valul răului, cu voia Domnului, se poate întoarce numai sub forma părerilor de rău, se spulberă fără urmă. Acum, avea cîteodată impresia că boala Maryniei poate fi tocmai valul acela care se întorcea asupra lui. Cum de putea fi așa, nu-și putea răspunde; dar judecata îi spunea în zadar că, spre exemplu, între fapta doamnei Osnowska sau a domnișoarei Castelli și pedeapsa de care avuseseră parte, exista o legătură directă care în cazul lui lipsea. Spaima îi răspundea că răul se poate filtra prin viață pe căi atît de tainice, încît mintea omenească nu le va descoperi niciodată. La acest gînd, îl cuprindea o frică aproape mistică. Cel aflat în nenorocire își pierde capacitatea de a raționa lucid și trăiește sub apăsarea amenințării ; așa se întîmpla și cu Polaniecki. Vedea numai

prăpastia și propria neputință. Adesea, privind la fața slăbită a Maryniei, își spunea : „Trebuie să fii nebun, ca să-ți închipui că mai poate scăpa cu viață !“ dar, în același timp, căuta cu disperare pe fețele celor din jur fie și o umbră de speranță, și fiecare picătură de sînge, fiecare părticică a creierului, sufletul întreg și inima i se revoltau împotriva morții ei. I se părea o nedreptate fără noimă ca ea să închidă ochii pentru totdeauna, înainte ca el să-i arate cît de fără margini o iubește, înainte de a o răsplăti pentru toate clipele acelea de nepăsare, de purtare aspră, de egoism și neîncredere, înainte de a-i spune că a devenit sufletul lui, ceva nu doar mai scump decît orice pe lume, ci și adorat. Își repeta că dacă Dumnezeu nu face asta pentru el, s-ar cuveni s-o facă pentru ea, cel puțin să se stingă din viață cu sentimentul fericirii pe care o merită. De la aceste cutezătoare încercări de a-i sugera lui Dumnezeu cum să procedeze, trecea iarăși la căință, umilință și rugăminți. În acest timp, însă, Marynia era cu fiecare zi care trecea tot mai bolnavă, în vreme ce el, între două gînduri disperate, din care unul striga : „Nu e cu putință !“ iar celălalt : „E posibil !“ se zvîrcolea într-adevăr ca într-un clește.

În plus, de nevoie, de teama de a nu-și descuraja soția, trebuia să se prefacă în fața ei că nu-i ia boala în serios. Și medicul, și doamna Bigiel îl preveneau în fiecare zi să n-o sperie ; așa îl sfătuia și propria judecată, dar asta însemna un alt chin, fiindcă se gîndea că ea ar putea să creadă că nu ține la ea și că n-a iubit-o niciodată. Toate se schimbaseră înăuntrul lui. Insomnia, oboseala și spaima îl aduseseră într-o stare de exaltare bolnăvicioasă care-l făcea să vadă totul, pînă și primejdia, și așa cît se poate de rodă, la proporții mărite. Avea impresia că nu mai există nici o speranță, și uneori se gîndea la Marynia ca și cînd

ar fi murit. Zile întregi rememora toate părţile bune ale caracterului ei, cuvintele ei, bunătatea, calmul ei ; îşi aducea aminte cum o iubeau cu toţii, făcîndu-şi în acelaşi timp reproşuri că nu o meritase niciodată, că n-o iubise şi n-o preţuise de ajuns, în sfîrşit, că îi trădase încrederea, aşa că trebuie s-o piardă. Era ceva de-a dreptul sfîrşietor în convingerea lui că un lucru atît de groaznic este totodată pe deplin meritat şi este prea tîrziu pentru orice îndreptare. Pînă şi cei care în timpul vieţii sînt totdeauna iubiţi foarte mult, plecînd dintre cei vii, lasă în urmă regretul că n-au fost iubiţi îndeajuns, cel mai apăsător din toate simţămintele.

La începutul lui decembrie se întoarseră, după o călătorie de două luni în Italia, Świrski şi Zawiłowski. Polaniecki slăbise şi se împuţinase atît de mult în acest răstimp, încît abia îl recunoscură ; el însă, cufundat cu totul în nenorocirea lui, aproape că nu-i luă în seamă, ascultînd ca prin vis mîngîierile şi încurajările amîndurora, ca şi istorisirile cu ajutorul cărora pictorul încerca să-i abată gîndurile de la chinurile lui. Cum puteau să-l mai intereseze acum Zawiłowski, doamna Bronicz sau domnişoara Castelli, cînd Marynia lui putea să se stingă de pe o zi pe alta ! Świrski, care nutrea pentru ea o mare prietenie, în dorinţa de a găsi undeva o umbră de speranţă, se duse la doamna Bigiel, dar nici ea n-avea prea multă. Nici medicii nu ştiau prea bine ce are bolnava, întrucît, pe lîngă graviditate, se iviseră tot felul de complicaţii care nu puteau fi nici măcar definite. Ştiau doar că inima bolnavei funcţionează neregulat şi se temeau înainte de toate ca, din cauza circulaţiei proaste, să nu se formeze chiaguri în vene, care să producă moartea imediată. Pe de altă parte, chiar în cazul unei naşteri fericite, se temeau de o mulţime de lucruri ; şi de epuizare, şi de lipsă de putere, şi de tot felul de urmări,

care puteau să apară abia mai tîrziu. Świrski se convinse că nici doamna Bigiel nu-şi mai face iluzii, deoarece, la sfîrşitul discuţiei, izbucni în plîns şi spuse :

— Mă doare sufletul de Marynia, dar mă doare şi de el ! Dacă i-ar rămîne măcar copilul, ar putea găsi în el puterea să suporte această lovitură !

Iar după ce plînse îndelung, adăugă :

— Şi aşa nu pot pricepe cum poate îndura atîta suferinţă.

Era adevărat. Połaniecki nu mînca şi nu dormea. Pe la birou nu se mai arătase de mult, iar din casă ieşea doar pentru a cumpăra flori, care-i plăcuseră întotdeauna şi care o înveseleau. Era atît de bolnavă, încît de fiecare dată cînd îi aducea buchetul de crizanteme, se gîndea înfricoşat că poate sînt pentru coşciug. Pînă şi Marynia îşi dădu seama că s-ar putea să i se apropie moartea. Nu-i spuse nimic soţului, dar într-o bună zi plînse amar faţă de doamna Bigiel, părîndu-i atît de rău de viaţă şi de „Stach". Era îngrijorată şi cînd se gîndea cum va suporta el nenorocirea, fiindcă ar fi vrut s-o regrete foarte mult, dar în acelaşi timp să nu sufere. Cu toate acestea, în faţa lui se prefăcu multă vreme că este sigură că totul se va sfîrşi cu bine.

Ulterior, însă, cînd începură leşinurile, îşi luă inima în dinţi şi se hotărî să discute cu el mai pe faţă. I se părea că este de datoria ei s-o facă, aşa că într-o noapte, cînd doamna Bigiel, biruită de somn, se duse să se culce, iar el rămase să vegheze ca totdeauna lîngă ea, îl apucă de mînă şi-i spuse :

— Stach, aş vrea să discut cu tine şi să te rog ceva.

— Ce vrei, iubita mea ? întrebă Połaniecki.

Marynia se gîndi o vreme cum să-şi exprime rugămintea, apoi rosti :

— Promite-mi... Eu ştiu, sînt sigură că am să mă fac bine... dar promite-mi că... chiar dacă o să fie băiat, o să-l iubeşti şi o să fii bun cu el.

Cu un efort supraomenesc, Polaniecki îşi înăbuşi hohotul de plîns, care-i urcă în piept, şi răspunse liniştit :

— Iubirea mea ! Pe amîndoi, şi pe tine, şi pe el, vă voi iubi întotdeauna. Fii sigură !...

Drept răspuns, Marynia încercă să-i ducă mîna la buze, dar slăbiciunea o împiedică să-şi îndeplinească dorinţa, aşa că îi zîmbi doar cu recunoştinţă, iar după o clipă, adăugă :

— Şi încă ceva... Să nu crezi că mă gîndesc la nu ştiu ce lucruri groaznice, cîtuşi de puţin ! dar... aş vrea să mă spovedesc...

Polaniecki se înfioră din creştet pînă-n tălpi.

— Bine, draga mea, răspunse cu glasul gîngăvit, străin parcă.

Ea însă, aducîndu-şi aminte că odinioară lui îi plăcuse expresia „slujba lui Dumnezeu" şi vrînd să-l încredinţeze că nu este vorba decît de îndeplinirea unei datorii religioase obişnuite, repetă zîmbind aproape veselă :

— Slujba lui Dumnezeu !

Spovedania avu loc a doua zi. Polaniecki era atît de sigur că asta însemna sfîrşitul, încît aproape se miră că Marynia mai trăieşte ; la fel reacţionă şi seara, cînd bolnava se simţi ceva mai bine.

Nu îndrăznea să mai spere. Marynia se învioră totuşi şi spuse că respiră mai uşor. Pe la miezul nopţii, încercă să-l convingă ca de obicei să se ducă la culcare. Trudit şi îngrijorat, nu arăta nici el cu mult mai bine decît ea. Se

împotrivi și de astă dată la început, susținînd că dormise ziua, ceea ce nu era adevărat, și că este odihnit, dar cînd ea insistă cu tot dinadinsul, cedă, cu atît mai mult cu cît se aflau lîngă ea o femeie angajată în acest scop și doamna Bigiel, iar medicul care de o săptămînă dormea la ei, îl asigură că astăzi nu mai era nici o primejdie.

Totuși, cînd plecă, făcu ce făcea de obicei ; se așeză în fotoliul de lîngă ușă și începu să asculte ce se întîmplă în camera bolnavei. Orele nopții se scurgeau una după alta. La cel mai mic zgomot, zvîcnea în picioare, iar cînd nu se mai auzea nimic, se așeza din nou și începea să se gîndească precipitat și haotic, cum fac oamenii pe care-i pîndește vreo primejdie. La răstimpuri, gîndurile i se învălmășeau de oboseală, alcătuindu-se parcă într-un labirint, în care se rătăcea, neputînd să se orienteze unde se află. Era moleșit și de somn. Avea o forță neobișnuită, dar de zece zile se schimba numai, fără să se mai dezbrace cu totul ; îl țineau pe picioare doar cafeaua neagră și fierbințeala. Nu se lăsa înfrînt nici acum, deși capul îi atîrna ca de plumb, iar vălmășagul gîndurilor devenise aidoma unui nor negru, în care nu răzbătea nici o rază mai luminoasă. Își repeta automat că Marynia este bolnavă, și el nu trebuie să adoarmă, dar aceste cuvinte încetaseră să mai aibă vreo însemnătate pentru el.

În cele din urmă, epuizarea și nopțile nedormite învinseră. Îl cuprnise un somn irezistibil, de piatră, în care nu se visează nimic, în care realitatea piere, piere întreaga lume, viața însăși părînd să amorțească.

Abia spre dimineață îl trezi un ciocănit la ușă.

— Domnule Stanisław ! se auzi glasul înăbușit al doamnei Bigiel.

Połaniecki sări drept în picioare și, venindu-și în fire în aceeași clipă, se năpusti înăuntru. Cuprinse dintr-o pri-

vire patul Maryniei și, la vederea perdelelor lăsate, începu să se clatine.

— Ce s-a întîmplat ? îngăimă cu buzele albe.

Doamna Bigiel îi răspunse tot atît de încet, cu glasul cam gîfîit :

— Aveți un băiat...

Și își duse un deget la buze.

XXII

Urmară zile grele și foarte grele. Marynia fu cuprinsă de o slăbiciune atît de mare, încît viața ei tremura ca flăcăruia lumînării. Avea să se stingă sau avea să ardă mai departe ? Nu știa nimeni să răspundă la această întrebare. Erau momente cînd toți credeau că e gata să-și dea sufletul. Totuși, tinerețea și ușurarea produsă de venirea copilului pe lume înclinară balanța în favoarea vieții. Într-una din zile, după un somn lung, bolnava se trezi parcă mai vioaie. Medicul mai în vîrstă, care se afla lîngă ea și își dădu seama de schimbare, vrînd să se asigure că îmbunătățirea situației nu este doar o iluzie, dispuse să fie chemat și celălalt, cu care se sfătuise mai înainte. Polaniecki se duse el însuși să-l aducă și mai că-și pierdu mințile căutîndu-l prin oraș aproape o jumătate de zi, fiindcă nu cuteza să mai spere că este vorba de o cotitură hotărîtoare în boala ei și în soarta-i potrivnică. Cînd îl găsi, în sfîrșit, pe medicul care-i dăduse atîta bătaie de cap, și îl aduse acasă, în anticameră îi întîmpină doamna Bigiel, cu genele umede, dar cu fața strălucită, și le spuse :

— E mai bine ! evident mai bine !

Nu mai putu continua, fiindcă o podidiră lacrimile. Polaniecki păli de emoție, iar ea, stăpînindu-și repede bucuria, începu să-i spună, zîmbind printre lacrimi :

— Află, domnule, că cere să i se dea de mîncare ! Mai înainte a poruncit să i se aducă pruncul. Ne-a întrebat de ce nu te întorci. Iar acum cere insistent să i se dea să mănînce, și cum mai cere ! Ah, slavă Domnului ! slavă Domnului !

Și tulburată, îl îmbrățișă pe Polaniecki, care își apăsă îndelung buzele pe mîna ei ; tremura tot, străduindu-se să-și înăbușe bucuria, dar în același timp și gemetele care, îngrămădindu-se în el în atîtea zile de spaimă și zbucium, voiau acum să răbufnească afară.

În acest timp, medicii intrară la Marynia și întîrziară destul de mult lîngă patul ei. Cînd apărură din nou, după ce se sfătuiseră îndelung, pe fețele lor se citea mulțumirea ! La întrebările febrile ale lui Polaniecki, cel care stătea mereu lîngă Marynia, un bătrîn impulsiv, cu ochelari în ramă de aur pe nas și cu inimă de aur în piept, el însuși fericit, dar foarte trudit, spuse arțăgos :

— Cum se simte ? Du-te, domnule, și mulțumește-i lui Dumnezeu !...

Și Polaniecki se duse. Într-o clipă ca asta, s-ar fi dus chiar dacă n-ar fi avut nici o credință ; cu inima plină de lacrimi și recunoștință, i-ar fi mulțumit lui Dumnezeu cu aceeași rîvnă, că s-a milostivit de el și a îngăduit ca valul răului să se întoarcă numai sub forma părerilor de rău, a zbuciumului și a chinurilor, lăsîndu-i soția în viață.

După care, liniștindu-se cît de cît, intră în vîrful picioarelor în camera soției, alături de care se afla doamna Bigiel. Marynia privea vioaie înainte cu ochii strălucitori de bucurie ; se vedea cît de colo că se simte într-adevăr mult mai bine. Zărindu-l, exclamă :

— Vezi, Stach, că e... bine !

— E bine, iubito ! răspunse încet Polaniecki.

Nu era încă vremea pentru răbufniri gălăgioase, așa că se așeză în tăcere lîngă patul ei. În curînd, însă, bucuria și dragostea uriașă îl învinseră și, aplecîndu-se, îi luă în mîini tălpile acoperite de pătură, apoi, lipindu-și fața de ele, rămase așa neclintit multă vreme.

Deși încă foarte slăbită, ea zîmbea de mulțumire. Privi la el un răstimp, după care, ca un copil fericit că e mîngîiat, îi spuse doamnei Bigiel, arătînd cu degetu-i străveziu spre claia de păr negru de la picioarele ei :

— Mă iubește !

A doua zi, Marynia se simți și mai sănătoasă, și din această clipă, aproape fiecare oră aducea o schimbare vizibilă în bine. În cele din urmă, înzdrăvenirea ei nu mai semăna cu o revenire înceată la starea dinainte, ci cu o înflorire, cu venirea primăverii după gerurile iernii, care-l mira și pe medic. Erau momente în care lui Polaniecki îi venea să strige de bucuria care-i umplea pieptul, ca mai de mult din pricina suferinței. Maryniei i se recomanda să mai stea în pat doar dintr-un exces de prudență ; dar cînd îi reveniră puterile, rumeneala în obraji, pofta de viață și voia bună, începu să se plictisească și, în fiecare zi, seara, spunea că a doua zi se va da jos din pat. Boala îndelungată și epuizarea aduseseră o singură schimbare în felul ei de a fi, dar și aceasta avea să treacă în curînd, odată cu celelalte urme ale sarcinii. Femeia cumpănită și cu mult bun-simț de odinioară deveni pentru o vreme parcă un copil răsfățat, care se încăpățîna adesea să ceară tot felul de lucruri și care era foarte nenorocit dacă i se refuzau. Discutînd cu ea, Polaniecki împrumuta fără să vrea tonul ei, ceea ce făcea ca asemenea „grimase" să fie și motive de veselie.

Odată, Marynia începu să se plîngă că doamna Bigiel nu vrea să-i dea vin negru. Doamna Bigiel îi explică răbdătoare că îi dăduse atît cît prescrisese medicul și numai cu acordul lui putea să-i dea mai mult. Połaniecki începu numaidecît s-o mîngîie pe Marynia, vorbindu-i întocmai cum îi vorbea Litkăi odinioară :

— O să ți se dea vin îndată, copila mea !... Numai să vină medicul...

La care Marynia :

— Negru !...

— Oho, și încă ce negru ! răspunse Połaniecki cu înflăcărare.

Apoi începură să rîdă amîndoi și împreună cu ei și doamna Bigiel. Dacă nu prea de mult în această încăpere stăruiau teama de moarte și de nenorocire, acum bucuria o lumina adesea ca soarele. Cîteodată erau cuprinși de o adevărată veselie ; nu o dată li se alătura și bunicul Plawicki care, de cînd îi venise nepotul pe lume, devenise de o gravitate patriarhală și binevoitoare, care nu excludea veselia. Altminteri, purtarea lui era diferită, deoarece uneori era mai degrabă într-o dispoziție sărbătorească, solemnă. Într-o bună zi, aduse testamentul și-i sili pe toți să asculte toate paragrafele de la început pînă la sfîrșit. În introducere, își luă rămas bun în cuvinte emoționante de la viață și de la fiică, de la Połaniecki și de la nepoțel, nearătîndu-se deloc zgîrcit cu sfaturile privind creșterea unui fiu și nepot destoinic, a unui tată și cetățean de nădejde ; apoi îl făcea moștenitorul întregii sale averi și, cu toate că după falimentul lui Maszko nu mai avea decît ce primea de la Połaniecki, era totuși impresionat de generozitatea sa și toată seara se simți și se purtă ca un pelican care își hrănea puii cu propriul sînge.

Un om care revine la viață după o boală grea trece iarăși pînă la un punct prin toate fazele copilăriei și ale primei tinereți, cu deosebirea că ceea ce mai demult se număra cu anii, în astfel de împrejurări nu durează decît săptămîni sau chiar zile. Așa era și cu Marynia. Doamna Bigiel, care la început îi zicea *bébé*, îi spuse că *bébé* se schimbă treptat într-o fetiță, iar din fetiță într-o codană. În scurtă vreme, codana începu să aibă manifestări de cochetărie feminină. Acum, cînd o pieptănau, cerea să i se așeze pe genunchi o oglindă nu prea mare, pe care o avea de la mama ei, și se cerceta cu atenție, să vadă dacă se împlinesc spusele doamnei Bigiel, care o asigurase că, „după aceea, ai să fii și mai frumoasă". La început, nu se arătă prea mulțumită de imaginea din oglindă, dar în zilele următoare, impresia era din ce în ce mai bună. În sfîrșit, într-una din zile, după ce fu pieptănată, ceru încă o dată oglinda și își examină cu grijă tenul, ochii, gura, părul, expresia feței, într-un cuvînt, tot ce era de văzut.

Rezultatul acestei treceri în revistă trebuie să fi fost destul de bun, de vreme ce începu să zîmbească, să se lumineze, iar în cele din urmă, se întoarse spre camera lui Połaniecki și, amenințînd cu pumnișoru-i slăbit, rosti cu înfățișarea unui cuceritor :

— Aha, așteaptă acum, domnule Stach !

Într-adevăr, nu mai fusese niciodată atît de frumoasă. Tenul, totdeauna foarte curat, devenise și mai transparent și mai vioriu decît atunci cînd Zawiłowski își pierduse capul și rima din această cauză de dimineață pînă seara. În plus, pe obrajii ei se întinse rumeneala sănătății. Ochii, buzele, chipul micșorat de boală iradiau parcă lumină, întoarcerea la viață, primăvara. Capul ei era de-a dreptul minunat, împrăștiind culori luminoase și ușoare,

cu trăsături delicate, cu adevărat distins și, cum se exprimase cîndva Zawiłowski, diafan, atît de minunat, că uneori, cînd zăcea pe perne și pe așternutul părului ei negru, nu te mai săturai privind-o. Prin urmare, așa-numitul „domn Stach", care vedea toate acestea foarte bine și care, vorba lui Bigiel, din cauza dragostei nu mai putea „să-și miște nici mîinile, nici picioarele", nu mai avea nevoie să „aștepte". Nu numai că acum o iubea ca pe o femeie, ca pe un chip scump, dar simțea pentru ea o recunoștință fără margini, fiindcă nu murise, și își arăta mulțumirea, străduindu-se să-i ghicească gîndurile. Marynia nu bănuise niciodată că avea să devină axa vieții lui, lumina ochilor, sufletul gîndurilor și faptelor lui. Totdeauna trăiseră bine împreună, dar acum, de cînd Marynia se însănătoșise, o bucurie, o fericire nețărmurită se statornicise în casa lor.

La aceasta contribuise din plin și tînărul Połaniecki. Marynia nu putea să-l alăpteze, și soțul ei, prevăzînd această situație, angajase o doică. Vrînd totuși să-i facă plăcere bolnavei, adusese o veche cunoștință de la Krzemień. Cîndva fusese slujitoare la familia Pławicki, dar, după plecarea lor, se tocmise la Jałbrzychów, unde i se întîmplase nenorocirea. Niciodată nu s-a știut cine era adevăratul vinovat; oricăruia dintre marii proprietari i se putea imputa absența dragostei pentru popor, nu însă și domnului Gątowski, deoarece întreaga așezare Jałbrzychów era plină de dovezi cît de mult iubea domnul Gątowski poporul. Pînă și cu prilejul negocierii servituților, concetățenii din Jałbrzychów spuseseră printre altele că „boierul călărește un cal alb, trage cu pistolul și se uită în ochii fetelor". Dacă, pe de o parte, nu pare prea lesne de înțeles ce legătură puteau să aibă obiceiurile domnului Gątowski cu negocierile servituților, în schimb, pe de altă parte, este clar ca lumina zilei că

tocmai datorită acestor obiceiuri, Połaniecki găsise cu ușurință la Jałbrzychów o doică pentru fiul său.

Și cum era o mazuriană tînără, puternică și arătoasă, pruncul avea numai de cîștigat aflîndu-se în grija ei. În genere, micul Połaniecki era o persoană care, din prima clipă a venirii pe lume, tindea să devină tot mai mult stăpînul casei, neținînd seama de nimeni și negîndindu-se decît la propriile nevoi și plăceri. În virtutea acestei metode, în momentele cînd nu mînca și nu dormea, se ocupa cu exersarea și dezvoltarea plămînilor lui mici, țipînd atît de tare, pe cît îi îngăduia vîrsta lui fragedă. Atunci, de cele mai multe ori, i-l aduceau Maryniei și începeau ședințe nesfîrșite în care erau cercetate amănunțit toate calitățile lui fizice și intelectuale, precum și asemănarea izbitoare cu cei care-i dăduseră viață. Cu aceste prilejuri, se constata că are nasul mamei, respingîndu-se, cu o unanimitate rar întîlnită în votare, cum că are nasul ca un „pisicuț" ; se constata, de asemenea, că va avea un zîmbet cum nu se poate mai fermecător, că va fi brunet și neapărat înalt, că este vioi și va avea o memorie foarte bună. În timp ce Marynia nu se dăduse încă jos din pat, doamna Bigiel făcea și ea de una singură tot felul de descoperiri pe care le împărtășea apoi tuturor. Odată, intră val-vîrtej la Marynia și începu să-i spună cu bucurie și o grabă vrednică de admirație :

— Imaginează-ți că a desfăcut degețelele de la o minuță, iar cu cealaltă puteai să juri că le numără. Nu mai încape nici o îndoială, o să fie matematician.

Iar Marynia încuviință cu gravitate :

— Asta o moștenește de la tatăl lui.

Totuși, făcuse și ea o mare descoperire, înaintea tuturor celor făcute de doamna Bigiel, anume că este un „bol foarte scump". Cît despre Połaniecki, acesta se uită

la început la noua cunoştinţă cu mirare şi neîncredere parcă... Cîndva îşi dorise să aibă o fată din simplul motiv că, fiind un mare iubitor de copii, îşi închipuise că toată duioşia de care era în stare putea s-o reverse numai asupra unei fetiţe. Nu se ştie de ce anume stăruia în el convingerea că un băiat trebuia să fie neapărat un măgădan aproape cu mustaţă, care vorbeşte gros şi dă din picioare ca un mînz, faţă de care n-ai cum să te porţi cu duioşie, fiindcă el o disprețuieşte. Cu încetul, însă, privind la această făptură neajutorată, adormită pe perne, ajunsese la concluzia că nu este nicidecum un „măgădan", ci pur şi simplu o biată fiinţă vrednică de milă, atît de mică, slabă şi lipsită de apărare, care avea nevoie de multă îngrijire şi dragoste, ca orice fetiţă. De altfel, îşi spusese : „Ce băiat mai este şi ăsta !" şi de atunci începuse să-i arate tot mai multă duioşie, iar după cîteva zile încercase chiar să-l ducă în braţe Maryniei, prilej cu care manifestase atîta prudenţă inutilă şi atîta neîndemînare, încît le făcuse să rîdă nu numai pe Marynia şi pe doamna Bigiel, ci, în dauna propriei prestanţe, pînă şi pe doică.

În locuinţa familiei Połaniecki, rîsetele răsunau acum aproape de dimineaţa pînă seara. De fiecare dată, se trezeau cu sentimentul tonic că ziua le va aduce o nouă bucurie. Bigiel, care de cînd Marynia părăsise patul era acceptat şi el cu violoncelul lui, asistînd la viaţa lor, spuse o dată, după cumpănirea necesară :

— Nenorocirea se poate abate şi asupra unor oameni buni, ca asupra oricui, dar cînd o duc bine, pe legea mea, nimeni nu trăieşte ca ei.

O duceau într-adevăr foarte bine. Marynia, după cele auzite de la doamna Bigiel şi după propria judecată, credea că dragostea soţului ei înflorise din cauza copilu-

lui care-i legase și mai mult... Într-una din zile, începu să vorbească despre aceasta cu Połaniecki, dar el îi răspunse cît se poate de simplu :

— N-ai dreptate, pe cuvîntul meu ! Îl iubesc și pe el, firește, dar pe tine te iubeam nespus înainte de a se naște el, numai pentru tine, pentru că ești așa cum ești. Privește în jurul tău, gîndește-te la cîte se întîmplă pe lume și cu cine trebuie să te compar...

Și, luîndu-i mîinile, începu să i le sărute, nu numai cu o dragoste uriașă, ci și cu adorație, apoi adăugă :

— Tu n-ai să știi niciodată ce însemni pentru mine și cît te iubesc !

Strîngîndu-se la pieptul lui, Marynia îl întrebă cu fața luminată de fericire :

— Nu-i așa, Stach ? Hai, spune și tu !...

XXIII

Veni și vremea botezului. Pruncul fusese botezat în apă de doamna Bigiel imediat după ce se născuse, deoarece aceasta, speriată de boala mamei, se temea că va muri și copilul dintr-o clipă în alta... Dar el nici nu se gîndea la una ca asta și aștepta cît se poate de sănătos și cu poftă de mîncare momentul solemnității în care avea să joace rolul principal. Połaniecki invită pe toți cunoscuții ; erau deci de față, afară de cei ai casei și de bunicul Pławicki, doamna Emilia, care venise cu ultimele puteri, soții Bigiel cu copiii, profesorul Waskowski, Świrski, Zawiłowski și domnișoara Ratkowska. Doamna Połaniecka, pe deplin refăcută, îmbrăcată cu grijă și fericită, arăta atît de fermecătoare, că Świrski, văzînd-o, se luă cu amîndouă mîinile de păr și, cu sinceritatea-i de totdeauna, exclamă :

— Asta întrece orice închipuire ! Pe Dumnezeul meu, poți să orbești, nu alta !

— Vezi bine ! încuviință Połaniecki, gîfîind de mulțumire și atît de plin de sine, de parcă susținuse întotdeauna ceea ce alții observau abia acum.

Iar Świrski răspunse :

— Îngenuncheați, popoare ! Altceva nu mai spun !

Marynia asculta stînjenită, îmbujorată totodată de bucurie și convinsă că Świrski are dreptate. Trebuia totuși să se ocupe de musafiri și de ceremonie, mai ales că la început se produse o mică încurcătură. Micul Stasio avea să fie ținut mai întîi de doamna Emilia și de Bigiel, apoi de pictor și de domnișoara Ratkowska. Świrski, însă, în ciuda tuturor așteptărilor, începu să se împotrivească, să născocească tot felul de piedici și să dea înapoi nu se știe din ce motive.

„Ar fi foarte bucuros, venise doar înadins de la Roma..: fără îndoială, dar pentru că n-a mai ținut niciodată un copil la botez, nu știe dacă finuțul va crește sănătos și, mai ales, dacă va avea noroc la femei". Połaniecki începu să rîdă, numindu-l un italian superstițios, dar Marynia care ghicise cea dintîi despre ce era vorba, profitînd că pictorul se retrăsese spre fereastră, îi spuse cu jumătate de glas :

— A doua pereche de nași e mai mult de formă, așa că nu va putea fi o piedică...

Świrski se uită după ea, apoi zîmbi, arătîndu-și dinții mici, sănătoși și spuse deodată, adresîndu-se domnișoarei Ratkowska :

— Adevărat, sîntem doar a doua pereche de nași, așa că... sînt la dispoziția dumitale !

Îl înconjurară cu toții pe micul Stasio care, în brațele doicăi, îmbrăcat în muselină și dantele, arăta de minune

cu chelia lui și ochișorii rotunzi larg deschiși, în care lumea exterioară se răsfrîngea automat, ca într-o oglindă. Bigiel îl luă în brațe și începu ritualul.

Cei de față ascultară cu atenția cuvenită cuvintele sacre, dar micul păgîn se arătă deosebit de îndărătnic. Mai întîi începu să dea din picioruțe cu atîta rîvnă, încît aproape că alunecă din mîinile lui Bigiel, după care, cînd Bigiel se lepădă în numele lui de satana și de nelegiuirile lui, făcu tot ce-i stătu în putință ca să-i acopere glasul. Abia după ce, în timp ce țipa, zări pe neașteptate ochelarii lui Bigiel, tăcu brusc, vrînd parcă să le dea de înțeles că dacă în lume există asemenea obiecte uluitoare, atunci e altceva.

De altfel, ceremonia luă sfîrșit, și pruncul își reluă locul în brațele doicăi, care îl așeză în curînd în pătuțul minunat în formă de cărucior, darul lui Świrski, și vru să-l scoată din încăpere. Pictorul, însă, care poate că nu mai văzuse niciodată atît de aproape o făptură atît de mică și în pieptul căruia bătea o inimă ce-și dorea de mult paternitatea, se arătă împotrivă și, aplecîndu-se peste leagăn, luă copilul în brațe.

— Ai grijă ! strigă Polaniecki apropiindu-se.

Pictorul se întoarse și-l liniști :

— Domnule, eu am ținut în brațe operele lui Luca della Robbia.

Și într-adevăr ridică pruncul și începu să-l legene cu atîta îndemînare, de parcă toată viața dădăcise copii. Apoi veni cu el la profesorul Waskowski și-l întrebă :

— Ei, iubite domnule profesor, ce spui de acest tînăr arian ?

— Păi, ce să spun ? răspunse bătrînelul privind înduioșat la micuț. Natural că e un arian ! Și încă un arian pur !

— Și un viitor misionar ? adăugă Polaniecki.

— Asta nu va putea s-o evite în viitor, da, da, așa cum nici voi nu puteți sta de-o parte ! răspunse profesorul.

Ce-i drept, viitorul nu putea fi apreciat, deocamdată, însă, tînărul arian refuza orice misiune într-un mod atît de vădit, de-a dreptul jignitor chiar, încît fu nevoit să-l lase în seama doicii. Doamnele continuară totuși să se joace cu el, să-i țiițiie din buze și să se bucure, pînă cînd ajunseră la concluzia fermă că este un copil cu totul excepțional, că toată purtarea lui o dovedește întru totul și că trebuie să fii orb ca să nu-ți dai seama că va fi cel mai frumos bărbat din țară, iar pe deasupra și geniu.

În cele din urmă, geniul adormi, îmbătat parcă de fumul tămîierilor, și în acest timp se servi micul dejun. Cu toată prietenia pentru pictor, Marynia îl așeză pe Zawiłowski lîngă domnișoara Ratkowska. Voia și ea, ca toți ceilalți, de altfel, inclusiv Świrski, să se lămurească într-un fel relațiile dintre ei. Purtarea lui Zawiłowski era destul de ciudată. Świrski susținea că nu este cu totul normal. Era sănătos, dormea și mînca bine, se și îngrășase puțin, vorbea cu judecată, deși mai încet ca înainte, dar parcă își pierduse voința, nu mai avea inițiativa care-l caracteriza altădată. În Italia, se lumina la amintirea domnișoarei Ratkowska, iar cînd vorbea despre ea, ochii i se înpăienjeneau de lacrimi. După întoarcerea în țară, însă, cînd îi pomenea cineva că s-ar cuveni să-i facă o vizită domnișoarei Ratkowska, mai ales dacă se și oferea să-l însoțească, spunea : „Da, e adevărat", și se ducea cu bucurie. Totuși, afară de asta, părea să fi uitat de existența ei. Cîteodată, se vedea cît de colo că alte gînduri i se învălmășesc în adîncul sufletului, copleșindu-i puterile minții. Świrski bănui o vreme că este vorba de amintirea domnișoarei Castelli, dar se convinse cu amărîre că se înșela, și începu să creadă că Zawiłowski

nu mai pomenea de ea, pentru că avea sentimentul că nu mai există, sau pentru că i se părea ceva atît de depărtat, o impresie atît de subțiată, încît imaginea ei nu se mai lega de o ființă vie, reală. Cu toate acestea, nu era trist. Dimpotrivă, nu o dată se vedea că este mulțumit și se bucură de viață, pe care o cunoscuse abia după ce se „născuse" a doua oară. Cu adevărat tristă, tot mai închisă în sine și mai tăcută era domnișoara Ratkowska. Probabil că, pe lîngă absența reciprocității, o mai neliniștea și alte lucruri în legătură cu Zawiłowski, dar nu vorbea cu nimeni despre ele. Socotind că singurul motiv al mîhnirii ei este purtarea lui Zawiłowski față de ea, Marynia și doamna Bigiel îi arătau întreaga compătimire și ar fi făcut tot ce le sta în putere ca să-i vină în ajutor. De cînd se întorsese din Italia, Marynia îl vedea acum pentru prima dată pe Zawiłowski, dar doamna Bigiel discuta în fiecare zi cu el despre domnișoara Ratkowska, lăudînd-o cu înflăcărare, amintindu-i cîtă recunoștință îi datora și lăsîndu-l să înțeleagă din ce în ce mai limpede că ar trebui să-și achite cumva această datorie. Generosul Świrski, împotriva propriilor așteptări, îi repeta și el același lucru, iar Zawiłowski le dădea dreptate la amîndoi, numai că, nevrînd parcă sau neștiind să tragă concluzia ultimă, vorbea despre a doua călătorie posibilă, despre planuri și mai mari în viitor, într-un cuvînt, despre lucruri care prin natura lor excludeau participarea domnișoarei Ratkowska.

Acum, aflîndu-se alături, nu vorbeau mai deloc. Zawiłowski mînca temeinic și cu lăcomie, urmărind chiar din ochi cu anume nerăbdare noile feluri de mîncare, care erau servite mai întîi celor mai în vîrstă. Văzînd aceasta, domnișoara Ratkowska se uita uneori la el cu o compasiune dureroasă parcă. Agasată întrucîtva, Ma-

rynia, vrînd să lege o discuție între ei, se aplecă peste masă și spuse :

— Domnule Zawiłowski, te-ai întors de curînd din călătorie, hai, povestește-ne și nouă ceva, mie și Stefciei, despre Italia. Stefcia, nu-i așa că tu n-ai fost acolo pînă acum ?

— N-am fost, răspunse domnișoara Ratkowska, dar am citit nu demult descrierea unei călătorii... numai că una e să citești și alta e să vezi.

Și roși ușor, dîndu-și seama că se trădase, mărturisind că a citit despre Italia, tocmai cînd Zawiłowski se afla acolo.

El, însă, spuse :

— Domnul Świrski m-a convins să mă duc și în Sicilia, dar acolo erau niște călduri îngrozitoare ; acum ar trebui să mă duc acolo.

— Aha ! îl luă la rost Marynia, bine că mi-am adus aminte ! Unde sînt scrisorile mele ? M-ai întrebat prin domnul Świrski dacă vreau să-mi notezi impresiile dumitale de călătorie, și n-am primit nimic !

Zawiłowski se împurpură deodată, se tulbură, apoi spuse cu un glas nesigur, ciudat :

— N-am putut... O să scriu foarte mult, dar nu acum, mai tîrziu...

Auzind aceste cuvinte, Świrski se apropie după micul dejun de Marynia și-i spuse, arătînd din ochi spre Zawiłowski :

— Doamnă, știi ce impresie îmi face cîteodată ? Pur și simplu, mi se pare că este un vas prețios care s-a spart.

XXIV

La cîteva zile după botez, Świrski îi făcu lui Połaniecki o vizită la birou, ca să se intereseze de sănătatea

Maryniei și totodată să discute tot felul de lucruri care-i stăteau pe inimă. Văzînd, însă, că întîrziase, și Polaniecki se pregătea de plecare, îi spuse :

— N-are rost să mai rămîi numai pentru mine. Discutăm pe stradă. Astăzi lumina este atît de puternică, încît nu pot să lucrez deloc, așa că am să te conduc acasă.

— În orice caz, tot aș fi nevoit să-ți cer iertare, răspunse Polaniecki. Marynia mea iese astăzi prima dată din casă, și ne ducem să luăm masa la soții Bigiel. Acum trebuie să fie gata îmbrăcată, dar tot mai am vreo douăzeci de minute la dispoziție.

— De vreme ce iese din casă, înseamnă că e sănătoasă.

— Slavă Domnului, ca o pasăre ! se bucură Polaniecki.

— Și micul arian ?

— Se ține și el bine.

— Ah, ce om fericit ! exclamă Świrski. Dacă eu aș avea acasă asemenea broscuță, ca să nu mai vorbesc de soția dumitale, nu știu... cred că mi-aș pierde mințile...

— Nici nu-ți închipui cum își face loc băiatul ăsta în inima mea... Din zi în zi, tot mai mult ; nu mă așteptam, fiindcă trebuie să știi că eu îmi doream o fată.

— Ei, vremea e înainte, o să vină și o fată ! răspunse Świrski. Dar dumneata te grăbești, așa că, hai, să mergem.

Polaniecki se îmbrăcă în paltonul îmblănit și ieșiră în stradă. Ziua era geroasă, senină. Împrejur răsuna clinchetul grăbit al clopoțeilor de la sănii. Oamenii aveau gulerele ridicate peste urechi, promoroacă pe mustăți, iar pe gură împrăștiau fuioare de aburi.

— E o zi frumoasă, constată Polaniecki. Mă bucur pentru Marynia mea că e senin.

— Dumneata ești vesel, așa că toate ți se par luminoase, răspunse Świrski, luîndu-l de braț.

Deodată, însă, lăsă braţul lui Połaniecki şi, proţăpindu-se înaintea lui, spuse cu înfăţişarea unui om pus pe ceartă :

— Domnule, ştii că soţia dumitale este cea mai frumoasă femeie din Varşovia ? Asta ţi-o spun eu !

Şi începu să se ciocănească în piept cu degetul, vrînd parcă să-l asigure o dată mai mult că el i-o spune şi nu altcineva.

— Ştiu ! rîse Połaniecki, şi, în acelaşi timp, cea mai bună şi mai cumsecade de pe lume ; dar să mergem, pentru că e ger.

Iar cînd Świrski îl luă iarăşi de braţ, adăugă tulburat întrucîtva :

— Cît am pătimit în timpul bolii ei, numai unul Dumnezeu ştie... Mai bine să nu mai vorbim... Mi-a făcut pur şi simplu o surpriză cu însănătoşirea ei, dar dacă dă Domnul şi trăim pînă la primăvară, am să-i fac şi eu o surpriză care o va bucura.

— Nu poate fi comparată cu nimeni, răspunse Świrski.

Şi oprindu-se iarăşi, spuse cu uimire parcă :

— Pe legea mea, e atîta simplitate în purtarea ei !

Un răstimp, merseră în tăcere, apoi Połaniecki începu să-i pună întrebări în legătură cu plecarea în străinătate.

— O să mă opresc trei săptămîni la Florenţa, răspunse pictorul. Am acolo ceva de lucru. Afară de asta, mi-e dor de lumina de la San-Miniato, de Ginevra, pe care am iubit-o cîndva, şi de Cimabue [1]. Mai ţii minte Santa Maria Novella, capela Rucellai ?... După trei săptămîni,

---

[1] *Giovanni Cimabue* (1240—1302), unul dintre pictorii primitivi italieni ; maestrul lui Giotto. A lăsat fresce, mozaicuri şi madone admirabile.

mă duc la Roma. Tocmai voiam să discut asta și cu dumneata, fiindcă de dimineață a trecut Zawiłek pe la mine și mi-a propus să mergem împreună.

— Aha ! se miră Połaniecki. Și dumneata ai acceptat ?

— Nu m-a lăsat inima să-l refuz, deși, între noi fie vorba, uneori e destul de dificil. Dumneata știi cît țin la el și cît îl compătimesc, încît îmi vine și mie greu să vorbesc așa, dar cîteodată găliganul e foarte dificil !... Ce mai tura-vura, s-a schimbat mult ! La botez, i-am spus doamnei că seamănă cu un vas prețios care s-a spart. Și asta-i adevărat ! Parcă numai o dată l-am văzut chinuindu-se cu scrisorile în care voia să descrie Italia pentru soția dumitale. Se plimba ore întregi prin încăpere, își ștergea fruntea străpunsă de glonț, se așeza la masa de scris, iar se ridica, și hîrtia rămînea tot curată. Dă, Doamne, să-și recapete zborul de odinioară ! Acum le spune tuturor că va scrie, dar începe să se îndoiască și el și se chinuiește. Știu că se chinuiește.

— Ar fi o adevărată nenorocire și pentru el și pentru domnișoara Helena, murmură Połaniecki. Dacă ai ști că a luptat cu disperare, ca să-i salveze nu numai viața, ci și talentul !

— Ar fi o pierdere pentru toată lumea, răspunse Świrski. Cel mai mult îmi pare rău de domnișoara Ratkowska. Începe și ea să se îndoiască dacă va mai fi vreodată ce a fost, și asta o macină, poate mai mult decît alte supărări.

— E o fată sărmană, o compătimi Połaniecki, mai ales că planurile lui de călătorie arată limpede că el nu se gîndește cîtuși de puțin la ea. Noroc că domnișoara Helena i-a asigurat o situație independentă.

— Eu am să aștept un an, răspunse Świrski, iar după un an, am să-i cer mîna din nou. M-a cucerit, ce să mai

vorbim ! Dumneata ai băgat de seamă ce bine îi stătea cu părul scurt ? Ar trebui să-l poarte întotdeauna aşa. Am să aştept un an şi am să tac, dar după aceea voi socoti că am mîinile dezlegate. E prea puţin probabil ca, în răstimp de un an, să nu se schimbe ceva şi în sufletul ei, mai ales dacă celălalt nu va da nici un semn de viaţă. Totul e foarte ciudat ! Dumneata crezi că eu nu fac tot ce-mi stă în putinţă ca să aprind vreo scînteie în inima lui pentru ea ? Pe legea mea, nu cred că există cineva care să fi făcut mai mult ca mine împotriva propriilor simţăminte. Doamna Bigiel se străduieşte şi ea cît poate. Dar ce să-i faci ! Nimeni n-are dreptul să-i spună de-a dreptul : „Însoară-te !“ de vreme ce el nu este îndrăgostit. Şi mai de neînţeles este că el nu se gîndeşte, se pare, nici la cealaltă. Domnişoara Ratkowska singură face mai mult decît un cring întreg de asemenea „mlădiţe de plop“, dar asta-i altceva ! N-aş vrea să creadă că-l iau înadins cu mine pe Zawiłowski. Nu l-am refuzat, pentru că n-am putut, dar, dragă domnule, dacă va veni vorba vreodată despre plecare noastră, amintiţi-i că nu eu l-am îndemnat pe Zawiłowski să călătorească, şi aş da mai mult decît îşi închipuie ea, numai să-i fie ei bine, fie şi cu preţul unui bătrîn buldog ca mine.

— Fireşte, că aşa o să facem, răspunse Połaniecki.

— Îţi mulţumesc ! Înainte de plecare, voi veni să-mi iau rămas bun de la doamna.

— Neapărat, să vii chiar diseară, ca să putem sta mai mult de vorbă. Cred că la vară, cînd te vei întoarce, vei petrece un timp la noi cu Zawilowski.

— La Buczynek ?

— La Buczynek sau în altă parte ; nu se ştie încă.

Discuţia le fu întreruptă de vederea lui Osnowski, care tocmai ieşea dintr-un magazin de fructe, ţinînd în mînă un pachet alb, răsucit în formă de cornet.

— Uite-l pe Osnowski ! spuse Świrski.

— A, ce schimbat este ! răspunse Połaniecki.

Osnowski era într-adevăr foarte schimbat. De sub căciula de blană, se ițea o față slabă, gălbejită și parcă mult mai îmbătrînită. Blana părea să atîrne pe el. Zărindu-i pe cei doi prieteni, rămase descumpănit ; ezită o vreme, gîndindu-se dacă nu era mai bine să treacă pe la ei, prefăcîndu-se că nu-i cunoaște. Trotuarele erau pustii și se apropiaseră foarte mult, așa că își schimbă intenția și, venind la ei, începu să le spună cu o grabă nenaturală, de parcă voia să scape de singurul lucru la care se gîndeau toți trei :

— Bună ziua, domnilor ! Asta zic și eu întîmplare, ne-am întîlnit, cu toate că eu stau la Przytułów și vin rareori în oraș. Am cumpărat niște struguri, fiindcă acum mi se recomandă să mănînc struguri. Se importă, însă, în rumeguș, și toți miros a rumeguș ; credem că aici sînt mai buni. E ger astăzi, nu-i așa ? La țară e o pîrtie splendidă.

Și merseră mai departe împreună, stînjeniți toți trei. În sfîrșit, Połaniecki întrebă :

— Probabil că dumneata te pregătești să pleci în Egipt ?

— E o intenție mai veche, dar acum poate că am să plec cu adevărat. Iarna la țară nu mai e nimic de făcut, și îmi este urît singur.

Se întrerupse brusc, dîndu-și seama că pășește pe un drum alunecos.

Și merseră mai departe într-o tăcere și mai apăsătoare, tulburată de acea stinghercală nespusă care se simte întotdeauna cînd, în virtutea unei înțelegeri tacite, se vorbește despre lucruri banale, ascunzîndu-se cele principale și dureroase. Osnowski ar fi fost bucuros să se des-

parte de ei. Dar oamenii obişnuiţi ani la rînd să respecte anumite forme, chiar atunci cînd se află în cea mai mare nenorocire, păstrează fără să vrea aparenţele, aşa că voia şi el să găsească un pretext, ca să-şi ia rămas bun mai uşor şi natural. Strădania lui zadarnică nu făcea decît să prelungească această situaţie dificilă. În cele din urmă, începu să-şi ia la revedere atît de neaşteptat şi de nenatural, cum numai un om care îşi pierde capul poate s-o facă.

În ultima clipă, însă, se hotărî brusc să procedeze altfel. Comedia i se părea insuportabilă. Era prea destul! Îi trecu prin minte că, din contră, nu trebuie să ascundă nimic, căci în evitarea oricărei aluzii în nenorocirea lui, era ceva meschin. Pe faţa lui se citea stînjeneala, dar, oprindu-se, începu să vorbească poticnindu-se întruna şi pierzîndu-şi răsuflarea:

— Domnii mei... Îmi cer scuze, că vă mai reţin o clipă... Ştiţi, însă, că m-am despărţit de soţie... Nu văd de ce n-aş putea vorbi despre asta, mai ales cu nişte oameni atît de cumsecade şi de apropiaţi... Vă declar, aşadar, că a fost... că s-a întîmplat aşa... adică... adică eu am dorit aşa, iar soţiei mele nu...

Glasul i se opri în gît şi nu mai putut să continue. Probabil că voia să ia vina asupra lui, dar simţi deodată întreaga neverosimilitate, imensitatea şi goliciunea disperată a acestei minciuni, meschinărie a cuvintelor fără conţinut, pe care nici sentimentul vreunei datorii, nici convenienţele lumii-bune n-aveau cum s-o îndreptăţească.

Şi pierzîndu-şi capul cu totul, se depărtă chinuit cu strugurii şi nenorocirea lui fără margini.

Iar Świrski şi Połaniecki merseră un timp în tăcere sub apăsarea acestei nenorociri.

— Pentru Dumnezeu! rosti Połaniecki într-un tîrziu, mi se sfîşie inima.

Şi pictorul adăugă:

— Pentru el, parcă tot ar fi fost mai bună moartea.

— Şi cînd te gîndeşti că nu şi-a meritat cîtuşi de puţin soarta.

— El ? se miră Świrski. Domnule, ai cuvîntul meu, de cîte ori mi-l amintesc, nu-l văd decît sărutîndu-i mîinile. O făcea tot timpul, aşa că nu mi-l pot aminti altfel...

Iar după un răstimp, continuă :

— Ce mă uimeşte pe mine, e că nenorocirea retează relaţiile dintre oameni ca şi moartea, iar dacă nu le retează cu totul, le destramă. Dumneata nu-l cunoşti prea de mult, dar eu am trăit foarte aproape de el, iar acum parcă sîntem doi străini. Sigur, nu-i nimic de făcut, dar totul e atît de trist !

— Trist şi ciudat...

Dar Świrski se opri deodată şi exclamă :

— Ştii ce, domnule ? S-o lovească trăznetul pe această doamnă Osnowska ! Domnişoara Helena spunea că nu trebuie să te îndoieşti de un om, cîtă vreme este în viaţă, dar, uneia ca asta, să-i vină trăznetul de hac !

Iar Połaniecki răspunse :

— N-a existat femeie pe lume mai divinizată ca ea.

— Uite, domnule ! interveni Świrski cu însufleţire. Femeile, domnul meu, în genere...

Se lovi însă brusc cu mănuşa peste gură.

— Nu ! strigă. Ducă-se dracului vechiul obicei ! Mi-am dat cuvîntul să nu mai trag nici o concluzie în legătură cu femeile.

— Eu am pomenit de asta, numai pentru că el o adora atît de mult, lămuri Połaniecki, încît acum nu înţeleg cum de poate trăi fără ea.

— N-are încotro ! sfîrşi Świrski.

De bună seamă, Osnowski n-avea ce face, dar nu ştia să trăiască fără ea. La Przytułów şi la Varşovia, unde

amintirea ei domnea pretutindeni, viața îi deveni în curînd imposibilă, astfel că, după o lună de zile, plecă în străinătate. Dar cum încă de la Varșovia era bolnav, răci într-un vagon încălzit prea mult, și la Viena se simți atît de rău, încît fu nevoit să stea la pat. Răceala, socotită la început o gripă, se transformă într-un tifos violent. După cîteva zile, bolnavul își pierdu cunoștința și rămase într-un hotel la cheremul unor medici străini, departe de casă și de ai săi. Mai tîrziu, cuprins de fierbințeală care-l făcea să delireze, i se păru că vede alături chipul cuiva, chipul care-i fusese cel mai scump în toată viața lui, pe care-l iubise întotdeauna, cînd era singur, bolnav, și acum în fața morții. Vedenia rămase și după ce-și recăpătă cunoștința, dar era atît de slăbit, încît nu mai putea nici să vorbească, nici să se miște și nici măcar să-și stăpînească gîndurile.

Pe urmă dispăru.

Începu atunci să întrebe de ea surorile de caritate, pe care nu se știe cine le trimisese și care-l îngrijeau acum cu toată rîvna, și începu s-o dorească nespus.

XXV

După sărbătoarea botezului și după plecarea lui Świrski și a lui Zawiłowski, soții Połaniecki începură să ducă iarăși o viață închisă și casnică, nevăzînd aproape pe nimeni, afară de familia Bigiel, doamna Emilia și profesorul Waskowski. Se simțeau bine în acest cerc restrîns de prieteni apropiați, dar cel mai bine le era cînd rămîneau între ai casei. În acest timp, Połaniecki era foarte ocupat; stătea la birou și prin alte părți, rezolvînd nu

știu ce probleme despre care nu pomenea nimic. Iar cînd sfîrșea lucrul, dădea fuga acasă cu o nerăbdare și mai mare decît atunci cînd, logodit fiind, se ducea în fiecare zi la locuința domnului Pławicki și a Maryniei. Își recăpătase vioiciunea de altădată, umorul și vechea încredere în viață. În curînd, făcu o descoperire care pînă și lui i se păru ciudată ; anume că își iubește soția cum nu se poate mai mult, ca pe o soție și ființa cea mai apropiată, de care era îndrăgostit ca de o femeie, fără teamă și zbucium, fără salturi de la bucurie la disperare și îndoieli ; de ea se legau toate emoțiile unui sentiment neprefăcut, fiorii dorințelor, sensibilitatea mereu proaspătă la farmecele ei de femeie și grija neîntreruptă care veghează, preîntîmpină orice intenție, străduindu-se fără preget să nu știrbească fericirea și să n-o piardă. „Am ajuns și eu ca Osnowski, își spunea vesel, dar mie îmi este îngăduit să fiu Osnowski, fiindcă micuța mea nu va deveni niciodată ca Osnowska !" Acum îi spunea adesea „micuța mea", dar în aceste cuvinte era tot atîta considerație, cîtă alintare. Mai intuia că nu i-ar fi fost atît de dragă, dacă ar fi fost altfel, că totul este opera blîndeții ei fără margini și a acelei impresii de simplitate neprefăcută pe care o împrăștia firesc în jurul ei, așa cum împrăștie focul căldura. Połaniecki știa că are o minte ageră, o gîndire mai largă și cunoștințe mai profunde decît ale ei, simțea totuși că prin ea, numai prin ea, tot ce exista în el devenea parcă mai întreg și mai nobil. Datorită influenței ei, toate aceste principii, pe care și le modelase, coborau din cap, unde erau teorii abstracte, spre inimă, căpătînd astfel viață. Bănuia că nu numai fericirea lor, dar pînă și el însuși era pînă la un punct opera ei. În această concluzie era și puțină dezamăgire față de propria-i persoană, deoarece vedea acum fără

urmă de îndoială că, dacă s-ar fi căsătorit cu o femeie oarecare, ar fi devenit și el un oarecare. Cîteodată se și mira cum de putuse ea să se îndrăgostească de el, dar își amintea vorbele ei : „slujba lui Dumnezeu", care explicau totul. Pentru asemenea femeie, căsătoria era și ea tot o „slujbă a lui Dumnezeu", prin urmare, nici dragostea nu se erija într-o forță sălbatică, existînd în afara voinței omenești, ci rămînea un act de opțiune, consfințit prin jurămînt, în slujba legii divine, a datoriei. Marynia îl iubea pentru că era soțul ei. Așa era și gata! Multă vreme, Polaniecki nu fusese în stare să înțeleagă că tot ce adora la ea, decurgea pur și simplu din poruncile oricărui catehism care, în cazul ei, nu fusese înlăturat de educația primită. Era posibil ca educația ei să aibă unele goluri, dar fusese învățată că trebuie să-l slujească pe Dumnezeu, nu să se slujească de el.

Neînțelegînd prea bine motivele pentru care ea este așa cum este, o admira, o respecta și o iubea din ce în ce mai mult. Cît despre ea, judecînd lucrurile fără exagerare, nu avea o părere chiar atît de bună despre purtarea ei ; înțelegea totuși că nu le fusese întotdeauna ca acum, că trecuse și ea prin unele încercări, că în timpul acestor încercări se purtase cinstit, le îndurase cu răbdare, și bunul Dumnezeu o răsplătise. Această convingere o însenina. Se însănătoșise de-a binelea. În plus, se simțea foarte frumoasă și iubită ! „Stach", de care odinioară se temea puțin, își pleca acum deseori capul negru pe genunchii ei, aproape cu umilință, iar ea se gîndea cu bucurie că „acest domn nu este deloc umil din fire, și, dacă procedează așa, înseamnă că o iubește grozav !" Și-i creștea inima de fericire. Cu fiecare zi îi era tot mai recunoscătoare și-l răsplătea cu toată răbdarea de care era în stare.

Micul „arian" își îndeplinea și el cu brio rolul razei de soare în casă. Uneori era într-adevăr o rază cam țipătoare, dar cînd era bine dispus și sta în poziția preferată, cu picioruşele ridicate în unghi drept, scoțînd țipete de mulțumire, toată suflarea feminină și masculină din casă se îngrămădea în jurul pătuțului. Marynia îi acoperea picioarele, numindu-l un „băiat urîcios", iar el dădea mereu păturica la o parte, socotind pesemne că un om de carcâter, odată ce s-a hotărît să dea din picioare, trebuie să persevereze în această inițiativă. Rîdea în acest timp, arătîndu-și gingiile mici, fără dinți, ciripind ca o vrăbiuță, gîngurind ca un porumbel, mieunînd ca o pisică sau privind ca un puișor. Doica și mama vorbeau acum ore întregi cu el, iar profesorul Waskowski, care își pierduse cu totul capul pentru el, susținea cu toată gravitatea că acesta este „graiul ezoteric", care s-ar cuveni să fie înregistrat la fonograf de către învățați, deoarece ar putea dezvălui în întregime taina existenței astrale, sau ar furniza cel puțin date dintre cele mai importante despre ea.

Astfel se scurgeau lunile de iarnă în familia Polaniecki. Prin februarie, Polaniecki începu să plece de acasă pentru nu știu ce afaceri ; de fiecare dată, cînd se întorcea, se sfătuia îndelung cu Bigiel. De la jumătatea lunii, însă, nú se mai duse nicăieri, rămînînd tot timpul acasă ; mergea numai la birou sau îi lua cîteodată pe Marynia și pe Staś să se plimbe cu trăsura. Monotonia vieții, mai degrabă monotonia traiului tihnit și a fericirii, era întreruptă doar de veștile din oraș despre cunoscuți, vești pe care de cele mai multe ori le aducea doamna Bigiel. Pe această cale, Marynia află mai întîi că domnișoara Ratkowska, care nu se mai arăta nicăieri, înființase din venitul asigurat de domnișoara Helena o grădiniță pentru copii, apoi că domnul Osnovski plecase cu adevărat în

Egipt, dar nu singur, ci cu „Anetka" lui, cu care se împăcase iarăși după ce se însănătoșise. Domnul Kresowski, fostul secundant al lui Maszko, îi văzuse la Triest și-i povesti cu ironie lui Połaniecki că „doamna are înfățișarea unei pocăite". Acesta, însă, știind din proprie experiență cît de mult slăbește nenorocirea voința omului și cîtă sinceritate poate exista în căință, îi răspunse cu totul serios că, de vreme ce doamna Osnowska a fost iertată de soțul ei, nici un om cumsecade nu are dreptul să fie mai aspru decît el.

Peste cîtva timp, sosi din Italia o veste și mai ciudată, atît de surprinzătoare, încît deveni obiectul discuțiilor nu numai în familiile Połaniecki și Bigiel, ci se răspîndi în tot orașul, anume că pictorul Świrski îi ceruse mîna domnișoarei Castelli la Roma, și cununia avea să aibă loc imediat după Paște. Marynia era atît de uluită, încît își convinse soțul să-i scrie lui Świrski și să-l întrebe dacă este adevărat. Răspunsul sosi după zece zile, și cînd Połaniecki intră în sfîrșit în dormitorul soției, ținînd de un colț plicul pe care scria „Scrisoare de la Roma", cumpănita doamnă Połaniecka se repezi la el cu urechiușele roșii de curiozitate, după care citiră tîmplă lîngă tîmplă cele ce urmează :

„Dacă-i adevărat ? Nu, dragii mei, nu-i adevărat ! Dar ca să înțelegeți de ce nu putea să se întîmple una ca asta și de ce nu se va întîmpla niciodată, trebuie să vă vorbesc despre Zawiłowski. A venit aici acum trei zile ; mai înainte îl convinsesem să rămînă la Florența, apoi să vadă Siena, Parma și mai ales Ravenna. De aici îl trimit la Atena, și mîine pleacă la Brindisi. Deocamdată stătea la mine de dimineață pînă seara ; eu am văzut că-l roade ceva și vrînd să aduc vorba despre lucruri care-l in-

...ește cel mai mult, l-am întrebat într-o doară dacă nu cumva ținea în servietă vreo jumătate de duzină din sonetele de la Ravenna. Ei, bine, știți ce s-a întîmplat ? La început a pălit și mi-a răspuns că nu le are, dar va începe curînd să scrie, apoi și-a aruncat deodată pălăria pe jos și a început să plîngă cu suspine ca un copil. Cred că n-am asistat niciodată la asemenea răbufnire de durere. Pur și simplu, se zvîrcolea în brațele mele, repetînd întruna că și-a ucis talentul, că nu mai are nimic în el, că nu va mai scrie niciodată și că ar fi preferat de o sută de ori ca domnișoara Helena să nu-l fi salvat. Uite ce se petrece cu el, în timp ce lumea vorbește că nu mai scrie, pentru că acum are bani. Și așa va rămîne. Sărmanul, este ca și mort, i-au ucis sufletul și talentul, au stins vîlvătaia care putea să le dea semenilor căldură și lumină. Eu, dragii mei, una ca asta n-aș putea s-o uit. S-o lăsăm în plata Domnului pe domnișoara Castelli ! dar nu se cuvenea să smulgă asemenea pene, ca să-și facă din ele un evantai pe care să-l arunce după aceea pe fereastră. Da, asta n-aș putea s-o uit ! Nu mai are nici o importanță ce spuneam la Varșovia, că acum nu-i mai rămîne decît să-și caute un prinț Crăpulescu, pentru că n-o mai ia nimeni. Lumea nu duce lipsă nici de orbi. Totuși, în ce mă privește, nu sînt nici prințul Crăpulescu, și nici orb. Îți este îngăduit să ierți doar propriile nedreptăți, nu și pe ale altora, deoarece așa ar fi prea ușor. Asta-i tot ce vă pot spune în această chestiune, deoarece restul îl știți. Aștept să se împlinească un an și voi cere iarăși în căsătorie pe domnișoara Ratkowska. De va accepta, de mă va respinge, Dumnezeu s-o binecuvînteze, asta-i hotărîrea mea neclintită". .

— Da, interveni Marynia, dar cum au luat naștere asemenea zvonuri ?

în scrisoarea lui, Świrski răspundea și la această întrebare.

„Toate aceste clevetiri, scria, au apărut, probabil, pentru că am fost văzut în dese rînduri cu aceste doamne. Țineți minte că anul trecut, la Roma, doamna Bronicz mi-a scris ea mai întîi, iar după aceea, cînd am fost pe la ele, domnișoara Castelli, în loc să caute explicații, și-a pus singură cenușă în cap în fața mea. Mărturisesc că asta m-a cîștigat. Zică lumea ce-o vrea, recunoașterea deschisă a vinii înseamnă totuși trezirea virtuții și curaj, înseamnă o cotitură și un geamăt de jale, care dacă nu răscumpără vinovăția, poate răscumpăra cel puțin sufletul. Credeți-mă că, în tot ce spun, este ceva mai mult decît bunătatea inimii mele. Mai gîndiți-vă și că ele nu stau deloc pe roze. Nu de puține ori am văzut cu cîtă ezitare se apropie de oameni și cum le primesc aceia care au curajul să-și respecte principiile. S-a adunat în ele atîta amărăciune, că, așa cum pe bună dreptate spunea cîndva Waskowski, încep să se amărască una pe alta. E o situație îngrozitoare, în care întreții chipurile relații cu cei din jur, purtînd în spate povara unui scandal de pomină. Dumnezeu cu ele! Multe s-ar putea scrie despre asta, dar eu n-am uitat ce spunea domnișoara Helena, că nu trebuie să te îndoiești de un om, cît trăiește. Biata Lineta s-a schimbat mult de supărare, a slăbit și s-a urîțit, iar mie îmi pare rău de ea. Îmi pare rău pînă și de doamna Bronicz care, ce e drept, minte pe toată lumea, dar o face numai din dragoste pentru sărmana fată. Eu însumi spuneam mai sus că nu-ți este îngăduit să ierți decît propriile nedreptăți, dar omul ar fi o adevărată gorilă dacă n-ar simți puțină milă față de

suferința omenească. Oare acum, cînd îmi stăruie în minte disperarea lui Ignaś, voi mai avea inima să mă duc la ele ? Nu știu, dar nu regret că am fost. Lumea birfește, dar o să obosească, și peste vreun an, dacă Dumnezeu ne va ține în viață, pe mine și pe domnișoara Ratkowska, va vedea că a trăncănit degeaba".

Scrisoarea se încheia cu o aluzie la soții Osnowski, despre împăcarea cărora Świrski știa ; aflase chiar unele amănunte pe care Stach și Marynia nu le cunoșteau.

„Cred, spunea, că Dumnezeu este mai puternic decît perfidia omenească și, în același timp, nespus de milostiv ; dacă uneori îngăduie nenorocirilor să se abată asupra omului ca trăznetul, o face numai ca să scoată la iveală ce e bun în el. Acum, eu cred pînă și în renașterea uneia ca Osnowka. Poate că e o naivitate, dar sînt momente cînd presupun că nu există oameni răi pe de-a-ntregul. Uite că pînă și într-o femeie ca doamna Aneta s-a trezit ceva și l-a îngrijit în timpul bolii. Ah, femeile astea ! Atîta mi-au sucit capul, că în curînd n-o să mai am nici o părere nu numai despre ele, ci despre nimic altceva".

Urmau întrebări despre Staś și urări de bine pentru cei care-l aduseseră pe lume, iar la sfîrșit, promisiunea că se va întoarce în primele zile ale primăverii.

XXVI

Primăvara veni într-adevăr și, pe deasupra, pe cît de timpuriu, pe atît de caldă. Pe la sfîrșitul lui martie și începutul lui aprilie, Połaniecki începu iarăși să călă-

torească, petrecînd uneori și cîteva zile în afara casei. Și el și Bigiel erau atît de ocupați, încît nu o dată stăteau la birou pînă seara tîrziu. Doamna Bigiel presupuse că trebuie să întreprindă ceva pe scară mare, se mira totuși că soțul ei, care vorbea întotdeauna cu ea despre afaceri și aproape că gîndea cu voce tare în prezența ei, cerîndu-i adesea sfatul, de astă dată tăcea chitic. Marynia observă și ea că Stach este foarte preocupat de ceva mai mult ca oricînd. Era mai tandru cu ea decît de obicei, dar ea avea impresia că pînă și în purtarea lui drăgăstoasă, ca și în discuțiile cu ea și în fiecare mîngîiere, mai era ceva, un gînd care îl absorbea atît de complet, încît nu se putea desprinde nici o clipă de el. Această stare ciudată se adîncea pe zi ce trece, iar odată cu venirea lui mai, deveni pur și simplu febrilă. Marynia începu să chibzuiască dacă nu era cazul să-și întrebe soțul ce are. Se temea întrucîtva să nu fie inoportună, dar nu voia ca el să creadă că problemele lui n-o interesează cîtuși de puțin. Ezitînd astfel, se hotărî să aștepte o clipă potrivită, nădăjduind că el însuși va aduce vorba, fie și pe departe, despre treburile lui.

Nu mult după aceea, într-una din zile, i se păru că sosise clipa așteptată. Połaniecki se întoarse de la birou mai devreme decît de obicei, cu fața atît de radioasă, deși serioasă, încît Marynia, uitîndu-se în ochii lui, îl întrebă aproape fără să vrea :

— Ce s-a întîmplat ? Ceva de bine ?

În loc să-i răspundă fără ocol, el se așeză lîngă ea și începu să vorbească încet, cu un glas cam ciudat :

— Uite ce vreme frumoasă și ce cald e. Poți să deschizi ferestrele, nu alta. Știi la ce m-am gîndit mereu în ultimul timp ? Și pentru sănătatea ta, și pentru Staś, va trebui să ne mutăm mai repede la țară.

Marynia presupuse :

— Dacă nu s-a instalat nimeni la Buczynek...

— Buczynek s-a vîndut, răspunse Połaniecki.

Apoi, luîndu-i amîndouă mîinile şi privind-o în ochi cu dragoste neţărmurită, spuse :

— Ascultă, făptură scumpă, vreau să-ţi spun ceva, ceva care ar trebui să te bucure, dar promite-mi că n-ai să te tulburi prea mult.

— Bine. Ce este, Stach ?

— Vezi şi tu, draga mea, Maszko a fugit în străinătate, fiindcă n-avea cu ce să-şi plătească datoriile. Creditorii s-au repezit să ia tot ce a lăsat în urma lui, ca să-şi recapete măcar o parte din bani. S-a scos totul la licitaţie. Magierówka a fost parcelată şi s-a vîndut, dar Krzemień, Skoki şi Suchocin mai puteau fi salvate, aşa că — numai fii calmă, draga mea — aşa că le-am cumpărat pentru tine.

Marynia se uită o vreme la el, clipind din ochi şi parcă nevenindu-i să-şi creadă urechilor. Dar nu ! El însuşi era atît de emoţionat, încît nu putea să glumească. Ochii i se întunecară de lacrimi şi brusc îi încolăci gîtul cu braţele.

— Stach !

Şi, în clipa aceea, nu mai putu să scoată nici un cuvînt, dar acest singur strigăt conţinea şi mulţumire, şi dragoste profundă, şi adoraţia femeii pentru destoinicia acestui om care era în stare de orice. Połaniecki înţelese bucuria ei şi, copleşit de o fericire cum nu mai încercase, începu să vorbească, ţinînd-o strîns la pieptul lui :

— Ştiam că ai să te bucuri, iar Dumnezeu ştie că nici pentru mine nu există mulţumire mai mare decît să te văd bucuroasă. N-am uitat că ţi-a părut rău de Krzemień,

și că pierderea proprietății a fost o lovitură pentru tine ; dacă am putut să repar această greșeală, am reparat-o... Dar asta nu înseamnă nimic ! Zece asemenea moșii dacă ți-aș cumpăra, tot nu te-aș răsplăti pentru binele pe care mi l-ai făcut, și tot nu te-aș merita.

Era sincer, dar Marynia își înălță capul de pe umărul lui și, ridicîndu-și spre el ochii umezi și luminoși, spuse :

— Eu nu sînt vrednică de tine, Stach ! Nici nu mă așteptam să fiu atît de fericită.

Începură deci să se contrazică unul pe celălalt, neputînd conchide care dintre ei este mai vrednic, dar această hîrjoană era presărată cu întreruperi, deoarece Marynia, îmbrățișîndu-l, îi oferea gura minunată, puțin prea largă, iar el i-o săruta cu sete, făcînd apoi același lucru cu ochii negri. Multă vreme doamnei Połaniecka îi veni să rîdă și să plîngă de bucurie, fiindcă fericirea ei întrecuse toate așteptările. Mama ei îi scrisese cîndva cu mîna-i slăbită : „Nu trebuie să te căsătorești, ca să fii fericită, ci ca să-ți faci datoria lăsată de la Dumnezeu ; fericirea nu-i decît un adaos și un dar al Domnului". Acest adaos era acum mai mare decît îi putea cuprinde inima. Avusese parte de încercări grele, de clipe de tristețe și îndoială, dar toate trecuseră și, în sfîrșit, acest „Stach" nu numai că o iubea acum ca pe lumina ochilor, dar făcuse mai mult decît îi făgăduise vreodată.

Plimbîndu-se cu pași mari prin încăpere, emoționat încă, dar mulțumit de sine și cu o expresie de mîndrie pe fața-i negricioasă, Połaniecki spuse :

— E, Maryś ! Abia acum o să înceapă roboteala, nu-i așa ? Eu nu mă pricep cîtuși de puțin la treburile gospodăriei, așa că asta o să cadă pe umerii tăi. Dar cred că aș putea fi un administrator nu prea rău. O să trudim amîndoi, deoarece Krzemień nu-i un lucru de șagă.

Ea îi răspunse, împreunîndu-şi mîinile :

— Stach, iubitule, ştiu că ai făcut-o numai pentru mine. Nu-ţi va dăuna oare în afacerile tale ?

— În afacerile mele ? Tu crezi că eu m-am lăsat jefuit ? Nici pomeneală ! Am cumpărat ieftin, chiar foarte ieftin ! Bigiel care se teme de orice, recunoaşte şi el că este o afacere bună. De altfel, rămînem mai departe asociaţi... Numai, Maryś, ţie să nu-ţi fie frică de sărăcie la Krzemień, şi nici de necazurile de altădată. O să avem pentru ce trudi, şi-ţi spun deschis că dacă pămîntul ar înghiţi astăzi întreaga moşie, tot am avea cu ce trăi, noi doi şi Staś.

— Eu — îl linişti Marynia, uitîndu-se la el cam tot aşa cum s-ar fi uitat la Napoleon sau la alt cuceritor de aceleaşi proporţii — sînt sigură că tu eşti în stare să duci pînă la capăt tot ce vrei, dar ştiu că numai pentru mine ai cumpărat Krzemień.

— Natural ! căzu de acord Połaniecki. Pentru că acolo este înmormîntată mama ta, pentru că te iubesc şi pentru că tu ai ţinut la Krzemień. La urma urmei, tu m-ai readus la pămînt. Îmi aduc aminte ce-ai spus la Veneţia, atunci cînd Maszko a vrut să-i vîndă moşia de la Krzemień lui Bukacki. N-ai idee cîtă influenţă poţi să ai asupra mea. Cîteodată spui ceva, şi eu, deocamdată, nimic ! dar totul rămîne în mine, şi mai tîrziu iese la iveală pe neaşteptate. Aşa a fost şi de data asta. Acum mi se pare şi mie de neînţeles să locuieşti pe planeta asta, să posezi chipurile ceva, dar să nu ai trei coţi de pămînt, despre care să poţi spune : „e al meu". Cumpărarea proprietăţii era hotărîtă mai demult. Cred că ai băgat de seamă că de cîteva luni mă zbat ca peştele pe uscat. Numai că n-am vrut să-ţi spun nimic pînă cînd n-am sfîrşit treaba ; am preferat să-ţi fac o surpriză. Şi

poftim ! Ţi-am făcut-o, pentru că eşti sănătoasă şi te iubesc atît de mult.

Luîndu-i mîinile, începu iarăşi să i le sărute apăsat ; vru şi ea să le sărute pe ale lui, dar el nu-i îngădui, şi, în cele din urmă, începură să alerge unul după altul prin încăpere, ca nişte copii, aruncîndu-şi vorbe bune şi luminoase ca razele de soare. Marynia dorea atît de mult să plece îndată la Krzemień, nemaiputînd să se gîndească la altceva, încît el o ameninţă că va deveni gelos pe Krzemień şi-l va vinde.

— Ba nu, n-ai să-l vinzi ! îi răspunse clătinînd din cap.

— Adică de ce ?

Înălţîndu-se pînă la urechea lui, Marynia şopti :

— Pentru că mă iubeşti...

Începu să dea şi el din cap în semn că aşa este.

Stabiliră totuşi, spre marea bucurie a Maryniei, că vor pleca la sfîrşitul săptămînii cu toţi ai casei la Krzemień, ceea ce era foarte posibil, fiindcă Połaniecki aranjase casa în aşa fel, încît să fie gata să-şi primească „stăpîna". O asigură că nu schimbase aproape nimic, străduindu-se doar ca încăperile să nu pară pustii.

Deodată izbucni în rîs.

— Ei, sînt curios ce-o să zică papá ! se întrebă.

Presupusa uimire a lui „papá" era un nou motiv de bucurie pentru Marynia. De altfel, nu trebuiră să-l aştepte prea mult pe domnul Pławicki, pentru că după o jumătate de oră veni la masă. Abia intră pe uşă, că Marynia, aruncîndu-i-se în braţe, îi împărtăşi dintr-o răsuflare noutatea fericită, iar el încremeni de uimire şi emoţie. Poate că resimţi bucuria fiicei, poate că ieşi la iveală pe neaşteptate ataşamentul lui faţă de colţişorul în care trăise atîţia ani, destul că ochii i se umeziră ; la

început, amintí de sudoarea lui cu care era îmbibat pămîntul acesta, apoi începu să spună ceva despre „bătrîneţe" şi despre „azilul de la moşie", iar la sfîrşit, îl îmbrăţişe pe Połaniecki şi-i spuse :

— Să-ţi dea Dumnezeu şi mai mult noroc, şi să te descurci atît de bine, cum m-am descurcat şi eu ; să fii sigur că vei avea parte întotdeauna de ajutorul şi sfatul meu.

Iar seara, la familia Bigiel, Marynia, îmbătată încă de fericire, îi spuse doamnei Bigiel :

— Ei, spune ! Cum să nu iubeşti un astfel de om ? spune şi tu !

XXVII

A doua zi după venirea lui Połaniecki la Krzemień, se nimeri să fie duminică. Połaniecki se sculă tîrziu, fiindcă, în ziua precedentă, sosiseră abia după unu noaptea. La Krzemień, îi aşteptau slujitorii cu pîine şi sare ; apoi Marynia, rîzînd şi plîngînd cu schimbul, inspectase toate colţurile casei, după care nu mai putuse să adoarmă de emoţie pînă în zori. Din toate aceste motive, Połaniecki n-o lăsase să părăsească patul, dar pentru că voia să se ducă la slujbă la Wątory puţin mai devreme, ca să se roage lîngă biserică la mormîntul mamei, îi promise că va porunci să înhame caii şi o va anunţa cînd va fi timpul să plece. În acest timp, după micul dejun, ieşi puţin să privească la noua-i proprietate. Era a doua jumătate a lunii mai, şi ziua începea neobişnuit de frumoasă. Noaptea plouase, iar acum soarele se privea prin băltoacele mici din curte şi de pe lîngă acareturi, se răsfrîngea în

luciri de briliante în picăturile agățate de frunze și scînteia pe acoperișurile ude ale șurilor, grajdurilor și șoproanelor. Îmbrăcat astfel în strălucirile soarelui și în verdeața de mai, Krzemień părea cu totul atrăgător. Pentru că era duminică, nu era nici o mișcare printre acareturi, doar lîngă grajd trebăluiau cîțiva rîndași care aveau să meargă la biserică. Liniștea și adormirea din jur făcură o impresie stranie asupra lui. Nu de mult, intenționînd să cumpere Krzemień, venise aici de cîteva ori și știa că este o proprietate lăsată în paragină. Maszko începuse într-adevăr să ridice un hambar acoperit cu olane roșii, dar nu-l terminase. Nu locuise niciodată aici și, în cele din urmă, nu putuse investi nimic, așa că semnele dărăpănării se vedeau la fiecare pas. Niciodată nu i se păruseră lui Połaniecki atît de evidente ca acum, cînd putea să-și spună în sfîrșit: „E moșia mea!" Clădirile parcă erau strîmbe, pereții crăpați, gardurile aplecate sau dărîmate; pe lîngă pereți erau împrăștiate resturi de utilaje dezmembrate; peste tot pămîntul părea că vrea să înghită tot ce se afla pe el, peste tot se vedea că lucrurile sînt lăsate în voia întîmplării, peste tot domnea nepăsarea. Despre gospodărirea moșiei, Połaniecki știa doar că trebuie să fie prudent cu investițiile; de altminteri, afară de cîteva cunoștințe generale care-i ajunseseră la ureche încă din anii copilăriei, n-avea nici cea mai vagă idee. Cu toate acestea, trecîndu-și în revistă „regatul", își închipui că și cîmpurile trebuie să fie lucrate cu aceeași lipsă de interes pe care o văzuse în jurul lui; avea sentimentul că aici se făcea ceva numai din obișnuință și rutină, numai pentru că se făcuse același lucru cu zece, douăzeci sau o sută de ani înainte. Nici urmă din încordarea acelei energii neobosite care constituie temelia comerțului, a industriei și, în genere, a activităților

de la oraș. „Dacă aș aduce măcar această înviorare în vegetarea de aici, se gîndi Polaniecki, și tot ar fi foarte mult, fiindcă lipsește cu desăvîrșire. În plus, însă, eu am bani, și cel puțin atîta minte, că știu dinainte că nu știu nimic, iar pe de altă parte, știu că trebuie să învăț și să întreb pe alții". Ținea minte încă de pe vremea cînd stătuse în Belgia, că pînă și acolo, în Belgia, sufletul omului și încordarea voinței însemnau mai mult decît cele mai puternice mașini. Iar din acest punct de vedere, conta pe el, și nu fără temei. Se știa un om perseverent și dinamic. Pe orice pusese mîna pînă atunci, trebuise să meargă, de voie sau de nevoie. În afară de asta, mai știa că în afaceri era un realist calculat, și datorită acestei convingeri nu-și pierdu curajul la vederea deplasării de pretutindeni, simțindu-se mai degrabă stimulat. Amorțeala, nepăsarea, inerția și somnolența din jur păreau să-l provoace, iar el, făcîndu-și ochii roată, le răspundea aproape cu bucurie : „Prea bine, o să ne încercăm puterile !" Și aștepta cu nerăbdare clipa încercării.

Această primă luare de contact și gîndurile care-i trecură prin cap nu-i stricară dispoziția excelentă, dar îi luară o groază de timp. Uitîndu-se la ceas, observă că dacă vor să ajungă la Wątory înainte de slujbă, trebuie să plece numaidecît ; porunci deci să înhame caii, apoi se întoarse repede în casă și ciocăni la ușa Maryniei :

— Doamnă dragă ! spuse, „slujba Domnului !"

— Poftim, poftim ! se auzi prin ușă glasul vesel al Maryniei, eu sînt gata.

Polaniecki intră, și ea îl întîmpină într-o rochie deschisă la culoare, primăvăratecă, asemănătoare cu aceea în care o văzuse, cînd venise prima dată la Krzemień. Se îmbrăcase înadins așa, iar el, spre marea ei mulțumire, îi înțelese intenția, deoarece exclamă întinzîndu-și brațele spre ea :

— Domnișoara Pławicka !

Marynia se apropie de el și, rușinată parcă, își lipi năsucul trandafiriu de obrazul lui, arătînd cu mîna spre pătucul în care dormea Staś.

După care plecară la biserică împreună cu papá Pławicki. Era o zi de primăvară senină, plină de adieri calde și de bucurie. Prin crînguri se auzea cucul cîntînd, iar pe luncă se vedeau berzele pășind agale. De-a lungul drumului, pupezele și coțofanele zburau din copac în copac înaintea trăsurii. Din cînd în cînd, se iscau adieri care zburau peste grîiele verzi ca pe valuri, aplecînd lujerele și alcătuind umbre oblice pe verdeața cîmpului. Împrejur mirosea a pămînt reavăn, a iarbă și a primăvară. Soții Polaniecki fură năpădiți de roiul amintirilor. Estompată întrucîtva de viața de la oraș, în sufletul Maryniei tresălta dragostea de pămînt și de natură, de păduri și de întinderile verzi, de perii de pe cîmpuri și de arăturile care se îngustau în depărtare, de spațiile nemărginite și de tăriile albastre mult mai largi decît la oraș. Toate acestea o umpleau de o încîntare numai pe jumătate conștientă, îmbătînd-o aproape. Polaniecki, la rîndul lui, își aminti cum se dusese cîndva la biserică cu domnul Pławicki și, la fel ca acum, pupezele și coțofanele zburau înaintea lor dintr-un copac într-altul. Numai că acum simțea alături această făptură trandafirie, pe care atunci o văzuse întîia oară, pe fosta domnișoară Marynia Pławicka. Într-o clipă, își aduse aminte tot ce fusese între ei : prima luare de cunoștință și farmecul acela care-l subjugase, neînțelegerile de după aceea și participarea ciudată a Litkăi în viața lor, cununia și relațiile de mai tîrziu, ezitările fericirii, schimbările care interveniseră în el sub influența acestui suflet luminos și înseninarea de acum a vieții. În același timp, avea sentimentul că răul trecuse, că găsise mai mult decît visase și că acum s-ar

putea abate asupra lui tot felul de nenorociri, firește, dar în privința relațiilor casnice, viața se luminase pentru totdeauna, devenise virtuoasă, identificîndu-se aproape cu „slujba lui Dumnezeu", și cu atît mai însorită decît cea de demult, cu cît orizontul care îi înconjura era mai însorit decît cel de la oraș. La acest gînd, inima i se umplu de fericire și dragoste, pentru ea. Odată ajunși la Wątory, îngînă *Veșnică odihnă* pentru sufletul acelei mame căreia îi datora o astfel de soție, cu tot atîta rîvnă ca și Marynia. Avea senzația că iubește rămășițele înmormîntate lîngă biserică așa cum le-ar fi iubit pe ale mamei sale, ca un fiu adevărat.

În acest timp, clopotele bătură de liturghie. În biserică, vechile amintiri începură din nou să i se îmbulzească în minte. Tot ce îl înconjura, era parcă atît de cunoscut, încît uneori avea impresia că fusese aici nu mai departe decît ieri. Naosul era și acum plin de capetele cenușii ale țăranilor și de mirosul de obligeană ; lîngă altar slujea același preot, aceleași ramuri de mesteacăn, mișcate de vînt, băteau în geamul ferestrei. Polaniecki se gîndi și el din nou că totul trece, viața, durerile, speranțele și elanurile, se petrec ideile și sistemele filozofice, dar slujba se desfășoară veșnic cu aceeași forță fără istov. O siluetă nouă în vechea imagine era Marynia. Privind din cînd în cînd la fața ei liniștită, cu ochii înălțați spre altar, Polaniecki ghicea că se roagă cu tot sufletul pentru viața lor viitoare la țară, așa că făcu și el la fel și se rugară împreună.

Dar după liturghie, în curtea bisericii, îi înconjurară vecinii, vechii cunoscuți ai domnului Plawicki și ai Maryniei. Domnul Plawicki se uită în zadar s-o vadă pe doamna Jamisz, deparece aceasta se mutase de cîțiva ani la oraș. În schimb, consilierul Jamisz, vindecat definitiv

de inflamațiile de la stomac, deci sănătos și întinerit, exclamă la vederea Maryniei cu un entuziasm neprefăcut :

— Uite-o și pe favorita mea ! se bucură, sărutîndu-i mîinile. Gospodina mea dragă ! „Marynia mea de aur !" Ehe, păsările au revenit la vechiul cuib. Ce frumoasă ești ! Pe legea mea, arăți ca o adevărată domnișoară, ca o codană, deși, după cîte știu, ai adus și un flăcău pe lume !

Marynia se îmbujoră de mulțumire, dar tocmai atunci se apropiară soții Zazimski cu cei șase copii, urmați de domnul Gątowski, *vulgo* : „Ursulețul", fostul pretendent fără noroc al Maryniei și ucigașul neîmplinit al lui Maszko. Domnul Gątowski se apropie stîngaci și tulburat întrucîtva, orbit parcă de frumusețea Maryniei și îndurerat de părerea de rău după fericirea pe care o ratase. Marynia îl întîmpină și ea cu anume stînghereală, Połaniecki, în schimb, îi întinse mîna prietenos, cu mărinimia unui învingător, și spuse :

— Uite că și eu îmi găsesc aici cunoscuți încă din anii copilăriei. Ce mai faci, domnule ?

— Ca și mai înainte, răspunse domnul Gątowski.

Iar domnul Jamisz, care se afla într-o dispoziție foarte bună, rosti uitîndu-se fix la tînărul încurcat :

— Are necazuri cu stabilirea servituților.

Domnul Gątowski se tulbură și mai mult, fiindcă toată lumea din împrejurimi vorbea de aceste necazuri. De cîțiva ani, sărmanul abia mai putea să răsufle la Jałbrzychów. Stabilirea servituților și vinderea pădurii mai puteau să-l readucă pe linia de plutire, dar ce să-i faci, dacă împotriva oricăror negocieri, cîteodată aproape de a fi semnate, stătea același vechi reproș din partea țăranilor din Jałbrzychów : „că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul și se uită în ochii fetelor".

Deşi obişnuit de mic cu tot felul de litigii cu ţăranii, domnul Gątowski îşi pierdea cumpătul uneori şi striga cu o disperare neprefăcută :

— Ei şi ? Ce dracu' are una cu alta ? Trăzni-v-ar, să vă trăznească !

Dar după un *dictum* atît de convingător, sătenii din Jałbrzychów se adunau din nou la sfat şi, după o judecare temeinică a tuturor *pro* şi *contra*, declarau iarăşi, scărpinîndu-se în ceafă, că toate ar fi bune : „numai că boierul merge călare pe un cal alb, trage cu pistolul şi se uită... etc."

Între timp, Marynia, care ţinea la domnul Jamisz ca la cineva din familie, aflînd că este singur, îl invită la masă. Deşi nu se aştepta nimeni, domnul Pławicki, supărat că nu o găsise la Wątory pe doamna consilier şi ţinînd minte vechile partide duminicale de cărţi cu „Gątoś", îl invită şi pe el, drept care soţii Połaniecki porniră înainte şi în mare grabă, ca Marynia să aibă timp să dea dispoziţiile de cuviinţă. După ei, plecară domnul Pławicki şi consilierul, iar Gątowski rămase la urmă, în brişca lui, trasă de o iapă costelivă de la Jałbrzychów.

Pe drum, domnul Pławicki se adresă consilierului Jamisz :

— Nu pot să spun nimic !... Fiica mea este fericită. El este un om bun şi energic, dar...

— Dar ce ? întrebă domnul Jamisz.

— Dar e cam nesăbuit ! Îţi aduci aminte şi dumneata că atîta m-a strîns cu uşa pentru douăzeci de mii de ruble păcătoase, încît am fost silit să vînd proprietatea. Iar pe urmă ? Pe urmă a răscumpărat-o... Dacă nu mă îmbulzea pe mine, nu mai avea nevoie s-o răscumpere, ar fi căpătat-o pe degeaba după moartea mea, ca zestre a Maryniei. E om bun, dar aici... (spunînd acestea, domnul Pławicki îşi ciocăni fruntea cu degetul)... încă mai zboară păsărelele ! Fără îndoială, nu e un păcat !

— Hm ! se mulțumi să răspundă consilierul Jamisz, nevrînd să-l contrazică pe domnul Pławicki cu observația că, dacă moșia mai rămînea pe mîinile lui, n-ar mai fi rămas nimic din ea.

Domnul Pławicki oftă și spuse :

— Pentru mine asta înseamnă o trudă în plus la bătrînețe, fiindcă și acum tot eu va trebui să am grijă de toate.

Domnul Jamisz se stăpîni cu greu să nu exclame : „Ferească Dumnezeu !“ Îl cunoștea însă destul pe Polaniecki, ca să știe că nu era nici o primejdie. Nici domnul Pławicki nu prea credea ce spunea ; se temea puțin de ginerele lui și înțelegea prea bine că acum altcineva va avea grijă de toate.

Tot sporovăind astfel, ajunseră la intrare ; Marynia, care dăduse dispozițiile necesare pentru masă, îi întîmpină cu Staś în brațe.

— Domnule consilier, am vrut să-ți prezint pe fiul meu înainte de a ne așeza la masă, spuse. Băiețelul meu e mare, mare ! și cuminte !

Și începu să-l legene în tactul cuvintelor spre domnul Jamisz, care îi atinse obrăjorul cu degetele. „Băiețelul cuminte“ se strîmbă la început, apoi zîmbi și scoase un strigăt care pentru cercetătorii „graiului ezoteric“ putea avea o însemnătate excepțională, dar pentru o ureche obișnuită, semăna ciudat cu cîrîitul unei coțofene sau al unui papagal.

În acest timp, sosi domnul Gątowski și, agățîndu-și pardesiul pe cuierul din tindă, tocmai își căuta batista, cînd, printr-o întîmplare de neînțeles, Rozulka, dădaca lui Staś, care era și ea acolo, se apropie și îi îmbrățișă mai întîi picioarele, apoi îi sărută mîna.

— Ei, ce mai faci ! ce mai faci ! Ce vrei să-mi spui ? o întrebă boierul de la Jałbrzychów.

— Nimic, am vrut doar să dau bineţe, răspunse Rozulka supusă.

Domnul Gątowski se aplecă puţin într-o parte şi începu să caute ceva cu degetele în buzunarul de la jiletcă, dar se vede că ea venise doar să-şi salute vechiul stăpîn, fiindcă nu mai aşteptă dania, îi sărută iarăşi mîna şi plecă tăcută în camera copilului.

Domnul Gątowski se îndreptă sigur de sine spre ceilalţi, îngînînd cu glasu-i gros :

— Um-dry-dry ! Um-dry-dry ! Um-dram-ta-ta ! ! !

După care se aşezară cu toţii la masă şi începură să discute despre întoarcerea familiei Połaniecki la moşie. Domnul Jamisz, care, ca om, era foarte inteligent, iar datorită funcţiei de consilier trebuia să fie în mod oficial înţelept şi elocvent, se întoarse spre Połaniecki şi îi spuse cele ce urmează :

— Dumneata vii la moşie fără cunoştinţe de economie agrară, ai însă ceva ce le lipseşte în primul rînd celor mai mulţi dintre proprietarii noştri funciari, ai capital şi te pricepi la administraţie. De aceea, am încredere şi sînt sigur că nu vei ieşi în pierdere la Krzemień. Întoarcerea voastră înseamnă o mare bucurie pentru mine, nu numai pentru că e vorba de voi şi de această iubită elevă a mea, ci şi pentru că dovedeşte justeţea afirmaţiei mele, potrivit căreia, deşi cei mai mulţi dintre noi, vîrstnicii, trebuie să părăsească pămîntul, copiii noştri, dacă nu copiii, atunci nepoţii noştri, se vor întoarce. Şi se vor întoarce mai puternici, cu mai multă experienţă în lupta vieţii, cu mintea doldora de aritmetică şi cu tradiţia muncii. Mai ţii minte, ţi-am spus odată că pămîntul ne cheamă şi că el este adevărata bogăţie. Atunci m-ai contrazis, iar acum, uite că eşti proprietarul moşiei Krzemień.

— Asta am făcut-o cu ajutorul ei şi pentru ea, răspunde Połaniecki, arătînd spre soţie.

— Cu ajutorul ei și numai pentru ea ! repetă consilierul. Dumneata crezi că în teoria mea nu există loc pentru femei și că nu știu cît valorează ? Inima și conștiința lor le ajută să-și ghicească adevărata datorie, spre împlinirea căreia îndeamnă cu tot sufletul. Iar adevărata datorie, ca și adevărata bogăție, este pămîntul.

Aici domnul Jamisz, care, după chipul și asemănarea multor consilieri, avea slăbiciunea de a-i plăcea să se asculte singur, închise ochii, ca să se audă și mai bine, și vorbi mai departe :

— Așa-i ! te-ai întors datorită soției ! Este meritul ei, adevărat ! Deie Domnul ca asemenea femei să se nască și din piatră, dar, la urma urmei, voi ați plecat de la pămînt, prin urmare, pămîntul v-a chemat înapoi. Toți ar trebui să ne luăm plugul drept blazon ! Și vă mai spun ceva ; nu s-a întors numai domnul Stanisław Połaniecki, nu numai doamna Maria Połaniecka, ci s-a întors familia Połaniecki, pentru că în ea s-a făcut auzit instinctul unor generații întregi, care au crescut din glia îngrășată cu osemintele lor.

Domnul Jamisz se ridică și înălțînd paharul, strigă :

— În sănătatea doamnei Połaniecka, în sănătatea familiei Połaniecki !

— În sănătatea familiei Połaniecki ! răcni domnul Gątowski care, inimă simțitoare la elocință, era gata în această clipă să ierte familiei Połaniecki toate chinurile sentimentale pe care le îndurase din cauza ei.

Se duseră cu toții să ciocnească veseli cu doamna Marynia, care le mulțumi emoționată. Iar lui Połaniecki, cînd acesta se apropie de ea, îi șopti :

— Ah, Stach, ce fericită sînt !

Cînd toată lumea se așeză iarăși la masă, domnul Pławicki adăugă din partea lui :

— Să rămînem alături de pămînt, la moşiile noastre, pînă murim, uite pentru ce m-am zbătut toată viaţa !

— Pentru că e sigur ! confirmă domnul Gątowski.

Dar în sinea lui se gîndi :

„Numai de n-ar mai fi blestematele astea de servituţi !"

În acelaşi timp, în camera copilului, Rozula îngîna micului Staś un cîntec de la ţară, ca să adoarmă :

„Fire-aţi, odăi, blestemate,
Of, dragă Jasieniek !..."

După-masă, musafirii începură să-şi ia rămas bun, dar domnul Pławicki îi reţinu la o „partidă" de cărţi, aşa că plecară în amurg. Soţii Polaniecki, bucurîndu-şi mai întîi inima cu Staś, ieşiră pe verandă şi, de aci, în grădină, deoarece se lăsa o seară liniştită şi senină. Tot ce le amintea de prima duminecă pe care o petrecuseră împreună aici li se părea ca un vis minunat şi dulce, iar asemenea amintiri întîlneau fără număr la fiecare pas. Soarele cobora la fel de mare şi strălucitor, copacii încremeniseră în liniştea serii, tivindu-şi coroanele cu aurul roşcat al amurgului ; de cealaltă parte a casei clempăneau, ca şi atunci, berzele pe cuib ; domnea aceeaşi atmosferă alinătoare de vecernie. Merseră pretutindeni ; străbătură toate aleile, se apropiară de ştacheţii gardului şi priviră cîmpurile care piereau în depărtare şi liziera întunecată a pădurii ce închidea orizontul, împărtăşindu-şi gînduri calme ca liniştea înserării. Tot ce-i înconjura avea să fie lumea lor. Simţeau amîndoi că natura îi primeşte la sînul ei, că între ea şi ei începe să se înfiripe o legătură trainică, şi de acum încolo vor duce aici la ţară, nu în altă parte, o viaţă de muncă, închinată „slujbei lui Dumnezeu", alături de popor.

După apusul soarelui, se întoarseră pe verandă, dar, ca şi altădată, întîrziară o vreme aici, aşteptînd să se facă întuneric de-a binelea. Numai că mai demult Marynia se ţinea departe de Polaniecki, iar acum se lipi toată de braţul lui şi după un moment de tăcere, spuse :

— Aici o s-o ducem bine împreună, nu-i așa Stach ?

El o strînse puternic la piept, ca s-o simtă aproape de inimă, și începu să repete :

— Iubita mea ! Iubita mea scumpă !...

In acest timp, din spatele arinișurilor învăluite în ceață se înălța luna rumenă, iar broaștele din eleșteu, aflînd pesemne că se întorsese domnișoara aceea pe care odinioară o vedeau atît de des pe malul apei, răbufniră într-un cor uriaș în liniștea nopții :

— Bucu-roase ! bucu-roase ! bucu-roase-roase !...

* *

Și duseră astfel împreună o viață nu cu totul lipsită de griji, în care era totuși mai multă miere decît pelin.

Autorul însuși a gustat și el din această miere ; în închipuire.

henryk sienkiewicz

«Trăsătura distinctivă a romanelor lui Sienkiewicz constă într-o capacitate evocatoare nemaiîntîlnită pînă acum în literatura polonă. Este de-a dreptul uimitoare forţa cu care descrie trecutul în scene vii, splendid regizate, ce rămîn în memoria cititorilor prin plasticitatea şi coloratura lor emoţională. [...] Imaginea Poloniei medievale este totdeauna bogată şi policromă, lipsită de contradicţii, de conflicte interioare, de tragism. Este o lume în care datoriile sînt precise şi rezolvările clare, o lume în care e adevărat că se înfruntă forţele răului şi ale binelui, dar cele din urmă învîng întotdeauna, răsplătind pe cei ce o merită. Într-un cuvînt, este un univers în care nu există nimic din ceea ce constituia spectrul chinuitor al Europei contemporane autorului. Există, în schimb, tot ce-i lipsea acestuia. Optimismul lui Sienkiewicz poate fi apreciat în mod diferit, ceea ce s-a şi întîmplat, dar nu se poate nega că tocmai datorită lui scriitorul satisface nevoi esenţiale ale cititorilor de pretutindeni.»

J. KULCZYCKA - SOLONI

editura minerva

Vol. I-II-III, Lei 24